

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ

Т. В. ЦЕРЕТЕЛИ

ПРИГОТОВЛЕНИЕ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ
И ПОКУШЕНИЕ НА ПРЕСТУПЛЕНИЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН ГРУЗИНСКОЙ ССР
ТБИЛИСИ — 1961

თ. წერეთელი

დანაშაულის მომზადება და მხდებობა

წინამდებარე ნაშრომის ამოცანას წარმოადგენს გამოარკვიოს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები. დაადგინოს დანაშაულის განვითარების სტადიების, ეროვნულ დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის ცნებანი და დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის წესის თავისებურებანი.

საბჭოთა სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის, სასამართლო პრაქტიკისა და ლიტერატურის განხილვასთან ერთად, ნაშრომში ყურადღება ექცევა აგრეთვე სახალხო დემოკრატიული გეგმების, სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობას დაუძლეველი დანაშაულის შესახებ. ამავე დროს ნაშრომში მოცემულია კრიტიკა ბურჟუაზიული სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობისა და თეორიისა დანაშაულის მცდელობის შესახებ.

ნაშრომის მიზანია—დაეხმაროს სასამართლო, პროკურატურისა და ადვოკატურის მომუშავეებს, იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებსა და მასწავლებლებს სისხლის სამართლის ერთ-ერთი რთული სოციალური პრობლემის შესწავლაში.

წინასიტყვაობა

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უკავშირებს სასჯელის მუქარას განსაზღვრულ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობებს. რომელნიც სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში აღწერილი არიან როგორც დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობანი. ასე მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლები ითვალისწინებენ მკვლელობას, სხეულის დაზიანებას, ქონების გატაცებას ან მის დაზიანებას და ა. შ., აღწერენ რა ამ დანაშაულთა შემადგენლობის ყველა ელემენტს როგორც სასჯელის შეფარდების პირობას.

მაგრამ მხოლოდ დამთავრებული დანაშაულებრივი ქმედობის დასჯა არ არის საკმარისი დანაშაულთან საბრძოლველად. დანაშაულთა ჩადენის თავიდან ასაცილებლად საბჭოთა კანონმდებლობა იზედალისწინებს დანაშაულის დასჯადობას არა მარტო იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაული უკვე დამთავრებულია, როდესაც მანვე შედეგი უკვე განსორციელებულია. არამედ უფრო ადრინდელი საფეხურიდან, როდესაც ჩადენილია მოქმედება, მიმართული დანაშაულის განსასორციელებლად. თუნდაც მას ფაქტიურად არავითარი მანვე შედეგი არ მოჰყოლობდეს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კანონმდებელი დამთავრებულ დანაშაულთან ერთად სჯის დაუთავრებელ დანაშაულსაც ანუ წინასწარ დანაშაულებრივ საქმიანობას.

დაუთავრებელი დანაშაული მთელ რიგ საკითხებს აყენებს სისხლის სამართლის მეცნიერების წინაშე: რაში მდგომარეობს დაუთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის საფუძვლები და განსხვავდებიან თუ არა ისინი დამთავრებული დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საფუძვლებისაგან? რომელი საფეხურიდან უნდა დაიწყოს დანაშაულის განსასორციელებლად მიმართული საქმიანობის დასჯადობა? რით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების სხვადასხვა საფეხურები? რო-

გორია დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა? როგორ უნდა იქნეს შეფასებული დაწყებული, მაგრამ ბოლომდე მიუყვანელი დანაშაულის ნებაყოფლობით მიტოვება და სხვ.?

უკანასკნელი წლების განმავლობაში დაუმთავრებელი დანაშაულის საკითხები საბჭოთა იურისტების დიდ ყურადღებას იპყრობს. 1955 წელს გამოვიდა პროფ. ნ. დურმანოვის მონოგრაფია „დანაშაულის ჩადენის სტადიები საბჭოთა სისხლის სამართალში“; 1958 წელს—ნ. კუზნეცოვას ნაშრომი „პასუხისმგებლობა დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობისათვის საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით“ და ი. ტიშკევიჩის მონოგრაფია „მომზადება და მცდელობა სისხლის სამართალში“. დაკულია რანდენიმე დისერტაცია (ნ. კუზნეცოვასი, ი. ტიშკევიჩის, ნ. ლიასის). ამავე საკითხზე საბჭოთა იურიდიულ ჟურნალებში მოთავსებული იყო რამდენიმე წერალი.

მიუხედავად ასეთი დიდი ლიტერატურისა, დაუმთავრებელი დანაშაულის პრობლემა იმდენად რთული და მრავალმხრივია, რომ მთელ ოცე საკითხებზე ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული აზრთა ერთიანობა და ისინი სადისკუსიო ხასიათს ატარებენ.

აიტომ გასაგებია, რომ დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის საკითხების დამუშავებას დღესაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ამ საკითხების დამუშავების საჭიროება განსაკუთრებით საგრძნობია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1958 წლის საფუძვლების დამტკიცების შემდეგ. „საფუძვლებში“ შეტანილია საკმაოდ ვრცელი დადგენილებანი დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ, მოცემულია როგორც დანაშაულის მომზადების, ისე მისი მცდელობის განსაზღვრებანი, დაზუსტებულია ნებაყოფლობით მიტოვებული დანაშაულის ცნება, წამოყენებულია ახალი კრიტერიუმები დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის და ა. შ. ყოველივე ეს დაწვრილებით განაილვას შიკთხოვს.

წინამდებარე შრომა მიზნად ისახავს გააშუქოს ახალი კანონმდებლობა დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ და განიხილოს ის ძირითადი და სადავო საკითხები, რომლებიც დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობასთანაა დაკავშირებული.

თავი პირველი

დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის მოკლე ისტორიული მიმოხილვა

დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ისტორიულად დაკავშირებულია ბრალის პრინციპის განვითარებასა და განმტკიცებასთან. განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი სამართალი, რომელიც გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს მკვლე შედეგს, როგორც ასეთს, დაუმთავრებელი დანაშაულის ცნებას არ იცნობს. გაბატონებული კლასის ინტერესების წინააღმდეგ მიმართული ხელყოფა ასეთ საზოგადოებაში მხოლოდ მაშინ იწვევს რეაქციას, როდესაც მას რაიმე მატერიალური ზიანი მოჰყვა. და მხოლოდ სამართლის განვითარების უფრო მაღალ საფეხურზე დანაშაულის შინაგანი მხარე, მოქმედი პირის ფსიქიკის დამოკიდებულება მის მიერ გამოწვეულ შედეგთან, თანდათანობით სულ უფრო მეტ ყურადღებას იპყრობს.

შინაგანი მომენტის განვითარება შენდგომ ორი მიმართულებით მიმდინარეობს: ერთის მხრით, პასუხისმგებლობა მხოლოდ მკვლე შედეგისათვის უკვე უსამართლობად ეჩვენებათ. მართლოდენ მიზნობრივ კავშირს მოქმედებასა და მკვლე შედეგს შორის აღარ ფელან საკმარისად პასუხისმგებლობისათვის. თანდათან გზას იკაფავს ის აზრი, რომ პიროვნებას შეიძლება პასუხი მოეთხოვოს მისი მოქმედებით გამოწვეული ზიანისათვის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთეს ეს მოქმედება განპირობებული იყო მისი ბრალით. ე. ი. დასაგნობი ფსიქიკური დამოკიდებულებით მოქმედებასთან დ მოქმედებით გამოწვეულ შედეგთან. ასე ისახება და ვითარდება ბრალის ცნება. მეორეს მხრით, ბრალის ცნების შემდგომი განვითარება ჰბადებს შეგნებას, რომ დამნაშავის დასჯისათვის მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს იმ წმინდა შემთხვევით გარემოებას. განხორციელდა თუ არა მკვლე შედეგი. თუ დამნაშავის მოქმედება მართლული იყო დანაშაულის ჩადენისაკენ, მაგრამ ზაენე შედეგის

განხორციელებას ხელი შეუშალა რაიმე გარეშე, მის ნებაზე დამოუკიდებელმა გარემოებამ, უსამართლობა იქნება, რომ ასეთი მოქმედების ჩამდენი არ დაისაჯოს. ასე წარმოიშვა დაუმთავრებელი დანაშაულის ცნება. „იმ სფეროდ, სადაც შენელებულია ობიექტივიზმის ტრიუმფი,—ლაპარაკობს სისხლის სამართლის ფილოსოფიის ისტორიის ცნობილი მკვლევარი მაკარევიჩი.—მ ც დ ე ლ ო ბ ა უნდა წაითვალოს. ცხადია, რომ იქ, სადაც გადამწყვეტია ფაქტიური მდგომარეობა, შედეგი, სადაც მხედველობაში იღებენ ცვლილებას გარეშე სამყაროში, ხოლო მოქმედი პირის ფსიქიკას განიხილავენ როგორც *quantité negligable*-ს, იქ მ ც დ ე ლ ო ბ ი ს დასჯადობას,—რამდენადაც მას არ გამოუწვევია თავისთავად დასასჯელი ცვლილება გარეშე სამყაროში,—არ შეიძლება ადგილი ჰქონოდა...“¹.

ამგვარად, დაუმთავრებელი დანაშაულის ცნება ხანგრძლივი ისტორიული განვითარების პროდუქტს წარმოადგენს. ძველი სამართალი არ იცნობს არც მომზადებას და არც მცდელობას, როგორც დანაშაულის განვითარების სტადიებს. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ისეთი მოქმედების დასჯადობის საქიროება. რომელიც დღევანდელი თვალსაზრისით დაუმთავრებელ დანაშაულს წარმოადგენს, ძველ სამართალში სრულიად არ იგრძნობოდა. მაგრამ მომზადებისა და მცდელობის ცნების არ არსებობის გამო ძველი სამართალი იმ ხერხს მიმართავდა, რომ ზოგიერთ, კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევაში სჯიდა თვით მოქმედებას როგორც დამთავრებულ დანაშაულს და არა როგორც დანაშაულის განვითარების სტადიას. ასეთი ხასიათის ნორმები ჩვენ გვხვდება სამართლის უძველეს ძეგლებში. ასე მაგალითად, XX საუკუნის (ჩვენს წელთაღრიცხვამდე) ეშნუნის მეფის ბილალანის კანონებში, რომელიც დღემდე ცნობილ უძველეს საკანონმდებლო აქტს წარმოადგენს, გვხვდება ასეთი ნორმები:

„12. კაცმა, რომელსაც მ უ შ ქ ე ნ უ მ ი ს ყანაში დაიპყრენ... დღისით შესვენებისას, უნდა მიუწონოს 10 სიკლი ვერცხლი; ის, ვისაც დაიპყრენ ღამით... უნდა მოკვდეს; ის არ უნდა დარჩეს ცოცხალი.

13. კაცმა, რომელსაც მ უ შ ქ ე ნ უ მ ი ს სახლში, თვით სახლში, დაიპყრენ დღისით შესვენებისას, უნდა მიუწონოს 10 სიკლი ვერ-

¹ J. Makarowicz, Einführung in die Philosophie in des Strafrechts, Stuttgart, 1906, S 417.

ცხლი: ის, ვისაც ღამით დაიჭერენ სახლში, უნდა მოკვდეს; ის არ უნდა დარჩეს ცოცხალი“¹.

ამგვარივე ბუნების ნორმა გვხვდება ისინის მეფის ლიფიტი-იშთარის კანონებში (XX საუკუნე ჩვენს წელთაღრიცხვამდე):

„9. უკეთუ კაცი კაცის ბაღში შევა და შეპყრობილი იქნება ქურ-ღობისათვის, მან უნდა მიუწონოს 10 სიკლი ვერცხლი“².

ის მოქმედებანი, რომლებიც აღნიშნულ კანონებშია აღწერი-ლი—სხვის ყანაში, ბაღში ან სახლში შესვლა ქურღობის მიზნით. უფრო განვითარებული სამართლის თვალსაზრისით დაისჯებოდნენ როგორც მოსამზადებელი მოქმედებანი, მაგრამ იქ ისჯებიან როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაულებრივი ქმედობანი.

დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობასთან დაკავშირებით მეტად საინტერესოა ხეთების კანონთა პირველი ტაბულის 93 მუხ-ლი (XV საუკ. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე):

„93. უკეთუ ეზოში შეიპყრობენ თავისუფალ კაცს მანამდე, ვიდრე იგი სახლში შევა, მან უნდა მისცეს 12 ნახევარსიკლი ვერ-ცხლი“³.

ამ მუხლში გათვალისწინებული შემადგენლობა თავისი შინა-არსით მეტად უახლოვდება ქურღობის მცდელობის შემადგენლო-ბას. მაგრამ იურიდიული თვალსაზრისით ეს არ შეიძლება ჩაი-თვალოს მცდელობად, ვინაიდან ისჯება როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაული.

მცდელობის ცნებას არ იცნობს თვით ისეთი განვითარებული სამართალიც კი, როგორცაა რომის სამართალი. რომის სამართალ-შიც, განსაკუთრებით მისი განვითარების ნეორე პერიოდიდან (II ს. საუკუნეიდან ჩვენს წელთაღრიცხვამდე), იმ ნორმებთან ერთად, რომ-ლებიც ზიანის მიყენების დასჯადობას ითვალისწინებდნენ, გვხვედ-ბა ისეთი ნორმები, რომლებიც სჯიან თავისთავად მოქმედებას, მი-მართულს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე. ასე მა-გალითად, დანაშაულად ითვლება მოკვლის მიზნით იარაღით ხელში სიარული, აქავე მიზნით საწამლავეს შექნა, დამზადება, შენახვა ან ვადაცემა, მაგისტრატის მოსაქლავად ვისიმე შეგულიანება და ა. შ. მაგრამ ვინაიდან რომის სამართალი მცდელობის ცნებას არ იცნობდა, ამიტომ ყველა ეს მოქმედება ისჯებოდა არა როგორც დაუმთავრებე-

¹ ი. დ. ლ. ი. ძე, ძველი აღმოსავლეთის სამართალი, თბილისი, 1950, ვვ. 12.

ი ქ ვ ე, გვ. 19.

² ი ქ ვ ე, გვ. 113.

ლი დანაშაული, არამედ როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაული, როგორც *delictum sui generis*¹.

ამავე სურათს ვხედავთ საშუალო საუკუნეების ადრინდელ სამართალში. აქაც სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობანი ითვალისწინებდნენ დანაშაულთა ისეთ შემადგენლობებს, რომელნიც შედეგს არ მოითხოვენ. აქაც ასეთი მოქმედებანი ისჯება როგორც დამთავრებული დამოუკიდებელი დანაშაული. ასეთია, მაგალითად, კაცის გადაგდება ორმოში, ჭაში ან წყალში, ჩამოგდება კიბიდან, ცხენიდან და სხვ. შარავზახე ჩასაფრება, თვითნებურად შესვლა სხვის ბინაში ან მოლობილ ადგილას, ხმლის ამოღება ქარქაშიდან ან მისი მოღერება, საერთოდ თავდასხმა ადამიანზე და სხვა მისთ. ასეთი ზასიათის ნორმები მთელი ფეოდალური სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დამახასიათებელ თავისებურებას წარმოადგენენ. ასე მაგალითად, საშუალო საუკუნეების უძველეს ძეგლში—საღვთისმშობლის სამართალში გვხვდება ასეთი ნორმა: „უკეთუ ვინმე ჭაში ჩააგდებს თავისუფალ ადამიანს და ეს უკანასკნელი იქიდან ცოცხალი ამოვა, დამნაშავეს გადახდება 4.000 დენარი...“ (ტიტ. XI.I. § 9)². ასეთი სახის დანაშაულებრივ ქმედობებს თანამედროვე სისხლის სამართალში შეკვეცილ შემადგენლობებს ან საფრთხის შემქმნელ დელიქტებს უწოდებენ.

დასავლეთ ევროპაში ზოგადი დებულებანი დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის შესახებ შემუშავებულ იქნა პირველად იტალიის საშუალო საუკუნეების იურისტების (გლოსატორების) მიერ XII საუკუნის ბოლოსა და XIII საუკუნის განმავლობაში. გლოსატორები არა მარტო ხმარობენ ტერმინს „მცდელობა“, არამედ აგრეთვე იძლევიან მის განმარტებასაც. მცდელობის ცნება გლოსატორებს მეტად ფართოდ ესმოდათ. იგი მოიცავდა არა მარტო იმ მოქმედებებს, რომლებიც

¹ იხ. K. Binding, Grundriß des Deutschen Strafrechts, Leipzig, 1907, S. 129; I. Bar, Geschichte des Deutschen Strafrechts und der Strafrechtstheorien, Berlin, 1882, S. 36; Momson, Römische Strafrechts, 1889, S. 95.

A. H. Круглевский, Учение о покушении на преступление. т. I. Петроград, 1917, стр. 401—413.

² ი. დ. დოლიძე, ადრინდელი ფეოდალური სამართლის ძეგლები, თბილისი, 1950, გვ. 32. იხ. აგრეთვე იმავე პარაგრაფის მე-7 დამატება: „უკეთუ გადაგდებულნი თავი დააღწია სიკვდილის საფრთხეს, გადახდელი იქნება იმ სისხლის ნახევარი, რომელიც უნდა გადაიხადონ მისი სიკვდილის შემთხვევაში, ვინაიდან სიკვდილის შემთხვევაში ყველა ანახლავრებული უნდა იქნას სათანადო სისხლით“ (იქვე, გვ. 32).

შემდგომ ბურჟუაზიულმა სისხლის სამართალმა ამ ცნებას მიაკუთვნა (დანაშაულებრივი შემადგენლობის განხორციელების დასაწყისი), არამედ ყოველ მოქმედებას, რომელიც ჩადენილი იყო დანაშაულის განხორციელების მიზნით (მაშასადამე, მოსამზადებელ მოქმედებასაც). თავდაპირველად მცდელობა მხოლოდ მძიმე დანაშაულის დროს ისჯებოდა, შემდგომ კი, ჯერ ერთი, გაფართოვდა თვით მძიმე დანაშაულის ცნება და, მეორე, გამოცხადებულ იქნა მცდელობის დასჯადობა ყველა დანაშაულის დროს (XVI საუკ.). გლოსატორების მოძღვრება იცნობდა ნებაყოფლობით თავდახებებულ მცდელობის დაუსჯელობას. მაგრამ ეს წესი XVI საუკუნის ბოლოს შეიცვალა და ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობაც დასჯადად გამოცხადდა.

გლოსატორების აზრებს. რომელნიც რომის სამართლის ავტორიტეტით იყვნენ განმტკიცებულნი. როგორც ცნობილია, ნორმატიული ძალა ჰქონდათ. ამიტომ. გ. საგებია. რომ მათი დებულებანი დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის შესახებ საშუალო საუკუნეების იტალიური სამართლის მოქმედ ნორმებად გადაიქცნენ.

გლოსატორების მოძღვრებამ დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის შესახებ ზეგავლენა მოახდინა საშუალო საუკუნეების გერმანულ სამართალზე. ეს ზეგავლენა აშკარად ეტყობა როგორც 1507 წ. ბამბერგის სისხლის სამართლის დებულებას, ისე კარლოს V-ს 1532 წლის სისხლის სამართლის დებულებას (კაროლინას), რომელიც 178 მუხლში იძლევა უკვე მცდელობის ცნების ზოგად განსაზღვრებას. კაროლინაც მცდელობას აკუთვნებს არა მარტო მცდელობას უფრო გვიანდელი გაგებით („დანაშაულის განხორციელების დასაწყისი“). არამედ აგრეთვე მოსამზადებელ მოქმედებასაც. მცდელობა ისჯება ყველა იმ დანაშაულის დროს, რომელსაც სისხლის-სამართლებრივი სასჯელი მოჰყვება. კაროლინა არ სჯის ნებაყოფლობით მიტოვებულ მცდელობას. სასჯელი მცდელობისათვის იმავე ზომის იყო, რაც დამთავრებული დანაშაულისათვის. კაროლინას დადგენილებანი დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის შესახებ საფუძვლად დაედო გერმანიის სისხლის სამართლის განვითარებას აღნიშნულ საკითხში.

მოსამზადებელი მოქმედებისა და მცდელობის გამიჯვნა ერთმანეთისაგან უფრო გვიანდელი სამართლის პროდუქტია. ბურჟუაზიულ სამართალში მოსამზადებელი მოქმედების დაუსჯელობა გამოცხადებულ იქნა საფრანგეთის რევოლუციის დროს. საფრანგეთის 1791 წლის სისხლის სამართლის დებულება ამ მხრით მეტად შორს წავიდა. მან გააუქმა არა მარტო მოსამზადებელი მოქმედების, არა-

მედ. როგორც წესი, მცდელობის დასჯადობაც. ამ კოდექსის მიხედვით მცდელობა მარტო ორ შემთხვევაში ისჯებოდა: წინასწარი განზრახვით მცდელობის და მოწამელის დროს. ეს დადგენილება მალე იქნა გაუქმებული. უკვე IV წლის 22 პრერიალის კანონი აცხადებს მცდელობას დასასჯელად დამთავრებული დანაშაულის თანაბრად.

ამ კანონის დადგენილებანი გადატანილ იქნა საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში. აღნიშნული კოდექსის მიერ მოსაზრადებული მოქმედება, როგორც საერთო წესი, დაუსჯელად არის აღიარებული. მომზადება ისჯება მხოლოდ გამონაკლისის სახით—სახელმწიფო დანაშაულთა ჩადენის დროს. მცდელობა ისჯება ყოველი დანაშაულის (crime) დროს, ხოლო გადაცდომის (delit) დროს იგი ისჯება მარტოდენ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში. 1810 წლის კოდექსი იძლევა მცდელობის ზოგადი ცნების განმარტებას. მცდელობად ითვლება ისეთი დანაშაულებრივი საქმიანობა, რომელიც გამოვლინებულია გარეგან მოქმედებაში და რომელსაც თან ახლავს ასრულების დასაწყისი, უკეთუ იგი ბოლომდე ვერ იქნა მიყვანილი დამნაშავეს ნებაზე დამოუკიდებელი გარემოების გამო. მცდელობას საფრანგეთის კოდექსი სჯის ისევე, როგორც დამთავრებულ დანაშაულს.

საფრანგეთის კოდექსის დადგენილებანი დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის შესახებ საფუძვლად დაედო სხვა ბურჟუაზიული ქვეყნების კანონმდებლობებს, რომელნიც ამ კოდექსის ზეგავლენით აუქმებენ მომზადების დასჯადობას. აღსანიშნავია მხოლოდ, რომ ბურჟუაზიული ქვეყნების XIX საუკუნის სისხლის სამართლის კოდექსების უმრავლესობა, წინააღმდეგ საფრანგეთის კოდექსისა, მცდელობას უფრო მსუბუქად სჯის, ვიდრე დამთავრებულ დანაშაულს.

დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის ისტორია რუსეთის რევოლუციამდელ სამართალში თავისებური გზით მიმდინარეობდა.

რუსეთის უძველესი სამართლის წიგნში—მოკლე რედაქციის „რუსკაია პრავდაში“ გვხვდება მეტად საინტერესო დადგენილებანი, რომელნიც მოგვაგონებენ ევროპის აღრინდელი ფეოდალური სამართლის ძეგლების ზემონახსენებ დადგენილებებს. ასე მაგალი-

თად, „რუსკაია პრავდა“ იცნობს ხმლის ამოღებას, როგორც დამოუკიდებელ დანაშაულს. ამ ძეგლის მე-9 მუხლში ნათქვამია: «Уже ли кто вынезъ мечъ, а не тиеть, то тыи триину подожжить» (უკეთუ ვინმე ამოიღებს ხმალს, მაგრამ არ დაარტყამს მას, გრივნა უნდა გადაიხადოს)¹.

ზოგიერთი მკვლევარის აზრით „რუსკაია პრავდას“ მე-9 მუხლი ადასტურებს, რომ რუსეთის სამართლის ეს ძეგლი უკვე იცნობდა მცდელობის ცნებას. ასეთ აზრს რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში იზიარებდა პროფ. ვლადიმირსკა-ბუდანოვი², ხოლო საბჭოთა ლიტერატურაში პროფ. იუშკოვი³. მაგრამ როგორც სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ისაევი. „რუსკაია პრავდისათვის“ საერთოდ უცხო იყო წარმოდგენა მომზადებასა და მცდელობაზე, როგორც დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების სტადიებზე. ცალკეული მოქმედებანი, რომელთაც თანამედროვე სამართალი მომზადებად და მცდელობად თვლის, განიხილებოდნენ როგორც დამოუკიდებელი დანაშაულნი. კერძოდ, ხმლის ამოღება, შესაძლებელია, შეურაცხყოფელ დანაშაულად ითვლებოდა⁴.

რუსეთის სამართალში პირველ ნორმებს დაუმთავრებელი დანაშაულის შესახებ მეფე ალექსი მიხეილის ძის 1648/1649 წლის სჯულდებაში ვხვდებით. მაგრამ საკანონმდებლო ძეგლში არ არის მოცემული ზოგადი ნორმა დაუმთავრებელი დანაშაულის შესახებ. სჯულდება ითვალისწინებს დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობას ცალკეულ დანაშაულთა დროს (უმთავრესად მკვლელობის დროს)⁵. მაგალითად, XXII თავის მე-8 და მე-9 მუხლებში ნათქვამია:

¹ Памятники русского права под редакцией С. В. Юшкова, вып. I. Госюриздат. М., 1952, стр. 78.

М. Владимирский-Буданов, Хрестоматия по истории русского права, вып. I. 1899, стр. 27. прим. 13.

² С. В. Юшков. История государства и права СССР, ч. I-ая, Госюриздат. 1950, стр. 121.

³ М. М. Исаяев, Уголовное право Киевской Руси, Ученые труды ВШОН. вып. VIII. М., 1946, стр. 162. კეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში ამავე აზრს იზიარებდნენ: Н. С. Таганцев, Курс русского уголовного права. кн. I, отд. III. С.-Пб. 1878, стр. 170, В. Сергеевич, Лекции и исследования, 1910, стр. 374--375.

⁴ იხ. ბ. ტაჯანცევი. დასახ. ნაშრ., გვ. 170; М. Сергеевич, Лекции по истории русского права, 1890, стр. 497—498; მისივე: Лекции и исследования, 1910, стр. 375—376. ამ აზრის საწინააღმდეგოდ პროფ. კრუჯლევსკი ამტკიცებს, რომ პირველი უადგენილებანი მცდელობის შესახებ რუსეთის სამართალში გვხვდება მხოლოდ პეტრე პირველის კანონმდებლობაში (კრუჯლევსკი, დასახ. თხზ., გვ. 365).

«ა ბუდეთ ჩემი იმბუდ ჩლოვეკი ნომყსლიტ სმერტნოე უბნიჲსტო ნა თოგო, კომუ ინი სლუჟიტ ნლი პროტივი ეგო ვიყმეტ კაკოე ორუჟნიე, ხოგე ეგო უბნი, ი ემუ ჯა ტაკოს ეგო დელო ოტსეჲ რუკუ, ა უბნეტ დო სმერტი ი ეგო სემოგო კაჟნიჲ სმერტნიუ ჯე ბეზო ისიკნიე პოშადი». როგორც ამ დადგენილებიდან ჩანს, მკვლელობის მცდელობის აღნიშნული შემთხვევა (მოსაკლავად იარაღის აღმართვა) ალექსი მიხეილის ძის სჯულდების თანახმად გაცილებით უფრო მსუბუქად ისჯებოდა, ვიდრე დამთავრებული მკვლელობა. მაშინ, როდესაც დამთავრებული მკვლელობა სიკვდილით დასჯას იწვევდა, მკვლელობის მცდელობა ხელის მოჭრით ისჯებოდა. ცალკეული ნაწარმები მცდელობის დასჯადობის შესახებ გვხვდება აგრეთვე პეტრე პირველის სამხედრო ორტიკულებში (1716 წ.) და საზღვაო წესდებაში (1720 წ.). მცდელობა ისჯებოდა მხოლოდ ზოგიერთი, განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის დროს. ამ დანაშაულთა რიცხვს ეკუთვნოდა მკვლელობა, თვითმკვლელობა, გაუპატიურება, ქურდობა და სხვ. მისთ. პეტრე პირველის კანონმდებლობაში მცდელობის ცნება არ არის გარკვეული და დიფერენცირებული მომზადების ცნებისაგან. ასე მაგალითად, საზღვაო წესდების V წიგნის XV თავის 107 მუხლში ნათქვამი იყო: «Всем убицам и намеренным на то смертная казнь. Все убиены или намеренные убиению будут казнены смертною казнию». როგორც ამ დადგენილებიდან ჩანს, არათუ მცდელობა, არამედ გაცილებით უფრო ადრინდელი სტადიებიც იწვევდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. თანაც სასჯელი დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის მეტად მძიმე იყო. უბრალო მკვლელობის დროს დაუმთავრებელი დანაშაული ისჯებოდა ისევე, როგორც დამთავრებული დანაშაული. კვალიფიციური მკვლელობის დროს კვალიფიციური სიკვდილით დასჯა იცვლებოდა უფრო მსუბუქი ფორმის სიკვდილით დასჯით. თვითმკვლელობის ცდა იწვევდა სიკვდილით დასჯას. მხოლოდ ქალის დაწყებული და დაუმთავრებელი გაუპატიურების და აგრეთვე ქურდობის მცდელობის შემთხვევაში სასჯელის ზომა მცირეოდნად მცირდებოდა.

ზოგადი ხასიათის დადგენილებანი მცდელობის შესახებ მოცემული იყო პირველად 1813 წლის სისხლის სამართლის დებულების პროექტში, თუმცა ეს დადგენილებანი ჭერ კიდევ მეტად ბუნდოვან ხასიათს ატარებდნენ. აღნიშნული პროექტი იძლეოდა მცდელობის ცნების თავისებურ განსაზღვრებას და მისი სახეების დაყოფას

დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მცდელობად). პროექტი ითვალისწინებდა მცდელობის ნაკლებ დასჯადობას დამთავრებულ დანაშაულთან შედარებით. ეს ნორმა პროექტის ზოგად ნაწილში არ იყო მოცემული, მაგრამ შეიძლებოდა გამოტანილი ყოფილიყო განსაკუთრებული ნაწილის დადგენილებებიდან. პროექტი იცნობდა ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის ცნებას, მაგრამ ასეთი მცდელობა არ ათავისუფლებდა მის ჩამდენს პასუხისმგებლობისაგან, თუმცა იწვევდა სასჯელის ერთგვარ შემსუბუქებას.

პირველი საკანონმდებლო აქტში, რომელშიც შეტანილი იყო ზოგადი დადგენილებანი მცდელობის შესახებ, არის რუსეთის იმპერიის კანონთა კრებული 1832 წლისა (Свод законов Российской империи). კანონთა კრებული განასხვავებს ერთმანეთისაგან დანაშაულის ჩადენის განზრახვის გამომჟღავნებას, დანაშაულის მცდელობას და დამთავრებულ დანაშაულს. დანაშაულის ჩადენის განზრახვის გამომჟღავნება კანონთა კრებულში განსაზღვრულია შემდეგნაირად: „Умыслом к преступлению почитается обнаруженное каким либо действием намерение учинить оное, хотя бы притом и не было произведено ни самого преступного деяния, ни покушения на оное» (მუხ. 8). მე-9 ნუბელში მოცემულია მცდელობის განსაზღვრება: „Покушением к преступлению почитается намерение учинить оное, когда намерение еще обнаружено таким действием, коего необходимым следствием было бы совершение преступления, если бы еще совершение или не было остановлено собственной волею умышляющего, или не было отвращено каким-либо внешним препятствием».

საინტერესო ნორმებია მოცემული კანონთა კრებულში ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის შესახებ. თუ მცდელმა თავისი ნებით ხელი აიღო დანაშაულის ჩადენაზე. თანაც მის მიერ უკვე შესრულებულ მოქმედებაში არ არის რაიმე სხვა დამთავრებული დანაშაულის ნიშნები (მაგალითად, ქურდი უიარაღოდ და ძალადობის ვარეშე შეიპარა სხვის ბინაში ქურდობის განზრახვით, მაგრამ შემდეგ გადაიფიქრა და დანაშაულს თავი მიაჩნება), მოსამართლემ ასეთ პირს უნდა შეუფარდოს შემსუბუქებული სასჯელი თავისი შეხედულებისამებრ. ბოლო თუ დანაშაულის ნებაყოფლობით მიტოვების მოქმედებაში არის რომელიმე სხვა დანაშაულის ნიშნები (მაგალითად, ხელის ან იარაღის აღმართვა), მაშინ მცდელობისათვის სასჯელი შემცირებულია, მაგრამ პირმა პასუხი უნდა აგოს იმ

დამთავრებული დანაშაულისთვისაც. რომელიც მან ჩაიდინა (მუხ. 117).

როგორც ზემოთ მოტანილი დებულებებიდან ჩანს, კანონთა კრებული დანაშაულის მომზადების ცნებას არ იცნობს. სადავოა, რას მიაკუთვნებდა კანონთა კრებული ისეთ მოქმედებებს, რომლებიც დანაშაულის მომზადებას წარმოადგენენ,—მცდელობას თუ განზრახვის გამომქლავებას? ტაგანცევის აზრით, დანაშაულის მომზადება უქველად შედიოდა განზრახვის გამომქლავების ცნებაში, რაც, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს იმას, რომ იგი არასდროს არ ისჯებოდა. საქმე ის არის, რომ კანონთა კრებული ითვალისწინებდა განზრახვის გამომქლავების დასჯადობას მთელ რიგ მძიმე დანაშაულთა დროს, კერძოდ. სახელმწიფო დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში. მაგრამ განზრახვის გამომქლავების დასჯა მხოლოდ კანონით ზუსტად ვითვალისწინებულ შემთხვევებში შეიძლებოდა. სხვა დროს კი იგი დაუსჯელი რჩებოდა! პროფ. ტაგანცევის მიერ გამოთქმული შეხედულების წინააღმდეგ ილაშქრებს პროფ. კრუგლევსკი, რომლის აზრით კანონთა კრებული მცდელობის ცნებაში მოსამსაღებელ მოქმედებასაც მოიცავდა. ამ დებულების დასამტკიცებლად კრუგლევსკის ის მოსაზრება მოჰყავს, რომ 117 მუხლი, სადაც ნუბაყოფლობით მიტოვებულ მცდელობაზეა ლაპარაკი. იხსენიებს ისეთ მაგალითებს, რომლებიც არსებითად მომზადებას წარმოადგენენ და არა მცდელობას (ქურდის შეპარვა ბინაში გაქურდვის მიზნით)¹. პროფ. კრუგლევსკის ამ შეხედულებას ვერ დავეთანხმებით. არათუ იმდროინდელ, არამედ დღევანდელ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში და სასამართლო პრაქტიკაში გაბატონებული შეხედულებითაც კი ქურდის შეპარვა ბინაში გაქურდვის მიზნით მცდელობად უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც მოქმედება უშუალოდ მიმართულია დანაშაულებრივი განზრახვის განსორციელებაზე და ჰქმნის მესაკუთრის უფლების დარღვევის რეალურ საშიშროებას. კრუგლევსკის წინააღმდეგ, პირიქით, უნდა ითქვას, რომ კანონთა კრებულის მიერ მცდელობის განსაზღვრება არავითარ შესაძლებლობას არ იძლევა მასში დანაშაულის მომზადებაც ვიგულისხმოთ. მცდელობა აქ განსაზღვრულია, როგორც მოქმედება, რომელსაც აუცილებლობით უნდა მოჰყოლოდა დანაშაულის დამთავრება, რომ მას ხელი არ შეშლოდა. ცხადია, ისეთ მოქმედებაზე, რომელიც

¹ ნ. ტაგანცევი, დასახ. კურსი, გვ. 141, შენიშვნა 35

² კრუგლევსკი, დასახ. ნაშრ., ტ. I, გვ. 375—376, შენიშვნა 2.

მომზადებაში შედის (იარაღის ან სხვა საშუალებების შექმნა და მზადება ან სხვა პირობების შექმნა) და რომელიც ჯერ კიდევ მეტად დაშორებულია დანაშაულის დამთავრებისაგან, არ შეიძლება ითქვას, რომ მას ა უ ტ ი ლ ე ბ ლ ა დ უნდა მოჰყოლოდა დანაშაულის დამთავრება. პირიქით, როდესაც კანონთა კრებული განსაზღვრავდა დანაშაულის განზრახვის გამომჟღავნებას, როგორც ისეთ მოქმედებას, რომელშიც გამოვლინდა დანაშაულის ჩადენის განზრახვა, თუ კი ის მცდელობას არ წარმოადგენდა, ეს განსაზღვრება არსებითად უფრო მომზადების ცნებას მოიცავდა, ვიდრე დანაშაულის განზრახვის გამომჟღავნების ცნებას¹.

უფრო დაწვრილებითი დადგენილებები წინასწარი მოსამზადებელი მოქმედების შესახებ მოცემული იყო 1845 წლის სასჯელთა დებულებაში. სასჯელთა დებულება, განზრახვის გამომჟღავნებისა და მცდელობის ცნებებთან ერთად, იცნობს დანაშაულის ძირსადაც განზრახვის გამომჟღავნებად ითვლება წერილობით სიტყვიერად ან რაიმე მოქმედებით გამოვლინებული წადილი დანაშაულის ჩადენისა, მაგალითად, მუქარა, დაკვეხება ან რაიმე ბოროტების ჩადენის¹. წინადადება. მომზადებად ითვლება საშუალების გამოძებნა ან შექმნა დანაშაულის ჩასადენად, ხოლო მცდელობად—ყოველი მოქმედება, რომლითაც იწყება ან გრძელდება ბოროტი განზრახვის სისრულეში მოყვანა. განზრახვის გამომჟღავნება, 1845 წლის სასჯელთა დებულების თანახმად, ისჯებოდა მხოლოდ კანონით სპეციალურად მითითებულ შემთხვევებში. მოსამზადებელი მოქმედებისათვის პირი ისჯებოდა, ჯერ ერთი, იმ შემთხვევაში, „უკეთეს ამისათვის გამოყენებული საშუალება კანონსაწინააღმდეგო იყო“ და, მეორე, მაშინ, თუ თვით შექმნა ამ საშუალებისა ჰქმნიდა საფრთხეს რომელიმე კერძო პირის ან რამდენიმე პირის ან საზოგადოებისათვის. ამავე დროს სასჯელთა დებულებაში მითითებული იყო, რომ თუ ბრალის დამამძიმებელ გარემოებებს არა აქვს ადგილი, სასჯელი მომზადებისათვის დაინიშნება მხოლოდ კანონით სპეციალურად მითითებულ შემთხვევებში. მცდელობა ისჯებოდა ყველა დანაშაულის დროს. სასჯელთა დებულება ითვალისწინებდა ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობისა და მომზადების დაუსჯელო-

¹ ამიტომ სამართლიანად აღნიშნავდა პროფ. ტაგანცევი, რომ სწორედ 1832 წლის კანონთა კრებულის ამ არასწორი ტერმინოლოგიის გამო რუსეთის რევოლუციამდელ სამართალში დიდხანს ურევდნენ ერთმანეთში განზრახვის გამომჟღავნებისა და დანაშაულის მომზადების ცნებებს. Н. С. Таганцев, Курс русского уголовного права. Часть общая, книга первая, отд. III, С.-П., 1878, стр. 141.

ბას. დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს პირი ის-
ჯებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ ფაქტიურად შეს-
რულებული მოქმედება წარმოადგენდა რაიმე განსაკუთრებულ
ღაიათაგანებულ დანაშაულს. ამ დადგენილებებში დაზუსტება შეი-
ტანა 1854 წლის 9 მარტის კანონმა, რომელმაც ოდნავ შეარბილა
1845 წლის სასჯელთა დებულებით გათვალისწინებული მეტად
მაკაცო სასჯელები, ხოლო უკიდურესი უვიცობითა და ცრუმორ-
წყმენლობით ჩადენილი მცდელობა გაუთანაბრა განზრახვის გამომ-
ვლანებას. მაშასადამე, ასეთი მოქმედება შეიძლებოდა დასჯილი
ყოფილიყო მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც კანონი ითვალის-
წინებდა განზრახვის გამომქვადენების დასჯადობას, მაგალითად, სა-
ხელწიფობრივი დანაშაულის ჩადენის დროს.

რუსეთის რევოლუციამდელი სისხლის სამართლის კანონმდებ-
ლობის ნორმები დაუმთავრებელი დანაშაულის შესახებ თავისი
განვითარების უმაღლეს საფეხურს 1903 წლის სისხლის სამართლის
დებულებაში აღწევენ: განზრახვის გამომქვადენებას. 1903 წლის დე-
ბულება სრულიად არ იხსენიებდა. მოსაზრადებელი მოქმედება ამ
დებულების თანახმად ისჯებოდა კანონით სპეციალურად გათვალის-
წინებულ შემთხვევებში. მცდელობა დებულებით განსაზღვრული
იყო როგორც მოქმედება, რომლითაც იწყება დანაშაულებრივი
ქმედობის სისრულეში მოყვანა, უკეთუ იგი ბოლომდე არ იქნა
მიყვანილი დამნაშავეს ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.
ძვირე დანაშაულის მცდელობა, დანაშაულთა სამწვეროვანი და-
ყოფის შესაბამისად, რაც 1903 წლის დებულებაში იყო გატარე-
ბული, ისჯებოდა ყოველთვის, დანაშაულის მცდელობა—მარტო-
ოდენ კანონით პირდაპირ მითითებულ შემთხვევებში, ხოლო დარღვე-
ვის მცდელობა არასდროს არ ისჯებოდა. მცდელობისათვის 1903
წლის დებულება ითვალისწინებდა შემცირებულ სასჯელს დამთავ-
რებულ დანაშაულთან შედარებით. ნებაყოფლობით მიტოვებული
მცდელობა და აგრეთვე მცდელობა უვარგისი საშუალებით, რო-
მელიც არჩეული იყო უკიდურესი უვიცობისა და ცრურწმენის გა-
მო, დებულების თანახმად, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლო-
ბას არ იწვევდა.

*

.

ქართული ფეოდალური სამართალი არ იცნობს ზოგად ნორ-
მებს მცდელობის შესახებ. ისევე, როგორც რომისა და დასავლეთ

ეროპის ფეოდალურ სამართალში, აქაც გვხვდება ე. წ. „შეკვეცილი შემადგენლობანი“, რომლებიც საფრთხის შემქმნელ დელიქტების წარმოადგენენ და ისჯებიან როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაული, როგორც *delictum sui generis*. ასეთია, მაგალითად, მახვილის ამოღება, რომელიც, როგორც ჩანს, ისჯებოდა როგორც შეურაცხყოფელი დანაშაული. ამ დანაშაულს არსებობაზე ქართულ ფეოდალურ სამართალში მიუთითებს ვახუშტი ბატონიშვილი თავის საქართველოს გეოგრაფიაში: „უკეთუ ვინ იხადის მახვილი ბჭესა მეფისასა ანუ ერისთავსა ზედა და წარჩინებულთა, მოჰკუწოიან ჯელნი“¹.

ანალოგიურ ხასიათს ატარებს, ჩვენი აზრით, ბეჭა-აღბუღას კანონების მე-13 მუხლიც. მაგრამ ამ მუხლში მოცემული ნორმის გასაგებად საჭიროა ჯერ მე-12 მუხლის შინაარსს გავეცნოთ. მე-12 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, თუ კაცი კაცს დაესხა და მოკლა იგი, თავდამსხმელი ვალდებულია მას ორკეცი სისხლი გადაუხადოს: „და რომელსაცა დასხმოდეს, მისი სისხლი ორკეცია და გერშიცა იმავე წესით“ (ხელნ. A)².

ამრიგად, მე-12 მუხლში მოცემულია შედეგიანი შემადგენლობის ტიპი. შედეგი ყაცის სიკვდილში მდგომარეობს. ამ მუხლისაგან განსხვავებულია მისი მომდევნო (მე-13) მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს სასჯელს იმ შემთხვევისათვის, როცა თავდასხმის შედეგად ის, ვისაც დაესხნენ, არ მომკვდარა. მუხლის რედაქცია ასეთია: „და თუ კაც (არ) მოკვდეს ზედა-დასხმაშია, დედა-წულთა აღუნჩხვითა. დედა-წულთა შერცხუნისათვის საბატიოს კაცისა ნახევარი სისხლი დაუთრვოს“ (ხელნ. A.). („თუ კაცი არ მოკვდეს ზედა-დასხმასა, დედა-წულთა აფარვისათვის, დედა-წულთა შერცხვენისათვის საბატიოს კაცის სისხლისა ნახევარი დაუთრვოს“ (ხელნ. B)³.

ერთის შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ აღნიშნული ნორმა მცდელობის ცნებას შეიცავს: წინა მუხლი (მე-12) ლაპარაკობს დამთავრებულ მკვლელობაზე, რომელიც ზედ-მისხდომის დროს არის ჩადენილი და სჯის მას ორკეცი სისხლით, ხოლო მე-13 მუხლი ითვალისწინებს დაუმთავრებელი დანაშაულის—მკვლელობის მცდე-

¹ ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია). თ. ლომოური და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბილისის სახ. უნივერსიტეტის გამოცემა, თბილისი, 1941, გვ. 11.

² იხ. ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბილისი, 1953, გვ. 290.

³ იქვე, გვ. 291

ლობას. რომელსაც სჯის უფრო მსუბუქად დამთავრებულ დანაშაულთან შედარებით.

მაგრამ აღნიშნული ნორმის დაკვირვებით განხილვა, ჩვენის ზრით. არ აღასტურებს იმას. რომ აქ გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა მკვლელობის მცდელობისათვის. მკვლელობის მცდელობა მხოლოდ მაშინ იქნებოდა ნაგულისხმევი, დანაშაულის შემადგენლობას რომ იკვეთი ობიექტი ჰქონოდა, რაც დამთავრებულ დანაშაულს (ამ შემთხვევაში—ადამიანის სიცოცხლე) და მუხლში ხაზგასმული ყოფილიყო, რომ სუბიექტურადაც თავდამსხმელის მოქმედება სწორედ ადამიანის სიცოცხლის მოსასპობად იყო მიმართული. მაგრამ მე-13 მუხლში სულ სხვა სურათს ვხედავთ: აქ პირდაპირ არის მითითებული, რომ თუ კაცი არ მოკვდა, თავდამსხმელი ისჯება „დედა-წულთა აფარვისათვის, დედა-წულთა შერცხვენისათვის“. მაშასადამე, ამ დანაშაულის ობიექტი—ოჯახის სიმშვიდე, ოჯახის ღირსებაა. მისი ძირითადი არსი ოჯახის ღირსების შეურაცხყოფაში მდგომარეობს. ამიტომ სასჯელიც შესაფერის ხასიათს ატარებს. სახელდობრ, მე-13 მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილში მითითებულია:

„და თუ საბატოთა კაცთა შუაჩამოსვლითა ჩამოუვიდეს, საკვ რველია.

ლო ზედა-დამსხმელი დარჩეს, გააშიშვლოს, ჩაათრივოს საწმინდოდ შვიდსა ბიჯსა და მეკრემან შოლტითა აღმოჰკრას ნაცხაათრევა უბანთა ზედა საჩინოდ ერისა (უნდა). ესე ერთმანეთისა ნებითა ქნან“ (ხელნ. A)¹.

ეს შემარცხვენილი სასჯელიც იმის დამადასტურებელია, რომ დანაშაულებრივი ქმედობა შეურაცხყოფელ ქმედობათა რიცხვს ეკუთვნის და ამიტომ სასჯელიც ისეთია დადებული, რომ თვით თავდამსხმელს განაცდევინონ შეურაცხყოფის გრძნობა.

ყოველივე ნათქვამიდან. ჩვენის აზრით, ნათლად დასტურდება, რომ ბექა-აღბუდას სამართლის ზემოაღნიშნული მუხლი დაუთავრებელ დანაშაულს კი არ ითვალისწინებს, არამედ დამთავრებულ დანაშაულს, რომელიც ოჯახის სიმშვიდისა და ღირსების წინააღმდეგ არის მიმართული. მაგრამ, სხვა მუხლებისაგან განსხვავებით, ამ მუხლში მითითებული დანაშაულის შემადგენლობა საფრთხის შემქმნელ დელიქტს წარმოადგენს. ამ მხრივ იგი იმავე ხასი-

¹ ხელნაწერი B: „თუ ამაზედა-დამსხმელთა არ გამოართმოდენ, და ესე არჩიოს: ნიფვითა ოდენ გაშიშვლებულად ზოლოთა შვიდთა ბიჯთა ჩაათრიონ და მას კაცსა მეკრემან სამი შოლტი ამოჰკრას ნამეტნავსა, რომელი დასხმოდეს ზედა საწმილოდ. ჩათრევა უბანთა ზედა და საჩინოდ ერისა უნდა...“ (იხ. ი. დ. ო. ი. ძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 291).

ათს ატარებს, როგორც ატარებდნენ რომის სამართლისა და ევროპის საშუალო საუკუნეების სამართლის ზემოთ მოტანილი შემადგენლობანი (ორმოში ან უაში ჩაგდება, ცხენიდან გაღმოგდება, შარაგზაზე ჩასაფრება, თვითნებურად შესვლა სხვის ბინაში და ა. შ.).

მაგრამ ამ სახეს დანაშაულებრივ ქმედობებთან ერთად, ძველ ქართულ სამართალში გვხვდება ისეთი ნორმები, რომლებიც უეჭველად ადასტურებენ, რომ ამ სამართლისათვის დანაშაულის მცდელობის ცნება უცხო არ იყო. მართალია, განვითარების იმდროინდელ საფეხურზე მცდელობის ზოგადი ცნება ჯერ კიდევ არ შეიძლებოდა შემუშავებულიყო, მაგრამ ერთი დანაშაულის, სახელდობო მკვლელობის, მიმართ ქართული ფეოდალური სამართლის ნორმები ითვალისწინებენ მცდელობის დასჯადობას. ასეთი ნორმა მოცემულია ბეგრატ ყურაბალატის სამართლის წიგნის ფრაგმენტში, რომელიც თან ერთვის ბექა-ალბუღას სამართლის წიგნს: „134. თუ გამართოს და იგი კაცი ღმერთმან მოარჩინოს, ექუსი ათასი თეთრი დაუფრჯის სიკედილისა ცდისათვის, სამი ათასი შეეყრებას ცოდვისათვის“¹.

როგორც ამ მუხლის ტექსტიდან ჩანს, თუ კაცი გამართავს ყოველივეს კაცის მოსაკლავად, მაგალითად, მიუღერებს ხმალს და სხვ., მაგრამ დანარალებული დანაშაულებზე დამოუკიდებელი მიზეზებია გამო სიკვდილს გადარჩება („ღმერთმან მოარჩინოს“), დამნაშავე დასჯება სიკვდილის ცდისათვის. ამგვარად, 134 მუხლი არათუ ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას მკვლელობის მცდელობისათვის, არამედ სპეციალურ ტერმინსაც ხმარობს ამ ცნების გამოსახტავად („სიკვდილისა ცდისათვის“). ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ სასჯელი სიკვდილის მცდელობისათვის გაცილებით უფრო მსუბუქია, ვიდრე დამთავრებული მკვლელობისათვის.

დანაშაულის მცდელობის ცნებასთან ერთად, ბექა-ალბუღას სამართალი ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის ცნებასაც იცნობს. ეს სორმაც მკვლელობის შემადგენლობასთან არის დაკავშირებული. მას 133 მუხლი ითვალისწინებს: „133. თუ კაცი კაცსა ზედა საღალატოდ წავიდეს, თუ მანვე დაშალოს, ან სხუათა დააშლევინონ,—არა ზედა-აქ“². ამ მუხლში აღიარებულია ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის სრული დაუსჯელობა.

კანონის სიტყვები „ანუ სხუათა დააშლევინონ“ გაგებულ უნდა იქნეს არა ისე, თითქოს ვინმემ დანაშაულის ჩადენის დროს ხელი შეუშალა დანაშაულებრივი ცდის რეალიზაციას, ასეთი შემ-

¹ ი. დოლიძე. დასახ. ნაშრ., გვ. 339

² იქვე.

თხვევები კანონმდებელს 134 მუხლში აქვს ნაწარაუდები („თუ გააართოს და იგი კაცი ღმერთმან მოარჩინოს“), არამედ ის, რომ ვინმემ რჩევა-დარიგებით შემოქმედება მოახდინა პირზე და დაარწმუნა იგი ზელი აელო დანაშაულის ჩადენაზე.

თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ბექა-ალბულას სანაართლის ეს პუნქტები ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ფრაგმენტები არიან და, მაშასადამე, XI საუკუნის ეკუთვნიან, ამ ნორმების არსებობა, როგორც ქართული სამართლის მკვლევრები მართებულად აღნიშნავენ, უეჭველად მიუთითებს იმდროინდელი ქართული სანაართლის განვითარების მეტად მაღალ დონეზე. როგორც უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული, მცდელობის ცნების წარმოშობა მკვიდრად არის დაკავშირებული ბრალის ცნებას განვითარებასთან. განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი სამართალი, რომელიც ყურადღებას არ აქცევს ქმედობის სუბიექტურ მხარეს, არ შეიძლებაოდ მისულიყო დანაშაულის მცდელობის საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებამდე და თვით ამ ცნების არსის ჩამოყალიბებამდე. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯის იდეა შეიძლებაოდ წარმოშობილიყო მხოლოდ იმ სამართლებრივ სისტემაში, რომელსაც ნათლად აქვს წარმოდგენილი დანაშაულის სუბიექტური მხარე და მნიშვნელობას ანიჭებს მას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დადგენის დროს.

ბაგრატ კურაპალატის სამართლის შემოთ მოყვანილი ნორმები შემთხვევით ხასიათს როდი ატარებენ და მარტო XI საუკუნის ნორმებად როდი ჩაითვლებიან. პირიქით, როგორც ჩანს, ისინი მოქმედებდნენ საუკუნეების განმავლობაში. ამაზე მიუთითებს არა მარტო ის ფაქტი, რომ აღნიშნული ნორმები შეტანილია ბექა-ალბულას სამართალში, არამედ ისიც, რომ მას უფრო გვიანდელ ძეგლებშიც ვხვდებით.

ამ მხრით მნიშვნელოვანია ერთი, მეთექვსმეტე საუკუნის მიწურულის სასისხლო სიგელი, რომელიც გვხვდება ვ. ფუთურძის მიერ გამოცემულ ქართულ-სპარსულ ისტორიულ დოკუმენტებში. საბუთი წარმოადგენს წყალობის წიგნს, რომელიც მიუცია სვიმონ I-ს გედეონ შალაბასათვის, „მისი გვარისათვის სისხლის განჩინე-

¹ ი. დოლიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 43—60.

² იხ. ივ. სურგულაძე, საქართველოს სახელმწიფოს და სამართლის ისტორიის დამაბნელების წინააღმდეგ, „მნათობი“, 1954, № 9; ი. დოლიძე, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, თბილისი, 1957, გვ. 35; გ. ნადარეიშვილი, ქართული სამართლებრივი კულტურის ზოგიერთი საკითხი XI—XII სს. საქართველოში, თბილისი, 1959, გვ. 65—77.

ბის შესახებ“. სიგელში აღნიშნულია, რომ სვიმონ მეფესთან გამოცხადდნენ „კათოლიკე ეკლესიისა შვილნი მადლას-ძე ქადაგი გედეონ და ძე მათი რომანოს“. რომელთაც წარუდგინეს მეფეს ძველი სიგელი. ეს სიგელი სვიმონმა განუახლა და განუჩინა მათ „სამართალი სისხლისა“. ამ სიგლის ერთ-ერთი პუნქტი თავისი შინაარსით ბეჭა-აღბულან განონების 133 და 134 მუხლებს ემეორება. სახელდობრ, იქ ნათქვამია: „თუ ვინმე საღალატოდ წავიდეს და თავადვე დაშალოს ან სხუათა დაშლევინონ, არა ზედა აც. თუ გაჰპართოს და სიკუდილსა ეცალოს და ესე ვითარი კაცი ღ/მერ/თ/მან/ მოარჩინოს. მისგან მკუდარი იქნებოს და ნახევარი სისხლი დაეუბრვოს სიკუდილისა ცდისათვის“¹.

ამგვარად, სვიმონ მეფის სიგელში, ისევე როგორც ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნში, იხსენიება კაცის მოკვლის ცდა. რომელიც იტყება არა როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაული, არამედ როგორც დაუმთავრებელი დანაშაული—მოწყმედება, მიმართული განსრავნის განხორციელებაზე. ამასთან ერთად შენარჩუნებულია ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის დაუსჯელობა. მაშასადამე, XI საუკუნიდან მოყოლებული მეთექვსმეტე საუკუნის უკანასკნელ წლებამდე (სვიმონ მეფის სიგელი შესტავ არის დათარიღებული 1592 წლით) მცდელობის დასჯადობა და ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის დაუსჯელობა საქართველოში მოქმედ ნორმებს წარმოადგენდნენ.

დანაშაულის მცდელობის დასჯადობას ვხვდებით აგრეთვე ქართული ფეოდალური სამართლის უფრო გვიანდელი პერიოდის ძეგლებში. სახელდობრ, ეს ინსტიტუტი გვხვდება აგრეთვე ვახტანგ VI სამართლის წიგნში, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დასჯადობა დაუმთავრებელი დანაშაულისა, როგორც დანაშაულის განვითარების სტადიისა, ქართული ფეოდალური სამართლის ამ ძეგლში ისე მკაფიოდ არ არის ჩამოყალიბებული, როგორც ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნში. ნორმა მცდელობის დასჯადობის შესახებ მოცემულია ვახტანგის სამართლის წიგნის 59 მუხლში. მუხლის ტექსტი ასეთია: „59. თუ კაცი კაცს არას ემართლებოდეს, მოლაღატედ ან გზაზე სადმე, ან სოფლად ღამით გამოსასვლელს ადგილს თუ სადაც იარაღით სასიკვდილოდ გამომეტებით დაუდგეს და ის საქმე გამოჩნდეს, რომე სდგომოდეს, და მერმე იმ ხანად იმ კაცს აღარ გამოევილოს და წამოსულიყოს, თავის გუნებით სიკვდილი

¹ ვ. ფუთუჩიძე. ქართულ-სპარსული ისტორიული საბუთები, საქსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა, თბილისი, 1955, გვ. 46—47.

სდოქტრამ, მაცრამ ღმერთისა და ბედს მოუჩინნია, რომე იმ გზაზე აღარ კამოუვლია. ამისათვის მთელი სისხლი მოლაღატემ იმ კაცს შიკ და თუ გაიაროს. და ან მოკლას და ან დაჭრას, ორკეცი სისხლი მისცეს: ერთი ღალატად დგომისათვის და ერთი სიკვდილი-სა. და თუ ეს ღმრთილი კაცმან ის მოლაღატე მოკლას, მისი სისხლი არ არის...¹

იმაღლება ითხოვა: რა სახის შემადგენლობასთან გვაქვს საქვე ესტამენის სამართლის წივნის ამ მუხლში: ე. წ. საფრთხის შემქმნელ შემადგენლობასთან. ე. ი. დამთავრებულ დანაშაულთან, რომელიც ისევება როგორც *delictum sui generis*, თუ მკვლელობის მცდელობასთან?

პირველი დებულების სასარგებლოდ შეიძლება მოვიტანოთ ის აზრებანი. რომ. წერ ერთი, მუხლი ტერმინს „ცდას“ არ იხსენი-ებს და მეორე, ია. რომ კაცის ნამდვილად მოკვლის შემთხვევაში კანონი ითვალისწინებს ორმაგ სასჯელს: ერთს—ღალატად დგომისათ-ვის და ერთს --სიკვდილისათვის.

მეუხედავად ამ მოსაზრებებისა, ჩვენის აზრით, აღნიშნული მუხლი სწორედ მცდელობას გულისხმობს. მუხლში პირდაპირ არის მითითებული, რომ ბოროტგანმზრახველი კაცს სიკვდილის განზრახ-ვით ჩასდგომია. ეს ნათლად ჩანს კანონის სიტყვებიდან: „თუ კა-ცი... მოლაღატედ ან გზაზე სადმე, ან სოვლად ღამით გამოსასე-ლელს ადგის თუ სადაც იარაღით სასიკვდილოდ გამოემე-ტებოთ და უდგეს... თავის გუნებით სიკვდილი სდომებია...“. მაშასადამე, კანონში მოცემულია მცდელობას სუბიექტური მხარე. რომელიც მკვლელობის პირდაპირ განზრახვა-ში გამოიხატება. მეორე მხრით, აქვე მითითებულია, რომ ეს გან-ზრახვა ბოლომდე არ ყოფილა მიყვანილი, რადგანაც „ღმერთსა და ედს მოუჩინნია, რომე იმ გზაზე აღარ გამოუვ-ლი მაშასადამე. მოცემულია მცდელობისათვის დამახასიათებე-ლი ობიექტური მხარეც: მოქმედება, მიმართული მავნე შედეგის განსაორციელებლად, რომელიც აცდენილ იქნა დამნაშავეზე და-მოუკიდებელი მიზეზის გამო.

რაც შეეხება მუხლში მოხსენებულ ორმაგ სასჯელს კაცის მოკვლის შემთხვევაში, ეს იმით კი არ უნდა აიხსნას, რომ ღალატით მკვლელობის დროს კანონი ორი დამთავრებული დანაშაულის შე-მადგენლობას ქნედავს, არამედ იმით, რომ ღალატით (ჩასაფრებით

¹ ვახტანგ VI. სამართლის წიგნი, თინა ვნუქიძის გამოცემა, საქა-რ ეკლესიის სარ წეცნ. ავად. გამოცემლობა, თბილისი, 1955, გვ. 67.

და სხვ. მისთ.) მკვლევლობა კანონმდებელს მეტად მძიმე დანაშაუ-
ლად მიაჩნია, როგორც მკვლევლობა ჩადენილი განსაკუთრებული
მზაკვრობით და ამიტომ იგი ასეთ მკვლევლობას კვალიფიციურ და-
ნაშაულებრივ ქმედობად თვლის. რისთვისაც უფრო სასტიკ სასჯელს
აწესებს, ვიდრე ჩვეულებრივი განზრახი მკვლევლობისათვის. ასეთი
სახის მკვლევობის აღიარება კვალიფიციურ მკვლევობად სამუშა-
ლო საუკუნეების კანონმდებლობისათვის ჩვეულებრივი მოვლენა
იყო.

მეტად საინტერესოა ის გარემოება, რომ აღნიშნული ნორმა
სიკვდილის მცდელობის შესახებ ვახტანგისაგან უსესხებია და თავის
„სამართალში“ შეუტანია მე-18 საუკუნის დასასრულისა და მე-19
საუკუნის დასაწყისის მოღვაწეს დავით ბატონიშვილს.

სიკვდილის მცდელობაზე დავით ბატონიშვილი ორ ადგილას
ლაპარაკობს. პირველად იგი ახსენებს მცდელობას 233-ე მუხლში
(თავი კმ, მუხ. ე). ამ მუხლის სათაურია: „წადილისათვის სიკუდილი-
სა სხუთათა“, ხოლო ტექსტში ნათქვამია:

„რომელიც წადინელ იყოს სიკუდილად სხვისა და ვერ მოკლას
თუ შეუქრას გზად და ვერარა დაუნოს, მაშინ მისცეს სისხლის შესა-
მედი.

და უკეთუ დააკვრეინოს თოფსა და არ გაუვარდეს, იგი იხილე
ჭრილობასა შინა—თავსა ოცდამერვესა, კანონსა მეორესა...“¹.

კანონი, ე. ი. მუხლი (238), რომელზედაც დავითი მიუთითებს,
დასაწყისში თითქმის იმეორებს ვახტანგის სამართლის წიგნის ზე-
მოხსენებულ მუხლს, მაგრამ მეორე ნაწილში, სახელდობრ, სასჯე-
ლის საკითხში, მკვეთრად განსხვავდება მისგან. მუხლში ნათქვამია:

„თუ კაცი კაცს მოლაღატედ: ან გზაზედ, ან სოფლად, ღამე თუ
დღე, გამოსაველეს ადგილს თუ სადაც. იარაღით სასიკუდილოდ
დაუდგეს და მართლად გამოსჩინდეს, რომ სდგომოდეს, და აღარ გა-
მოველოს, მაშინ ამისი სამართალი იხილე თავსა კმ, სამართალსა ვ-

ხოლო უკეთუ კაცმან დააცემინოს თოფი და არ გაუვარდეს ანუ
გაუვარდეს და გასცდეს და მით ვნება ვერაზად მე შეამთხვიოს, ამი-
სათვის ესჯი მე ესრეთ, რომელ მოეკვეთოს მას მარჯუ წნე და ანუ
მარჯუ წნისა მისისა ღირებული სისხლი მიეხადოს, მდგმობისა-
მებრ გუმიისა და პირისა, ამაღ რომელ იკადრა და განიზრახა სი-

¹ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ავლნაწეოთა ინტიტუ-
ტის ხელნაწერი H 2330. ციტირებულია დავით ფურცელაძის ნიჭი და-
საბეჭდად მოქმადებული ნაშრომი „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“—
მიხედვით.

ტყვიერისა არსისა მხეცებრიოთა შრისხანებითა მოცდომამა. და არა მსახურა ორღანობიდან საჭურველმან. ამისთვის, რადთაცა იმოქმედა. მოთვე ჯერ-არს დასჯამ მისი. თუმცადა ვიხილე მე სამართალსა შანა სანატრელისა მეფისა ვახტანგისასა, რომელ შეხდომისათვის ზემოსახსენებულსა შემთხვევისა განეჩინა სრული სისხლი და კვალაცა ნახევარი, მაგრა შევრაცხე მე ესე მძიმედ და გარეგან ბუნებითისა და მსჯულისა, ამად რომელ საქმეა შესაძლო აწმყოსა ჟამისად ნამდვილად არა მიიწერების. და მსგავსითავე სახითა მახვილისა დამკვრელნი და ვერა დამაწყულულებელნიცა დაისკვებიან¹.

ზემოთ მოყვანილი ნორმები მრავალმხრივ არის საინტერესო. პირველად ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ დავითი განასხვავებს მცდელობის სახეებს იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად ახლოს არის მცდელობა დამთავრებულ დანაშაულთან, და მათთვის სხვადასხვა სასჯელებს ითვალისწინებს. მცდელობის ასეთი დაყოფა სხვადასხვა სახეებად დამახასიათებელია საზოგადოდ ფეოდალური სამართლის ძეგლებისათვის. მაგრამ აღსანიშნავია, რომ დავით ბატონიშვილის „სამართალში“ ამ დაყოფას მარტო ის პრინციპი არ უდევს საფუძვლად, თუ რამდენად დაშორებულია მოქმედება შედეგის განხორციელებისაგან. ზემოთ მოყვანილ მეორე მუხლში აღწერილია დამთავრებული მცდელობა, ე. ი. ისეთი მცდელობა, როდესაც სუბიექტმა გააკეთა ყოველივე ის, რაც საჭიროდ მიაჩნდა განზრახვის განსახორციელებლად, მაგრამ შედეგი, მის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზის გამო, არ განხორციელდა (თოფს დააცემინა, მაგრამ იგი არ გავარდა. ან გავარდა, მაგრამ ააცდინა და კაცისათვის არავითარი ვნებ: არ მიუყენებია). ასეთი მცდელობა უპირისპირდება დაუმთავრებელ მცდელობას, როდესაც პირს არ გაუკეთებია ყოველივე ის, რაც მას საჭიროდ მიაჩნდა შედეგის დადგომისათვის (ჩაუსაფრდა, გზა შეუკრა, იარაღით ხელში დაუდგა, მაგრამ კაცმა არ გამოიარა და ა. შ.). მცდელობის ასეთი დაყოფა დამახასიათებელია უკვე გვიანფეოდალური პერიოდის იურისტებისათვის, რაც საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ დავით ბატონიშვილი XVIII საუკუნის ევროპულ იურისპრუდენციას საკმაოდ კარგად იცნობდა.

მეორე მომენტი, რომელიც საყურადღებოა დავით ბატონიშვილის პროექტის აღნიშნული მუხლებისათვის, ეს არის სასჯელთა მნიშვნელოვნად შემსუბუქება. ვახტანგ მეფის მიერ დადგენილ სასჯელს მკვლელობის მცდელობისათვის დავითი თვლის მეტად „მძიმედ და გარეგან ბუნებითისა და სჯულისა“.

¹ იქვე, გვ. 42.

თუ ვახტანგ მეფე მკვლელობის მცდელობისათვის ყოველთვის მთელ სისხლს აწესებდა, დავით ბატონიშვილი ამ დანაშაულის დაუშთავრებელი მცდელობისათვის სისხლის მესამედს აწესებს, ხოლო დამთავრებული მცდელობისათვის—მარჯვენა ხელის მოკვეთას ან მარჯვენა ხელის ღირებულ სისხლს. „ამად, რომელ იყადრა და განიზრახა სიტყვიერის არსის მსეტყებრითა მრისხანებითა მოკლდომაჲ და არა მსახურა ორღანობითმან საჭურველმან“. მკვლელობის დამთავრებული მცდელობისათვის ხელის მოჭრის დადგენისას დავით ბატონიშვილი, როგორც ჩანს, იმყოფებოდა მეფე ალექსი მიხეილის ძის სჯულებების ზეგავლენის ქვეშ, რომელიც მკვლელობის მცდელობისათვის სწორედ ამ სასჯელს ითვალისწინებდა.

დასასრულს, საჭიროა აღინიშნოს, რომ არც ვახტანგ მეფის მართლის წიგნი და არც დავით ბატონიშვილის სჯულება-არ ატვისუფლებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან იმ პირს, ვინც ნებაყოფლობით ხელს აიდებს დანაშაულის ჩადენაზე. ამგვარად, XVIII საუკუნის ქართული სამართალი უკვე უარს ამბობს იმ პროგრესულ დებულებაზე, რომელიც XI-XVI საუკუნეებში მტკიცედ იყო მიღებული ამ სამართალში, სახელდობრ—ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის დაუსჯელობაზე. როგორც ჩანს, ამ საკითხში უფრო გვიანდელ ქართულ სამართალზე ზეგავლენა მოახდინა დასავლეთ ევროპის სამართალმა, რომელმაც, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, XVI საუკუნიდან უარყო ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის დაუსჯელობა.

*

* * *

საბჭოთა სისხლის სამართალში პირველი დადგენილებანი დაუშთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის შესახებ გვხვდება უკვე ოქტომბრის დიდი რევოლუციის გატარების პერიოდის დეკრეტებში, რომელნიც მიმართული იყვნენ დამხობილი ექსპლოატატორული კლასების დაძაღვისაკენ. სრულიად რუსეთის ცაკის 1918 წლის 5 იანვრის დადგენილებაში აღნიშნული იყო, რომ სახელმწიფო ხელისუფლების ფუნქციის მითვისების ყოველგვარი ცდა განხილული იქნება როგორც კონტრრევოლუციური დანაშაული. სახკომსაბჭოს 1918 წლის 8 მაისის დეკრეტი „მექრთამეობის შესახებ“ მიუთითებდა, რომ „ქრთამის მიღების ან ქრთამის მიცემის მცდელობა დაისჯება როგორც დამთავრებული დანაშაული“. ანალოგიურ ნორმას შეიცავდა სახკომსაბჭოს 1918 წლის 22 ივლისის დეკრეტი „სპეკულა-

ციის შესახებ“. სახკომსაბჭოს 1918 წ. 30 ივლისის დეკრეტი „საგან-
გაშო ზარის“ შესახებ ავიეთვე ითვალისწინებდა, რომ „აღნიშნული
ქვედობის ჩადენის მცდელობა ისჯება როგორც დამთავრებული და-
ნაშაულს“. ამგვარივე ხასიათის ნორმებს შეიცავს სრულიად რუსეთის
ცაჯის საკანააციო განყოფილების 1918 წლის 6 ოქტომბრის დადგენი-
ლება „რევოლუციურ ტრიბუნალთა ქვეყნდებარეობის შესახებ“. ამ-
გვარად, საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე დეკრეტებში გამო-
ცხადებულ იქნა დაუმთავრებელი დანაშაულის პრინციპულად თანა-
ბარი დასჯადობა დამთავრებულ დანაშაულთან შედარებით.

პირველი ზოგადი ხასიათის დადგენილებანი დაუმთავრებელი
დანაშაულის შესახებ გვხვდება „რსფსრ-ის სისხლის სამართლის სა-
ხელმძღვანელო საწყისებში“, რომელიც რსფსრ-ის იუსტიციის სა-
ხალხო კომისარიატის მიერ 1919 წლის 12 დეკემბერს იქნა მიღე-
ბული.

„სახელმძღვანელო საწყისებში“ მოცემულია როგორც დამთავ-
რებული დანაშაულის, ისე მომზადებისა და მცდელობის ცნებათა
განსაზღვრა. დანაშაულის მომზადებად — „სახელმძღვანელო საწყის-
ების“ თანახმად, ითვლება „იმ პირის მიერ, რომელიც დანაშაულს
ამზადებს, დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა, იარაღთა და სხვ.
მისთ. გამოწვება, შექმნა ან მიმარჯვება“ (მუხ. 19). მცდელობა გან-
საზღვრულია, როგორც მოქმედება, „მიმართული დანაშაულის ჩა-
სადენად. როდესაც პირმა შეასრულა ყოველივე ის, რაც მას აუცი-
ლებლად მიაჩნდა თავისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად, მაგ-
რამ დანაშაულებრივი შედეგი, მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების
გამო, არ განხორციელდა“ (მუხ. 18). მე-20 მუხლში აღნიშნული
იყო: „დანაშაულის ჩამდენის მიერ დანაშაულებრივი ზრახვის გან-
ხორციელების სტადია თავისთავად ზეგავლენას არ ახდენს რეპრე-
სიის ზომაზე. რომელიც დამნაშავის საშიშროების ხარისხით განი-
საზღვრება“.

როგორც მოტანილი ტექსტიდან ჩანს, „სახელმძღვანელო სა-
წყისებს“ მთელი რიგი თავისებურებანი ახასიათებს.

პირველად ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ დანაშაულის მომზა-
დებისა და მცდელობის განსაზღვრებანი არ შეიძლება სრულყოფი-
ლად ჩაითვალოს. დანაშაულის მომზადება, როგორც ქვემოთ და-
ვინანავთ, არ ამოიწურება მარტოოდენ დანაშაულის ჩასადენად
იარაღის შექმნით ან მომარჯვებით, არამედ მოიცავს ყოველგვარ
მოქმედებას, რომელიც ჰქმნის პირობებს მომავალში დანაშაულის

ჩასადენად. მეტად ვიწროდ არის განმარტებული აგრეთვე დანაშაულის მცდელობა. „სახელმძღვანელო საწყისებში“ მოცემული განსაზღვრება არსებითად მოიცავს მხოლოდ ე. წ. დამთავრებულ მცდელობას და არაფერს ამბობს დაუმთავრებელ მცდელობაზე. აღნიშნული ნაკლოვანებანი აიხსნება იმით, რომ ამ პერიოდში სასკოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ იყო საკმაოდ დაბეჭდილი, თვით კანონმდებელს ჯერჯერობით საკმაო გამოცდილება არ ჰქონდა.

„სახელმძღვანელო საწყისების“ დადებით მხარედ უნდა ჩითვალოს, რომ ისინი სასჯელს უკავშირებენ არა დამნაშავეის საშიშროებას თავისთავად, არამედ დანაშაულებრივ მოქმედებას, რომელიც მცდელობაში ან მომზადებაში გამოიხატება. განზრახვის გამომეღვანება არ ითვლება დანაშაულად და არ იწვევს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას. მაგრამ, მეორე მხრივ, მცდელობა და მოსამზადებელი მოქმედება „სახელმძღვანელო საწყისების“ თანახმად, ისევეა ისევე, როგორც დამთავრებული დანაშაული. ის გარემოება, თუ რა საფეხურზე შეჩერდა დანაშაულის განხორციელება, არავითარ ზეგავლენას არ ახდენს სასჯელის კონკრეტული ღონისძიების შერჩევაზე. სასჯელის ზომა განისაზღვრება მხოლოდ და მხოლოდ დამნაშავეის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის მიხედვით.

უნდა აღინიშნოს, რომ რამდენადაც მე-20 მუხლის თანახმად დანაშაულის სტადია არავითარ ზეგავლენას არ ახდენს რეპრესიის ზომაზე, დამთავრებული და დაუმთავრებელი დანაშაულის ცნებათა განმარტებას და საერთოდ ამ ცნებათა შეტანას „სახელმძღვანელო საწყისებში“ არავითარი პრინციპული მნიშვნელობა არ ჰქონდა. არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ პროფ. გერცენზონს, რომელიც უსაყვედურებს „სახელმძღვანელო საწყისებს“ არათანამიმდევრობას აღნიშნულ საკითხში. „დამთავრებული და დაუმთავრებელი დანაშაულის გამიჯვნას.—ლაპარაკობს პროფ. გერცენზონი,—თეორიულადაც და პრაქტიკულადაც მარტო მაშინ აქვს მნიშვნელობა. როდესაც სასჯელი განისაზღვრება ან მოქმედების შესაბამისად ან მოქმედის და დანაშაულის საშიშროების შესაბამისად. მაგრამ „სახელმძღვანელო საწყისების“ ავტორებს, რომელნიც აგებდნენ რეპრესიის განსაზღვრის სისტემას მხოლოდ დამნაშავეის საშიშროების პრინ-

ცაზის მიკუღვით. მუხლები დამთავრებული და დაუმთავრებელი და-
ნა. ულის შესახებ სრულიადაც არ სკირდებოდათ“¹.

დაბოლოს. „სახელმძღვანელო საწყისების“ თავისებურებას
ისიც წარმოადგენდა, რომ იგი არ ითვალისწინებდა ნებაყოფლობით
მიტოვებული მცდელობის დაუსჯელობას.

მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის შემოღება 1919
წლის „სახელმძღვანელო საწყისებში“ განპირობებული იყო ამ პე-
რიოდის სოციალურ-პოლიტიკური გარემოცვით. უცხოეთის სა-
ხედრო ინტერვენციასა და შინაგან კონტრევოლუციასთან გა-
ძაფრებული ბრძოლა მოითხოვდა სისხლისსამართლებრივი რეპრე-
სიის გაძლიერებას სოციალიზმის მტრების წინააღმდეგობის დასა-
ლევად. რეპრესიის გაძლიერების ერთ-ერთ საშუალებას წარმოად-
გენდა მოსამზადებელი მოქმედების დასჯა. რაც უკვე ხორციელდუ-
ბოდა პრაქტიკაში, განსაკუთრებით სახელმწიფო დანაშაულთა მი-
მართ და რაც ფორმალურად იქნა აღიარებული „სახელმძღვანელო
საწყისებში“.

სახალხო მეურნეობის აღდგენისათვის მშვიდობიან მუშაობაზე
გადასვლის პერიოდში გამოცემულ იქნა მოკავშირე რესპუბლიკების
სისხლით სამართლის პირველი კოდექსები. ამ კოდექსებში დაუმთავ-
რებელი დანაშაულის დასჯადობის საკითხი სულ სხვაგვარად იქნა
გადაწყვეტილი. რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი
მოსამზადებელ მოქმედებას პრინციპულად დაუსჯელად აცხადებს.
„მომზადება,—ნათქვამია ამ კოდექსის 12 მუხლის მეორე ნაწილ-
ში,—დაისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთეს იგი თავისთავად
წარმოადგენს დასასჯელ ქმედობას“. 1922 წლის კოდექსისათვის
მცდელობისა და მომზადების გამიჯვნას ამის გამო დიდი პრაქტი-
კული მნიშვნელობა ენიჭება, ამიტომ კოდექსი იძლევა ორივე ამ
ცნების განმარტებას.

მომზადება კოდექსში განმარტებულია, როგორც „დანაშაულის
ჩასადენად იარაღთა, საშუალებათა გამოძებნა, შექმნა ან მიმარჯვე-
ბა ან პირობების შექმნა“. ამგვარად, ამ განსაზღვრებაში დამატებუ-
ლია „პირობების შექმნა“; რაც მომზადების განსაზღვრებას აუმჯო-
ბესებს 1919 წლის „სახელმძღვანელო საწყისებთან“ შედარებით.
უფრო სრულყოფილად არის განსაზღვრული აგრეთვე დანაშაულის

¹ А. А. Герцензон, Руководящие начала по уголовному праву РСФСР 1919 года. «Проблемы социалистического права», сб. 3, 1938, стр. 18.

მცდელობა: „დანაშაულის მცდელობად ითვლება მოქმედება, მიმართული დანაშაულის ჩასაღწეოდ, როდესაც მისმა ჩამდენმა არ შეასრულა ყოველივე ის, რაც აუცილებელი იყო მისი ზრახვის სისრულეში მოსაყვანად ან, თუმცა შეასრულა ყოველივე ის, რასაც აუცილებლად თვლიდა, მაგრამ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“ (მუხ. 13). ამრიგად, 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსმა გამოასწორა ის შეცდომა, რომელიც „სახელმძღვანელო საწყისებში“ იყო დაშვებული და დამთავრებულ მცდელობასთან ერთად დაუშთავრებელი მცდელობაც გაითვალისწინა.

1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსისათვის დამახასიათებელია აგრეთვე ის თავისებურება, რომ, თუმცა კოდექსი არ ითვალისწინებს მცდელობისათვის სასჯელის სავალდებულო შემცირებას დამთავრებულ დანაშაულთან შედარებით. მაგრამ იგი მიუთითებს, რომ სასჯელის კონკრეტულ ღონისძიების არჩევის დროს სასამართლომ შეიძლება მხედველობაში მიიღოს „მცდელობის შედეგების არ არსებობა ან მათი უმნიშვნელობა“. ამგვარად, წინააღმდეგ „სახელმძღვანელო საწყისებისა“, რომელნიც სასჯელის ოდენობის განსაზღვრის ერთდერთ კრიტერიუმად დამნაშავეის სოციალურ საშიშროებას თვლიდნენ, 1922 წლის კოდექსი მიუთითებს უკვე დანაშაულის ობიექტურ მხარეზე—„მცდელობის შედეგებს არარსებობაზე ან მათ უმნიშვნელობაზე“. დაბოლოს, ეს კოდექსი იმითაც განსხვავდება 1919 წლის „სახელმძღვანელო საწყისებიდან“, რომ იგი ითვალისწინებს ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის დაუსჯელობას, რომელზედაც „სახელმძღვანელო საწყისები“ არაფერს არ ამბობდნენ. ანალოგიური ხასიათის დადგენილებანი შეტანილი იყო აგრეთვე საქართველოს სსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსშიც.

აღსანიშნავია, რომ მეტად მოკლე ხნის განმავლობაში რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის დადგენილებამ მოსამზადებელი მოქმედების შესახებ ერთგვარი ცვლილება განიცადა. 1923 წლის 10 ივლისს მიღებულ იქნა სრულიად რუსეთის ცაკის II სესიის დადგენილება, რომელმაც მე-12 მუხლის უკანასკნელი ნაწილის რედაქცია შემდგენიარად შეცვალა: „მომზადება არ ისჯება, უკეთუ იგი თავისთავად არ წარმოადგენს ამა კოდექსით დასასჯელ ქმედებას, მაგრამ სასამართლოზეა დამოკიდებული შეუფარდოს პასუხის-

გეპანო პიცეზულ პირს. რომელსაც იგი სოციალურად საშიშ პიროვნებად ჩაივლის. სოციალური დაცვის ღონისძიება“.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკის აზრით, 1923 წლის 10 ივლისის დადგენილებამ შემოიღო დანაშაულის მომზადების პრინციპული დასაჯადობა. თანაც ამ დასაჯადობას ფაკულტიტური ხასიათი ჰქონდა. ვინაიდან სასამართლო წყვეტდა მოსამზადებელი მოქმედებისათვის პასუხისმგებლობის საკითხს თვითივე კონკრეტულ შემთხვევაში მხოლოდ და მხოლოდ სუბიექტის საზოგადოებრივი საშიშროების მიხედვით ამ აზრს იზიარებს. მაგალითად. ნ. კუზნეცოვა. აკრიტიკებს რა 1923 წლის 10 ივლისის დადგენილებას, ნ. კუზნეცოვა მიუთითებს. რომ აღნიშნული კანონი მხედველობაში არ იღებდა თვით მოქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებას და ყველა სახის მოსამზადებელი მოქმედებისათვის მხოლოდ ერთი სახის სასჯელს აწესებდა—3 წლით გასახლებას¹.

ნ. კუზნეცოვას შეხედულება მართებულად იქნა გაკრიტიკებული პროფ. ნ. დურმანოვის მიერ, რომელიც სწორად შენიშნავს, რომ ნ. კუზნეცოვა ერთმანეთში ურევს სასჯელის და სოციალური დაცვის ღონისძიებების ცნებებს, მაშინ როდესაც 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი მკვეთრად განასხვავებდა მათ ერთმანეთისაგან. სასჯელის შეფარდებისათვის აუცილებელი იყო დანაშაულის ჩადენა. ხოლო სოციალური დაცვის ღონისძიების შეფარდება დაკავშირებული იყო პიროვნების საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებასთან². ამიტომ მე-12 მუხლის ახალი რედაქციის გასაგებად საჭიროა გავიხსენოთ, თუ ვის თვლიდა 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი სოციალურად საშიშ პირად. ამ ცნების განმარტება მოცემული იყო კოდექსის 49-ე მუხლში. „იმ პირს,—ნათქვამია ამ მუხლში,—რომელიც ცნობილი იქნება სოციალურად საშიშად თავისი დანაშაულებრივი საქმიანობის ან მოცემული ადგილის ბოროტმოქმედთა წრესთან კავშირის გამო, სასამართლოს განაჩენით შეიძლება აღეკვეთოს განსაზღვრულ ადგილას ცხოვრების უფლება ვადით არა უმეტეს სამი წლისა“.

როგორც ამ დადგენილებიდან ჩანს, სოციალურად საშიში პირის ცნება დაკავშირებული არ იყო კონკრეტული დანაშაულის ჩადენას-

¹ Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. М., 1955 г. стр. 85. примеч. 3.

² Н. Ф. Кузнецова, Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, М., 1958, стр. 18—19.

თან. 49-ე მუხლში მოცემულ ნორმას მიხედვით კონდა აღეკვეთა დანაშაულის ჩადენა მომავალში იმ პირებისაგან. ვინც საზოგადოებისათვის საშიშად იქნებოდა ცნობილი. აქედან ცხადია, რომ მე-12 მუხლის ახალი რედაქცია არ გულისხმობდა მოსამზადებელი მოქმედების პრინციპული დასჯადობის შემოღებას. მოსამზადებელი მოქმედების ჩამდენი პირისათვის სოციალური დაცვის ღონისძიების სახით გასახლეების შეფარდება მხოლოდ მაშინ შეიძლებოდა, თუ ამისათვის 49 მუხლში გათვალისწინებული პირობები იქნებოდა, ე. ი. თუ მოსამზადებელი მოქმედების ჩამდენი ცნობილი იქნებოდა სოციალურად საშიშად თავისი. წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობის დამნაშავეთა წრესთან კავშირის გამო. ამიტომ ჩვენ სავსებით სამართლიანად მივჩნევათ ე. გოლდინერის განცხადება, რომ როგორც 49 მუხლის. ისე მე-12 მუხლის 1923 წლის 10 ივლისის რედაქციის ნათლად ეტყობა სუბიექტივიზმის ელემენტები. დაკავშირებული „სუბიექტის სოციალური საშიშროების ცნებასთან“.

მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობა აღდგენილ იქნა 1923 წლის „სსრ კავშირისა და წევრი რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირითად საწყისებში“. 1924 წლის „ძირითადი საწყისები“ სრულიად არ სმარობდნენ ტერმინებსა: „მცდელობა“ და „მომზადება“ და ამის მაგივრად, დამთავრებული დანაშაულის ცნებას უპირისპირებდნენ დაუმთავრებელი დანაშაულის ცნებას. „ძირითადი საწყისების“ მე-11 მუხლში ნათქვამი იყო: „უკეთეს დაწყებად დანაშაული ბოლომდე არ იქნა წარმოადგენს უკეთეს დანაშაულებრივ შედეგი რაიმე მიზეზის გამო არ განხორციელდა. სასამართლო, სახელის საქართლის კანონით ამ სახის დანაშაულისთვის დადგენილი სოციალური დაცვის ღონისძიების არჩევის დროს, ხელმძღვანელოს დანაშაულის ჩამდენი პირის საშიშროების ხარისხით და დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხით“.

„ძირითადი საწყისების“ მითითებამ „დაწყებულ და ბოლომდე მიუყვანელ დანაშაულზე“ დიდი დავა გამოიწვია ჩვენს სისხლის სამართლის ლიტერატურაში. კრიმინალისტიკის დიდი ნაწილი იმ თვალსაზრისს დაადგა, რომ „დაწყებული და ბოლომდე მიუყვანელ დანაშაული“ მოიცავს როგორც მცდელობას, ისე მოსამზადებელ მოქმედებას. ვე. ნიერთა მეორე ჯგუფი, რომელიც მხედველობაში

¹ В. Г о л ь д и н е р, Объективизм и субъективизм в советском уголовном праве, „Вестник советской юстиции“, 1926, № 16 (74), стр. 630—631.

იღ. პლატონის -- „დაწყებული დანაშაულის“ -- მსგავსებას მცდე-
ლოის ტრადიციულ განმარტებასთან („დანაშაულის განხორციე-
ლება დასაწყისი“). იმ აზრს მიენხრო, რომ „ძირითად საწყისებს“
ამ ანგელოზებაში აქვთ მხოლოდ მცდელობა და რომ ისინი მომზა-
ლებს, დასასჯელ მოქმედებად არ თვლიან¹. აზრთა ამ სხვადასხვაობამ
ზეგაღწევა მოაღიწია შემდგომ საკანონმდებლო დადგენილებათა
გათარებაზე. სახელდობრ, უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის
კოდექსმა მოსამზადებელი მოქმედება პრინციპულად დაუსჯელად
გაითავსა და, ხოლო დასასჯელი სტადია მცდელობიდან განსაზღვრა.
პროქტო, დანაშაუნი მოკავშირე რესპუბლიკების კოდექსები სა-
წინააღმდეგო მიმართულებით წავიდნენ, ე. ი. დასასჯელად გამოაცხა-
დეს როგორც მცდელობა, ისე დანაშაულის მომზადება. მაგალითად,
რუსოს სისხლის სამართლის კოდექსით, „რაიმე დანაშაულის მცდე-
ლობა და აგრეთვე დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედება, რო-
მელიც გამოიხატება იარაღების, საშუალებების გამოძებნაში ან მი-
მარჯვებაში და დანაშაულის პირობების შექმნაში, იღვენება ისევე,
როგორც დამთავრებული დანაშაული...“ საქართველოს 1928 წლის
სისხლის სამართლის კოდექსს მოსამზადებელი მოქმედება მიაჩნია
„დაწყებული დანაშაულის“ ერთ-ერთ სახედ. რომელიც იღვენება
იმევე მუხლის საფუძველზე, რომლითაც ისჯება დამთავრებული და-
ნაშაული. „უკეთუ დაწყებული დანაშაული, — ნათქვამია ამ კოდექ-
სის მე-19 მუხლში, — თუნდაც იგი მოსამზადებელი მოქმედებით გა-
მორჩატოს, როგორც არის: დანაშაულის ჩასადენად იარაღის ან სხვა
საშუალებების გამოხსნა და მიმარჯვება ან პირობების შექმნა და სხვ.,
ხოლომდე არ იქნა მიყვანილი. ე. ი. ქმედობას, რაიმე მიზეზის გამო,
დასაშუალებრივი შედეგი არ მოჰყვა. სასამართლომ სოციალური
დაჯების იმ ღონისძიების არჩევის დროს, რაც ამ დანაშაულისათვის
სისხლის სამართლის კანონითაა გათვალისწინებული, მხედველობა-
ში უნდა მიიღოს, თუ რამდენად საშიშია დანაშაულის ჩამდენი და
რამდენად განხორციელებულ იქნა დანაშაულებრივი განზრახვა“.

„ძირითადი საწყისების“ მე-11 მუხლის სხვადასხვაგვარ გაგებას
ხოლო მოულოდნელ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს მე-20 პლენუ-

¹ ანას ამტკიცებდა მაგ. პროფ. ნენიროვსკი: „...ძირითად სა-
წყისებაში აქ მუდგელობაში აქვთ მცდელობა, რომელსაც კოდექსებში და ჩვეუ-
ლებრივად, თეორიულად განსაზღვრავენ როგორც დანაშაულებრივი ქმედობის
განხორციელების დასაწყისს. მაშასადამე, მოზადებას მე-11 მუხლი არ
ითვლისწინება...“ (Э. Я. Н е м и р о в с к и й, Носят ли изменения со-
ветского уголовного законодательства, 1927, стр. 11).

მის დადგენილებამ. რომელიც დაანტვიკა სსრ კავშირის ცაკის პრეზიდიუმმა 1928 წლის 31 ოქტომბერს. აღნიშნული დადგენილება განმარტავს, რომ „ძირითადი საწყისები“, როდესაც ისინი „დაწყებულ დანაშაულზე“ ლაპარაკობენ, არ განასხვავებენ დ წყებული დანაშაულის ისეთ სტადიებს. როგორცაა მცდელობა და მომზადება და, მაშასადამე, მე-11 მუხლის საფუძველზე დასასჯელად უნდა ჩითვალის როგორც ერთი, ისე მეორე. ამ დადგენილების შესაბამისად, 1929 წელს სათანადო ცვლილება შეაქვთ უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში, რომელიც, სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების მსგავსად. დასასჯელად გამოაცხადებს მოსამზადებელ მოქმედებასაც. ამგვარად მიღწეულ იქნა ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის ერთიანობა დაუშთავრებელი დანაშაულის დასასჯელობის საკითხში. ამ ერთიანობას საფუძვლად დაედგა 1924 წლის „ძირითადი საწყისების“ თვალსაზრისი.

დანაშაულის მომზადების დასჯადობის საკითხი სხვადასხვანაირად წყდებოდა საბჭოთა სხედანვა საკანონმდებლო პროექტებში: სსრ კავშირის სისხლის სამართლის კოდექსის 1947 წლის პროექტი დანაშაულის მომზადების დასჯადობის საკითხს უარყოფითად წყვეტდა ამ პროექტის მე-19 ნუსხის მეორე ნაწილის თანახმად. „მომზადება იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მხოლოდ იმ შემთხვევებში. როდესაც ამაზე სპეციალურად იქნება მითითებული ამა კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში“. ხოლო პროექტის განსაკუთრებული ნაწილი ითვალისწინებდა მომზადების დასასჯელობას კონტრრევოლუციური დანაშაულის (მუხ. 84), სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების კვალიფიციური გატაცების (მუხ. 92, 94), სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების კვალიფიციური დაზიანების ან განდგურების (მუხ. 98), განზრახვ მკვლელობის (მუხ. 100, 101), ყაჩაღობის (მუხ. 137, 138), ფულის და ფასიანი ქალაღდების გაყალბების (მუხ. 184) და ზოგიერთი სახის სამხედრო დანაშაულის დროს (მუხ. 336, 337, 338, 339). ანალოგიურად წყვეტდა საკითხს სსრ კავშირის სისხლის სამართლის კოდექსის 1948 წლის პროექტი.

დიდი მერყეობა არსებობდა მოსამზადებელი მოქმედების დასას-
ჯელობის ორ დაუსჯელობის საკითხში სსრ კავშირისა და მოკავშირე
რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლე-
ბის პროექტის მომზადების პერიოდში. საბოლოოდ „საფუძვლებმა“
შეინარჩუნეს მოსამზადებელი მოქმედებას დასჯადობის წინაშე არსე-
ბული წესი, თუმცა ამავე დროს მკვეთრად განასხვავებენ მომზადე-
ბისა და მცდელობის ცნებებს. საფუძვლების ნორმები მომზადებასა
და მცდელობაზე განხილულ იქნება ქვემო თავებში მოქმედი სისხ-
ლის სამართლის კანონმდებლობის გადმოცემის დროს.

თავი მეორე

დანაშაულის განვითარების სტადიები

§ 1. დანაშაულის განვითარების სტადიის ზოგადი ცნება

იმ მომენტიდან, როდესაც ადამიანს დაებადა დანაშაულის ჩადე-
ნის განზრახვა, იმ მომენტამდე, ვიდრე იგი ამ დანაშაულს განახორ-
ცილებდეს. შესაძლებელია საკმაოდ დიდი ხანი გავიდეს. დანაშაუ-
ლებრივი მოქმედება ნებელობით, მიზანდასახულ მოქმედებას წა-
შობადგენს. ადამიანი შეგნებულად ისახავს თავისი მოქმედების მი-
ზანს. ითვალისწინებს სხვადასხვა საშუალებებს მიზნის მისაღწევად,
აწონ-და წონის ამ საშუალებებს და შემდეგ მოქმედებს თავისი შეფა-
სების შედეგების შესაბამისად. განზრახი დანაშაულის ჩადენის
შემთხვევაშიც პირს, პირველად ყოვლისა, ებადება დანაშაულებრი-
ვი განზრახვა. იგი წინასწარ ითვალისწინებს იმ მოქმედებებს,
მელთა საშუალებითაც უნდა განახორციელოს დასასჯელი მიზანი, და
შედეგს. რომელსაც ამ მოქმედებით მიაღწევს. თავის მხრივ პირს
მიერ დასასჯელი დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელება, ე. ი.
თავდაპირველად მხოლოდ სუბიექტურ სფეროში არსებული მიზნის
ობიექტივიზაცია, განსაზღვრულ მოქმედებებს მოითხოვს. მაგალი-
თად. პირმა, რომელმაც მიზნად დაისახა სხვისი ქონების გატაცება,
მთელი რიგი მოქმედება უნდა ჩაიდინოს, რათა ამ მიზანს მიაღწიოს:

¹ იხ. I. I. ekschas, Die Lehre von der Handlung unter beson-
derer Berücksichtigung strafrechtlicher Probleme, Berlin, 1953; Т. В.
Церетели, Причинная связь в уголовном праве, Тбилиси, 1957, стр.
7—18.

აგი უნდა შევიდეს ბინაში, თავიდან აიცილოს დაბრკოლებანი (გატეხოს გასაღები, ან ამოიღოს ფანჯრის შუშა) და ხელში ჩაიგდოს ქონება. დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებისათვის ზოგჯერ საჭიროა კიდევ უფრო შორეული და რთული წინასწარი მოქმედების ჩადენა: დანაშაულის ჩასადენად სათანადო საშუალებების გამოიხევა (მაგალითად, საქურდავი იარაღების შექმნა), საჭირო ცნობების შეგროვება (მაგალითად, ბინის განლაგების შესახებ) და სხვ. მისთ. ამგვარად, დანაშაულებრივი განზრახვის ჩასახვასა და მის განხორციელებას შორის შეიძლება გაიაროს განსაზღვრულმა დრომ, რომლის განმავლობაშიც დამნაშავე სხვადასხვა მოქმედებას ასრულებს განზრახული ქმედობისა და დასახული კონკრეტული დანაშაულებრივი გეგმის თავისებურებათა მიხედვით. ჩვეულებრივად, რაც უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენა აქვს განზრახული დამნაშავეს, მით უფრო რთული და მოხერხებულთაა მის მიერ არჩეული საშუალებანი, მით უფრო ხანგრძლივი და ძნელია ის გზა. რომლითაც იგი მიისწრაფვის დასახული მიზნისაკენ. პირიქით, როდესაც განზრახვა უეცრად წარმოიშობა და დაუყოვნებლივ მოიყვანება სისრულეში, აქ სრულიად არ არის დანაშაულის განვითარების შუალედი რგოლები—წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობა. აქ დამნაშავეს მოქმედება უშუალოდ მიმართულია განზრახული შედეგის განხორციელებაზე. მაგალითად, სუბიექტი, მძიმე შეურაცხყოფის ზეგავლენით, წამოავლებს ხელს შემთხვევით დაგდებულ ჯოხს და მიაყენებს მეორე პირს სხეულის დაზარალებას.

აქედან ნათელია, რომ ყოველი განზრახი დანაშაულის ჩადენა როდი გულისხმობს დანაშაულებრივი საქმიანობის თანდათანობით განვითარებას, ყოველ დანაშაულს როდი უსწრებს წინ განზრახვის განხორციელების ყველა საფეხური. ზოგჯერ, როგორც ზემოთ მოტანილ მაგალითში, არა გვაქვს არავითარი მოსამზადებელი საქმიანობა: სუბიექტი პირდაპირ და უშუალოდ აღწევს მიზანს. მეორე მხრივ, არა ყოველი დაწყებული დანაშაულებრივი საქმიანობა აღწევს თავის დასასრულს და იწვევს დანაშაულებრივ შედეგს. არსებობს შემთხვევები, როდესაც სუბიექტი ასრულებს ამა თუ იმ წინასწარ მოქმედებას დანაშაულის განხორციელებისათვის. მაგრამ დანაშაული რაიმე მოწესის გამო არ თავდება. უკანასკნელ შემთხვევაში სუბიექტის დანაშაულებრივი განზრახვა და ის, რაც ფაქტიურად მოხდა, არ შეესაბამება ერთმანეთს, დანაშაულის სუბიექტური მხარე უფრო მეტია, ვიდრე მისი ობიექტური მხარე. ეს შეუსაბამობა დანაშაულის სუბიექტურ და ობიექტურ მხარეს შორის შეიძლება გამოიხატებოდეს

დეს ან იმაში, რომ სუბიექტის მიერ ღასახული დანაშაულებრივი მო-
ხანი სრულიად განუხორციელებელი დარჩა, ან იმაში, რომ განხორ-
ცილდა მკვლელობა, ვიდრე სუბიექტს სურდა (მაგალითად, დამნაშა-
ვის სულიდა მსხვერპლის მოკლა. ეს უკანასკნელი კი მხოლოდ დაიქ-
რა). ასეთ შემთხვევაში ლაპარაკობენ დაუმთავრებელ დანაშაულზე.

დაუმთავრებელი დანაშაული გულისხმობს, ერთის მხრით, გან-
ზრახვას ობიექტივიზაციას, დანაშაულებრივი საქმიანობის დაწყებას,
ხოლო, მეორე მხრივ, დანაშაულის შემადგენლობის ნაკლებობას.
როგორც უკვე აღვნიშნეთ. განზრახვის აღმოცენებიდან მისი სისრუ-
ლეში მოყვანამდე შეიძლება დროის საკმაოდ დიდი მანძილი გავიდეს.
ამ მანძილზე დანაშაულებრივ გადაწყვეტილებას შეიძლება წინა
აღუდგინდნ მთელი რიგი ობიექტური და სუბიექტური გარემოებანი და
ხელი შეუშალონ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანას. მაშასა-
ღამე, დანაშაულებრივი განზრახვის გადაწყვეტილება შეიძლება სხვა-
დასხვა საფეხურზე ან სტადიაზე შეჩერდეს. ამასთან დაკავშირებით
იხადება კითხვა: სახელდობრ, რა მომენტები უნდა ჩაითვალოს და-
ნაშაული განხორციელების სტადიად და რომელი სტადიიდან იწყე-
ბა დანაშაულის დასჯადობა?

გაბატონებული შეხედულების თანახმად, განზრახვი დანაშაულის
განხორციელებამ თავის განვითარებაში შეიძლება ოთხი სტადია გა-
იაროს: 1. დანაშაულებრივი განზრახვის გამომქლავება მესამე პირე-
ბისათვის მისაწვდომი ფორმით (სიტყვიერად, წერილობით და სხვ.
მისთ.); 2. დანაშაულის ჩასადენად პირობების მომზადება (იარაღთა
და საშუალებების შეძენა, მოპოვება, მიმარჩევა, დაბრკოლებათა
აცილება და სხვ. მისთ.). დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარე-
ბის ამ სტადიას მოსამზადებელი მოქმედება ეწოდება; 3. დანაშაულის
განხორციელების დასაწყისი ანუ დანაშაულის მცდელობა და 4. დამ-
თავრებული დანაშაული.

ზოგიერთი საბჭოთა იურისტის აზრით, ამ ოთხი სტადიის გარდა,
დანაშაულის განვითარების დამოუკიდებელ, თუმცა დაუსჯელ სტა-
დიას წარმოადგენს განზრახვის აღმოცენება და მისი ფორმირება.
ამ შეხედულებას საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში გამო-
თქვამდა პროფ. ა. გერცენსონი¹. დანაშაულებრივი განზრახვის აღმო-
ცენებას დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების პირველ სტა-
დიად თვლიან აგრეთვე სისხლის სამართლის 1952 წლის სახელმძღვა-

¹ А. А. Герцензон, Уголовное право. Часть общая. Издат. ВЮЛ,
М., 1949, стр. 346.

ნელოს რეცენზენტები. რომელთაც ამავე დრის მეორე სტადიად განზრახვის გამომჟღავნება მიაჩნიათ¹.

ჩვენის აზრით, ეს შეხედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. განზრახვის აღმოცენება და მისი ჩამოყალიბება თავის თავად ადამიანის შინაგანი ცხოვრების ისეთ ფაქტს წარმოადგენს, რომელიც სრულიად ბიუწვდომელია მესამე პირებისათვის. ცხადია, ამიტომ იგი დანაშაულებრივი საქმიანობის სტადიას არ შეიძლება წარმოადგენდეს. ვერ კიდევ რეოლუციამდელი კრიმინალისტი ტაგანცევი მართებული მიუთითებდა: „დანაშაულებრივი ნების განვითარება ფსიქიკური პროცესი ზოგჯერ შესაძლებელია მეტად თუ ნაკლებად ხანგრძლივი დროის წმელობაში გრძელდებოდეს: სურვილი, რომელიც ადამიანს სურდა ჩამოეღობდეს, განმტკიცდეს, კარგად გახსენდა განისაზღვროს; ზოგჯერ ბოროტი საქმის განზრახველი დაწვრილდით უნდა ჩაწდეს მოქმედების კონკრეტულ პირობებს, რათა მისმა ნებამ სპოჯადობებისათვის ნამდვილად საშიში სასიათი მიიღოს და იგი ოცნების სფეროში არ დარჩეს; მაგრამ განზრახვის ფორმირების ეს, ზოგჯერ მეტად რთული პროცესი ადამიანის იუსტიციის ფარგლებს სცილდება: მას (ე. ი. ადამიანის იუსტიციას) არა აქვს ისეთი სასარი და საშუალება, რომ შეიკრას აზროვნება ამ ფარულ მუშაობაში, რომელიც სხეებისათვის მოუწვდომელია“.

იურიდიულ ლიტერატურაში დავას იწვევს ის საკითხი, შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს დანაშაულის განვითარების სტადიად განზრახვის გამომჟღავნება. როგორც ცნობილია, განზრახვის გამომჟღავნება ორი მომენტისაკან შედგება: 1. სუბიექტური მომენტისაკან, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ სუბიექტს აქვს განზრახვა ჩაიდინოს დანაშაული, და 2. ობიექტური მომენტისაკან, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რათა სუბიექტის დანაშაულებრივი ნება გამოვლინებულია მესამე პირებისათვის მისაწვდომი ფორმით. დანაშაულებრივი განზრახვა შეიძლება გამოვლინდეს სიტყვიერად (მაგალითად: კანმეც გაუზიარა მეგობარს თავისი მტრის მოკვლის გადაწყვეტილება), წერილობით (მაგალითად, დღიურში ჩაწერით) ან რაიმე ისეთი მოქმედებით, რომელიც თუმცა არ ქმნის პირობებს მომავალში დანაშაუ-

¹ Г. А. Кригер, Н. Ф. Кузнецова, Б. М. Леонтьев, В. С. Орлов, Об ошибочном освещении ряда вопросов в вузовском учебнике по общей части советского уголовного права, „Вестник Московского университета“, Серия юридических наук, 1954, № 1, стр. 142.

² Н. С. Таганцев, Русское уголовное право. Лекции. Часть общая, т. 1, С. П., 1902, стр. 680.

ლის ჩასადენად. მაგრამ ადასტურებს სუბიექტის დანაშაულებრივ განზრახვას.

რუსეთის რევოლუციონდელ ლიტერატურაში განზრახვის გამოხატულებას დანაშაულის განვითარების სტადიად არ თვლიდა პროფ. პოზნიშევი. მისი აზრით, დანაშაულის განვითარების პირველ სტადიად მხოლოდ მოსამზადებელი მოქმედება უნდა ჩაითვალოს. თაქინი აზრის დასაბუთებისათვის პროფ. პოზნიშევს შემდეგი მოსაზრებები მოჰყავდა: 1. თუ გამოთქმა „განზრახვის გამოვლინება“ სიტყვა-სიტყვით გავიგეთ, მაშინ განზრახვის გამოვლინებად უნდა ჩაითვალოს მთელი დანაშაულებრივი საქმიანობა, მაშასადამე, დანაშაულის მომზადება და მცდელობაც. 2. სუბიექტის განცხადება, რომ მას აქვს დანაშაულის ჩადენის განზრახვა, არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულებრივი გადაწყვეტილების განმანორციელებელი მოქმედების დასაწყისად¹.

პროფ. პოზნიშევის პირველი არგუმენტი, ჩვენის აზრით, არ გამოდგება იმ აზრის დასამტკიცებლად, რომ განზრახვის გამოვლინება დანაშაულის განვითარების სტადიას არ წარმოადგენს. პროფ. პოზნიშევი მართალია, როდესაც ამტკიცებს, რომ დამნაშავე თავის განზრახვას დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების ყველა საფეხურზე ამჟღავნებს. მაგრამ სხვა საფეხურებზე, სახელდობრ, მომზადების და მცდელობის დროს, გვაქვს აგრეთვე დამატებითი მომენტებიც (დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა, მოქმედება. უშუალოდ მიმართული დანაშაულებრივი განზრახვის განსორციელებაზე), მაშინ როდესაც განზრახვის გამოხატულების დროს არსებობს მხოლოდ და მხოლოდ პირის დანაშაულებრივი ნების გამოვლინება, რომელსაც თან არ ახლავს რაიმე სხვა მოქმედება.

სხვაგვარად უნდა შეფასდეს პროფ. პოზნიშევის მეორე არგუმენტი. სუბიექტის მიერ დანაშაულებრივი განზრახვის გამოხატულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში არ წარმოადგენს ისეთ საფეხურს, რომელიც აახლოებს მას ანუ თუ იგი დანაშაულის განსორციელებასთან. ეს მხოლოდ ისეთი მოქმედებაა, რომლის საფუძველზე შეიძლება გამოტანილ იქნეს დასკვნა, რომ პირი მომავალში აპირებს დანაშაულის ჩადენას, და არა მოქმედება, რომელიც ამ დანაშაულის ჩადენის რომელიმე საფეხურზე მის სკლესიზმს მომენტს წარმოადგენს. როგორც მართებულია აღნიშნავს ზოგიერთი სააქოთა კრიმინალისტი, „განზრახვის გამოხატულება არათუ არ აახლოებს სუბიექტს დანაშაულებ-

¹ С. В. Познишев, Основные начала науки уголовного права Москва, 1922, стр. 345, примечание 1.

როც მიზანთან, არამედ. პირიქით, ამორებს მას. ასეთი სუბიექტის მიმართ შეიძლება მიღებულ იქნეს გამაფრთხილებელი ზომები, რის გამოც მისი დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელება ან სრულად შეუძლებელი გახდება და ან მეტად ძნელი იქნება. შემთხვევითი არ არის იმიტომ, რომ დამნაშავენი მეტად იშვიათად ამქადავებენ თავის დანაშაულებრივ ზრახვებს მანამდე, ვიდრე მოსამზადებელი მოქმედებით ან დანაშაულის აღსრულებით იძულებულნი არ ხდებიან გამოავლინონ იგი¹.

ამიტომ, საბჭოთა კრიმინალისტიკების უმრავლესობა უკანასკნელ ხანებში მართებულად უარყოფს დანაშაულებრივი განზრახვის გამომქადავებას, როგორც დანაშაულის განვითარების განსაკუთრებულ სტადიას².

განზრახვის გამომქადავების დაუსჯელობას საბჭოთა სისხლის სამართალში ღრმა პრინციპული საფუძვლები აქვს.

პირველად ყოვლისა, განზრახვის გამომქადავება არ წარმოადგენს საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობას. იგი არ ჰქმნის რაიმე საფრთხეს სოციალისტური სახელმწიფოს საფუძვლებისათვის, საბჭოთა მართლწესრიგისათვის, ან მოქალაქეთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესებისათვის. მარქსიზმის კლასიკოსები ყოველთვის შეუპოვრად ებრძოდნენ ისეთ კანონმდებლობას, რომელიც სჯის არა დანაშაულებრივ ქმედობას, არამედ ლიტონ განზრახვას თავისთავად. საკმაო გავისხენოთ თუნდაც, რა მრისხანებით ესზმოდა თავს კ. მარქსი პრუსიის საცენზურო ინსტრუქციას, რომელიც ყოველგვარ დემოკრატიულ პრინციპებს თელავდა:

„კანონები, რომელნიც მთავარ კრიტერიუმად ხდიან არა მოქმედებას, როგორც ასეთს, არამედ მოქმედი პირის აზრთა წყობას, წარმოადგენენ მხოლოდ და მხოლოდ უკანონობის დადებით სანქციას.

მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მე გამოვავლენ ჩემს თავს, მე შევდივარ სინამდვილის სფეროში, მე შევდივარ კანონმდებლისთვის დაქვემდებარების სფეროში. ჩემი მოქმედების გარეშე მე სრულიად არ ვარსებობ კანონისათვის, სრულიად არა

¹ Н. Ф. Кузнецова. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, М., 1958, стр. 30.

² იხ. ნ. კუზნეცოვა, დასა. ნაშრომი, 23—37; Н. Д. Дурманов Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, Госюриздат, 1954, стр. 22; Н. С. Тишкевич, Приготовление и покушение, по уголовному праву, Госюриздат, М., 1958, стр. 30—35.

ვარ მისი ობიექტი... კანონი, რომელიც დევნის ტენდენციისათვის, სჯის არა მარტო იმას, რასაც მე ვაკეთებ, არამედ იმასაც, რასაც მე ვღიქობ. ჩემი მოქმედებისაგან დამოუკიდებლად“¹.

ამავე დროს განზრახვის გამომჟღავნება ჯერ კიდევ არ ადასტურებს პიროვნების ისეთ საზოგადოებრივ საწიშროებას, რომელიც მოიხზობს მის წინააღმდეგ სისხლისსამართლებრივი ღონისძიების მიღებას. არ ადასტურებს იმას, რომ დანაშაულის ჩადენის განზრახვა სუბიექტში წამდვილად მტკიცეა და განხორციელებულიც იქნება. განზრახვის გამომჟღავნებასა და მის სისრულეში მოყვანას შორის მეტად დიდი მანძილია და ამ დროის განმავლობაში სუბიექტს მოვალეობა შეიძლება დაებადოს სრულიად საწინააღმდეგო აზრები, რომლებიც აელს შეუწლიან მისი განზრახვის განხორციელებას. ძირაად წვევლიან მის ფსიქიკურ განწყობილებას.

„მაგრამ უბრალო გ ნ ც ხ ა დ ე ბ ა რაიმეს ვაკეთების ზრახვის შესახებ.—ამო და კ. შარქსი.— არ შეიძლება იყოს საბაბი ჩემი დევნისა არც სისხლისა და არც გამსწორებელი პოლიციის მხრით. მხოლოდ საქციელი ამტკიცებს, თუ რამდენად სერიოზული იყო განცხადება“².

სოციალისტური სისხლის სამართალი თავისი არსებობის პირველი დღეე—დანვე იცავს დემოკრატიულ პრინციპს, რომლის თანახმად „ლიტონი განზრახვა“ ან „ანტისაზოგადოებრივი სულიერი განწყობილება“ არ შეიძლება წარმოადგენდეს სისხლისსამართლებრივი რეპრესიის საგანს. „სისხლის სამართლის წესით არ შეიძლება დაისაჯოს არც აზრი, არც სურვილი, არამედ მხოლოდ მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებაზე“.—მათქვამია რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგიის 1925 წლის 26 თებერვლის განჩინებაში... „დანაშაულის ჩადენის ცარიელი განზრახვა, რომელიც კონკრეტულ მოქმედებაში გამოხატული არ არის, არ წარმოადგენს დანაშაულს და არ იწვევს სოციალური დაცვის ღონისძიების შეფარდებას“ — აღნიშნულია რსფსრ იუსტიციის სახალხო კომისარიატისა და უმაღლესი სასამართლოს სადირექტივო წერილში 1925 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის შეფარდების შესახებ³. ამავე

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., изд. 2-е, т. 1, стр. 14—15.

² Там же, т. 6, стр. 242.

³ Сборник определений Уголовной кассационной коллегии Верховного суда РСФСР за 1925 г., вып. 1, стр. 154.

⁴ „Судебная практика РСФСР“, 1927, № 1, стр. 11.

შეხედულებებისა აგრეთვე უკანასკნელი წლების სასამართლო პრაქტიკა. ამ მხრივ საინტერესო საქმე მოჰყავს ნ. კუზნეცოვას თავის მონოგრაფიაში მომზადებისა და მცდელობის შესახებ. სკვორცოვა მიცემული იყო სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საზოგადოებრივი ქონების დაზარალების მომზადებისათვის რუსის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19—79 მუხლის 1 ნაწილით. მას ბრალად ედებოდა, რომ ნავთიანი ბოთლით ხელში მივიდა სასოფლო სამომხმარებლო საზოგადოების შენობასთან და აპირებდა მის გადაწვას, მაგრამ თავისი განზრახვა სისრულეში ვერ მოიყვანა. რადგან შეეშინდა ვიღაც გამვლელსა. როგორც საბოლოოდ საქმის მასალებით დადასტურდა, სკვორცოვას არ ჩაუდენია არც მცდელობა და არც მცდელობის შედეგად დასაშინა. საქმეზე მხოლოდ ის იყო დადგენილი, რომ სკვორცოვამ ვანდო ტარას იასკობის დაწვას განზრახვა შეუძლებლობაში. ამისა ნ. კუზნეცოვა, — რომ დანაშაულის ჩადენის განზრახვა არ წარმოადგენს დანაშაულის სტადიას და ამიტომ სისხლის სამართლის წესით არ ისე ეკოლეგია საქმე სკვორცოვას ბრალდებისა რუსის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19—79 მუხლის 1 ნაწილით წარმოებით მოსპობა.

საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში გავრცელებულია შეხედულება, რომლის თანახმად განზრახვის გამომქადენება მართალია. არ ისჯება როგორც დანაშაულის განვითარების სტადია, მაგრამ იგი შეიძლება დაისაჯოს როგორც დამოუკიდებელი დანაშაული, უკეთეს განზრახვის გამომქადენება თავისთავად შეიცავს რაიმე სხვა დამთავრებული დანაშაულის ნიშნებს².

ამ აზრის საილუსტრაციოდ მოჰყავთ, მაგალითად მოკვლის, ძალადობის ან ქონების განადგურების მუქარა თანამდებობის პირის მიმართ მის სამსახურებრივ მოქმედებასთან დაკავშირებით, აგრეთვე საზოგადოდ მომუშავე აქტივისტის ან დამკერელის მიმართ,

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 31.

² Советское уголовное право. Часть общая, Госюриздат, 1952, стр. 277—278; А. А. Герцензон, Уголовное право. Часть общая, 1949, стр. 349; В. Д. Меньшагин, З. А. Вышинская, Советское уголовное право, М., 1950, стр. 135; Н. В. Лясс, Стадии преступной деятельности, по советскому уголовному праву (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук), М., 1952, стр. 9; Н. В. Лясс, Понятие и основания наказуемости приготовления и покушения, Ученые записки Ленинградского государственного университета имени А. А. Жданова, Вопросы уголовного права и процесса, Л., 1956, стр. 50.

მას საწარმოო ოუ საზოგადოებრივ მუშაობასთან დაკავშირებით (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 72² მუხ.). მიუ-
ლიაებენ აგრეთვე მუქარის ზოგად შემადგენლობაზე, რომელიც გა-
თილისწინებულა ზოგიერთი მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის
სამართლის კოდექსით. ასე მაგალითად, აზერბაიჯანის სსრ სისხლის
სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს მკვლელობის მუქარას რო-
გორც დამოუკიდებელ დანაშაულს (მუხ. 203). თურქმენეთის სისხ-
ლის სამართლის კოდექსშიც შეტანილია ანალოგიური შემადგენ-
ლობა: „მკვლელობის ან რაიმე სხვა ძალადური მოქმედების მუქა-
რა. თუ საკმაო საფუძველი არსებობდა იმის სავარაუდოდ, რომ
მუქარა სისრულეში იქნება მოყვანილი“ (მუხ. 143). მუქარას ითვა-
ლისწინებს აგრეთვე უზბეკეთის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი.
ამ კოდექსის 85 მუხლის თანახმად დასასჯელად არის გამოცხადე-
ბული „ვინმეს მიმართ სიცოცხლის მოსპობის მუქარა, თუ საკმაო
საფუძველი არსებობდა, რომ მუქარა სისრულეში იქნება მოყვა-
ნილი“¹.

შეხედულება, თითქოს ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებ-
ლობა ითვალისწინებს ისეთი დამთავრებული შემადგენლობების
დასჯადობას, რომლებიც არსებითად განზრახვის გამომჟღავნებას
წარმოადგენენ, ჩვენი აზრით, არ შეიძლება მართებულად ჩაითვა-
ლოს.

რაც შეეხება საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის
72² მუხლს, ამ მუხლით გათვალისწინებული მუქარა მიმართულია
იმ მიზნისაკენ, რომ შეზღუდოს თანამდებობის პირთა და საზოგა-
დოებრივ მუშაკთა თავისუფლება და აიძულოს ისინი ჩაიღინონ მოქ-
მედება, რომელიც ხელს შეუშლის საბჭოთა აპარატის ნორმალურ
მუშაობას. მაშასადამე, ეს არის ხელყოფა ადამიანის თავისუფლება-
ზე (იძულება), ხოლო მუქარა წარმოადგენს საშუალებას ამ მიზნის
განხორციელებისათვის. მაგრამ იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მუქარა
გათვალისწინებულია როგორც დამოუკიდებელი დანაშაულებრივი
ქმედება, იგი არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც დანაშაუ-
ლუ რივი განზრახვის გამომჟღავნება არსებითად იგი მეტია, ვიდრე

¹ მუქარის ზოგად შემადგენლობას ითვალისწინებენ აგრეთვე მოკავშირე
რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების პროექტები. მაგალითად, სა-
ქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის 127 მუხლის თანახ-
მად, ისჯობა „მოკვლის, სხეულის მძიმე დაზარების, ან ქონებრივი ზიანის საყო-
ველთაოდ საშიში საშუალებით მიყენების მუქარა, როდესაც მუქარის განხორ-
ციელების საფრთხე საკმაოდ საფუძველიანია“.

უბრალო განზრახვის გამომჟღავნება. იგი იწვევს იმ პირში, ვისაც ემუქრებიან, ერთგვარი შიშის, აღელვების გრძნობას, არღვევს მის სულიერ სიმშვიდეს. მუქარა რომ განზრახვის გამომჟღავნების სახე იყოს, მაშინ მისი ობიექტი ის სიკეთე უნდა ყოფილიყო, რისი დაზიანებაც მუქარის შინაარსს წარმოადგენს. მაგალითად, მკვლელობით მუქარის ობიექტი ადამიანის სიცოცხლე იქნებოდა. მაგრამ მუქარის ობიექტი სულ სხვაა. როგორც დავინახეთ, იგი მიმართულია პიროვნების სულიერი სიმშვიდისა და უსაფრთხოების გრძნობის წინააღმდეგ. მეორე მხრით, მუქარა ყოველთვის როდი წარმოადგენს პიროვნების ნამდვილი განზრახვის გამომჟღავნებას. შესაძლებელია დამმუქრებელი მუქარას მხოლოდ შესაშინებლად იყენებდეს და სრულიადაც არ აპირებდეს თავისი მუქარის ნამდვილად განხორციელებას¹. ამიტომ მართებულად უნდა ჩაითვალოს ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტის აზრი, რომ „მუქარა არ შეიძლება ჩაითვალოს განზრახვის გამომჟღავნების სახედ. მუქარის დასჯადობა დაკავშირებული არ არის იმ გარემოებასთან, რომ ზოგჯერ მოქმედება, რომლითაც მუქარა იყო გამოხატული. ამავე დროს სხვა დანაშაულის განზრახვის გამომჟღავნებას წარმოადგენს“².

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ისეთი აზრიც იყო გამოთქმული, თითქოს განზრახვის გამომჟღავნების სპეციალურ სახეს წარმოადგენდეს პროპაგანდა და აგიტაცია, რომელნიც მოუწოდებენ საბჭოთა ხელისუფლების დასახიზობად, შესასუსტებლად ან ამა თუ იმ კონტრრევოლუციური დანაშაულის ჩასადენად. ასე მაგალითად, სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს 1948 წლის (მე-4) გამოცემაში ნათქვამი იყო: „დაქანაშების მიერ თავისი განზრახვის გამომჟღავნებას შეიძლება მოჰყვეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთუ იგი თავისთავად თავისი ფორმით საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენს და დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას მოიცავს. ასეთია, მაგალითად, კონტრრევოლუციური დანაშაულის ჩადენის განზრახვა“³.

¹ იხ. М. Д. Шаргородский, Рецензия на учебное пособие проф. А. А. Герцензона—Уголовное право, часть общая, 1948 („Советское государство и право“, 1948, № 12, стр. 60); Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, 1955, стр. 24—26; Н. Ф. Кузнецова, Ответственность за приготовление преступлению и покушение на преступление, М., 1958, 32—33.

² დურმანოვი, ციტირებული ნაშრომი; გვ. 25.

³ Уголовное право, Общая часть, Юриздат Министерства Юстиции СССР, М., 1948, стр. 397.

დებულება, ჩვენის აზრით, არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს. კონტრრევოლუციური აგიტაცია და პროპაგანდა ცილდება განზრახვის გამომჟღავნების ფარგლებს. იგი მიმართულია იმისაკენ, რომ შექმნას მოახსლეობაში ანტისაბჭოური განწყობილება და ამით ნაიდაგი მოამზადოს კონტრრევოლუციური დანაშაულის ჩასადენად. როგორც პირობების შექმნა კონტრრევოლუციური დანაშაულის ჩასადენად, იგი არსებითად უფრო დანაშაულის მომზადებაა. ვაღრე მისი ჩადენის განზრახვის გამომჟღავნება!

ამგვარად ძალაში რჩება ძირითადი დებულება: სოციალისტური სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და პრაქტიკა არ სჭიან განზრახვის გამომჟღავნებას არც როგორც დანაშაულის განვითარების სტადიას და არც როგორც დამოუკიდებელ დამთავრებულ დანაშაულს.

დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების პირველ სტადიას დანაშაულის მომზადება წარმოადგენს. მეორე სტადიას—დანაშაულის მცდელობა. მესამეს და უკანასკნელს—დანაშაულის დამთავრება. როგორც უკვე აღვნიშნეთ. არა ყოველი განზრახი დანაშაული გარეგან ყველა ამ სტადიას. სახელდობრ, მთელ რიგ დანაშაულებრივ შემთხვევებში წინასწარ მომზადებას შესაძლებელია სრულიად არ აქონდეს ადგილი, მაგრამ აღნიშნულ სტადიათა გამოყოფას სისხლის სამართლის მეცნიერებისა და სასამართლო პრაქტიკისათვის მაინც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. პირველად ყოვლისა, გამორკვეული უნდა იქნეს, თუ როგორ უნდა შეფასდეს ადამიანის მოქმედება, როდესაც მას დამთავრებულ დანაშაულამდე არ მიუღწევია და უფრო ადრინდელ საფეხურზე შეჩერდა. აქვს თუ არა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის მნიშვნელობა იმ გარემოებას, დანაშაულებრივი საქმიანობის რომელ ეტაპზე შეჩერდა დამნაშავე? ამ საკითხზე პასუხის გაცემა შეუძლებელია, თუ დანაშაულის განვითარების აღნიშნული სტადიები არ იქნა დაწვრილებით შესწავლილი და დახასიათებული.

§ 2. დამთავრებული დანაშაულის ცნება

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში დავას იწვევს ის საკითხი, რომელი სტადიით უნდა დაიწყოს დანაშაულის განვითარების სტადიების განილვა. ზოგიერთი ავტორი დანაშაულის განვითარებას

¹ იხ. ამის შესახებ მოკრინსკი, დასახ. სტატია, გვ. 19. შენიშვნა 1.

რესის სტადიების განხილვას იწყებს დამთავრებული დანაშაულის ცნებით და მხოლოდ შემდეგ გადადის დაუმთავრებელი დანაშაულის სტადიებზე¹. საბჭოთა ავტორების მეორე ნაწილი კი თვლის, რომ დანაშაულის განვითარების სტადიების განხილვა დაწყებული უნდა იქნეს პირველი, უმდაბლესი სტადიიდან და თანდათანობით გადავიდეს უფრო მაღალ სტადიებზე².

დამთავრებული დანაშაულებრივი შემადგენლობა შემადგენლობის ივეულებრივ ტიპს წარმოადგენს, ხოლო მცდელობა და ნონზადება მისგან არიან ნაწარმოებნი. ამიტომ სავსებით მართებულად უნდა ჩაითვალოს პროფ. დურმანოვის აზრი, რომ „ანალიზი უნდა გაუყეთდეს. პირველად ყოველსა. იმ მოვლენას, რომელშიც განსაზღვრული თვისებები ყველაზე უფრო სრულად არის გამოხატული. დანაშაულებრივი ქმედობისათვის ეს მოვლენა—დამთავრებული დანაშაულია. დანაშაულებრივი ქმედობის ცალკეული ელემენტები შეიძლება სრულიად არ იყოს მცდელობისა და მომზადების სტადიანი ან არსებობდეს შეკვეცილი ფორმით (ზოგჯერ განზრახვა), მაგრამ ისინი ყოველთვის მოცემული არიან დამთავრებულ დანაშაულში“.

დანაშაული დამთავრებულად ითვლება მაშინ, როდესაც განსორციელებულია სუბიექტის მიერ განზრახული დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანი. ამგვარად, დამთავრებულ დანაშაულს ორი მომენტი ახასიათებს: პირველი ის, რომ შესრულებულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში მითითებული შემადგენლობის ყველა ნიშანი და მეორე, შესრულებულია სწორედ იმ დანაშაულის ნიშნები, რომლის შესრულებასაც მიმართული

¹ იხ. მაგალითად, Советское уголовное право. Общая часть. М., 1959. стр. 212, დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 32—34.

² იხ. მაგალითად, პროფ. შარკოროდსკის რეკენზია სისხლის სამართლის საბელმწიფოებლოს 1952 წლის განოცემაზე („Советское государство и право, 1953, № 8). კიდევ უფრო შორს წიდა კუხნეცოვა, რომელიც თვლის, რომ დამთავრებული დანაშაულის მქრად თუ ნაკლებად დაწვრილებით განხილვა მოზადებისა და მცდელობის საკითხებთან დაკავშირებით სრულიად არ არის საკირო (ნ. კუხნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 39. შენიშვნა 17). ივენთვის გაუგებარია, როგორ შეიძლება განმარტებული იქნეს დაუმთავრებული დანაშაული, თუ წინასწარ არ გვეცოდინება, როდის ათის იგი დამთავრებული და. მაშასადამე, რა ნიშნები უნდა აკლდეს დანაშაულებრივ ქმედობას, რათა იგი დაუმთავრებლად ჩაითვალოს.

დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 33.

იყო დანაშაულის განზრახვა. ამიტომ თუ ვინმემ მოკვლის განზრახვით ესროლა ადამიანს და მას სხეულს მძიმე დაზიანება მიაყენა, ვეჭვება არა სხეულის მძიმე დაზიანების დამთავრებული შემადგენლობა. არამედ მკვლელობის მცდელობა.

დამთავრებული დანაშაულის განმარტება მოცემული იყო რსდსრ 1919 წლის „სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო საწყისი ებში“. „სახელმძღვანელო საწყისების“ 17 მუხლში ნათქვამი იყო: „დანაშაული დამთავრებულად ითვლება, როდესაც მოქმედის ზრახვით პრაქტიკული მნიშვნელობა არა აქვს, არამედ ამავე დროს თითოეულ ცალკე შემთხვევაში დანაშაულის დამთავრების საკითხის გადაწყვეტის დროს მას შეუძლია გამოიწვიოს ერთგვარი სიძნელენი.

ბოროტმოქმედის ზრახვები შეიძლება გაცილებით უფრო შორს იღვრიდნენ, ვიდრე დანაშაულის შემადგენლობა. მაგალითად, ანგარიშით მკვლელობის დროს ბოროტმოქმედის ზრახვა მოიცავს არამარტო კაცის მოკვლას. არამედ გამორჩენის მიღებასაც (მაგალითად, მემკვიდრეობის მიღებას, ქონების დაუფლებას და ა. შ.). მაგრამ ანგარიშითი მკვლელობის დამთავრებისათვის სულაც არ არის საჭირო, რომ მკვლელმა ნამდვილად მიაღწიოს მის მიერ დასახულ საბოლოო მიზანს. დამთავრებული დანაშაულის იმ განსაზღვრებას, რომელიც მოცემული იყო „რსდსრ-ის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სახელმძღვანელო საწყისებში“, შეეძლო შეექმნა ისეთი წარმოდგენა, თითქოს ასეთი გამორჩენის მიღება საჭიროა ამ დანაშაულის დამთავრებულად ცნობისათვის. გასაგებია ამიტომ, რომ შემდგომი სისხლის სამართლის კოდექსები ამ განსაზღვრებას აღარ იმეორებენ. უფრო მეტიც, ისინი სრულიად არ განსაზღვრავენ დამთავრებული დანაშაულის ცნებას¹.

¹ დამთავრებული დანაშაულის განსაზღვრა არ შეიცავს აგრეთვე ბოროტმოქმედის სისხლის სამართლის კოდექსები. აქ მხოლოდ გამოთქმის წარმოდგენაა რუსეთის რევოლუციამდელი სისხლის სამართლის დებულება 1845 წლისა. რომელიც 10 მუხლში იალღოდა დამთავრებული დანაშაულის შემდეგ განსაზღვრას: „დანაშაული ჩაითვლება დამთავრებულად, როდესაც სრულმდელიანი განზრახვით დანაშაულის მიერ წინასწარ განზრახული ან მისი მოქმედებიდან წარმოშობილი რაიმე სხვა ბოროტება“. ეს ბუნდოვანი ფორმულა დიდ დავას იწვევდა რევოლუციამდელ ლიტერატურაში და პრაქტიკულ სიძნელეებსაც ქმნიდა. რუსეთის რევოლუციამდელი კრიმინალისტიკა მიუთითებდნენ მის ნაკლოვანებებზე და საჭიროდ თვლიდნენ მის სრულიად ამოღებას სისხლის სამართლის კანონმდებლობიდან (იხ. Н. С. Таганцев, Русское уголовное право, Лекции. С. П., 1902, стр. 732).

თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში ამა თუ იმ დანაშაულის დამთავრების საკითხის გადაწყვეტა დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ არის აღწერილი ამ დანაშაულს შემადგენლობა სისხლის სამართლის კანონში. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 183 მუხლით თაღლითობა განსაზღვრულია როგორც ქონების ან ქონებაზე უფლებების მოპოვება ნდობის ბოროტად გამოყენებით ან მოტყუებით. მაშასადამე, ეს დანაშაული დამთავრებულად ითვლება მხოლოდ იმ მომენტიდან, როდესაც ბოროტმოქმედი უკვე მოიპოვებს ქონებას ან ქონებაზე უფლებას. იგივე დანაშაული რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 169 მუხლში განსაზღვრულია როგორც ნდობის ბოროტად გამოყენება ან მოტყუება ქონების ან ქონებაზე უფლების ან სხვა რამ პირადი გამორჩენის მიღების მიზნით. როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, თაღლითობის დამთავრებისათვის არ არის აუცილებელი ქონება ან ქონებრივი უფლების, ან გამორჩენის მიღება; თაღლითობა დამთავრებულია იმ მომენტში, როდესაც სუბიექტი ასეთი მიზნით მოკუთუებს მეორე პირს ან მას ნდობას ბოროტად გამოიყენებს. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 181 მუხლის თანახმად, ყაჩაღობა დამთავრებულად ითვლებოდა ქონების გატაცების მომენტიდან, ხოლო 1947 წლის 4 ივნისის ბრძანებულება „მოქალაქეთა პირადი ქონების გატაცებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაძლიერების შესახებ“ ყაჩაღობას დამთავრებულად ავლის იმ მომენტიდან, როდესაც ბოროტმოქმედი მიმართავს ფიზიკურ ან ფსიქიკურ ძალადობას ქონების მისაღებად.

ამგვარად, დანაშაულის დანთავრების მომენტი პირობითია და დამოკიდებულია დანაშაულის შემადგენლობის საკანონმდებლო განსაზღვრებაზე.

დანაშაულის შემადგენლობის საკანონმდებლო კონსტრუქციის მიხედვით შეიძლება განვასხვაოთ დამთავრებული დანაშაულს ორი სახე. პირველი—ეს ისეთი შემადგენლობებია, რომელნიც დამთავრებულად ითვლებიან იმ მომენტიდან, როდესაც დაზიანებულია სამართლის მიერ დაცული ობიექტი. ასეთ შემადგენლობათა რიცხვს ეკუთვნის, მაგალითად, მკვლელობა, რომელიც დამთავრებულად ითვლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბოროტმოქმედის მოქმედებამ ნამდვილად მოყვა ადამიანის სიკვდილი (მუხ. 144, 145, 146). ასეთივე დანაშაულია სხეულის დაზიანება და ა. შ. ამ დანაშაულთა რიცხვს მიეკუთვნება აგრეთვე ისეთი შემადგენლობები, რომლებიც

ოჯისი დამთავრებისათვის მოითხოვენ დანაშაულის საგნის განაღ-
გურობას (ვანზრახი დაზიანება ქონებისა) ან საგნის გადანაცვლებას
ერთი პირის მფლობელობიდან მეორე პირის მფლობელობაში.
ქურდობა. მაგალითად, დამთავრებულად ითვლება იმ მომენტიდან,
როდესაც ქონება ამოღებულია მესაქუთრის ან მესამე პირის მფლო-
ბელობიდან და გადასულია ბოროტმოქმედის მფლობელობაში. მეო-
რე სახის შემადგენლობებად ითვლებიან ისეთი შემადგენლობანი,
რომელთა დამთავრებისათვის არ არის საჭირო ზიანის მიყუ-
ნება ამა თუ იმ ობიექტისათვის, არამედ საკმარისია ზიანის მი-
ყუნების საფრთხის შექმნა. ასეთია, მაგალითად, ისეთი მოქმედების
ჩადენა, რაც წინასწარი შეცნობით ჩააყენებს სხვა პირს იმგვარ
საფრთხეში. რომ რაღაც შეიძლება ვენერიული სენი შეეყაროს (საქარ-
თველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 157 მუხლის მეორე
ნაწილი). ამ მეორე სახის შემადგენლობებს საფრთხის შემქმნელ დე-
ლიქტებს უწოდებენ. მათ რიცხვს ეკუთვნის სახელმწიფო დანაშა-
ულთა უმრავლესობა. ბანდიტიზმი და ა. შ.

იმ საკითხზე, თუ რით არის გამოწვეული ჩვენს სისხლის სამარ-
თლის კოდექსებში საფრთხის შემქმნელი დელიქტების შეტანა, საბ-
ჭოთა ლიტერატურაში სხვადასხვა აზრია გამოთქმული. პროფ.
პიონტოვსკის აზრით. „ამ საკანონმდებლო-ტექნიკურ ხერხს დიდი
მნიშვნელობა აქვს იმ კოდექსებისათვის, რომლებითაც მომზადება
სრულიად არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას,
ხოლო მცდელობა იწვევს სასჯელის სავალდებულო შემცირებას.
„შეკვეცილი“ შემადგენლობის შექმნის მეშვეობით, რომლის დრო-
საც დანაშაულის დამთავრების მომენტი არსებითად მცდელობის
სტადიაზეა გადატანილი, შესაძლებელი ხდება: 1. დანაშაულის მცდე-
ლობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის სავალდებუ-
ლო შემცირების არიდება, ვინაიდან იგი თვით განიხილება როგორც
დამთავრებული დანაშაული და 2. ისეთი მოქმედების განხილვა
მცდელობად. რომელიც საერთო წესით სხვა დანაშაულის ჩადენი-
ა დროს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ იწვევს (მომ-
ზადებისა). „შეკვეცილი“ შემადგენლობის მეშვეობით მოსამზადე-
ბელი მოქმედებაც შეიძლება განხილულ იქნეს დამთავრებულ და-
ნაშაულად.

საბჭოთა სისხლის სამართლისათვის დანაშაულთა „შეკვეცილი“
შემადგენლობის შექმნას არ აქვს ასეთი მნიშვნელობა. რადგან
ჩვენი სისხლის სამართლის კანონი არათუ არ ცნობს მცდელობისათ-
ვის პასუხისმგებლობის სავალდებულო შემცირებას, არამედ შესაძ-

ლებლობას იძლევა. აუცილებლობის შემთხვევაში, დასაჯოს მომზადება, როგორც დამთავრებული დანაშაული”¹.

ამ შეხედულებას არ ეთანხმება პროფ. დურმანოვი. რომლის აზრით საფრთხის შემქმნელი დელიქტების შეტანა საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება დამოკიდებული იყოს საკანონმდებლო ტექნიკის მოსაზრებაზე. არამედ ყოველთვის განპირობებულია კონკრეტული დანაშაულსა საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათით. „...ეს შემადგენლობანი, — ლაპარაკობს იგი, — შეტანილი არიან კანონში არა კანონმდებლის შიხედულების მიხედვით, არამედ იმიტომ, რომ შემადგენლობის ასეთ აღწერაში ყველაზე უფრო სრულად აისახება დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების თავისებურებანი და, შესაბამისად, ყველაზე უფრო მკვეთრად განისაზღვრება აღნიშნულ დანაშაულთან ბრძოლის ღონისძიებანი“².

ჩვენის აზრით, არც ერთი ეს შეხედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. პროფ. დურმანოვის მოსაზრებების წინააღმდეგ შეიძლება გავიხსენოთ ის მაგალითები, რომლებიც ზემოთ მოვიყვანეთ. თაღლითობის შემადგენლობა, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით. დამთავრებულად ითვლება მხოლოდ მას შემდეგ. რაც ბოროტმოქმედი მოტყუების შედეგად მიიღებს ქონებას ან ქონებრივ უფლებას თუ გამორჩენას (მუხ. 183). ხოლო იგივე დანაშაული, რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, დამთავრებულად ითვლება უკვე მაშინ, როდესაც ადგილი ჰქონდა მოტყუებას ან ნდობის ბოროტად გამოყენებას (მუხ. 169). ყაჩაღობა საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 131 მუხლის თანახმად დამთავრებულად ითვლებოდა მხოლოდ გატაცების მომენტიდან. რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 167 მუხლით და 1947 წ. 4 ივნისის ბრძანებულებით ყაჩაღობა დამთავრებულად ითვლება ძალადობის ან ძალადობის მუქარის მომენტიდან. ასეთი მაგალითები სხვაც შეიძლება მოვიტანოთ.

მეორე მხრით. არც პროფ. პიონტოვსკია სავსებით ზუსტი, როდესაც ამტკიცებს, რომ საფრთხას შემქმნელ შემადგენლობათა

¹ Уголовное право, Общая часть, М., 1948, стр. 396—397.

² დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 44.

³ არ შეიძლება დავეთანხმოთ ამიტომ პროფ. დურმანოვს, თითქოს „საბჭოთა კანონი ყოველთვის თვლიდა და თვლის ყაჩაღობას დანაშაულად, რომელიც დამთავრებულია უკვე ადამიანზე თავდასხმის მომენტებში, თუნდაც დამნაშავემ ვერ შესძლოს სხვისი ქონების დაუფლება, რომელზედაც მიმართულიყო საბოლოოდ მისი მოქმედება“ (დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 46).

შეტანას საბჭოთა კანონმდებლობაში არავითარი პრინციპული მნიშვნელობა არა აქვს.

კანონმდებელი მიმართავს შემადგენლობის ასეთ ფორმას განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ობიექტებზე ხელყოფისას, როდესაც დანაშაულებრივი ხელყოფის წარმატებით დამთავრება შეუძლებლად გახდოდა თვით პასუხისმგებლობას. ამ შემთხვევებში კანონმდებელი დასასჯელად აცხადებს ისეთ მოქმედებებსაც კი, რომლებიც აღნიშნულ ობიექტთა დაზიანების თუნდაც შორეულ და უმნიშვნელო საფრთხეს ქმნიან: ასეთაა განსაკუთრებით სახელმწიფო დანაშაულთა უმრავლესობა, რომელთა დროსაც დამთავრებულად ითვლება ყოველი ორგანიზაციული მოქმედება, მიმართული დანაშაულის მოსამზადებლად ან ჩასადენად, აგრეთვე მონაწილეობა ორგანიზაციაში. რომელიც მოეწყო სახელმწიფო დანაშაულის მომზადების ან ჩადენისათვის.

საფრთხის შემქმნელ დელიქტთა შეტანა სისხლის სამართლის კოდექსში ზოგჯერ განპირობებულია იმით, რომ ევენტუალური ვანზოასებით ჩადენილი მცდელობა, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, არ შეიძლება იწვევდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას; ამავდროს კანონმდებელს არ სურს დაუსჯელად დატოვოს ისეთი შეთხვევები, როდესაც ადამიანი საფრთხეს ქმნის რაიმე სიკეთისათვის, მაგალითად, უმწყო მდგომარეობაში მყოფი ადამიანის სიცოცხლისათვის, ითვალისწინებს და შეგნებულად უშვებს ასეთ შედეგს. მაგრამ წედვეგი არ განზორციელდება. ასეთაა, მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 163 მუხლი, 157 მუხლის მეორე ნაწილი და სხვა მისთ.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, ჩვენ ვერ დავეთანხმებით პროფ. დურმანოვის შეხედულებას, თითქოს საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დროს განზრახვა სცილდება იმ დანაშაულებრივი ქმედობის ობიექტური მხარის ფარგლებს, რომელიც აღწერილია კანონში. „ე. წ. ფორმალური დელიქტებისაგან, — ლაპარაკობს პროფ. დურმანოვი, — ეს შემადგენლობები იმით განსხვავდებიან, რომ ბრალეულის პირდაპირი განზრახვით გარემოცულია არა მარტო ის მოქმედებანი, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობაში შედიან, არამედ აგრეთვე შემდგომი. იმავე ობიექტსა და შედეგზე მიმართული სხვა მოქმედებანი, რომლებიც ამ დანაშაულის შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ არიან¹. მეორე ადგილას პროფ. დურმანოვი ამბობს: „ყოველ შემთხვევაში ასეთი შემადგენლობანი კონსტრუ-

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 44.

ირებულა მხოლოდ ისეთ განზრახ დანაშაულთა მიმართ, რომლებიც პირდაპირი განზრახვითაა ჩადენილი¹.

მთელ რიგ შემთხვევებში საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დროს პასუხისმგებლობისათვის სრულიადაც არ არის საჭირო, რომ პირს სურდეს ვნების მიყენება ობიექტისათვის: საკმარისია, თუ იგი შეგნებულად ჰქმნის საფრთხეს ამ ობიექტისათვის. პირაქით. თუ ასეთ შემთხვევებში სუბიექტს სურდა ზიანის მიყენება და მან პირდაპირი განზრახვით შექმნა საფრთხე ამა თუ იმ ობიექტისათვის. შესაძლებელია ასეთი პირის ქმედობა არც იქნეს კვალიფიცირებული იმ მუხლით, რომელიც საფრთხის შემქმნელ დელიქტს ითვალისწინებს. არამედ როგორც მცდელობა სხვა, უფრო მძიმე დანაშაულისა. მაგალითად. ბავშვის უმწეოდ დატოვების ან. სხვისთვის მიგდების შემთხვევებს ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა აკვალიფიცირებდა რატსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 156 მუხლით, რომელიც ითვალისწინებს საფრთხის შემქმნელ დელიქტს (იხ. რატსრ-ის უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმის 1933 წლის 28 ივნისის დადგენილება). ხოლო თუ ბავშვის უმწეოდ დატოვება ჩადენილია მოკვლის პირდაპირი განზრახვით, ქმედობა კვალიფიცირდება როგორც მკვლელობის მცდელობა და არა როგორც სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში მიტოვება².

დაბოლოს, ასეთი შემადგენლობების შექმნა საკანონმდებლო პოლიტიკის მოსაზრებითაც შეიძლება იქნეს გამოწვეული. სახელდობრ, კანონმდებელს სურს დამთავრების მომენტის უფრო ადრინდელ სტადიაზე გადატანით უფრო მკაცრად დასაჯოს ესა თუ ეს ქმედობა. სწორედ ამ მოსაზრებებით ხელმძღვანელობს საბჭოთა კანონმდებელი, როდესაც ყაჩაღობას დამთავრებულად თვლის პროვოკაციას თავდასხმის ნომენტიდან. მართალია, პრინციპულად მცდელობა და თვით მოსამზადებელი მოქმედებაც ჩვენთან ისევე ისჯება, როგორც დამთავრებული დანაშაული. მაგრამ ამავე დროს კანონმდებელი მიუთითებს მოსამართლეს—სასჯელის კონკრეტული ღონისძიების არჩევის დროს მხედველობაში მიიღოს, თუ რა სტადიაზე შეჩერდა დანაშაულებრივი ქმედობა. სასამართლო პრაქტიკაში მომზადება, როგორც წესი. არ ისჯება, მცდელობა კი ჩვეულებრივად ისჯება უფრო მსუბუქად. ვიდრე დამთავრებული დანაშაული.

¹ ნ. დუბინინი, და ახ. ნაშრ, გვ. 48.

² იხ. თ. წყოეთლის და ვ. მაყაშვილის რეკლამა ნ. დურბანოვის დას. ბ. ნაშრომზე, ჟურნალი „Советское государство и право“, 1957, № 1, стр. 130.

ყაჩაღობის შემადგენლობის დამთავრების გადატანით უფრო ადრინდელ სტადიაზე, რომელიც არსებითად მცდელობას წარმოადგენს, კანონმდებელი შესაძლებლობას იძლევა ამ მეტად საზოგადოებრივად საშიშ დანაშაულთან უფრო მკაცრი და უფრო ეფექტური ბრძოლა ვაწარმოოთ.

ზოგიერთი ბურჟუაზიული იურისტი დანაშაულის ისეთ შემადგენლობას, რომლის დამთავრებისათვის საჭიროა ზიანის განხორციელება, უწოდებს სრულ შემადგენლობას, ხოლო საფრთხის შემქმნელ დელიქტს—„შეკვეცილ შემადგენლობას“. ეს აზრი გამოთქმული იყო ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში ბინდინგის მიერ, ხოლო რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში იგი განავითარეს კრუგლევსკიმ და მოკრინსკიმ.

ბინდინგის სწავლება „შეკვეცილ შემადგენლობათა“ შესახებ იჭიდროდა დაკავშირებული მის ე. წ. ნორმების თეორიასთან. ბინდინგის აზრით, სისხლის სამართლის კანონი მიმართულია არა დამნაშავისაკენ, არამედ სათანადო სახელმწიფო ორგანოებისაკენ, რომელთაც ავლებს დამნაშავისათვის განსაზღვრული სასჯელის შეფარდებას. დამნაშავე სისხლის სამართლის კანონის წინააღმდეგე არ მოქმედებს, არამედ, პირიქით, მის შესაბამისად, იგი ასრულებს იმ შემადგენლობას, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კანონში. ამკრძალავი ნორმა მოცემულია სისხლის სამართლის კანონის გარეშე. დამნაშავე არღვევს ამ ნორმას, რომელიც ფაქტურად ან, ყოველ შემთხვევაში, ლოგიკურად წინ უსწრებს სისხლის სამართლის კანონს. აქედან ბინდინგი აკეთებს დასკვნას, რომ სამართლის დარღვევა წარმოადგენს ქმედობას, რომელიც არღვევს ნორმას, იმისდა მიუხედავად, დასჯადია თუ არა იგი.

აღნიშნულის შესაბამისად, ბინდინგი განასხვავებს დელიქტებს, რომელნიც მატერიალურად დამთავრებულად უნდა ჩაითვალოს. ე. წ. „შეკვეცილი“ დელიქტებისაგან. დანაშაული მატერიალურად (და არა მხოლოდ ფორმალურად) დამთავრებულია მხოლოდ მაშინ, როდესაც დამნაშავე განახორციელებს. ნორმით აკრძალული ქმედობის ყველა ნიშანს. ასეთ დამთავრებულ განზრახ ზიანის მომტან ქმედობასთან ერთად (vollendete vorsätzliche Verletzungsdelikt), ბინდინგის აზრით, არსებობენ კიდევ ისეთი დელიქტები, რომელნიც ფორმალურად, კანონის თანახმად, დამთავრებულად ითვლებიან, თუმცა ბუნებრივად ისინი ჯერ კიდევ დამთავრებული არ არიან. კანონმდებელი თითქოს ჰყვეცავს მათ და გადააქვს დამთავრების მომენტი წინა სტადიაზე, რომელიც ჩვეულებრივად

მცდელობის სტადიას შეესაბამება (cupierte Erfolgsverbrechen).¹ რევოლუციამდელი იურისტის კრუგლევსკის აზრით დელიქტი უნდა ჩაითვალოს სრულ დელიქტად (მატერიალური შემადგენლობის მქონე დელიქტად), როდესაც მის საფუძვლად მდებარე ქმედობა მოიცავს ნორმით აკრძალული ქმედობის ყველა ნიშანს, ხოლო შეკვეცილ შემადგენლობად (ფორმალურ დელიქტად), როდესაც მის საფუძვლად მდებარე ქმედობა მოიცავს ნორმით აკრძალული ქმედობის მხოლოდ ზოგიერთ ნიშანს.² „შეკვეცილ“ დელიქტთა შემადგენლობანი, მოკრინსკის აზრით, განზრახ არიან შეკვეცილნი ობიექტური მხრით, თუმცა სუბიექტური მხარე მთლიანადაა შენარჩუნებული.³

„შეკვეცილ შემადგენლობათა“ არსებობას ცნობს აგრეთვე ზოგიერთი საბჭოთა იურისტი. მაგალითად, სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს მე-9 გამოცემაში აღნიშნულია: „დანაშაულის დამთავრების მომენტის გადატანით დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების ისეთ სტადიაზე, რომელზედაც მას არსებითად ჯერ კიდევ არ მიუღწევია სრული დამთავრებისათვის, იქმნება დანაშაულთა „შეკვეცილი შემადგენლობანი“. აქ აჯივთ ზიანის მიყენების საფრთხე განიხილება როგორც დამთავრებული დანაშაული“.⁴

„შეკვეცილ შემადგენლობათა“ თეორიას არსებითად იზიარებს აგრეთვე პროფ. ნ. დურმანოვი. დურმანოვის აზრით, არსებობს დამთავრებული დანაშაულის ორი ცნება, რომელთაც ლიტერატურაში ხშირად ურევენ ერთმანეთს. „დამთავრებულ დანაშაულზე შეიძლება ვილაპარაკოთ ორი მნიშვნელობით—ან დამთავრებული დანაშაულის კანონში. ე. ი. განსაკუთრებული ნაწილის სათანადო მუხლში კონსტრუქციის მნიშვნელობით, და ან სასამართლო პრაქტიკაში კონკრეტული დამთავრებული დანაშაულის განმარტების მიხედვით“.⁵

დამთავრებული დანაშაულის ორი ცნების აღიარება, ჩვენის აზრით. უმართებულად უნდა ჩაითვალოს. მან შეიძლება ისეთი შთაბეჭდილება შექმნას, თითქოს მოსამართლის თვალსაზრისი დამ-

¹ K. Binding, Die Normen und ihre Übertretungen, Leipzig, 1890, B. I, S. S. 9—13.

² А. Н. Круглевский. Имущественные преступления, 1913, стр. 45.

³ С. П. Мокрицкий. Медицина в ее конфликтах с уголовным правом. „Журнал Министерства юстиции“. 1914. № 4, стр. 103; იხ. აგრეთვე С. П. Мокрицкий. Покушение и приготовление в советском праве, „Советское право“, 1927. № 1, стр. 67—69.

⁴ Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 213.

⁵ ნ. დურმანოვი, დაახ. ნაშრ., გვ. 35.

თავიდან დასაშუალებლად შეიძლება არ შეესაბამებოდეს კანონის თვალსაზრისს ამავე საკითხზე. მაგრამ განა დასაშვებია, რომ მოსამართლე და კანონი ერთსა და იმავე ცნებას სხვადასხვა მნიშვნელობას მიაწერდნენ? იმგვარადვე, როგორც არ არსებობს ორი ცნება დაუმთავრებელი დანაშაულისა, არ შეიძლება არსებობდეს არც ორი ცნება დამთავრებული დანაშაულისა.

დამთავრებული და დაუმთავრებელი დანაშაულის ცნებანი თანაჯაროვანი ცნებანი არიან და მათი შინაარსის დადგენა მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი, თუ მხედველობაში მივიღებთ მათ ურთაერთდამოკიდებულებას. ასე მაგალითად, თუ დაუმთავრებელი დანაშაული არ შეიძლება ჩადენილ იქნეს გაუფრთხილებლობით, არ არსებობს არც დამთავრებული გაუფრთხილებელი დანაშაულის ცნება. განზრახვა წარმოადგენს დამთავრებული და დაუმთავრებელი დანაშაულის საერთო აუცილებელ ნიშანს. განსხვავება მათ შორის მდგომარეობს. როგორც დავინახეთ, განზრახვისა და დანაშაულის ობიექტური მხარის თანაფარდობაში. დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს განზრახვა უფრო მეტია, ვიდრე დანაშაულის ობიექტური მხარე. პირი ვერ აღწევს დანაშაულებრივი ქმედობის შედეგს, რომლისკენაც მიმართული იყო მისი განზრახვა. პირიქით, დამთავრებული დანაშაული გულისხმობს, რომ განხორციელდა იმ დანაშაულის ყველა შემადგენელი ნიშანი. რომლის ჩადენაც განზრახული ჰქონდა პირს. ანტიომ დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს დანაშაულის სუბიექტური და ობიექტური მხარე წონასწორობაშია ერთმანეთთან. მხოლოდ ამ ასპექტში შეიძლება ვილაპარაკოთ დამთავრებულ დანაშაულზე; არავითარი სხვა ცნება დამთავრებული დანაშაულისა, რომელსაც თითქოსდა იცნობს სასამართლო პრაქტიკა და არ იცნობს კანონმდებელი, არ არსებობს. შესაძლებელია მხოლოდ თვით კანონში პოცემული იყოს დანაშაულის შემადგენლობათა სხვადასხვა ტიპები. რომელთაც სხვადასხვა მომენტზე გადააქვთ დანაშაულის დამთავრება.

ამ მხრე გამოჩაყლისს არ წარმოადგენენ არც საფრთხის შემქმნელი დელიქტები. ამ დელიქტების დროსაც საკითხი დანაშაულის დამთავრების მომენტის შესახებ არ შეიძლება სხვადასხვაგვარად გადაწყდეს კანონისა და მოსამართლის თვალსაზრისით. სასამართლომ ქმედობა სწორედ მაშინ უნდა ჩათვალოს დამთავრებულად, როდესაც მასში მოცემულია იმ შემადგენლობის ყველა ნიშანი, რომლის

განსორციელებაზე მამართული იყო პირის განზრახვა, იმისდა მიუხედავად, თუ რომელ ტიპს ეკუთვნის ესა თუ ის შემადგენლობა. საჭიროა თუ არა ამ შემადგენლობისათვის ობიექტის ნამდვილად დაზიანება. თუ საკმარისია მისი დაზიანების საფრთხის შექმნა.

მტკიცება, თითქოს დამთავრებული დანაშაულის საკანონმდებლო ცნება არ ემთხვევა მის იმ ცნებას, რომელიც გამოსადეგია სასამართლო პრაქტიკისათვის, მეტად მოგვაგონებს „შეკვეცილ შემადგენლობათა“ ბურჟუაზიულ თეორიას, რომელიც არა მარტო თეორიული თვალსაზრისით არის ყალბი, არამედ პრაქტიკულადაც რეაქციული ხასიათის შედეგებს იწვევს.

ობიექტისათვის ზიანის მიმყენებელ და საფრთხის შემქმნელ შემადგენლობათა კონსტრუქციამ, როგორც „სრული“ და „შეკვეცილი“ შემადგენლობებისა, საბჭოთა სისხლის სამართლის მეცნიერებაში სამართლიანი კრიტიკა გამოიწვია. ამ შეხედულების წინააღმდეგ გაილაშქრა პროფ. ა. ტრაინინმა. „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა აღიარება, პროფ. ა. ტრაინინის აზრით, ფშკარა გაუგებრობაზეა დაფუძნებული. „შემადგენლობა ყოველთვის ერთიანია და ყოველთვის „საღსეა“ იმ კონკრეტული ელემენტებით, რომელთაგანაც იგი კანონის მიხედვით შედგება. თუ აკლია რომელიმე ელემენტთაგანი—არ არის შემადგენლობა; თუ სახეზეა ყველა ელემენტი, ყოველთვის არის „მთელი“. „სრული“ შემადგენლობა, ნახევარი, ნაწილობრივი, შეკვეცილი შემადგენლობა არ შეიძლება არსებობდეს“¹.

ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა არსებობის ქადაგობა გარკვეულ კლასობრივ ინტერესს ემსახურება. როგორც დავინახეთ. „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა თეორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული სანდონგის ნორმათა თეორიასთან. ნორმათა თეორია, რომელიც ამტკიცებს, რომ დამნაშავე არღვევს არა სისხლის სამართლის კანონს, არამედ კანონის გარეთ არსებულ წორმას, მიზნად ისახავს შეარყიოს კანონით დადგენილი დანაშაულებრივი შემადგენლობის სტაბილობა, გაარღვიოს კანონით შემოფარგლული შემადგენლობის ჩარჩოები და ამით ძირი გამოუთხაროს ბურჟუაზიული კანონიერების, ბურჟუაზიული დემოკრატიულობის ძირითად პრინციპს სისხლის სამართალში, სახელდობრ, პრინციპს „*nullum crimen sine lege*“ დანაშაულის საკანონმდებლო შემადგენლობას იგი უპირისპირებს დანაშაულის რაღაც „ბუნებრივ“

¹ А. Н. Трайнин. Состав преступления по советскому уголовному праву. М., 1951, стр. 137; იხივე, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 99—100.

ანუ „ნორმალურ“ შემადგენლობას და ამ „ბუნებრივ“ შემადგენლობას უპირატესობას ანიჭებს საკანონმდებლო შემადგენლობასთან შედარებით.

ვინ უნდა ვადაწყვიტოს საკითხი ამ „ბუნებრივი“ შემადგენლობისა და მისი მოხაზულობის შესახებ? ცხადია, ეს საკითხი უნდა გადაწყვიტოს მოსამართლემ თავისი სუბიექტური შეხედულების მიხედვით, თავისი კლასობრივი ალღოს მიხედვით. რაკი მოსამართლე ყოველთვის გაბატონებული კლასის ინტერესებს ემსახურება, ცხადია, ეს საკითხი გადაწყდება მოსამართლის მიერ გაბატონებული კლასის ინტერესების სასარგებლოდ, ექსპლოატირებულ კლასთა წარმომადგენლების საზიანოდ.

„შეკვეცილ“ შემადგენლობათა აღიარება იძლევა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაფართოების და თანამონაწილეობისათვის იმ პირების მოქმედების მიკუთვნების შესაძლებლობას, რომელნიც კანონით აღწერილი შემადგენლობის დამთავრების შემდეგ უკავშირდებიან დამნაშავეს. სახელდობრ, ამ შეხედულების თანახმად, შეკვეცილ დანაშაულში თანამონაწილეობად უნდა ჩაითვალოს არა მარტო იმ პირის მოქმედება, რომელიც შეუერთდა ძირითადი დამნაშავის მოქმედებას დანაშაულის შემადგენლობის დამთავრებამდე, არამედ ისეთი მოქმედებაც, რომელიც შეუერთდა მას დანაშაულის შემადგენლობის დამთავრების შემდეგ, მაგრამ ნორმის დარღვევის შეკვეცილი ნაწილის განხორციელებამდე¹. მაგალითად, ქონების გატაცება, „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა მომხრეების აზრით, შეკვეცილი დანაშაულია, რადგან კანონის მიხედვით იგი დამთავრებულად ითვლება ქონების დაუფლების მომენტიდან, მაშინ როდესაც მისი ბუნებრივი დამთავრება გულისხმობს ქონების ფაქტიურად გამოყენებას ქურდის მიერ. აქედან, ყოველივე ის მოქმედება, რომელსაც ადგილი აქვს ქონების გატაცების ფაქტის შემდეგ და რომელიც გამოიხატება უკვე გატაცებული ქონების მითვისებისათვის ხელის შეწყობაში (დამნაშავისა და დანაშაულის კვალის დაფარვა, დანაშაულის ნაყოფით სარგებლობა ან გატაცებული ქონების გასაღებაში მონაწილეობა და სხვა მისთ.), „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა მომხრეების აზრით, ქონების გატაცებაში თანამონაწილეობად უნდა ჩაითვალოს, რადგან „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა მომხრეებს ისეთი ტენდენცია ახასიათებთ, რომ ამ სახის შემადგენლობებს ისინი

¹ იხ. ა. კ რ უ გ ლ ე ვ ს კ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 48.

დანაშაულთა დიდ უმრავლესობას აკუთვნებენ¹, გასაგებია, თუ რა ფართო გასაქანი შეიძლება მიეცეს ბურჟუაზიული მოსამართლის სუბიექტივიზმსა და თვითნებობას.

ცხადია, საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორია, რომელიც მტკიცედ იცავს სოციალისტური დემოკრატიზმის პრინციპებს სისხლის სამართალში, არ შეიძლება დაეთანხმოს „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა კონსტრუქციას. საბჭოთა სისხლის სამართლისათვის არ შეიძლება არსებობდეს არავითარი „ბუნებრივი“ შემადგენლობა, დაპირისპირებული კანონით დადგენილი შემადგენლობისათვის. ამიტომ საბჭოთა სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს პოზიცია ამ საკითხში უეჭველად მძულდებოდა. რადგან იგი ჩვენი სისხლის სამართლის ძირითად პრინციპებს არ შეესაბამება. სახელდობრ, საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაში გაბატონებული შეხედულების თანახმად (და ამ შეხედულებას ზემოხსენებული სახელმძღვანელოც იზიარებს) თანამონაწილეობად უნდა ჩაითვალოს მხოლოდ ისეთი მოქმედება. რომელიც მიზეზობრივ კავშირში დგას დანაშაულებრივ ქმედობასთან, ხოლო ასეთ მოქმედებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მარტოოდენ დანაშაულის შემადგენლობის დამთავრებამდე და არამის შემდეგ. მართალია ამ საერთო წესიდან რსფსრ-ის და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების კოდექსები, გარდა უკრაინის სსრ და საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსებისა, ცნობდნენ ერთგამონაკლისს: სახელდობრ, ისინი თანამონაწილეობას აკუთვნებდნენ დამნაშავისა და დანაშაულის დაფარვას, თუნდაც წინასწარ შეუპირებელს. მაგრამ საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-18 მუხლის თანახმად, დამნაშავისა და დანაშაულის კვალის დაფარვა, რომელიც წინასწარ არ ყოფილა შეპირებული, არ ითვლება თანამონაწილეობად და იწვევს პასუხისმგებლობას მხოლოდ როგორც დამოუკიდებელი დანაშაული.

¹ მაგალითად, მოკრინსკი შეკვეცილ შემადგენლობად თვლის არა მხოლოდ საფრთხის შექმნელ დელიქტებს, არა მარტო ქონების გატაცებას და სხვა მისთ., არამედ სახელის დაზიანებასაც კი (იხ. С. П. Мокринский, Медицина в ее конфликтах с уголовным правом, „Журнал министерства юстиции“, 1914, № 4, стр. 107—108).

თავი მხარე

დაუშვთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საფუძვლები

იმისათვის, რათა გამოვარკვიოთ დაუშვთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საფუძვლები, საჭიროა, პირველად ყოველისა, დავადგინოთ, თუ რა არის პასუხისმგებლობის საფუძვლები საერთოდ დანაშაულისათვის. მხოლოდ ამის შემდეგ შეგვიძლია დავაყენოთ საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორია მომზადებისა და მცდელობის დასჯადობის საფუძვლები, განსხვავდებიან თუ არა ისინი დამთავრებული დანაშაულისათვის დასჯადობის საფუძვლებისაგან.

საკითხი, თუ რა უნდა ჩაითვალოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლებად, გადაჭრილია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-3 მუხლში. მოგვეყავს მუხლის შინაარსი:

„მუხლი 3. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები.

სისხლის სამართლის წესით პასუხისმგებლობა ეკისრება და სასჯელად ედგება მხოლოდ იმ პირს, ვისაც ბრალი მიუძღვის დანაშაულის ჩადენაში, ე. ი. ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა.

სისხლისსამართლებრივ სასჯელს უფარდებს მხოლოდ სასამართლო“.

როგორც კანონის ტექსტიდან ჩანს, სისხლის სამართლის წესით პასუხისმგებლობაში მისაცემად საჭიროა სამი პირობა: 1. ქმედობა გათვალისწინებული უნდა იყოს სისხლის სამართლის კანონით; 2. იგი უნდა იყოს საზოგადოებრივად საშიში და 3. ჩადენილი იყოს ბრალეულად. ამის შესაბამისად სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძვლებად უნდა ჩაითვალოს: 1. ქმედობის შესაბამისობა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობასთან; 2. მისი საზოგადოებრივი საშიშროება და 3. ბრალეულობა.

საბჭოთა სისხლის სამართალში დიდი ხანია აღიარებულია, რომ პირის მოქმედება მხოლოდ მაშინ შეიძლება იწვევდეს სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, როდესაც იგი შეესაბამება სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს. აქედან საბჭოთა კანონმდებლობა ცნობდა ერთ გამონაკლისს; სახელდობრ, იგი უშვებდა სისხლის სამართლის კანონის შეფარდებას ანალოგიით ისეთი ქმედობის მიმართ, რომელიც პირდაპირ არ იყო გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კანონით, მაგრამ არსებითი ნიშნებით უახლოვდებოდა კანონით გათვალისწინებულ ქმედობას (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლი). როგორც უკვე დავინახეთ, ახალი საფუძვლები კატეგორიულად უარყოფენ ანალოგიას და მოითხოვენ, რომ ქმედობა შეესაბამებოდეს კანონით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობას. იმისათვის, რათა გვეგონოთ ამ პრინციპის მნიშვნელობა, უნდა გამოვარკვიოთ, თუ რა არის დანაშაულის შემადგენლობა და რა მნიშვნელობა აქვს საბჭოთა მართლსაჩუქლებისათვის მის გამოცხადებას პასუხისმგებლობის საფუძვლად.

დანაშაულის შემადგენლობა ეწოდება ყველა იმ ნიშნის ერთობლიობას, რომლებიც უნდა ახასიათებდეს ქმედობას იმისათვის, რომ იგი საზოგადოებრივად ააშიშად და დასასჯელად იქნეს აღიარებული. ამ განსაზღვრებაში ხაზი უნდა გაესვას ორ ძირითად მომენტს:

1. დანაშაულის შემადგენლობას ეკუთვნის ის ნიშნები, რომელნიც ახასიათებენ ქმედობას როგორც ობიექტურად საშიშს სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის, თანაც იმდენად საზოგადოებრივად საშიშს, რომ ეს ქმედობა სისხლის სამართლის წესით უნდა დაისაჯოს.

2. ამ ნიშნების ერთობლიობას ალგენს თვით კანონმდებელი, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში ან სპეციალურ სისხლის სამართლის კანონში აღწერს დანაშაულებრივ ქმედობას და უკავშირებს მას განსაზღვრულ სასჯელს. შაშასაღამე, დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები ქმედობის ის ნიშნებია, რომლებიც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში არიან აღწერილნი. ეს დებულება განსაკუთრებით ნათლად არის გამოთქმული გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ცნობილი იურისტის—გერაცის შრომაში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ: „შემად-

გენლობა.—ლაპარაკობს იგი.—კანონის შემადგენელი ნაწილია... შემადგენლობაში აღწერილია საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, მკვლელობა, დივერსია, ქურდობა; ამ აღწერილობას (დისპოზიციას) კანონმდებელი უკავშირებს უფლებრივ შედეგს. შემადგენლობისა და უფლებრივი შედეგის (დისპოზიციისა და სანქციის) დაკავშირების მეშვეობით საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ცხადდება დასჯად ქმედობად¹.

დანაშაულებრივ და დასჯად ქმედობად მხოლოდ კანონით წინასწარ აკრძალული ქმედობის გამოცხადება პასუხისმგებლობის ლეგალობის პრინციპთანაა დაკავშირებული. იგი სხვა სიტყვებით გამოხატავს პრინციპს *nullum crimen, nulla poena sine lege*. სასამართლოს არ შეუძლია თავისი სუბიექტური შეხედულების მიხედვით გამოაცხადოს ესა თუ ის ქმედობა დასასჯელ ან დაუსჯელ ქმედობად. ერთადერთი უზენაესი მსაჯული ამ საკითხში თვით კანონია. ე. ი. სოციალისტური სახელმწიფოს ყველა მშრომელის ნება, ვანსაკუთრებულ ფორმაში გამოხატული და საყოველთაო ცნობისათვის გამოცხადებული. მხოლოდ თვით კანონს შეუძლია გადაჭრას, ნამდვილად საშიშია თუ არა ესა თუ ის ქმედობა სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის და მიზანშეწონილია თუ არა ამ ქმედობასთან ბრძოლა ისეთი ბასრი იარაღით. როგორცაც სისხლის-სამართლებრივი სასჯელი წარმოადგენს. ლეგალობის პრინციპი ფორმალური პრინციპია, მაგრამ ამ ფორმალურ პრინციპს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. იგი წარმოადგენს სოციალისტური საზოგადოება, მოქალაქის პიროვნების ხელშეუხებლობის გარანტიას. იგი იცავს მოქალაქეს საგამომძიებლო-სასამართლო ორგანოების ცალკეული წარმომადგენლების დაუსაბუთებელი ჩარევისაგან მის კანონიერ ინტერესებსა და უფლებებში. ამავე დროს იგი ხელს უწყობს სოციალისტური კანონიერების განმტკიცებას, საბჭოთა მართლმსაჯულების ზუსტად და ერთგვაროვნად გატარებას. ამიტომ, როდესაც ამბობენ, რომ დანაშაულის შემადგენლობა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველს წარმოადგენს, ეს დებულება ისე უნდა იქნეს გაგებული, რომ პირი არ შეიძლება მიცემულ იქნეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში, თუ მის მიერ ჩადენილი ქმედობა წინასწარ არ არის აღწერილი კანონში, როგორც დანაშაული.

მაგრამ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლები აღწერენ მხოლოდ დამთავრებულ დანაშაულებრივ

¹ H. Geratz, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit in der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1952, s. 35.

ქმედობებს და არაფერს ამბობენ მოძმადების თუ მკდელობის დასჯადობაზე. ნორმები დაუმთავრებელი დანაშაულის შესახებ მოცემულია არა განსაკუთრებული ნაწილის მუხლების დისპოზიციაში, არამედ სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში. დანაშაულის იურიტად, მთავარ ტიპად სწორედ დამთავრებული დანაშაული ითვლება და მისი ყველა ნიშანი, მათ შორის მავნე შედეგიც. სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაშია აღწერილი. ამასთან დაკავშირებით იბადება საკითხი: რა ურთიერთობაში არიან ერთმანეთთან დანაშაულის შემადგენლობა, ერთის მხრით, და მომზადება და მკდელობა, მეორე მხრივ? არის თუ არა მომზადებასა და მკდელობაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები, თუ მომზადება და მკდელობა ისჯებიან მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს არ შეიცავენ?

მომზადებისა და მკდელობის ცნებათა დამოკიდებულება დანაშაულის შემადგენლობის ცნებასთან საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში პირველად პროფ. ა. ტრაინინმა დააყენა. ა. ტრაინინის აზრით, „კანონში მითითებულ შემადგენლობის თუნდაც ერთი ელემენტის არარსებობა გამოიწვევს მთლიანად შემადგენლობის და, მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის არარსებობას. მკდელობის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ აქ შემადგენლობის ერთ-ერთი ელემენტის არარსებობა. მიუხედავად საერთო პრინციპისა, არ იწვევს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის არარსებობას ჩადენილი ქმედობისათვის, არამედ წარმოშობს განსაკუთრებულ მდგომარეობას—პასუხისმგებლობას და უმთავრებელი დანაშაულისათვის“¹. ამ დებულების შესაბამისად პროფ.

ტრაინინი მკვეთრად განასხვავებს ერთმანეთისაგან ე. წ. „შემადგენლობის ნაკლებობას“ და მკდელობას: „შემადგენლობის ნაკლებობის“ დროს სახეზე არ არის რ ა გ ი ნ დ ა რ ა ელემენტი შემადგენლობისა, გარდა შედეგისა: მკდელობის დროს, პირიქით. არა გვაქვს სწორედ შედეგი და სახეზეა შემადგენლობის ყველა სხვა. კანონით გათვალისწინებული ელემენტი“².

რჩება თუ არა დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს მაინც ძალაში პრინციპი, რომ ადამიანმა შეიძლება პასუხი აგოს მხოლოდ მაშინ, თუ მისი მოქმედება დანაშაულის შემადგენლობას შეესაბამება, ამ კითხვანზე პროფ. ა. ტრაინინი პასუხს არ იძლევა. უკანასკ-

¹ А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления, Госгориздат, М., 1957, стр. 295.

² ა. ტრაინინი, დასახ. ნაშრ., გვ. 297

ნელი წლების საბჭოთა სისხლისამართლებრივ ლიტერატურაში-
ეს საკითხი დავას იწვევს.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკის აზრით, მომზადება და
მცდელობა არ შეიცავენ დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ელემენტს და ამიტომ უმართებულად უნდა ჩაითვალოს დებულება, ---
ოიპოვოს მოქმედებას შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობასთან
სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობის ურყევ და აუცილებელ
საფუძველს წარმოადგენს. ასე მაგალითად, ა. სახაროვი, აკრიტიკებ-
და რა სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სა-
მართლეს კანონმდებლობის ძირითადი საწყისების 1958 წლის პრო-
ექტის მე-3 მუხლს, რომელიც სისხლისამართლებრივი პასუხის-
მგებლობის საფუძველად დანაშაულის შემადგენლობას აცხადებდა.
წერდა: „ეს ფორმულა არ ამოწურავს კანონიერების პრინციპის
მოკლედ წინაარსს სისხლის სამართალში. ეს პრინციპი გაცილებით
უფრო მდიდარი და რთულია. მაგალითად, თანამონაწილეობის,
მცდელობისა და მომზადების დროს პირის მოქმედება არ შეიცავს
დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს (მომზადების დროს,
როგორც ცნობილია, პირს; დაწყებულიც არა აქვს იმ მოქმედებათ
შესრულება. რომლებიც შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს შეად-
გენენ), მოუხედავად ამას სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებ-
ლობა ამ შემთხვევაში სავსებით შეესაბამება კანონს“¹.

ეს შეხედულება მართებულად იქნა გაკრიტიკებული საბჭოთა
იურიდიულ ლიტერატურაში: ასე მაგალითად, პროფ. ნ. დურმანო-
ვი სავსებით სწორად მიუთითებს, რომ ასეთი შეხედულება ეწა-
ნააღმდეგება რსფსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის
მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტს, რომლის თანახმად სისხლისამართლებ-
რივი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება აღიძრას, ხოლო თუ იგი აღძ-
რულია.—არ შეიძლება გაგრძელდეს და უნდა შეწყდეს პროცესის
ყველა სტადიაში, უკეთეს ბრალდებულის მოქმედებაში არ არის და-
ნაშაულის შემადგენლობა. ამგვარადვე 320-ე მუხლის მიხედვით
განაჩენის გამოტანის დროს სასამართლომ უნდა დაადგინოს, შეი-
ცავს თუ არა სამართალში მიცემულის მოქმედება დანაშაულის შე-
მადგენლობას და თუ არ შეიცავს—მან უნდა გამოიტანოს გამამართ-
ლებელი განაჩენი (იხ. აგრეთვე სსრ კავშირისა და მოკავშირე რეს-

¹ А. Сахаров. Замечания к проекту Основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. „Советская юстиция“, 1958, № 9, стр. 33; იხ. აგრეთვე, З. А. Вышинская и А. В. Кузнецов, Некоторые замечания к проекту Основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик, „Советское государство и право“, 1958, № 8, стр. 74—75.

პუბლიკების სისხლის სამართალწარმოებრივ მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი. 43-ე მუხლის მე-5 აბზაცი). აქედან ობიექტუალური განმარტებით განსაზღვრავს, რომ მომზადება და მცდელობაც შეიცავენ დანაშაულის შემადგენლობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში სასამართლო იძულებული იქნებოდა ასეთ საქმეებზე გამამართლებელი განაჩენი გამოეტანა. ხოლო გამოძიებელსა და პროკურორს უფლება არ ექნებოდათ საქმე აღეძრათ¹.

არასიზუსტე, რომელსაც ზოგიერთი იურისტი ამ საკითხში უშვებს, გაუგებრობაზეა აგებული. როგორც პროფ. ა. ტრინინი მიუთითებდა, დანაშაულის შემადგენლობის ზოგიერთი ნიშანი შეიძლება არ იქნეს პირდაპირ მითითებული სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლის დისპოზიციისა და შემთხვევაში დისპოზიციის მიუთითებელი ნიშნები შეესაბამებოდეს და იქნეს ანალოგიური მეშვეობით². მაგრამ შეიძლება ფიქროსოვრისავე წყადავთ. შემადგენლობის ზოგიერთი ელემენტი შეიძლება მოცემული არ იქნეს განსაკუთრებული ნაწილის მუხლების დისპოზიციისა, მაგრამ აუცილებლობით იგულისხმებოდეს აქ, ვინაიდან ეს ელემენტი განზოგადოებული სახით მოცემულია ყველა დანაშაულისათვის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში. ანალოგიურად დანაშაულის შემადგენლობა, გათვალისწინებული კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში. შეივსება ზოგად ნაწილში გათვალისწინებული ნორმებით. როგორც მართებულად მიუთითებს ა. სანტალოვი. „მრავალ შემთხვევაში იურიდიული ტექნიკის მოსაზრებით დანაშაულის ცალკეული ნიშნების მითითება ხდება სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის არა განსაკუთრებულ, არამედ ზოგად ნაწილში. ეს შეეხება სუბიექტს, სუბიექტურ მხარეს, განსაზღვრული მნიშვნელობით—ობიექტსაც. არ წარმოადგენს გამოჩენისს ამ მხრივ არც ობიექტური მხარე“³.

სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში აწერილია დანაშაულის შემადგენლობის მთავარი. ძირითადი ფორმა—

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 29.

² А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления. Госюриздат, М., 1957, стр. 260—261.

³ А. Н. Санталов, Состав преступления и некоторые вопросы общей части уголовного права, Известия высших учебных заведений. Правоведение, 1960, № 1, стр. 102; იხ. აგრეთვე: М. Д. Шаргородский, Некоторые вопросы общего учения о соучастии, იქვე, გვ. 88; А. А. Пионтковский, Основания уголовной ответственности, „Советское государство и право“, 1959, II, стр. 58.

დამოავრებული დანაშაული. კანონმდებელს, რა თქმა უნდა, შეეძლო დანაშაულის თითოეულ დამთავრებულ შემადგენლობასთან ერთად იქვე გაეთვალისწინებინა მცდელობისა და მომზადების შემადგენლობა. მაგრამ ეს მნიშვნელოვნად დაამძიმებდა და გაზრდიდა კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილს. ამიტომ საკანონმდებლო-ტექნიკური მოსაზრებით მან ამკობინა ზოგად ნაწილში მიეთითებინა, რომ დამთავრებულ დანაშაულთან ერთად ისჯება აგრეთვე ისეთი ქმედობაც, რომელიც ამ დანაშაულის შესრულებისაკენაა მიმართული. თავისთავად ცხადია, რომ ძირითადი, მთავარი ტიპის დანაშაულებრივ შემადგენლობად დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობა რჩება, ხოლო მცდელობისა და მომზადების შემადგენლობანი მისგან ნაწარმოები შემადგენლობანი არიან¹.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, პასუხისმგებლობის მეორე ძირითად პირობას, სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მიხედვით, მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება წარმოადგენს. საზოგადოებრივი საშიშროების მომენტს საბჭოთა სისხლის სამართალი ისეთ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს, რომ მითითება მასზე გვხვდება საბჭოთა კანონმდებლობის თითქმის პირველსავე აქტებში. ჯერ კიდევ რსფსრ 1919 წლის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო საწყისებში დანაშაული განმარტებული იყო როგორც „მოქმედება ან უმოქმედება. რომელიც საშიშია საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მოცემული სისტემისათვის...“ (მუხ. 6). დანაშაულის ცნების ეს განსაზღვრება კიდევ უფრო კონკრეტიზირებული იყო რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში, რომლის მე-6 მუხლის თანახ-

¹ ნ. კუზნეცოვას არასწორად მიაჩნია ისეთი გამოთქმები, როგორიცაა „დანაშაულის მომზადების შემადგენლობა“ ან „მცდელობის შემადგენლობა“. მისი აზრით, არსებობს მხოლოდ „დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობა“ (იხ. ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 118—120). მაგრამ ამ დებულებასთან შეუთავსებელია მისი მეორე დებულება, რომლის თანახმად „მომზადებისა და მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის საფუძველი წარმოადგენს პირია მოქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშნის არსებობა“ (ნ. კუზნეცოვა, დაახ. ნაშრ., გვ. 118). ნ. კუზნეცოვას შეუდუღების დამაჯერებელი კრიტიკა მოცემულია ა. სანტალოვის ხუმრდასაელებულ წერილში (იხ. „Правосудие“, 1960, 1, გვ. 100—101).

შად დანაშაულად ითვლებოდა: „ყოველი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც ემუქრება საბჭოთა წყობილების საფუძვლებს და მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ კომუნისტურ წესწყობილებაზე გარდამავალი ხანისათვის დამყარებულ მართლწესრიგს“ (საქართველოს 1923 წლის სისხლ. სამ. კოდექსის მე-6 მუხლი). ეს განმარტება მცირეოდენი რედაქციული ცვლილებებით გადატანილი იყო რსფსრ 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლში (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლი), რომელშიც ნათქვამი იყო: „საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობად (დანაშაულად) ჩაითვლება ყოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რაც საფრთხეს წარმოადგენს საბჭოთა წესწყობილებისათვის ან არღვევს მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ კომუნისტურ წესწყობილებას. ეს გარდამავალი ხანისათვის დამყარებულ მართლწესრიგს“.

საზოგადოებრივი საშიშროების მომენტი კიდევ უფრო კონკრეტიზირებულია დანაშაულის ცნების იმ განსაზღვრებაში, რომელიც მოცემულია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლში. ამ მუხლში აღნიშნულია: „დანაშაულად ითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომელიც ხელყოფს საბჭოთა საზოგადოებრივ ან სახელმწიფოებრივ წესწყობილებას. მეურნეობის სოციალისტურ სისტემას. სოციალისტურ საკუთრებას. პიროვნებას, მოქალაქეთა პოლიტიკურ, შრომით, ქონებრივ ან სხვა უფლებებს, და აგრეთვე სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული სხვა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, რომელიც ხელყოფს სოციალისტურ მართლწესრიგს“.

ამ განსაზღვრებაში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ამჟამად ორი მომენტი; პირველი—დანაშაულად ითვლება არა ყოველი ანტი-საზოგადოებრივი ანუ სოციალისტური მართლწესრიგისათვის უცხო ფსიქიკური განწყობილება, არამედ მხოლოდ განსაზღვრული მოქმედება ან უმოქმედობა. და მეორე— დანაშაულად ითვლება მხოლოდ ობიექტუოდ საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება. ე. ი. ისეთი საქციელი. რომელიც ზიანს აყენებს ან საფრთხეში აგდებს საბჭოთა სისხლის სამართლით დაცულ სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს.

საზოგადოებრივი საშიშროების მომენტი დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში შეაქვთ აგრეთვე სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებს. ბულგარეთის სისხლის სამარ-

ოლის კოდექსის თანახმად „დანაშაულად ითვლება ყოველი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომელიც ჩადენილია პრალეულად და კანონით დასასჯელად არას გამოცხადებული“ (მუხ. 2). ნიხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულებრივ ქმედობად თვლის „ისეთ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობას, რომლის შედეგებიც გათვალისწინებულია კანონით და გამოწვეულია დანაშაულის ჩამდენი პირის ბრალით“. დანაშაულის ცნების მსგავსი განსაზღვრებანი მოცემულია დანარჩენი სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში.

როგორც დავინახეთ, სოციალისტური სისხლის სამართალი მტკიცედ იცავს პრინციპს, რომ სასჯელი შეიძლება შეეფარდოს მხოლოდ იმ პირს, ვინც ცდილობს თავისი მოქმედებით ხელი შეუშალოს კომუნისტურ მშენებლობას, ვინც საფრთხეს ქმნის სოციალიზმის პოლიტიკურ, საზოგადოებრივ და ეკონომიურ მონაპოვართათვის. მოქალაქის არსებითი ინტერესებისათვის.

ამგვარად, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მეორე ძირითად საფუძვლად საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა თვლის მოქმედების ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას. მაგრამ რჩება თუ არა მოქმედების ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროება პასუხისმგებლობის საფუძვლად დაუშთავრებელი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაშიც, თუ ეს უკანასკნელი პასუხისმგებლობას რაღაც სხვა საფუძველზეა აგებული?

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დაუშთავრებელი დანაშაულის ცნების წარმონიშნა ისტორიულად დაკავშირებულია ბრალის პრინციპის განვითარებასა და განმტკიცებასთან. უფრო მეტიც, ბრალის პრინციპი თავის განსაკუთრებით თანამიმდევარ და მკვეთრ გამოხატულებას სწორედ მცდელობაში პოულობს. მაშინ, როდესაც დანაშთავრებელი დანაშაულის დროს მოქმედების სუბიექტური და ობიექტური მხარე ერთმანეთს ემთხვევა, მცდელობის ან მოსამზადებელი მოქმედების დროს ობიექტური მხარე ნაკლებად არის განვითარებული სუბიექტურთან შედარებით. აქ ისჯება მოქმედება, მიმართული დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ის შედეგი, რომელიც წინასწარ ჰქონდა წარმოდგენილი დამნაშავეს და რომლისკენაც იგი მიისწრაფოდა, არ განხორციელებულა. ამგვარად, დაუშთავრებელი დანაშაულის დროს ჩვენ ყოველთვის გვაქვს დანაშაულის შემადგენლობის არასისრულე, თანაც ეს არასისრულე ყოველთვის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს—დანაშაულის შედეგს და თვით მოქმედებას შეეხება, ხოლო დანაშაუ-

ლის სუბიექტური მხარე—ბრალი განზრახვის სახით აქ ყოველთვის არის მოცემული.

იმის გამო, რომ დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს ჩვენ გვაქვს, ერთის მხრივ, ბრალის სისრულე, ხოლო, მეორე მხრივ, ობიექტური მხარის ნაკლებობა—შედგვის არარსებობა, დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის ობიექტური საფუძვლის დასაბუთება ერთგვარ სიძნელეს იწვევს.

ამით სარგებლობს ზოგიერთი ბურჟუაზიული იურისტი, რომელიც ცდილობს დაამტკიცოს, რომ დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის საფუძველი ძვეს მხოლოდ და მხოლოდ დამნაშავის შინაგან სულიერ განწყობილებაში, მის ბოროტ ანუ დანაშაულებრივ ნებაში, და სავსებით უარყოფს ობიექტური მომენტის მნიშვნელობას დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის. „დასჯის მომენტი მცდელობაში.—ამბობს ბურჟუაზიული იურისტი გერმანი,—არის დანაშაულებრივი ნება... ისჯება ნება და არა შესრულება“¹. ეს იდეა საფუძვლად უდევს მრავალრიცხოვან სუბიექტურ თეორიებს, რომელნიც დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის საფუძველს დამნაშავის ბოროტი ნების ინტენსივობაში, დანაშაულებრივი სულიერი განწყობილებას სიმტკიცეში², პიროვნების სოციალურ საშიშროებაში³ და სხვ. მისთ. ეძებენ“⁴. ამის შესაბამისად, სუბიექტური შეზღუდულებს წარმომადგენლები დაუმთავრებელი დანაშაულის საკითხის განოკვლევას დროს მთელ თავს ყურადღებას განზრახვის სახით. დანაშაულებრივი ენერგიის ინტენსივობას, ანტისაზოგადოებრივ განწყობილებას აპყრობენ. დანაშაულის გარეგანი მხარე მათ მხოლოდ იმდენად ანტერესებთ, რამდენადაც იგი დამნაშავის

¹ O. A. Germann, Über den Grund der Strafbarkeit des Versuchs. Aarau, 1914. s. s. 183, 186.

² E. R. Bierling, Juristische Prinzipienlehre. Tübingen, III, 1903, s. s. 131—132.

³ A. Prins, Science pénale et droit positif, Buxelle Paris, 1899, p. 147.

⁴ სუბიექტურ თვალსაზრისს დაუმთავრებელი დანაშაულის საკითხში თანამოადგილობრივად არცერთი დანაშაული არ არსებობს, არც ერთი კონკრეტული, რომელიც თავისი შეზღუდულობის სპეციალური პოვენციის ამოცანებით ასაბუთდება. „დაუმთავრებელი დანაშაული, მისი ანტი, უნდა დაიასაჯოს მხოლოდ იმისათვის, რათა თავიდან აცილებულ იქნას ის საშიშროება, რომელსაც წარმოადგენს მისი ჩამდნობისათვის“ (Г. К о л о с о в. К у ч е н и ш о о п о к у ш е н и и, М., 1884. стр. 189; იხ. აკრუავე გვ. 150 და 227). ამ შეუდულებამ პრინციპული პიროვნების საშიში ნდგონარობის იდეამდე და დანაშაულის სიმბოლური გაკებასდე მიიყვანა.

ფსიქიკის თვისების გამოვლინებას წარმოადგენს. დანაშაულებ-
ოვიც შეზღუდვის თვისებებით სურათ სუბიექტივისტებს დაასაბუთონ რო-
გორც დაუშვავრებელი დანაშაულის დასჯადობა, ისე მცდელობისა
და მომზადების გამაჩვენა, ამ მომენტში ეძებენ ისინი გასაღებს ნე-
პაყოფილად მიტოვებული მცდელობისა და უვარგისი მცდელო-
ბის საცილის გადსაქრელად და სხვ. მისთ. როგორც შემდგომ და-
ფინახვთ, მცდელობის სუბიექტურმა თეორიებმა მოამზადეს ნია-
დავი ინპერიალისტური პერიოდის სისხლის სამართლის ერთ-ერ-
მეტად რეაქციული მიმართულებისათვის, რომელიც „სოციალ
გული სკოლის“ სახელწოდებით არის ცნობილი და რომელსაც
სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მთელი სიმძიმე დამნა-
შაღის სოციალური საშიშროების ცნებაზე გადააქვს.

საპროპა სისხლის სამართლის პენიტენცია და კანონმდებლობა
უარყოფენ პასუხისმგებლობის მხაროდ სუბიექტურად დასაბუთე-
ბას. სოციალისტური სისხლის სამართლისათვის დაუმთავრებელი და-
ნაშაულებრივი ქმედობა დანაშაულის ჩადენის ფორმა და ამიტომ
იგი არ შეიძლება წარმოადგენდეს გამონაკლისს პასუხისმგებლობის
საერთო საწყისებიდან. თუ მოქმედების ობიექტური საზოგადოებ-
რივი საშიშროება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუ-
ცილებელ წინამძღვარს წარმოადგენს, ცხადია, იგი უნდა დარჩეს
ასეთ წინამძღვრად. დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხის-
მგებლობის დროსაც.

ის გარემოება, რომ დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს სა-
ზოგადოებრივად საშიში შედეგი, რომელიც მხედველობაში ჰქონდა
დამნაშაღეს, არ განხორციელებულა, სრულიადაც არ ნიშნავს იმას,
თითქოს ქმედობის გარეგან მხარეს არავითარი მნიშვნელობა არ
ჰქონდეს. ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება შეიძლება გამო-
იხატებოდეს არა მარტო სამართლით დაცულ საზოგადოებრივ ურ-
თიერთობათა ნამდვილად დაზიანებაში, არამედ აგრეთვე ასეთი და-
ზიანების მგტი თუ ნაკლები შესაძლებლობის შექმნაში. ეს მომენტი
კარგადაა. სხვათა შორის, ნაზგასმული ბულგარეთისა და უნგრეთის
სახალხო რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში. ბულგა-
რეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის თა-
ნახმად. „საზოგადოებრივად საშიშად ითვლება ქმედობა, რომელიც
ემუქრება ან ზიანს აყენებს სახალხო რესპუბლიკის
საქელმწიფოებრივ ან საზოგადოებრივ წესწყობილებას ან მასში
დაწყობულ წესრიგს“ (მუხ. 3), ბოლო უნგრეთის სახალხო რესპუბ-
ლიკის სისხლის სამართლის კოდექსით „საზოგადოებრივად საშიშად

ითვლება ყოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც საფრთხეში აგდებს ან ზიანს აყენებს უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივ, საზოგადოებრივ ან სამეურნეო წყობილებას, აგრეთვე მოქალაქეთა პიროვნებას და უფლებებს: (§ 1, პუნ. 2).

მაგრამ მოქმედების ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროებთა ერთადერთი საკმარისი არ არის იმისათვის, რომ პიროვნება მიცემულ იქნეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში. ბრალის გარეშე არ არსებობს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა - აი, პირველი, რომელიც საბჭოთა სისხლის სამართლის ერთ-ერთ ქვაკუთხედს წარმოადგენს. ბრალის ცნება, მართალია, არ არის შეტანილი დანაშაულის ცნების საკანონმდებლო განმარტებაში¹, მაგრამ ბრალეულა პასუხისმგებლობის პრინციპი გამოხატულია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლში და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სამართლის კოდექსების სათანადო მუხლებში, სადაც ნათქვამი იყო, რომ საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის ჩაბდენ პირებს სასჯელი შეიძლება შეეფარდოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთეს ისინი მოქმედებდნენ განზრახ ან გაუფრთხილებლობით. კიდევ უფრო მკვეთრად ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი გამოხატულია ახალ „საფუძვლებში“. „საფუძვლების“ მესამე მუხლში ნათქვამია: „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ეკისრება და სასჯელი ედება მხოლოდ იმ პირს, ვისაც ბრალი მიუძღვის დანაშაულის ჩადენაში, ე. ი. ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა“.

ბრალის მოთხოვნას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის საფუძვლად უდევს სოციალისტური მართლმსაჯულების პუმანურობისა და სამართლიანობის პრინციპები.

სოციალისტური სამართლის ნორმები, მათ შორის სოციალისტური სისხლის სამართლის ნორმები, საბჭოთა მოქალაქეებს განსაზღვრულ მოვალეობებს აკისრებენ. ამ მოვალეობათა შეუსრულებ-

¹ აღბანეთის, ბულგარეთის და ჩეხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსებს ბოლის მომენტი თვით დანაშაულის ცნების განმარტებაში შეაჯვთ, რითაც ხაზს უსვამენ ამ იონენტის ინიშვნელობას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის.

ლობა განახილება საბჭოთა მართლწესრიგის მიერ როგორც გასაკაცსა საჭიციელი. ასეთი ვაკიცხვა სოციალისტური სამართლის მიხედვით შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთუ მოქმედების მომენტში პიროვნებას შეეძლო ნორმის მნიშვნელობის შეგნება, გაეთვალისწინებია თავისი მოქმედების ფაქტიური შედეგი და შეეგუებოდა ეს მოქმედება სოციალისტური სამართლის ნორმის მოთხოვნასთან. პირიქით, ასეთი ვაკიცხვა შეუძლებელია იმ პირის მიმართ, ვისაც ან საერთოდ არ ჰქონდა ასეთი უნარი (შეურაცხველი პირი), ან მოქმედების დროს არ შეეძლო გაეთვალისწინებინა თავისი მოქმედების მავნე შედეგი (შემთხვევა).

ვაკიცხვა სოციალისტური მართლწესრიგის თვალსაზრისით არის იმავე დროს ზნეობრივი ვაკიცხვაც, ხოლო სამართლებრივი მოვალეობის დარღვევა არის იმავე დროს ზნეობრივი მოვალეობის დარღვევა. სწორედ ამიტომ სოციალისტური საზოგადოების წევრები აღიქვამენ სასჯელს როგორც სამართლიან დასჯას იმ ბოროტებისათვის: რაც დამნაშავემ სოციალისტურ მართლწესრიგს მიაყენა.

ამგვარად, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა სოციალისტურ საზოგადოებაში ზნეობრივ საწყისებზეა აგებული და სოციალისტური დემოკრატიზმისა და სოციალისტური ჰუმანიზმის პრინციპებს გამოხატავს.

რადგანაც დანაშაულის მომზადება და მცდელობა დანაშაულის გამოვლინების ფორმებს წარმოადგენენ, ცხადია ისინი შეიძლება დაისჯონ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მათში გამოვლინებულია სუბიექტის ზნეობრივად გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილ მოქმედებასა და ამ მოქმედებით გამოწვეულ შედეგთან.

*

ესმდე ჩვენ საუბარი ვეჭონდა დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საფუძვლების შესახებ. მაგრამ ამასთან ერთად საჭიროა დადგინდეს იქნეს, რამდენად მიზანშეწონილია და უმთავრესი დანაშაულის დასჯადობა, რატომ არ სჯერდება კანონმდებელი მხოლოდ დამთავრებული დანაშაულის გამოცხადებას და სჯად ქმედებად და რატომ ითვალისწინებს იგი სპეციალურ მუხლში დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობასაც?

სარკვევით და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-20 მუხლის თანახმად, „სასჯელი მარტო დასჯაა ჩადენილი დანაშაულისათვის, არამედ აგ-

რეთვე მიზნად ისახავს გამოასწოროს და აღზარდოს მსჯავრდები-
ბულნი შრომისადმი პატროსანი დამოკიდებულების, კანონთა ზუს-
ტად შესრულების, სოციალისტური თანაცხოვრების წესების პატრ-
ვისცემის სულისკვეთებით, აიცილინოს ახალ დანაშაულთა ჩადენა-
როგორც მსჯავრდებულთა, ისე სხვა პირთა მიერ“.

როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, სასჯელი საბჭოთა სისხლის
სამართალში ახორციელებს როგორც ზოგადი პრევენციის ამოცა-
ნებს (სხვა პირთა მიერ დანაშაულის ჩადენის აცდენა); ისე კერძო
პრევენციის ამოცანებს (დამნაშაულის აღზრდა-გამოსწორება, მსჯავრ-
დებულთა მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენის აცდენა).

ამ მიზნების განსახორციელებლად კანონმდებელი საკმარისად
არ თვლის მხოლოდ დამთავრებული დანაშაულის ჩადენის დასჯა-
დობას, არამედ მასთან ერთად ითვალისწინებს დაუმთავრებელი და-
ნაშაულის დასჯადობასაც. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადო-
ბის გამოცხადებით კანონმდებელი ცდილობს შეუქმნას მოქალაქე-
ებს დამატებითი მოტივაცია დანაშაულის ჩადენის წინააღმდეგ¹.
დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ამიტომ სავსებით გა-
მართლებულია ზოგადი პრევენციის ამოცანების თვალსაზრისით.

¹ ეს ახრი ისე არ უნდა გაეიგოს, თითქოს დამთავრებული დანაშაულის
დასჯადობის გამოცხადებისა კანონმდებელი მიზნად ისახავს დამთავრებული
დანაშაულის ჩადენის აცდენას, ხოლო დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის
გამოცხადებისას მისი მიზანია დანაშაულის მოწინააღმდეგობისა და მცდელობის თავი-
დან აცდენა. ასეთი ახრი არამართებულად ნიაწერა პროფ. ნ. დურომანო-
ვისა ნ. დიასის და ი. ტიშკევიჩის, რომლებიც იტყვიან, რომ მოწინა-
აღმდეგობისა და მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის დადგენა შესაძლებლობას
იძლევა აღვეყნოთ დანაშაულებრივი ქმედობა ჩანაახალივე, მის აღრიწ-
დელ სჯადობებზე და ამით ავიცილინოთ მძიმე შედეგები საბჭოთა სისხლის
სამართლით დაცული ობიექტისათვის. ნ. დურომანოვი უსაყვედურებს აღნიშ-
ნულ პირებს, თითქოს „მთავრად იტყვიან, რომ არც ერთი დამნაშავე არ აპირებს
შეჩუროდეს ხოლოდ მოწინააღმდეგობა, ან მცდელობაზე, არამედ ყოველთვის მიე-
დევლობაში აქვს დამთავრებული დანაშაულის ჩადენა . . . სასჯელს, რომელიც
შეეფარება დამნაშაულის მოახადებისა და მცდელობის ჩადენისათვის, არ შეე-
ძლია არც აღვეყნოს უკვე მოქალაქის მოახადება და მცდელობა, არც აიცილინოს
სხვა პირების ან ამავე დამნაშაულის მიერ სწორედ მოახადებისა და მცდელობის
ჩადენა“ (დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 81. მაგრამ ი. ტიშკევიჩმა სწორად
მიუთითა, რომ ასეთი ახრი საბჭოთა ლიტერატურაში არაერთი არ განოუთქვამს.
„განა ნათელი არ აოის—წერს ი. ტიშკევიჩი,—რომ დანაშაულის აღვეყნოთ მის
აღრიწდელ სჯადობებზე. ე. ი. მოწინააღმდეგობისა და მცდელობის სჯადობაზე, არ
ნიშნავს ბრძოლას „სწორედ მოახადებასა და მცდელობასთან“, არამედ დამთა-
ვრებული დანაშაულის ჩადენის აღვეყნოს იმით, რომ დამნაშავეს საშეკლება
არა აქვს განაგრძოს დაწვებული სახ.ჯადობრივად საშიში ქმედობის ჩადენა.
რითაც არიდებულ იქნება სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობებისათ-
ვის ხიანია მიყენება“ (ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 20).

როგორც ცნობილია, ზოგადი პრევენციის მნიშვნელობა იმაზე მდგომარეობს, რომ სასჯელის მუქარა და ამ მუქარის რეალურად განხორციელება იმ შემთხვევაში, როდესაც სისხლის სამართლის კანონი მაინც დაირღვა. უქმნის საზოგადოების მერყევი წევრები საოჯის დანაშაულის საწინააღმდეგო მოტივს, რომელმაც უნდა ჩაახშოს დანაშაულის ჩადენის სურვილი. „სასჯელის მუქარა არა მარტო აკავებს ასეთ პირებს დანაშაულის ჩადენისაგან, არამედ ხელს უწყობს აღზრდასაც“¹. განსაკუთრებით უმედიან ხასიათს იძენს სასჯელის მუქარა იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი მიმართულია არა მარტო დამთავრებული, არამედ აგრეთვე დაუმთავრებელი დანაშაულის ჩადენის წინააღმდეგ. დამნაშავეს წარმოადგენს, რომ იგი პასუხს აკვებს არა მარტო მაშინ, როცა დანაშაულებრივი შედეგა ნამდვილად განხორციელდა, არამედ იმ შემთხვევაშიც, თუ მისი დანაშაულებრივი საქმიანობა უშედეგოდ დამთავრდა, — დამატებით მოტივებს უქმნის პირს დანაშაულის წინააღმდეგ. ზოგჯერ ეს დამატებითი მოტივები აკავებენ დამნაშავეს დანაშაულის ჩადენისაგან, მაშინ როდესაც მარტო დამთავრებული დანაშაულის დასჯა მას არ შეეჩერებდა. იაში მდგომარეობს ამ დამატებითი მოტივების ძალა: დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას პირი იღებს იმ მოტივითა აწონ-დაწონისა და შეფასების შედეგად, რომლებიც უბიძგებენ მას დანაშაულისაკენ ან, პირიქით, აკავებენ დანაშაულის ჩადენისაგან. სასჯელის მუქარას წინააღმდეგობას უწყევს სიამოვნების გრძნობა, რომლის განცდასაც მოელის დამნაშავე დანაშაულის ჩადენისაგან (შურისძიების გრძნობის დაკმაყოფილება, ანგარებობის მიზნის მიღწევით მიღებული სიამოვნება და სხვ. მისთ). მაგრამ თუ დამთავრებული დანაშაულისათვის დადგენილი სასჯელის მუქარას ასეთი მერყევი სუბიექტის ცნობიერებაში უპირისპირდება მიზნის მიღწევით მოსალოდნელი კმაყოფილების გრძნობა, — დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯის პერსპექტივა მის ცნობიერებაში არაფრით არ არის კომპენსირებული. პირი, რომელიც დანაშაულის გზაზე აბორტის შედგომას, ფიქრობს, რომ მან შეიძლება თავისი მიზნების განხორციელებას სრულიად ვერ მიაღწიოს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც დაისაჯოს. როგორც მართებულად აღნიშნავდა პროფ. ს. მოკრინსკი, „რაც უფრო ნათლად ესმის ინდივიდს, რომ ყველა გზაზე, ყველა შესაძლებელი ფაქტიური კომბინაციის დროს სა-

¹ Научно-практический комментарий к Основам уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик под редакцией проф. В. Д. Меньшагина и проф. П. С. Ромашкина, Госюриздат, М., 1960, стр. 72.

ხელმწიფო უპირისპირებს მას სისხლის სამართლის კანონის მუქარას, მით უფრო მეტად შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს მუქარა მოახდენს მასზე ზემოქმედებას¹.

დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა სავსებით გამართლებულია არა მარტო ზოგადი, არამედ აგრეთვე სპეციალური პრევენციის თვალსაზრისითაც. პირი, რომელიც დაუმთავრებელ დანაშაულს ჩადის, ამჟღავნებს ამით თავის საზოგადოებრივ საშიშროებას. ამიტომ სასჯელი ღონისძიების შეფარდება მისი აღზრდა-გამოსწორების მიზნით აუცილებელია.

დაბოლოს, დაუმთავრებელ დანაშაულის დაუსჯელობა ხელს შეუწყობდა უზედგოდ დამთავრებული ცდის განმეორებას და ამით საშიშროებას შექმნიდა სოციალ-სტრუქტური საზოგადოებისათვის. როგორც სამართლიანად მიუთითებდა პროფ. მოკრინსკი, „სისხლის-სამართლებრივ ღონისძიებათა მიუღებლობა წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობის წინააღმდეგ იქნებოდა დანაშაულობის სახელმწიფოებრივი დაზღვევა დანაშაულებრივ ავანტურათა წარუმატებლობისაგან“², რაც საბჭოთა სამართლისათვის ყოველად შეუწყნარებელია.

¹ С. П. Мокринский. Наказание, его цели и предположения, ч. II, Томск, 1902, стр. 238.

² С. П. Мокринский. Покушение и приготовление в советском праве, „Советское право“, 1927, № 1 (25), стр. 75.

თავი მეოთხე

დანაშაულის მომზადება

დანაშაულებრივი საქმიანობის პირველ სტადიას მოსამზადებელი მოქმედება წარმოადგენს. როგორც უკვე აღნიშნული იყო, საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, დაწყებული 1924 წლის „ძირითადი საწყისებიდან“, ითვალისწინებს მოსამზადებელი მოქმედების პრინციპულ დასჯადობას.

თავისთავად ცხადია, რომ თუ დამნაშავემ, რომელიც ემზადებოდა დანაშაულის ჩასადენად. უფრო მეტი გააკეთა. ე. ი. თუ იგი გასცდა მომზადების სტადიას და მცდელობის ან დანაშაულის დამთავრების სტადიაში გადავიდა, იგი დაისჯება მცდელობისათვის ან დამთავრებული დანაშაულისათვის. უფრო მაღალი სტადია შთანთქავს დანაშაულებრივი საქმიანობის ადრინდელ საფეხურებს. ამგვარად. დანაშაულის მომზადების დასჯადობის საკითხი მაშინ შეიძლება წარმოიწვეს, როდესაც პირის მოქმედება მის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო შეწყვეტილ იქნა სწორედ მომზადების სტადიაზე.

დანაშაულის მომზადება გამიჯნულ უნდა იქნეს, ერთის მხრივ, განზრახვის გამომქლავებისაგან, ხოლო, მეორე მხრივ, დანაშაულის მცდელობისაგან .

დანაშაულის მომზადების გამიჯვნას განზრახვის გამომქლავებისაგან დიდი პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან დანაშაულის ჩადენის განზრახვის გამომქლავება სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ იწვევს.

როგორც უკვე აღნიშნეთ, განზრახვის გამომქლავება გულისხმობს დანაშაულებრივი განზრახვის გამოვლინებას რაიმე გარეგნული ფორმით. პირს შეუძლია გამოავლინოს დანაშაულის ჩადენის განზრახვა სიტყვიერად (მაგალითად, ვინმესთვის დანაშაულის ჩადენის განზრახვის ვანდობა), წერილობით (მაგალ., დღიურში ჩაწერა) ან რაიმე კონკლუდენტური მოქმედებით, საიდანაც შეიძლება დავასკვნათ დანაშაულებრივი განზრახვის არსებობის შესახებ.

მაგრამ ასეთი მოქმედება არ უნდა წარმოადგენდეს ხელის შეწყობას დანაშაულებრივი განზრახვის რეალურად განხორციელებისათვის. სწორედ ამ ნიშნით განსხვავდება განზრახვის გამოძეგლავება მომზადებისაგან. ეს უკანასკნელი ისეთ მოქმედებას წარმოადგენს, რომელიც შესაძლებლად ხდის ან აადვილებს თვით დანაშაულის განხორციელებას.

იმის დასადგენად, თუ რა ხასიათის მოქმედება წარმოადგენს დანაშაულის მომზადებას, უნდა მივმართოთ, უპირველესად ყოვლისა, დანაშაულის მომზადების საკანონმდებლო განსაზღვრებებს. საქართველოს სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლით და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების შესაბამისი მუხლებით/დანაშაულის მომზადებად ითვლებოდა „დანაშაულის ჩასადენად იარაღის ან სხვა საშუალების გამოჩახვა და მიმარჯვება ან აარობების შექმნა და სხვ.“ ანალოგიურად განსაზღვრავს დანაშაულის მომზადებას აგრეთვე ალბანეთის სასახლო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი: „მომზადებას წარმოადგენს მძიმე დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა, საშუალებათა ან იარაღთა გამოჩახვა და მიმარჯვება“ (მუხ. 10).

ამ განსაზღვრებას ორი ნაკლოვანება ახასიათებს. პირველი ნაკლოვანება უფრო რედაქციული ხასიათისაა. იგი იმაში გამოიხატება, რომ დანაშაულის ჩასადენად იარაღის ან საშუალების გამოჩახვა და მიმარჯვება უპირისპირდება დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნას, როგორც ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებული მოქმედება, მაშინ როდესაც იარაღის ან საშუალების გამოჩახვა და მიმარჯვება დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს. როგორც მართებულად მიუთითებდა პროფ. ნ. დურმანოვი, ეს მოქმედებანი საბჭოთა კანონმდებლობამ განსაკუთრებით იმიტომ გამოპყო, რომ „მოსამზადებელი მოქმედება ყველაზე უფრო ზშირად დანაშაულის ჩასადენად იარაღთა და საშუალებათა გამოჩახვაში და მიმარჯვებაში გამოიხატება“¹. მოსამზადებელი მოქმედების შემოთაოყვანილი განსაზღვრების მეორე ნაკლოვანება იმაში გამოიხატება, რომ მასში აღნიშნული არ არის დანაშაულის მომზადების სუბიექტური მხარე.

ორივე ეს ნაკლოვანება გამოსწორებულია სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1958 წ. საფუძვლებში. საფუძვლების მე-15 მუხლში ნათქვამია: „დანაშაულის მომზადებად ითვლება დანაშაულის ჩასადენად სა-

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 66.

შუალღებების ან იარაღების გამონახვა ან მიმარჯვება ან პირობების სხვაგვარად განზრახ შექმნა“.

ის გარემოება, რომ საშუალებათა მომზადება წარმოადგენს პირობების შექმნის ერთ-ერთ სახეს, ხაზგასმულია აგრეთვე ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში: ამ კოდექსის მე-15 მუხლის მიხედვით დანაშაულის მომზადებას მიეკუთვნება „განზრახი დანაშაულის ჩასადენად საშუალებების მომზადება, თანამონაწილეთა გამონახვა და საერთოდ პირობების შექმნა მისი აღსრულების დაწყებამდე“. დაბოლოს იგივე მომენტი ხაზგასმულია უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში (§ 19).

ამგვარად, მოსამზადებელ მოქმედებას უნდა მიეკუთვნოს ისეთი მოქმედება. რომელიც კქმნის პირობებს მომავალში დანაშაულის ჩასადენად, ე. ი. შესაძლებლად ხდის ან აადვილებს დანაშაულის ჩადენას. დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა არ უნდა გავიგოთ ისე, თითქოს ეს მოქმედება აუცილებელია დანაშაულის ჩასადენად. ასეთ არასიზუსტეს უშვებს პროფ. ტრაინინი, რომლის აზრით მოსამზადებელი მოქმედება თუმცა დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტს არ წარმოადგენს, მაგრამ „აუცილებელი აქტია. რომელ-ც უზრუნველყოფს დანაშაულის ჩადენას“¹. სოკოჯერ მართლაც დანაშაულის მომზადება ისეთ აქტში გამოიხატება, რომლის გარეშეც დანაშაულის ჩადენა შეუძლებელია. ასეთია, მაგალითად, ხელსაწყოთა დამზადება ხელობის სახით ყალბი ფულის გასაკეთებლად. „ამ მოსამზადებელ მოქმედებათა გარეშე შეუძლებელია დანაშაულის ჩადენა, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ყალბი ფულის ცალკეული ეგზემპლარების ხელათ დამზადებას“². მაგრამ სხვა შემთხვევებში მოსამზადებელი მოქმედება შეიძლება ისეთ აქტში გამოიხატებოდეს, რომელსაც მიზნად აქვს ხელი შეუწყოს ან გააადვილოს დანაშაულის ჩადენა. ეს მომენტი კარგად არის გამოხატული უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში, რომლის თანახმად მომზადებად ითვლება მოქმედება. რომელიც „ხელს უწყობს დანაშაულის ჩადენას ან აუცილებელია მისთვის...“ (§ 19).

მოქმედება. რომელიც არ წარმოადგენს დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნას, თუნდაც მასში³ აშკარად გამოვლინდეს და-

¹ А. Н. Трайнин. Общее учение о составе преступления, Госюриздат, М., 1957, стр. 301.

² Б. დურმანოვი, დაახ. ნაშრ., გვ. 69.

ნაშაულის ჩადენის განზრახვა, არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადებად და განხილულ უნდა იქნეს როგორც განზრახვის გამოძევა, რომელიც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას არ იწვევს.

მოსამზადებელ მოქმედებად არ შეიძლება ჩაითვალოს ისეთი მოქმედება, რომელიც თუმცა მიმართულია იმისაკენ, რომ შექმნას პირობები დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ თავის თავად არ ქმნის ამ პირობებს. მაშასადამე, თუ პირი მკვლელობის მიზნით მიემართება თოფის საყიდლად, მაგრამ თოფის ყიდვის ცდა უშედეგოდ თავდება, ასეთი მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადებად/ მართებულად აღნიშნავდა პროფ. სტროგოვიჩი ასეთ შემთხვევებზე: „ცხადია, თუნდაც არ დადასტურდეს, რომ სუბიექტმა ნებაყოფლობითი აიღო ხელი დანაშაულის ჩადენაზე. ასეთ მოქმედებაში მაინც არ გვაქვს დანაშაულის შემადგენლობა, ვინაიდან ასეთი მოქმედებიდან ნამდვილ მკვლელობამდე მეტად დიდა შანძილია. მეტად გრძელია იმ მოქმედებათა ჯაჭვი, რომლებიც არ შესრულებულა და შეიძლება სრულიად არ შესრულებულიყო“¹.

დაუსჯელად თვლის ასეთ ქმედობებს აგრეთვე ნ. კუზნეცოვა, მაგრამ, ჩვენის აზრით, მისი დასაბუთება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. იგი აღნიშნავს: „ეს მოქმედებანი ჯერ კიდევ არ ქმნიან საკმარის რეალურ შესაძლებლობას მკვლელობის ან გატაცების ჩადენისათვის და ამიტომ ასეთი „მომზადებისათვის“ პირმა არ შეიძლება პასუხი აგოს სისხლის სამართლის წესით რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნის საფუძველზე“².

ამგვარი ხასიათის მოქმედებანი რომ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ უნდა იწვევდეს—ეს ექვს გარეშეა. მაგრამ უმართესულოა. თითქოს პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება აღნიშნულ შემთხვევებში უნდა მოხდეს რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნის (სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის) საფუძველზე.

რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნა (საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი) ითვალისწინებს პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებას იმ შემთხვევაში, როდესაც სუბიექტის მიერ ჩადენილ მოქმედებაში ფორმალურად მოცემულია დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები, მაგრამ მოქმე-

¹ М. С. Строгович. Приготовление к преступлению по УК РСФСР. 1926 г. „Рабочий суд“ 1927. № 10. стр. 8-19.

² კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 43.

დღის მკირეპნიშენელოვანობისა და მანე შედგის არდადგომის გამო იგი საზოგადოებრივ საშიშად არ შეიძლება ჩაითვალოს. იმ მაგალითებში კი, რომლებზედაც აქ არის ლაპარაკი, არ შეიძლება ითქვას, რომ ისინი ფორმალურად უდგებიან დანაშაულის მომხადღის შემადგენლობას: ისინი არ წარმოადგენენ არც საშუალებას შექნას ან მიმარჯვებას, არც რაიმე სხვა სახით პირობების შექმნას დანაშაულის ჩასადენად, არამედ მხოლოდ მოქმედებებს, რომლებიც მიმართულია ამ მიზნის განხორციელებაზე. ასეთი ხასიათის მოქმედებაში შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადების მომზადებად. ამიტომ ისინი უფრო განზრახვის გამომჟღავნებან წარმოადგენენ. ვიდრე დანაშაულის მომზადებას.

დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა შესაძლებელია სხვდსხვა მოქმედებებში გამოიხატებოდეს. ასეთ მოქმედებას წარმოადგენს, უპირველესად ყოვლისა, დანაშაულის ჩასადენად იარაღებისა და საშუალებების გამოწასვა და მიმარჯვება. იარაღად ან საშუალებად უნდა ჩაითვალოს ყოველი საგანი, რომელიც შეიძლება უშუალოდ გამოყენებულ იქნეს დამნაშავის მიერ დანაშაულის ჩასადენად (დანა, თოფი, საწამლაი მკელელობის ჩასადენად, გასაღე ქურდობის ჩასადენად და სხვ. მისთ.). ამასთან ერთად დანაშაულის საშუალებად უნდა ჩაითვალოს ყოველგვარი საგანი, რომელიც შეიძლება მიმარჯვებულ იქნეს პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის გასაადვილებლად (კიბე ქურდობის ჩასადენად, დასაძინებელი წამალი მსხვერპლის დასაძინებლად და ა. შ.)

შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადებად ისეთი საშუალების გამოწასვა, რომელიც სავსებით უვარგისი იყო დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად,—ეს სპეციალური საკითხია, რომელიც განხილული იქნება უვარგისი მცდელობის ცნების განხილვასთან დაკავშირებით.

გამონახვად ითვლება იარაღის ან საშუალების საკუთარი ხელით დამზადება, ყიდვა, გაცვლა ან რაიმე სხვა საშუალებებით შექმნა.

იარაღის ან საშუალების მიმარჯვებად ითვლება მათი მოყვანა ისეთ მდგომარეობაში, რომ შესაძლებელი გახდეს განზრახული დანაშაულის შესრულება, მაგალითად, კიბის მიტანა ქურდობის ადგილას. თოფში ტყვიის ჩადება, საკმელში საწამლაის ჩადება და ა. შ.

მოსამზადებელ მოქმედებას უნდა მიეკუთვნოს აგრეთვე დანაშაულის ჩასადენად აუცილებელი ცნობების შეგროვება, დანაშაულის ობიექტის ჩაყენება ისეთ მდგომარეობაში, რომ შესაძლებელი იქნეს მის მიმართ დანაშაულის ჩადენა (მაგალითად, მსხვერპლის გა-

ტყუება დანაშაულის ადგილისაკენ); საკუთარი თავის მოყვანა ისეთ მდგომარეობაში, რომ შესაძლებელი იყოს დანაშაულებრივი მოქმედების შესრულება), მაგალითად, დანაშაულის ადგილისაკენ წასვლა, ჩასაფრება და სხვ. მისთ.), დაბრკოლების წინასწარ აცილება (მაგალითად, დარაჯის გატყუება ან დათრობა და ა. შ.).

მოსამზადებელ მოქმედებად ითვლება აგრეთვე თანამონაწილეებთან შეთანხმება. ეს მომენტი პირდაპირ აღნიშნულია ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსში („თანამონაწილეთა გამონახვა“). კიდევ უფრო დეტალურად ამ მომენტზე მიუთითებს უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის თანახმად მოსამზადებელ მოქმედებას ასრულებს აგრეთვე ის პირი, ვინც „მოუწოდებს სხვას დანაშაულებრივი განზრახვის ჩასადენად. შეპირდება ამ მიზნით დახმარებას, კისრულობს სხვისი ზეგავლენით დანაშაულის ჩადენას ან შეუთანხმდება ვინმეს დანაშაულის ერთად ჩადენის შესახებ“ (§ 19). ამისდა მიხედვით მოსამზადებელ მოქმედებად უნდა ჩაითვალოს უშედეგო წაქეზება ან დახმარება. ალბანეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 მუხლი პირდაპირ მიუთითებს, რომ „წაქეზებელი და დამხმარენი იმ შემთხვევაში. თუ ის პირი, ვისაც ისინი იყოლიებდნენ დანაშაულის ჩასადენად ან რომელსაც ეხმარებოდნენ დანაშაულის ჩადენაში, არ ჩაიდენს დანაშაულებრივ ქმედობას, სისხლის სამართლის წესით პასუხს აგებენ დანაშაულის მომზადებისათვის“. ასეთივე შეხედულება გატარებულია ლატვიის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის მე-18 მუხლში.

სხვაგვარად წყდება ეს საკითხი ჩეხოსლოვაკიის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში. ამ კოდექსის მე-7 პარაგრაფის მე-4 პუნქტის თანახმად, „დებულებანი მცდელობისათვის პასუხიმგებლობის შესახებ შეეფარდება აგრეთვე წაქეზების და დახმარების მცდელობას“. ანალოგიურად წყვეტს აღნიშნულ საკითხს იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ. 19, ნაწ. 2). აღნიშნულ შეხედულებას საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში იზიარებს ა. სანტალოვი. მისი აზრით, უშედეგო წაქეზება ან დახმარება არ შეიძლება კვალიფიციურებულ იქნეს როგორც დანაშაულის მომზადება, ვინაიდან დანაშაულის მომზადებისათვის აუცილებელია განსაზღვრული სუბიექტი. რომელსაც უნდა ჰქონდეს კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლით დანაშაულის. ამსრულებლისათვის დადგენილი ნიშნები. „ეს ნიშნავს. რომ სამხედრო დანაშაულის მომზადებისათვის პასუხს აგებს სამხედრო მსახური, სამშობლოს დაღატის მომზადებისათ-

ვის საბჭოთა კავშირის მოქალაქე, თანამდებობის დანაშაულისათვის—თანამდებობის პირი და ა. შ.¹.

ჩვენის აზრით, ეს შეხედულება არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს. რა თქმა უნდა, თუ პირი ერთპიროვნულად მოქმედებს, იგი აუცილებლად უნდა აკმაყოფილებდეს სუბიექტის იმ ნიშნებს, რაც დანაშაულის შემადგენლობაშია აღწერილი. მაგრამ რამდენადაც პირის განზრახვა მიმართული იყო იმაზე, რომ სხვაში აღედგა დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება და მაშასადამე სხვისი მეშვეობით ჩაედინა დანაშაული, გაუგებარია, რატომ არ შეიძლება განვიხილოთ იგი როგორც მოსამზადებელი მოქმედების. ჩამდენი. თუ მისი წაქეზება უშედეგო აღმოჩნდა. ასეთ მოქმედებათა განხილვა, როგორც წაქეზების მცდელობისა, არ შეესაბამება არც თანამონაწილეობის და არც მცდელობის არსს. მცდელობა— ეს ისეთი მოქმედებაა. რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე. წამქეზებლის და უამხმარის მოქმედებანი თავისთავად უშუალოდ არასდროს არ არიან მიმართული დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე, ამიტომ მცდელობას მათ მოქმედებაში ადგილი აქვს მხოლოდ მაშინ. როდესაც ამსრულებლის მოქმედებამ მცდელობის სტადიას მიაღწია. როგორც მართებულად მიუთითებენ საბჭოთა ლიტერატურაში, რამდენადაც მომზადება და მცდელობა დანაშაულის განვითარების სტადიები არიან, ამდენად თანამონაწილეობის მცდელობა შეუძლებელია². პირიქით, უშედეგო წაქეზება და დახმარება წარმოადგენენ პირობების შექმნას დანაშაულის ჩასადენად. მართებულად აღნიშნავს ი. ტიშკევიჩი, რომ „თუ ამსრულებელმა არ ჩაიდინა არავითარი დანაშაულებრივი, სისხლის სამართლით დასჯადი მოქმედება (დამთავრებული დანაშაული. მცდელობა ან მომზადება), წამქეზებლისა და დამხმარის მოქმედება არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც თანამონაწილეობა დანაშაულში—დანაშაულებრივი ქმედობა ჩადენილი არ იყო, — რამედ მას აქვს მოსამზადებელი მოქმედების ხასიათი“³. და თუ ჩვენს სლოვაკიისა და იუგოსლავიის სისხლის სამართლის კოდექსებში სჯიან ასეთ მოქმედებას როგორც წაქეზების მცდელობას, ეს

¹ А. И. Санталов, Состав преступления и некоторые вопросы общей части уголовного права, „Правоведение“, 1960, № 1, стр. 104.

² об. А. Н. Трайнин, Специальные вопросы учения о соучастии, „Ученые записки ВЮОН“, 1940. вып. 1, стр. 40; Н. Д. Дурманов, Стадии.... 1955, стр. 76.

³ ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 41.

იმიტომ, რომ ეს კოდექსები არ იცნობენ მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობას.

მოსამზადებელ მოქმედებად ითვლება აგრეთვე პირის შეკერა დანაშაულებრივი ქმედობის ჩადენის შესახებ. ასე, მაგალითად, საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკა და სისხლის სამართლის თეორია ქონების გატაცების მომზადებად თვლის ორგანიზებული ჯგუფის შექმნას სოციალისტური ან პირადი ქონების გატაცებისათვის¹. აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი დანაშაულის ჩასადენად პირის შეკერის განსაკუთრებით საშიში სახე წარმოადგენს დამოუკიდებელ დამთავრებულ დანაშაულს. ასეთი დანაშაულებრივი ქმედობები გვხვდება. მაგალითად, კანონში „სახელმწიფო დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ“. ამ კანონის მე-9 მუხლში გათვალისწინებულია „ორგანიზაციული საქმიანობა. მიმართული განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულის აღსამზადებლად ან ჩასადენად, ისეთი ორგანიზაციის შესაქმნელად, რომელსაც მიზნად აქვს ასეთ დანაშაულთა ჩადენა, და აგრეთვე მონაწილეობა ანტისაბჭოურ ორგანიზაციაში“. ასეთსავე ხასიათს ატარებს ბანდიტობის შემადგენლობა, რომლის თანახმად დამთავრებულ დანაშაულად ითვლება შეიარაღებული ბანდების ორგანიზაცია (მუხ. 14).

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, რომ მოსამზადებელი მოქმედება წარმოადგენს პირობების შექმნას დანაშაულის ჩასადენად, ე. ი. ისეთი მოქმედების ჩადენას, რომელიც უზრუნველყოფს ან აადვილებს შემდგომ დანაშაულის განხორციელებას. მაგრამ თავისთავად მოსამზადებელი მოქმედება ჯერ კიდევ არ არის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში გათვალისწინებული დანაშაული² შემადგენლობის განხორციელება. ამ მხრივ მართებულად უნდა ჩაითვალოს პროფ. ტრაინინის აზრი, რომ მოსამზადებელი მოქმედების დროს მოცემული დანაშაულის შემადგენლობის სუბიექტური ელემენტი — განზრახვა. ხოლო ობიექტურ სფეროში — მოქმედება, რომელიც არ არის დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტი².

¹ იხ. მაგალითად, А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин. Курс советского уголовного права, Особенная часть, т. I, Госюриздат, 1955, стр. 464.

² А. Н. Трайнин. Состав преступления по советскому уголовному праву, Госюриздат, М., 1951, стр. 313—314; его же, Общее учение о составе преступления, Госюриздат, М., 1957, стр. 300—302.

ამ შეხედულებას არ ეთანხმება პროფ. ნ. ღურმანოვი. თავისი აზრის დასაბუთებისათვის პროფ. ღურმანოვს ის არგუმენტი მოჰყავს, რომ მოსამზადებელი მოქმედება თითონაც შეიცავს დანაშაულის შემადგენლობას. რადგანაც დანაშაულის შემადგენლობას ელემენტების შევსება წარმოებს ზოგადი ნაწილის ნორმების მეშვეობით¹. მაგრამ ეს არგუმენტი სულაც არ აბათილებს პროფ.

ტრაინინის მოსაზრებას. ა. ტრაინინს მხედველობაში აქვს არა დანაშაულის შემადგენლობა ფართო გაგებით, არამედ დანაშაულს შემადგენლობა. რომლის ნიშნებიც მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის ცალკეულ მუხლში რომლითაც ერთი დანაშაულებრივი ქმედობა განსხვავდება სხვა დანაშაულებრივი ქმედობებისაგან. მოსამზადებელ მოქმედებაში. რა ოქმა უნდა. არის დანაშაულის მომზადების შემადგენლობა, მაგრამ ეს მოქმედება არ წარმოადგენს იმ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშანს. რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის ცალკეულ მუხლში. გასაღების გაკეთებ ქურდობის მიზნით არ წარმოადგენს ქონების გატაცების შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნიშანს. საწამლაის ან თოფის შექმნა მკვლელობის მიზნით არ წარმოადგენს ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობის დანაშაულის ობიექტური ნიშნის განხორციელებას. ამ სკიბნი, ჩვენის აზრით, მართებულად მსჯელობს ნ. ლიასი, რომელიც აღნიშნავს: „მოქმედება, როგორც დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტი, პირდაპირ გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციურ ნაწილში, როგორც შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნიშანი. იგი ზუსტად არის განსაზღვრული კანონმდებლის მიერ, მაგალითად—გატაცება, მკვლელობა, ხელისუფლების ბოროტად გამოყენება, პროპაგანდა და აგიტაცია და ა. შ. მომზადება არ წარმოადგენს ასეთ მოქმედებებს, იგი ჰქმნის მხოლოდ პირობებს მათ შესასრულებლად. მაგალითად, წინასწარი შეთანხმება—ჩაგუფის ორგანიზაცია გატაცებისათვის. იარაღის შექმნა ქურდობისათვის და სხვ“².

ის დებულება, რომ მოსამზადებელი მოქმედება არ ახორციელებს დანაშაულის შემადგენლობას, ასახულია უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში. ამ კოდექსის მე-19 პარაგრაფის თანახმად მომზადებად ითვლება ისეთი მოქმედება,

¹ ნ. ღურმანოვი, დაახ. ნაშრ., გვ. 64—65.

² Н. В. Тясц, Понятия и основания наказуемости приготовления и покушения. Ученые записки Ленинградского гос. университета. Вопросы уголовного права и процесса, Л., 1956, стр. 51—52.

რომელიც თუმცა „დანაშაულის შემადგენლობაში არ შედის, მ. გ. რამ ამზადებს მას“.

ასევე უმართებულოდ უნდა ჩაითვალოს ი. ტიშკევიჩის შეხედულება, რომლის თანახმად მოსამზადებელი მოქმედება წარმოადგენს დანაშაულის განხორციელების დასაწყისს. ამ აზრის დასაბუთებლად ი. ტიშკევიჩი მიუთითებს 1924 წლის „ძირითადი საწყისების“ მე-11 მუხლზე, რომელიც დაწყებულ, მაგრამ ბოლომდე მიუყვანელ დანაშაულად თვლიდა არა მარტო მცდელობას, არამედ მომზადებასაც. ამასვე ადასტურებს ი. ტიშკევიჩის აზრით. რაფაელ იუსტიციის სახალხო კომისარიატის და უმაღლეს სასამართლოს ჯირექტიული წერილი რსფსრ 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის შეფარდების შესახებ. სადაც აღნიშნული იყო, რომ მოსამზადებელმა მოქმედებამ მხოლოდ მაშინ უნდა გამოიწვიოს პასუხისმგებლობა, როდესაც იგი „გამოვლინდა დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების დაწყების განსაზღვრულ კონკრეტულ ფორმაში“.

1924 წლის „ძირითადი საწყისების“ მე-11 მუხლი. ისევე როგორც საქართველოს სსრ და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების შესაბამისი მუხლები მართლაც ხმარობენ გამოთქმას—„დაწყებული და ბოლომდე მიუყვანელი დანაშაული“, მაგრამ, ჭერ ერთი, ეს გამოთქმა არ შეიძლება სავსებით ზუსტად ჩაითვალოს და, მეორე, ამ გამოთქმის ხმარებას მხოლოდ ის მიზანი ჰქონდა, რომ დაეპირისპირებინა დაუმთავრებელი დანაშაული დამთავრებული დანაშაულსა და მართლაც. როგორ შეიძლება ითქვას, რომ სახლის გასაქურდად კიბის შეიძენა წარმოადგენს ქურდობის დასაწყისს ან კაცის მოსაკლავად თოფის ყიდვა ნიშნავს მკვლელობის დაწყებას. აღნიშნული მოქმედებანი ისევე არ წარმოადგენენ სათანადო დანაშაულის დაწყებას. როგორც, მაგალითად, გამოცდების ჩასაბარებლად მზადება არ წარმოადგენს გამოცდის ჩაბარების დაწყებას. რაც შეეხება ღირეტიული წერილის გამოთქმას „დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების დაწყების შესახებ“, ეს გამოთქმაც არ ადასტურებს ი. ტიშკევიჩის აზრს. ღირეტიული წერილის მიზანი იმაში მდგომარეობდა, რომ რაც შეიძლება მეტად შეეზღუდა პასუხისმგებლობა მომზადებისათვის და მიეთითებია სასამართლოსაგამომძიებლო ორგანოებისათვის, რომ დანაშაულის მომზადებამ მხოლოდ მაშინ უნდა გამოიწვიოს პასუხისმგებლობა, როდესაც დანაშაულებრივი განზრახვა ისეთ კონკრეტულ ფორმებში გამოვლინ-

¹ იხ. ი. ტიშკევიჩი. დასახ. ნაშრ., გვ. 44—51.

² იხ. ნ. დურომანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 64.

და. რომლებიც დანაშაულის განხორციელების დასაწყისს უახლოვდებიან.

აღსანიშნავია, რომ 1958 წლის „საფუძვლებმა“ ბოლო მოუღეს 1924 წლის „ძირითადი საწყისების“ უზუსტობას მომზადების განსაზღვრების საკითხში. ტერმინი „დაწყებული დანაშაული“ მომზადების მიმართ უარყოფილია. მომზადება, როგორც დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა, უპირისპირდება მცდელობას, როგორც მოქმედებას. რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის ჩადენაზე.

ის გარემოება, რომ მოსამზადებელი მოქმედება არ წარმოადგენს დანაშაულის დაწყებას, განსაკუთრებით ხაზგასმულია ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში. ამ კოდექსის მე-15 მუხლით მომზადებად ითვლება „განზრახი დანაშაულის ჩასადენად საშუალებების მომზადება, თანამონაწილეთა გამოწახვა და საერთოდ პირობების შექმნა მისი შესრულების დაწყებამდე“.

სუბიექტური მხრით მოსამზადებელი მოქმედება აუცილებლად განზრახ ბრალს გულისხმობს. პიროვნება ამზადებს პირობებს დანაშაულის ჩასადენად დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების მიზნით. ეს მომენტი პირდაპირ არის მითითებული საფუძვლების მე-15 მუხლში, სადაც ნათქვამია: „დანაშაულის მომზადებად ითვლება დანაშაულის ჩასადენად საშუალებების ან იარაღების გამოწახვა თუ მიმარჯვება ან პირობების სხვაგვარად განზრახ შექმნა“ (ხაზგასმულია ჩვენს მიერ.—თ. წ.). ამავე მომენტს ხაზს უსვამენ ბულგარეთის, ალბანეთის და უნგრეთის სახალხო დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსები.

განზრახვა დანაშაულის მომზადების დროს მიმართული უნდა იყოს არა მოსამზადებელ მოქმედებაზე როგორც ასეთზე, არამედ დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე. განზრახვა უნდა გარემოცავდეს ყველა იმ გარემოებას, რომელიც შედის დამთავრებულ დანაშაულის შემადგენლობაში.

განზრახვა უნდა არსებობდეს თვით მოსამზადებელი მოქმედების ჩადენის მომენტში. ამიტომ თუ ვინმემ იყიდა, მაგალითად, თოფი სანადაროდ ან დანა პურის საკრელად ან თოკი—სარეცხის გასაფენად, ყველა ეს მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადებად, თუნდაც შემდგომ სუბიექტს დაებადოს განზრახვა ამ საშუალებების გამოყენებისა რაიმე დანაშაულის (მკვლელობის, ქურდობის ან სხვ. მისთ.) ჩასადენად.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მოსამზადებელ მოქმედებას დანაშაულის განხორციელების დასჯად სტადიად თვლის. სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-15 მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად დანაშაულის მომზადებისათვის სასჯელი დაინიშნება იმ კანონის მიხედვით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას დამთავრებული დანაშაულისათვის. თანაც მითითებული არ არის, რომ მომზადება ისჯება მარტოოდენ კანონით სპეციალურად გათვალისწინებულ შემთხვევებში.

სასამართლო პრაქტიკაში მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობა მხოლოდ იშვიათი გამონაკლისის სახით გვხვდება¹. ჯერ კიდევ რსფსრ იუსტსახკომისა და უმაღლეს სასამართლოს სადირექტივო წერილმა 1926 წლის რედაქციის სისხლის სამართლის კოდექსის შეფარდების თაობაზე მნიშვნელოვნად შეზღუდა მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის სფერო: „მომზადებაც და მცდელობაც,— ნათქვამია აღნიშნულ წერილში,—ერთნაირად იწვევენ სოციალური დაცვის ღონისძიების შეფარდებას, რამდენადაც მათში პირის სოციალური საშიშროება გამოვლინდება; მაგრამ, უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის მომზადებისათვის სოციალური დაცვის ღონისძიების შეფარდებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მოსამზადებელი მოქმედება გამოვლინდა დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების დაწყების განსაზღვრულ კონკრეტულ ფორმაში და ამიტომ იგი სოციალურად საშიშია“².

ამგვარად, სადირექტივო წერილი შესაძლებლად სცნობდა მხოლოდ ისეთი მოსამზადებელი მოქმედების დასჯას, რომელიც თავისი

¹ იხ. ამ საკითხზე: ნ. დუ რ მ ა ნ ო ვ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 87—90; მ ი ს ი გ ე, К подготовке проекта Уголовного кодекса СССР, „Социалистическая законность“, 1946, № 7—8, стр. 6; А. А. П и о н т к о в с к и й, Сталинская конституция и проект Уголовного кодекса, 1947, стр. 16.

² Судебная практика РСФСР 1927 г., № 11, стр. 11. საინტერესოა, რომ აღნიშნულ სადირექტივო წერილში ნოცემულმა ფორმულამ თავისი გამოხატულება ჰპოვა ბულგარეთის სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკის 1949 წლის სამხედრო სისხლის სამართლის კოდექსში (ამჟამად ეს კოდექსი გაუქმებულია). ამ კოდექსის 14 მუხლის მე-2 ნაწილში ნათქვამი იყო: „დანაშაულის მომზადება ამ კოდექსის შესაბამისად დაისჯება როგორც დამთავრებული დანაშაული იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედება გამოვლინდა დანაშაულებრივი განზრახვის უშუალო განხორციელების დაწყების განსაზღვრულ კონკრეტულ ფორმაში და ამიჯომ იგი საზოგადოებრივად საშიშია“. აქ ჩამატებულია მხოლოდ სიტყვა „უშუალო“, რასაც, რა თქმა უნდა, დიდი პრინციპული მნიშვნელობა აქვს.

ხსიანით („დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების დაწყების განსაზღვრული კონკრეტული ფორმა“) და საზოგადოებრივი საშიშროებით დანაშაულის მცდელობას უახლოვდება. ამ შეხედულებას იზიარებს უფრო გვიანდელი სასამართლო პრაქტიკა. ასეთი სახის მოპხადების დასჯის მაგალითი მოჰყავს ი. ტიშკევიჩს ბელორუსიის სსრ სასამართლო პრაქტიკიდან. საავადმყოფოს გინეკოლოგიური განყოფილების დიეტური დის თანამდებობაზე მომუშავე მ.—ი განიზრახა თავის ბინაზე გაეკეთებია აბორტი გ.—ასათვის, რის შესახებაც მათ წინასწარ მოილაპარაკეს. თავისი მორიგეობის დღეს მ.—ი საავადმყოფოდან სახლში წაიღო აბორტის გასაკეთებლად საჭირო ინსტრუმენტები. როდესაც წინასწარი შეთანხმების თანახმად გ. მასთან სახლში მივიდა. მ.—მ დაკეტა ბინა. ფანჯარას საბანი ჩამოაფარა. აიღულა წყალი. ნომხადა ინსტრუმენტები და ჩაიკვა თეთრი ხალაო. მაგრამ ამ დროს იგი დააკავეს მილიციის ობერწმუნებულმა და კლინიკური საავადმყოფოს კომენდანტმა, რომლებმაც შეიტყვეს. რომ ამ დღეს მ. თავის ბინაზე აბორტს უკეთებს უცნობ ქალს. სასამართლომ სცნო მ. დამნაშავედ უკანონო აბორტის მომზადება (ბელორუსიის სისხლის სამართლის კოდექსის 217 მუხლის პუნქტი).

მ.—ს მოქმედება თუმცა ჯერ კიდევ არ გაცვილებია მომზადების სტადიას. მაგრამ იგი იმდენად ახლოს არის მცდელობასთან, რომ დანაშაულის დამთავრების შანსები აქ საკმაოდ დიდია. შემთხვევით გარემოებას რომ არ შეეშალა ხელი დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებისათვის, ცხადია, მ. დანაშაულს ბოლომდე მიიყვანდა.

რაც შეეხება უფრო შორეულ მოსამზადებელ მოქმედებებს, ისინი საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში მეტად იშვიათ შემთხვევაში იწვევენ სისხლის სამართლის წესით პასუხისმგებლობას. დანაშაულის მომზადების დაუსჯელობის დასაბუთებისათვის სასამართლო-საგამომძიებლო ორგანოები ჩვეულებრივად მიმართავენ საჭრთველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-4 მუხლს (სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი). მაგრამ უფრო ხშირად საქმეები დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედების შესახებ სრულიად არ აღიფრის.

აღსანიშნავია, რომ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მიღებას

წინ უსწრებდა ფართო დისკუსია მოსამზადებელი მოქმედების დას-
ჯადობის მიზანშეწონილების შესახებ.

საბჭოთა კრიმინალისტიკების ერთი ნაწილი აუცილებლად თვლი-
და სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მოსამზადებელი მოქმე-
დების პრინციპული დასჯადობის შენარჩუნებას¹.

საბჭოთა კრიმინალისტიკების მეორე ნაწილი მოითხოვდა პირა-
ქით, მოსამზადებელი მოქმედების საერთო წესით დაუსჯელობას და
მის დასჯას ან დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაულის სახით²
ამ კანონით სპეციალურად მითითებულ შემთხვევებში³.

ჩვენის აზრით, მოსამზადებელი მოქმედების სტადიაში, როდეს-
აც პირს ჯერ არ დაუწყია დანაშაულის შემადგენლობის უშუალოდ

¹ А. Трайнин, Уголовная ответственность за приготовительные к преступлению действия, „Социалистическая законность“, 1953, № 12, стр. 28—33; В. М. Чхиквадзе, Некоторые вопросы советского уголовного права в связи с разработкой проекта Уголовного кодекса СССР, „Советское государство и право“, 1955, № 4, стр. 65—67; Н. Ф. Кузнецова, Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, М., 1958, стр. 71—73; Л. Смирнов, К Основам уголовного законодательства СССР, „Социалистическая законность“, 1957, № 6, стр. 11; Х. Х. Хусейнов, Некоторые замечания по проектам Основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик и Основ уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик, „Советское государство и право“ 1958, № 10, стр. 106.

² М. А. Чельцов, Спорные вопросы учения о преступлении, „Социалистическая законность“, 1947, № 4, стр. 8—9.

³ А. Пионтковский, Основные вопросы проекта Уголовного кодекса СССР, „Социалистическая законность“, 1954, № 1, стр. 33; е го же, Основные вопросы уголовного права в проекте Основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик, „Советское государство и право“, 1958, № 9, стр. 83; М. Ковалев, „Ответственность за приготовительные к преступлению действия, „Социалистическая законность“, 1954, № 8, стр. 20—23; Н. Дурманов, К подготовке проекта УК, „Социалистическая законность“, 1946, № 7—8, стр. 6; Т. Церетели, Наказуемость приготовления к преступлению по советскому уголовному праву, „Социалистическая законность“, 1951, № 12, стр. 10—14; Т. Церетели, Причинная связь в уголовном праве, 1957, стр. 236—242; თ. წერეთელი და ვ. შაყაშვილი, სისხლის სამართლის კოდექსისა ზოგჯერტი საკითხი, „საბჭოთა სამართალი“, 1957, № 1, გვ. 47—48; Н. В. Лясс, Понятие и основание наказуемости приготовления и покушения. Ученые записки ЛГУ. Вопросы уголовного права и процесса, 1956, стр 62—63; Д. Юровский, Кодификация уголовного законодательства Украинской ССР, „Социалистическая законность“, 1957, стр. 14.

განხორციელება, საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელების ხარისხი იმდენად მცირეა, რომ შეუძლებელია ვილაპარაკოთ საპართლიო დაცული სიკეთისათვის რეალური საფრთხის შექმნაზე. მოქმედებას, რომელიც იარაღთა და საშუალებათა შექმნაში, დანაშაულის პირობების შექმნაში გამოიხატება, ჯერ კიდევ არა აქვს ისეთი კმედითი, ისეთი აქტიური ხასიათი, რომ იგი შედეგის განხორციელების პოტენციალურ შესაძლებლობას შეიცავდეს. ამავე დროს, როგორც საერთო წესი, მომზადება დანაშაულის დამთავრებისაგან საკმაოდ დიდი მანძილით არის დაშორებული და ამ მანძილზე ადვილად შეიძლება წარმოიშვას გარემოებანი, რომელნიც ხელს შეუშლიან დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებას. როგორც მართებულად აღნიშნავს პროფ. ა. პიონტკოვსკი, „თუ დანაშაულის მცდელობა ჰქმნის დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების უშუალო საფრთხეს, მომზადება ჰქმნის მხოლოდ პირობებს მომავალში დანაშაულებრივ კმედობათა ჩასადენად“¹.

უკანასკნელ ხანებში საბჭოთა ლიტერატურაში გამოთქმული იყო შეხედულება, თითქოს სწორედ მოსამზადებელი მოქმედება შეიცავდეს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალურ შესაძლებლობას, მაშასადამე, რეალურ საფრთხეს სამართლებრივი ობიექტისათვის. ამ შეხედულების ავტორი ნ. კუზნეცოვა ამტკიცებს: „დანაშაულის ყველა შესაძლებელი მოსამზადებელი მოქმედებისათვის საერთოა ის, რომ ეს მოქმედებანი ჰქმნიან პირობებს დანაშაულის ჩადენისათვის, და მაშასადამე—შეიცავენ დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალურ შესაძლებლობას“².

ეს შეხედულება, ჩვენის აზრით, საეჭვოდ უნდა ჩაითვალოს. დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა, იარაღის ან საშუალების შექმნა ჯერ კიდევ არ გულისხმობს რეალურ საფრთხეს სამართლებრივი სიკეთისათვის. რასაკვირველია, საფრთხის, ე. ი. ვნების განხორციელების შესაძლებლობის ცნება—ფარდობითი ცნებაა და დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რაღაც, თუმცა მეტად მცირე და მეტად შორეული შესაძლებლობა დანაშაულის მომზადებითაც იქმნება. მაგრამ თვით ხასიათი მოსამზადებელი მოქმედებისა და მისი სიშორე დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელები-

¹ Советское уголовное право. Часть общая, М., 1952, стр. 275.

² Н. Ф. Кузнецова, Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, 1958, стр. 43 и др.; მისივე, Некоторые вопросы ответственности за приготовление и покушение по советскому уголовному праву, „Советское уголовное право“, 1955, стр. 118—119.

საგან საფუძველს არ გვაძლევს ვამტკიცოთ, რომ ამ მოქმედებით უკვე იქმნება რეალური და უშუალო საფრთხე დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებისა. ის გარემოება, რომ ვინმემ შეიძინა დანა კაცის მოსაკლავად, სრულიად არ ქმნის კაცის ნამდვილად სიკვდილის რეალურ შესაძლებლობას. უფრო სწორი იქნებოდა გვეთქვა, რომ მოსამზადებელი მოქმედება კქმნის იმის შესაძლებლობას, რათა პირი მომავალში შეუდგეს დანაშაულის განხორციელებას ან გაიადვილოს მომავალში დანაშაულის ჩადენა.

ზემოაღნიშნულიდან ჩვენ ის დასკვნა გამოგვეყავდა, რომ მოსამზადებელი მოქმედება, რომელიც საერთო წესით არ შეიცავს რაიმე სერიოზულ საფრთხეს სამართლით დაცული ობიექტისათვის, პრინციპულად არც უნდა იწვევდეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

მოსამზადებელი მოქმედების პრინციპული დაუსჯელობის სასარგებლოდ, გარდა იმისა, რომ იგი ჩვეულებრივად არ შეიცავს საზოგადოებრივ საშიშროებას, მოჰყავდათ კიდევ სხვა მოსაზრებებიც. სახელდობრ:

მოსამზადებელი მოქმედების ჩამდენ პირს ჯერ კიდევ არ ახასიათებს ისეთი საზოგადოებრივი საშიშროება, დანაშაულებრივი ენერჯის ისეთი ინტენსიობა, რომ სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის თვალსაზრისით საჭირო იყოს მის მიმართ სასჯელის შეფარდება. ის მოტივები, რაც საკმაოა მოსამზადებელი მოქმედების ჩასადენად, შეიძლება სრულიადაც არ აღმოჩნდეს საკმარისი დანაშაულის ნამდვილად განსახორციელებლად: მომზადება იმდენად დიდი მანძილით არის დაშორებული დანაშაულის დამთავრებიდან, რომ ამ პერიოდის განმავლობაში სუბიექტს ადვილად შეიძლება აღეძრას დანაშაულის ჩადენისათვის ხელისშემშლელი მოტივები (შიში სასჯელის ან საზოგადოებრივი გაკიცხვის წინაშე, სიბრალოლი მომავალი მსხვერპლის მიმართ და სხვ. მისთ.).

ამავე დროს არ შეიძლება მხედველობაში არ მივიღოთ ისიც, რომ მოსამზადებელი მოქმედების დროს განზრახვა შეიძლება კონკრეტინებულიც არ იყოს. ამ გარემოებაზე მიუთითებს პროფ. დურმანოვი. „ზოგჯერ, — აღნიშნავს იგი, — მომზადების დროს განზრახვას აქვს განუეთარებელი, არა კონკრეტული და არა სავსებით განსაზღვრული ხასიათი. მაგალითად, სუბიექტმა გადაწყვიტა ქურდობის ჩადენა, ემზადება ამ დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ ჯერ კიდევ არ იცის, სად, როდის, რა ქონებას და რა საშუალებით გაიტაცებს. განზრახვის კონკრეტუზაციას ხშირად ადგილი აქვს მომზადების სტადიის დამთავრების შემდეგ, როდესაც ბრალეული,

მის მკერ შექმნილი პირობების საფუძველზე, წყვეტს საკითხს—ჩაი-
იღინოს განსაზღვრული დანაშაული თუ უარი სთქვას მასზე“¹.

შემდეგ. დანაშაულის მომზადების დასჯადობა შესაძლებლო-
ბას ართმევს პირს გამოიყენოს დანაშაულზე ხელის აღებისათვის
დადგენილი დაუსჯელობის შეღავათი, რომელიც სუბიექტს ეძლევა
წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობის მთელს მანძილზე.

დაბოლოს მოსამზადებელი მოქმედების დაუსჯელობის სასარ-
გებლოდ მოჰყავდათ აგრეთვე ის არგუმენტიც, რომ ასეთი მოქმე-
დება თავისთავად მეტად გაურკვეველ ხასიათს ატარებს და მისი
გამიჯნა არადანაშაულებრივი, ნებადართული ქმედობისაგან დიდ
სიმსვლეს წარმოადგენს. მაგალითად, პროფ. ჩელცოვი მიუთითებ-
და: „პირველად ყოვლისა, ექვს გარეშეა, რომ შემთხვევათა დიდი
უმრავლესობის დროს დანაშაულის მოსამზადებელ მოქმედებას
შესაძლებელია მეტად განუსაზღვრელი ხასიათი ჰქონდეს. თოკი
წვიძლება ნაყრი იყოს როგორც მომავალი მკვლელობის იარაღი;
და როგორც საშუალება ბარგის შესაყარავად“². ამიტომ საგამომ-
ძიებლო ორგანოები, როგორც წესი, მოკლებული არიან შესაძლებ-
ლობას აღძრან სისხლის სამართლის საქმე დანაშაულის მომზადე-
ბისათვის. რომელსაც ნაზღვილად ჰქონდა აღვილი. „უკვე ამ მიზე-
ზის გამო მოსამზადებელი მოქმედება ფაქტიურად დაუსჯელი რჩე-
ბა. თვით კანონის მუქარის მუდმივი არშეფარდება ასუსტებს მის
ძალას“³.

სემოთ მოტანილ მოსაზრებებს არ ეთანხმებოდა ნ. კუზნე-
ცოვა. კერძოდ, მას შეცდომად მიაჩნდა მტკიცება, რომ ჩვეულებ-
რივად მომზადება ისეთ მოქმედებაში გამოისატება, რომელიც შე-
იძლება ჩადენილ იქნეს როგორც დანაშაულებრივი, ისე მართლ-
ზომიერი მიზნით. „თუ თოკზე მხოლოდ ის ვიცით, რომ ის ნაყი-
დია. შეუძლებელია ვინმეს აზრად მოუვიდეს მკვლელობის ასეთი
მომზადების“ დასჯა. ზოგიერთი კრიმინალისტის დებულება მოსამ-
ზადებელი მოქმედების „გაურკვეველი ხასიათის“ შესახებ, მაგალი-
თები, რომლებიც მოჰყავთ ამ დებულების დასამტკიცებლად,—
თვალსაჩინოდ ადასტურებს, რომ მათ არ ესმით სისხლისსამართ-

¹ Н. Д. Дурманов. Стадии совершения преступления по сов-
тскому уголовному праву, М., 1955, стр. 72.

² М. Чельцов, Спорные вопросы учения о покушении, „Соци-
алистическая законность“, 1947, № 4, стр. 9.

³ მ. ჩელცოვი, დასახ. სტატია, გვ. 9.

ლებრივი წესით დასჯადი ქმედობის—დანაშაულის მომზადების ბუნება¹.

კუზნეცოვას არგუმენტაცია, ჩვენის აზრით. არ აბათილებს პროფ. ჩელცოვის მიერ მოყვანილი საბუთების დამაჯერებლობას. საქმეც ის არის, რომ რადგანაც მოსამზადებელი მოქმედება, როგორც წესი, ისეთ მოქმედებაში გამოიხატება, რომელიც შეიძლება ჩადენილ იქნეს მართლზომიერი მიზნითაც (დანის ყიდვა შეიძლება კაცის მოსაკლავადაც და პურის საკრელადაც, თოფის შექმნა შეიძლება სანადიროდაც და ყაჩაღობის მიზნითაც), ამიტომ საგამოქმედებლო ორგანოებს თითქმის არა აქვთ შესაძლებლობა (იშვიათად გამონაკლისის გარდა) დაასაბუთონ დანაშაულის მომზადების არსებობა. ასეთ პირობებში კი, როდესაც მოსამზადებელ მოქმედებათა უდიდესი პროცენტი დაუსჯელი რჩება. სასჯელის მუქარა მომზადების მიმართ პრაქტიკულად მნიშვნელობას კარგავს.

ის ავტორები, რომლებიც მოითხოვდნენ დანაშაულის მომზადების საერთო წესით დაუსჯელობას, საკიროდ თვლიდნენ ამ საერთო წესიდან ზოგიერთი გამონაკლისის დაშვებას. მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის დასადგენად მნიშვნელობა აქვს არა მარტო იმას. თუ დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობის როგორ შესაძლებლობას ჰქმნის მოქმედება, არამედ აგრეთვე იმასაც. თუ რა ღირებულება აქვს ხელყოფის ობიექტს. თუ ობიექტი, რომელსაც ხელყოფს პირი. მეტად დიდი სოციალური ღირებულებისაა, ქმედობა შესაძლებელია ცნობილი იქნეს საზოგადოებრივად საშიშად იმ მომენტშიც, როდესაც მას არ შეუქმნია ამ ობიექტისათვის ვნების მუყენების რეალური და უშუალო საფრთხე. ასეთ შემთხვევაში სოციალისტურ მართლწესრიგს არ შეუძლია უცადოს დასჯადობისათვის იმ მომენტს, როდესაც აღნიშნული ობიექტი უშუალო საფრთხეში იქნება ჩაყენებული. ამიტომ მიუთითებდნენ, რომ ზოგჯერ მოსამზადებელი მოქმედება შეიძლება საზოგადოებრივ საშიშროებას შეიცავდეს და მისი კრიმინალიზაცია საკირო იყოს. ასე, მაგალითად, სახელმწიფოებრივი დანაშაულის, განზრახვი მკვლელობის. სოციალისტური საკუთრების გატაცების და სხვ. მისთ. დროს მავნე შედეგის განხორციელების თუნდაც შორეულმა შესაძლებლობამ შეიძლება დაასაბუთოს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება და დასჯადობა. ამის შესაბამისად მოითხოვდნენ, რომ მოსამზადებელი მოქმედების საერთო წესით დაუსჯე-

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 73.

ლობასთან ერთად, სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში აღნიშნული ყოფილიყო. რომ მოსამზადებელი მოქმედება იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მხოლოდ კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილით მითითებულ შემთხვევაში, ხოლო განსაკუთრებულ ნაწილში ჩამოთვლილი ყოფილიყო ის დანაშაულებრივი შემადგენლობანი, რომელთა მომზადებაც იწვევს პასუხისმგებლობას სისხლის სამართლის წესით.

მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის თუ დაუსჯელობის საკითხის განხილვისას ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი უმართებულად უკავშირებდა ამ საკითხს ანალოგიის პრობლემას. ა.ე. მაგალითად, პროფ. ნ. დურმანოვი, რომელიც პირდაპირ არ ემბრობოდა მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის ამა თუ იმ წესს. ამტკიცებდა, რომ ამ საკითხის გადაჭრა დამოკიდებულია სისხლის სამართლის კოდექსის კონსტრუქციაზე. მისი აზრით, თუ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის შემადგენლობებს ახასიათებს ფართო. ზოგადი ხასიათის ფორმულირება. მაშინ კოდექსში უნდა დარჩეს მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის დღეს არსებული სისტემა. ხოლო თუ კოდექსი სხვაგვარად იქნება აგებული, სახელდობრ, მისი შემადგენლობანი უფრო დაკონკრეტებული და დანაწევრებული იქნებიან და თუ ამავე დროს კოდექსი უარს იტყვის ანალოგიის წესით დასჯადობაზე, მაშინ მიზანშეწონილი იქნება მოსამზადებელი მოქმედება დაისაჯოს მხოლოდ კანონით პირდაპირ მითითებულ შემთხვევებში¹.

პროფ. დურმანოვი არ ასაბუთებდა მის მიერ წამოყენებულ დებულებას და ამიტომ გაუგებარი რჩება, რა კავშირშია მოსამზადებელი მოქმედების დაუსჯელობა სისხლის სამართლის კოდექსის დადგენილებათა კაზუსტურობასთან და ანალოგიის წესით პასუხისმგებლობის უარყოფასთან. ნ. დურმანოვის ამ მოსაზრების წინააღმდეგ საუკეთესო არგუმენტს წარმოადგენს ის, რომ ახალ საფუძვლებში შენარჩუნებულია მომზადების პრინციპული დასჯადობა და ამავე დროს უარყოფილია სისხლის სამართლის კანონის ანალოგიით გამოყენების შესაძლებლობა².

¹ Н. Д. Дурманов. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, 1955, стр. 96—97.

² პროფ. ნ. დურმანოვი არც იმას ასაბუთებდა. თუ როგორ არის დაკავშირებული ანალოგიის უარყოფის საკითხი კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლების კაზუსტურ ხასიათთან. პირიქით, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ რაც უფრო კაზუსტური ხასიათი აქვთ კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლებს, მით უფრო მეტია ხარვეზების არსებობის შესაძლებლობაც და, მაშასადამე, ანალოგიის გამოყენების საჭიროებაც.

დანაშაულის მომზადების პრინციპული დაუსჯელობის წინააღმდეგ საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში განსაკუთრებით ილაშქრებდა პროფ. ა. ტრაინინი. ტრაინინის აზრით, დანაშაულის მომზადების დაუსჯელობა საბჭოთა იურისტების წინაშე დააყენებს მეტად ძნელ ამოცანას—მომზადებისა და მცდელობის გამიჯნის ამოცანას. ამ ამოცანის გადაჭრის დროს.. პროფ. ტრაინინის აზრით, საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში შეიძლება ფართოდ შემოიჭრას ბურჟუაზიული წყაროებიდან ცნობილი დისკუსიები იმის შესახებ. თუ სად არის ზღვარი, რომელიც ძვეს მომზადებასა და მცდელობას შორის. და სოციალისტური მართლმსაჯულების შესრულებაში შეტანილ იქნეს იურიდიული სქოლასტიკის ელემენტები¹.

ეს შეხედულება, ჩვენის აზრით, მოკლებულია საფუძველს. ჯერ ერთი, ამა თუ იმ პრობლემის გადაჭრის სიძნელე სრულიადაც არ გვაძლევს უფლებას ხელი ავიღოთ თვით პრობლემის გადაჭრაზე. საბჭოთა სისხლის სამართალს უნდება არა ნაკლებ ძნელი პრობლემების გადაჭრა, როგორცაა, მაგალითად, მიზეზობრიობის კავშირი, ბრალის ფორმების გამიჯვნა (კერძოდ. ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების გამიჯვნა). თანამონაწილეთა ცალკე სახეების გამიჯვნა ერთმანეთისაგან და სხვ. მისთ.. სისხლის სამართლის მეცნიერების ამოცანა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რათა შეიმუშავოს ზუსტი და ნათელი სისხლისამართლებრივი ცნებანი და ამით გაუადვილოს პრაქტიკას მისი საქმიანობა. სოციალისტური სისხლის სამართლის მეცნიერება არ იქნებოდა სათანადო სიმაღლეზე, ამ ამოცანის გადაჭრაზე რომ ხელი აეღო.

მეორე, სოციალისტური სისხლის სამართლის მეცნიერება. რომელიც ემყარება მატერიალისტურ მსოფლმხედველობას და შეიარაღებულია მატერიალისტური დიალექტიკის მეთოდით, საკმარის ძლიერი და მდიდარი გამოცდილებით, რათა წინაღუდგეს მისთვის უცხო, იდეალისტურ და ფორმალურ-სქოლასტიკურ შეხედულებათა შემოჭრას.

გარდა ამისა, მომზადებისა და მცდელობის ზუსტი და ნათელი განსაზღვრება თვით სისხლის სამართლის კოდექსში იცავს ჩვენს

¹ Н. Т р а и н и н, Об уголовной ответственности за приготовительные к преступлению действия, „Социалистическая законность“. 1953. № 12, стр. 31—33. ანალოგიური მოსაზრებები მოჰყავს ნ. კუზნეცოვას მოამზადებელი მოქმედების დასჯადობის სასარგებლოდ. იხ. მისი: Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, 1958, стр. 76—78.

სისხლის სამართლის მეცნიერებას როგორც უნაყოფო და სქოლასტიკური დავებისაგან, ისე უცხო ბურჟუაზიული შეხედულებებისა და თეორიების ზეგავლენისაგან.

დაბოლოს, ვერ დავეთანხმებით პროფ. ტრაინინს ვერც იმაში, თითქოს დანაშაულის მომზადების პრინციპული დასჯადობის აღიარება ათავისუფლებდეს სასამართლოს მომზადებისა და მცდელობის გამიჯვნის აუცილებლობისაგან. ეს საკითხი უკვე დიდი ხანია დგას საბჭოთა სასამართლო ორგანოების წინაშე და გაშუქებულია სოციალისტურ სისხლის სამართლის თეორიაში, ვინაიდან მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსები ავალებენ მოსამართლეს დაუმთავრებელი დანაშაულის ჩამდენის მიმართ სასჯელის კონკრეტული ღონისძიების არჩევის დროს მხედველობაში მიიღოს „დანაშაულის მომზადება და მისი შედეგების დადგომის სიახლოვე“. ამ გარემოების მხედველობაში მიღება კი სწორედ იმას ნიშნავს, რომ სასამართლო უნდა გამოარკვიოს, თუ რა სტადიაზე შეჩერდა დანაშაული—მომზადების თუ მცდელობის სტადიაზე. პროფ. ტრაინინის ამ მოსაზრების არასინჯუტეს ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ თუმცა ახალ „სათუძელებში“ დატოვებულია მომზადების პრინციპული დასჯადობა, მაგრამ ამასთან ერთად მოცემულია როგორც მცდელობის, ისე მომზადების ცნებათა განსაზღვრება, თანაც მოსამართლეს წინადადება ეძლევა სასჯელის დანიშვნის დროს გაითვალისწინოს „დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხი“.

დანაშაულის მომზადების პრინციპული დაუსჯელობა და სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის კონკრეტული შემთხვევების ზუსტად ჩამოთვლა, პროფ. ტრაინინის აზრით, გამოიწვევდა წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის არა შეზღუდვას, არამედ გაფართოებას. თუ კანონი საგანგებოდ მიუთითებს, რომ დანაშაულის მომზადებისათვის პასუხისმგებლობას ადგილი უნდა ჰქონდეს ამა და ამ დანაშაულთა დროს, სასამართლო ამ დანაშაულთა მომზადებას ყველა შემთხვევაში აუცილებლად დასჯის და რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნას მათ მიმართ არასოდეს არ გამოიყენებს. ამავე დროს. პროფ. ტრაინინის აზრით, სასამართლო არასოდეს აღარ გამოიყენებს მე-6 მუხლის შენიშვნას დანაშაულის მცდელობის მიმართაც. რომელიც, წინააღმდეგ მომზადებისა. პრინციპულად დასჯად სტადიად იქნება აღიარებული¹.

¹ ა. ტ რ ა ი ნ ი ნ ი, დასახ. წერილი, გვ. 32—33.

პროფ. ტრაინინის მსჯელობა ამ საკითხში არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. თუ მომზადებისა და მცდელობის პრინციპული დასჯადობის აღიარება არასოდეს არ ბადებს ჩვენს მოსამართლეებაში ეჭვს სათანადო შემთხვევებში რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნის (საფუძვლების მე-7 მუხ. მეორე ნაწილის) შეფარდების შესაძლებლობის შესახებ, გაუგებარია, რატომ უნდა დაიბადოს ეს ეჭვი მომზადების პრინციპული დაუსჯელობის აღიარების შემთხვევაში? სოციალისტური სისხლის სამართლის ღრმად მნიშვნელოვანმა დებულებამ. რომელიც გამოხატულია საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილში, არ შეიძლება ძალა დაკარგოს. იგი მოქმედებს როგორც დამთავრებულ. ისე დაუმთავრებელ დანაშაულთა მიმართ.

აზრთა სხვადასხვაობამ მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობის საკითხში თავი იჩინა თვით საკანონმდებლო აქტების პროექტებშიც. ასე. მაგალითად, სსრ კავშირის სისხლის სამართლის კოდექსის 1947 წ. და 1948 წლის პროექტები, ასევე სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სსსრ-ის სამართლის კანონმდებლობა საფუძვლების პროექტის პირველი ვარიანტი ითვალისწინებდნენ მომზადების დასჯადობას მხოლოდ კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლებით სპეციალურად მითითებულ შემთხვევებში. 1947 წლის პროექტის განსაკუთრებული ნაწილი მიუთითებდა, მაგალითად, მომზადების დასჯადობაზე შემდეგ შემთხვევებში: კონტრრევოლუციური დანაშაული (მუხ. 84), სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების კვალიფიციური გატაცება (მუხ. 92, 94), სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების კვალიფიციური სახის დაზიანება ან განადგურება (მუხ. 98), განზრახი მკვლელობა (მუხ. 100, 101), ყაჩაღობა (მუხ. 137, 138), ფულის და ფასიანი ქაღალდების გაყალბება (მუხ. 18) და ზოგი სახის სამხედრო დანაშაული (მუხ. 336, 337, 338, 339). როგორც ამ ჩამოთვლიდან ჩანს, 1947 წ. პროექტი ითვალისწინებდა დანაშაულის მომზადების დასჯადობას მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთა დროს.

როგორ არის გადაქრილი დანაშაულის მომზადების დასჯადობის საკითხი სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში?

უნგრეთის დემოკრატიული რესპუბლიკის 1950 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის (ზოგადი ნაწილის) § 19-ის თანახმად, მოსამზადებელი მოქმედება დაისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამის შესახებ სპეციალურად არის მითითებული კანონში.

ანალოგიური ხასიათის ნორმას ითვალისწინებს ბულგარეთის დემოკრატიული რესპუბლიკის 1951 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ. 15). რომელიც სჯის მოსამზადებელ მოქმედებას ნემდევ ნემთაფევეებში: დანაშაული, მიმართული სახალხო რესპუბლიკის წინააღმდეგ (მუხ. 94), მკვლელობა (მუხ. 133), ყალბი ფულადი ნიშნების, საფოსტო, საღვრბო ნიშნების, ობლიგაციების დამზადება (ც.ხ. 236), საზოგადოებრივად საშიში საშუალებებით (ცეცხლით, აფეთქებით) ქონების განზრახი დაზიანება (მუხ. 311).

აღბანეთის სისხლის სამართლის კოდექსი აღიარებს, რომ „მოზადება და მცდელობა ისჯება სისხლის სამართლის კანონის იმ დებულებათა მიხედვით. რომელნიც ითვალისწინებენ დანაშაულს, რაც ჩადენილი უნდა ყოფილიყო“ (მუხ. 10, ნაწ. III). მაგრამ ამავე ღროს თვი თდანაშაულის მომზადების ცნება ამ კოდექსში მეტად ეწოდ არის განმარტებული. სახელდობრ, მე-10 მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით „მომზადებად ითვლება მ დ ი მ ე დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა, საშუალებათა და იარაღთა გამოძებნა და მომზადება“. ამ განმარტებიდან ნათელია. რომ აღბანეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით ისჯება არა ყველა დანაშაულის მომზადება, არამედ მხოლოდ მ დ ი მ ე დანაშაულის მომზადება.

ჩეხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსი სრულიად არ ზნარობს ტერმინს „დანაშაულის მომზადება“. აღნიშნულ კოდექსში მოცემულია მხოლოდ მცდელობის ცნების განსაზღვრება. § 5-ის თანახმად. „საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა. ჩადენილი კანონით გ. . . აღნიშნებული შედეგის გამოწვევის მიზნით, განიხილება როგორც დანაშაულის მცდელობა, თუ ეს შედეგი არ განხორციელდა“. თუმცა ეს პარაგრაფი მცდელობის საკმაოდ ფართო განსაზღვრებას იძლევა, მაგრამ ჩეხოსლოვაკიის კრიმინალისტიკაში ეწეს არ იწვევს ის გარემოება, რომ პირველი დასჯადი სტადია დანაშაულის მცდელობაა. ასე, მაგალითად, პროფ. სოლნარჩი თავის წერილში ჩეხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის შესახებ მიუთითებს: „მეცნიერება და პრაქტიკა იკვლევენ იმ პრობლემას, თუ სად არის ზღვარი დასასჯელ მცდელობასა და მოსამზადებელ მოქმედებას შორის; ამ პრობლემის გამოკვლევას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. რადგანაც ჩეხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით მოსამზადებელი მოქმედება არ წარმოადგენს დასასჯელი ქმედობის საერთო ფორმას და მხოლოდ ზოგიერთი მოქმედება, რომელსაც მომზადების ხასიათი აქვს (მაგალითად, პირის შეკვრა დანაშაულის ჩადენის მიზნით (§ 166),

ისჯება როგორც დამოუკიდებელი დანაშაული¹. არ იხსენიებს მოსამზადებელ მოქმედებას არც რუმინეთის, პოლონეთის და გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა:

გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მოსამზადებელი მოქმედება ისჯება მხოლოდ კანონით სპეციალურად გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ასეთი შემთხვევები გვხვდება, მაგალითად, კანონში მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა შესახებ². გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ახალი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დამუშავებასთან დაკავშირებით გამოთქმული იყო აზრი, რომ „სრულად არ არის საკმარისი შეიცვალოს გერმანიაში საკანონმდებლო ტრადიციით დამკვიდრებული პრინციპი, რომლის თანახმად მომზადება და მცდელობა იწვევენ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულთა მხოლოდ შეზღუდული რაოდენობის დროს“ ამ რესპუბლიკის კრიმინალისტიკები მოითხოვენ განსაკუთრებით მკვლელობის მომზადების დასჯადობას³.

*

ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კოდექსები თუმცა ფორმალურად უარყოფენ დანაშაულის მომზადების დასჯადობას. მაგალითად სინამდვილეში სხვადასხვა სტრუქტურის შემთხვევებით ფართოდ სჭიან დანაშაულის მომზადების თვით შორეულ აქტებსაც. ზოგჯერ კი განზრახვის გამომჟღავნებასაც.

ერთ-ერთ ასეთ ხერხს წარმოადგენს მცდელობის ცნების მეტად ფართო განსაზღვრება ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. ასე მაგალითად, რუსეთის 1845 წლის სისხლის სამართლის დებულების მე-9 მუხლით მცდელობად ითვლებოდა „ყოველი მოქმედება, რომლითაც იწყება ან გრძელდება ბოროტი განზრახვის სისრულეში მოყვანა“. ცხადია, ბოროტი განზრახვის

¹ Wl. Solnar. Aktuelle Fragen des Allgemeiner Teils des Tschechoslowakischen Strafrechts. „Beiträge zu Problem des Strafrechts“, Berlin, 1957, S. 17.

² იხ. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Allg. Teil, Berlin, 1957, S. 414.

³ I. Lekschas und W. Henning. Zur Neuregelung der Vorbereitung und des Versuchs einer Straftat. „Staat und Recht“, 1953, N 12, S. 1280.

⁴ დასახ. სახელმძღვანელო, გვ. 414; ი. ლექშასი და ვ. ჰენინგი, დასახ. ნაშრ., გვ. 1280.

სისრულეში მოყვანა იწყება უკვე მაშინ. როდესაც სუბიექტი იძენს იარაღს დანაშაულის ჩასადენად ან აწარმოებს მოლაპარაკებას თანამონაწილეებთან, ე. ი. ასრულებს მხოლოდ მოსამზადებელ მოქმედებას. თუმცა სენატის პრაქტიკა ცალკეულ შემთხვევებში 1845 წ. დებულების მე-9 მუხლს ვიწროდ განმარტავდა და მცდელობად მართო ისეთ მოქმედებას თვლიდა, რომელიც ობიექტურად დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნის განხორციელებას წარმოადგენს¹, მაგრამ მე-9 მუხლის ასეთი განმარტება სინამდვილეში კანონის აზრის შესწორება იყო, ხოლო კანონის ტექსტი, რა თქმა უნდა, დანაშაულის მომზადების დასჯის სრულ შესაძლებლობას იძლეოდა.

მეტად ვართოდ განსაზღვრავდა მცდელობას აგრეთვე დანიის 1895 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი. ამ კოდექსის მიხედვით „სისხლის დანაშაულია ყოველი მოქმედება, მიმართული იმაზე, რომ ხელი შეუწყოს დანაშაულებრივი ქმედობის შესრულებას ან გამოიწვიოს მისი შესრულება, თუ ეს მოქმედება არ იყო დამთავრებული“ (§ 45)². ეს დადგენილება უცვლელად იქნა შეტანილი დანიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში. თავისთავად ცხადია, რომ „მოქმედება, რომელიც მიმართულია იმაზე, რათა ხელი შეუწყოს დანაშაულებრივი შედეგის შესრულებას“, წარმოადგენს პირობების შექმნას დანაშაულის ჩასადენად და მაშასადამე მოსამზადებელ მოქმედებას. ამას არ უარყოფენ არც თანამედროვე დანიელი კრიმინალისტები. ასე, მაგალითად, ფ. მარკუსი აღნიშნავს, რომ ამ დადგენილებით დასასჯელად ითვლება არა მართო დანაშაულებრივი ქმედობის აღსრულების დასაწყისი, არამედ აგრეთვე მოსამზადებელი მოქმედებაც, რაგინდ დაშორებული არ უნდა იყოს იგი დანაშაულის დამთავრებისაგან³.

მოსამზადებელი მოქმედების დაუსჯელობის პრინციპს ბურჟუაზიული სისხლის სამართალში ზოგჯერ გვერდს უხევევენ იმით, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში ჰქმნიან სპეციალურ ე. წ. „შეკვეცილ“ შემადგენლობებს. ამ შემადგენლობების მიხედვით მოქმედება, რომელიც არსებითად დანაშაულის მომზადებას წარმოადგენს, ისჯება როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაული. ასე, მაგალითად, ბურჟუაზიული ქვეყნე-

¹ იხ. Н. С. Таганцев, Русское уголовное право, Лекции, ч. общ. т. I, С.-П., 1902, стр. 696.

² Современное зарубежное уголовное право, т. I, изд. Иностран. литературы, М., 1957, стр. 140.

³ იქვე.

ბის სისხლის სამართლის კოდექსების უმრავლესობა ითვალისწინებს როგორც დამოუკიდებელ დანაშაულს საქურღლად, კაცის მოსაკლავად ან ყალბი ფულის გასაყეთებლად საშუალებების შექმნას. განსაკუთრებით ხშირია ასეთი შემადგენლობები თავებში სახელმწიფო დანაშაულთა შესახებ.

მოსამზადებელი მოქმედების დასასჯელად ზოგჯერ ბურჟუაზიული მოსამართლე მიმართავს სისხლის სამართლის კანონის განვრცობით განმარტებას. ცნობილია, თუ რა ფართოდ განმარტებულენ გერმანიის გერმანიის სახელმწიფო დანაშაულის მზადების შემადგენლობას. ამასთან დაკავშირებით გერმანიის იმპერიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ლაიპციგის კომენტარებში (1944 წ.) ნათქვამი იყო: „კომუნისტების ყველა მიზანი და მოსწრაფება გერმანიის მოღალატურია. ის ვინც ფულით ან სხვა სახის შეწირულებით დაესმარება სახელმწიფო ღალატის მზადებისათვის დაპატიმრებულ პირს, ასრულებს 83 პარაგრაფის მეორე აბზაცის შემადგენლობას (სახელმწიფო ღალატის მომხიარულება)“.

ვინც წერილობით გამოხატა თავისი კომუნისტური სულისკვეთება ან თავისი განწყობა ნაციონალ-სოციალიზმის წინააღმდეგ და ამით დაადასტურა თავისი კომუნისტური განწყობა, ის უნდა დაისჯოს სახელმწიფო ღალატის მზადებისათვის...“¹.

როგორც სამართლმცოდნე ალნიშნავენ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტები, „უბრალო ადამიანიური თანაგრძნობა ფაშისმის მსხვერპლთა მიმართ სახელმწიფო ღალატად იყო გამოცხადებული და მკაცრად ისჯებოდა. როგორც ღალატის განსაკუთრებით მძიმე ფორმა“².

აღსანიშნავია, რომ დღევანდელ იმპერიალისტურ ქვეყნებშიც სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა ფართოდ მიმართავენ მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობას ამის შესაძლებლობას იძლევა ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში გამეფებული სუბიექტივიზმი, რომელიც არსებითად მოსამართლის თვითნებობაში გადადის.

¹ ob. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik. Allg. Teil, B., 1957, S. 451.

² იქვე.

თავი მესამე

დანაშაულის მცდელობა

§ 1. საზრთოცნა ცნების გავოქმენება დანაშაულის მცდელობის ცნების დადგენისათვის

დამთავრებული დანაშაული გულისხმობს დანაშაულის შემაღ-
გენლობის სრულ რეალიზაციას, მაშასადამე, იმ ზიანის განხორციე-
ლებას, რომელიც გათვალისწინებულია კანონში როგორც დანაშა-
ულის შედეგი. მცდელობის დროს ის ზიანი, რომელიც დანაშაულის
შემაღგენლობის ელემენტს წარმოადგენს, არ ხორციელდება.

მცდელობა მდგომარეობს ისეთი მოქმედების ჩადენაში, რომე-
ლიც ჰქმნის დანაშაულის შემაღგენლობით გათვალისწინებული ზი-
ანის განხორციელების უშუალო საფრთხეს. სწორედ ამ ნიშნით. ე. ო.
სიცილისტური მართლწესრიგით დაცული ობიექტების დაზიანების
უწუალო საფრთხის შექმნით, მცდელობა განსხვავდება როგორც
დამთავრებული დანაშაულისაგან, ისე მოსამზადებელი მოქმედებ-
ისაგან. დამთავრებული დანაშაულის დროს არსებობს არა მარტო
ობიექტის დაზიანების საფრთხე, არამედ უკვე რეალიზებული ზი-
ანი, ხოლო დანაშაულის მომზადების დროს ობიექტის დაზიანების
უშუალო საფრთხე ჯერ კიდევ არ არსებობს.

ამგვარად, დანაშაულის მცდელობა გულისხმობს ისეთი მოქმე-
დების ჩადენას, რომელიც საფრთხეს ჰქმნის ამა თუ იმ ობიექტის
სათვის.

ეს ნათელი და უდავო დებულება, მისი უფრო ღრმად გან-
ხილვის დროს, დიდ სიძნელეს იწვევს. ამ სიძნელეს ჰქმნის საფრ-
თხის ცნება, რომელიც საფუძვლად უდევს დაუმთავრებელ დანა-
შაულს.

საფრთხე, სისხლის სამართლის მნიშვნელობით, არის მავნე
შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა. მაშასადამე, საფრთხის
ცნება ეკუთვნის შესაძლებლობის კატეგორიას.

ბურჟუაზიული იურისტების დიდი უმრავლესობა საფრთხის
ცნების განმარტების დროს ემყარება შესაძლებლობის სუბიექტურ-

იდეალისტურ გაგებას. ამ შეხედულებების მიხედვით, შესაძლებლობა ობიექტურად, რეალურად არ არსებობს, იგი არსებობს მარტოოდენ სუბიექტის წარმოდგენაში და გამოხატავს სუბიექტის მოლოდინის ხარისხს. ასე გაგებული შესაძლებლობა ნიშნავს მხოლოდ იმას, რომ სუბიექტი ამა თუ იმ დარწმუნებულობით მოელის რაიმე გარემოების განხორციელებას. ამიტომ, ბურჟუაზიული მეცნიერების აზრით, როგორც თვით შესაძლებლობა, ისე მისი ხარისხი საესებით დამოკიდებულია მსჯელობის სუბიექტის ცოდნაზე. ეხება რა მოსალოდნელობის გამოანგარიშების მეთოდს, ბურჟუაზიული ნეო-კანტიანელი ფილოსოფოსი ზიგვარტი ლაპარაკობს: „ის, რაც ამგვარად შეიძლება იქნეს გამოანგარიშებული, არის მხოლოდ ჩვენი სუბიექტური მოლოდინის ხარისხი“...¹

რეალური ცხოვრების სინამდვილეს. ბურჟუაზიული მეცნიერების აზრით, საქმე აქვს არა შესაძლებლობასთან, არამედ ან აუცილებლობასთან, ან შეუძლებლობასთან. აქედან დასკვნა: ადამიანის მოქმედება ან კაუზალურია შედეგისათვის. ან არაკაუზალური. მესამე რამ აქ არ არსებობს.

თუ ამ მსჯელობას საფრთხის ცნებას შევეუფარდებთ, მივიღებთ შემდეგ ალტერნატივას. არსებობს მარტოოდენ ან მავნე, ან უვნებელი მოქმედება. საფრთხის შემქმნელი ანუ ნაწილობრივ კაუზალური მოქმედება რეალურ სინამდვილეში არ არსებობს. თუ მავნე შედეგი განხორციელდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ უკვე მოქმედების მომენტში მოცემული იყო ის პირობები, რომელნიც აუცილებელს ხდიდნენ მის განხორციელებას. აუცილებლობა კი გამორიცხავს შესაძლებლობას. პირიქით, თუ მავნე შედეგი არ განხორციელდა, ეს იმას ნიშნავს. რომ მოქმედების შესრულების მომენტშივე გადაწყდა მისი განხორციელების შეუძლებლობა; მაშასადამე მავნე შედეგის შესაძლებლობაზე ლაპარაკი არც კი შეიძლება². და თუ

¹ Зигварт, Логика, т. II, вып. I, 1908, стр. 265; იხ. აგრეთვე გვ. 273.

² ამ შეხედულებას რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში იზიარებდა პროფ. კოლოკოლოვი, რომელიც წერდა: „... თუ სუბიექტის მიერ ჩადენილმა მოქმედებამ არ გამოიწვია განზრახი ქმედობის განხორციელება, ცხადია, ამ კონკრეტულ პირობებში მას არც შეეძლო გამოეწვია იგი და, მაშასადამე, იგი არც საშიში იყო. როგორც არ უნდა დაბოლოვდეს ესა თუ ის მოქმედება, ყოველ შემთხვევაში ეს დაბოლოება წარმოადგენს იმ გარემოთა აუცილებელ შედეგს, რომლებშიც სუბიექტი მოქმედებდა; მაგრამ თუ ჩვენ ვცნობთ განხორციელებული ფაქტების აუცილებლობას, სხვაგვარი შედეგის განხორციელება უკვე ყოველად დაუშვებლად უნდა ვაღიაროთ (Г. Колоколов, К учению о покушении, Москва, 1884, стр. 71—72).

ამა ოქტომბრის შემოსევებში მაინც ვლადიმერობით მანვე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობაზე. ბურჟუაზიული იურისტების აზრით, ამით მხოლოდ იმას გამოვსატავთ, რომ ჩვენ დანამდვილებით

ვიცით უწყვეტად შემოსევების ყველა კონკრეტული გარემოება. ან შიშის თუ აღელვების გამო მხედველობიდან გამოგვრჩა ზოგიერთი ფაქტი, რომელიც სინამდვილეში არსებობდა. ამგვარადა, ბურჟუაზიული იურისტების შეხედულების თანახმად, სუბიექტურ-მსჯელობა საფრთხესე პროდუქტია ადამიანის ცოდნის შეზღუდვლობისა. იგი ყოველთვის ემყარება არასრულ მონაცემებს.

თავისთავად ცხადია, რომ საფრთხის ცნება, ასეთი წმინდა სუბიექტური მნიშვნელობით გაგებული, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს დანაშაულის მცდელობის შინაარსის დადგენისათვის. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა არ შეიძლება ეფუძნებოდეს ისეთ ცნებას, რომელიც მოკლებულია ყოველგვარ რეალურ შინაარსს. საფრთხის ცნების სუბიექტური გაგება ემყარება ფორმალური ანუ აბსტრაქტული შესაძლებლობის ცნებას, რომელიც არსებითად გულისხმობს მხოლოდ ფორმალურ იგივეობას საკუთარ თავთან, ე. ი. ფორმალურ თავისუფლებას წინააღმდეგობისაგან. აი, სწორედ შესაძლებლობის ამ ფორმალურ-სუბიექტურ გაგებას ყბად იღებდა ლენინა, როდესაც ამბობდა: „შესაძლებელია ყოველგვარი გარდაქმნა. თვით სულელის გარდაქმნაც კვიანად..., მაგრამ სინამდვილეში ასეთი გარდაქმნა იშვიათია“¹.

ზოგიერთი ბურჟუაზიული იურისტი მაინც ცდილობს მოძებნოს საფრთხის სუბიექტურ ცნებაში რაიმე რეალური ელემენტი და გამოიყენოს საფრთხის ცნება დანაშაულის მცდელობის განმარტებისათვის. ამ რეალურ ელემენტად აღნიშნული ბურჟუაზიული იურისტები თვლიან ფსიქიკურ რეაქციას, შიშისა და მღელვარების

რეალური საფრთხის ცნებას უარყოფდა აგრეთვე გერმანელი კრიმინალისტი ბერი. ბერის ზეგავლენით ეს შეხედულება გაიზიარა გერმანიის საიმპერიო სასამართლომ (რაიხს-გერიხტმა), რომლის წევრიც ბერი იყო. ამ სასამართლოს სიახლის სამართლის საკანონმდებლის სენატის ერთ-ერთ განჩინებაში ნათქვამია: „უფრო მეტი უნდა იქნებოდეს კონკრეტულ შემთხვევაში უფლებრივი სიკეთე არ დაზიანა ეს აუცილებლად ადასტურებს, რომ მას არც შეეძლო იგი დაეზიანებინა, ხოლო თუ მა არ შეეძლო ზიანის გამოწვევა, მაშასადამე, ამ მოქმედებას არც შეეძლება ობიექტური საშიშროება უფლებრივი სიკეთისათვის“ (იხ. R. Hippel, Deutsches Strafrechts, B. II, Berlin, 1930, S. 421).

¹ В. И. Ленин, Соч., изд. 3-е, т. XIX, стр. 237.

იმ გრძნობას. რასაც საზოგადოებაში ან დაზარალებულში განსაზღვრული მოქმედება იწვევს.

ასეთი ცდა უნაყოფოდ უნდა ჩაითვალოს. საჯრთხის სუბიექტური განმარტება იმ შედეგამდე მიგვიყვანდა, რომ ამა თუ იმ მოქმედების აღიარება საშიშად ან არასაშიშად დამოკიდებული იქნებოდა იმაზე, შეამჩნია თუ არა ეს მოქმედება იმ პირმა, ვის წინააღმდეგაც იგი იყო მიმართული. თუ მოქმედება ცნობილი გახდა მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც აღნიშნულმა პირმა უკვე გაიგო, რომ მას მანვე შედეგი არ მოჰყოლია, იგი საშიშ მოქმედებად ვერ ჩაითვლება, ვინაიდან მას შიშის ან აღელვების გრძნობა არ გამოუწვევია. ამგვარ დროს ობიექტურად სრულიად არასაშიშო მოქმედება უნდა ჩაითვალოს საშიშად და გამოიწვიოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა, თუ მან ვინმეს შიშის გრძნობა აღუძრა. დაბოლოს, ერთი და იგივე მოქმედება შეიძლება შეფასებულ იქნეს როგორც არასაშიშო, უკეთეს იგი მიმართულია მამაცი და აუშფოთებელი პირის წინააღმდეგ, და როგორც საშიშო—როდესაც იგი მიმართულია მხდარი და ნერვიული კაცის წინააღმდეგ. ამგვარად ქმედობის სისხლისსამართლებრივი კვალიფიკაცია დამოკიდებული იქნება არა თვით მოქმედების თვისებებზე, არამედ იმ პირის ფსიქიკურ განცდებზე, ვისაც თავისი თავი განსაცდელში ჰგონია. ყოველივე აღნიშნულის გამო გასაგებია, რომ ამ თვალსაზრისმა თვით ბურჟუაზიული იურისტების წიაღშივე ჰპოვა უღმობელი კრიტიკა¹.

ბურჟუაზიული იურისტების საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ნაწილი იმ შესვდულებას იზიარებს, რომ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა და, კერძოდ, პასუხისმგებლობა მცდელობისათვის არ შეიძლება დასაბუთებულ იქნეს მხოლოდ სუბიექტური ნიშნების მეშვეობით, არამედ საჭიროა, რომ „მოქმედება, რომელშიც მართლსაწინააღმდეგოდ შედეგისაკენ მიმართულმა ნებამ ჰპოვა გამოხატულება. შეეხებოდეს იურიდიულ სფეროს თავისი ობიექტური მნიშვნელობით“². მცდელობის ცნების ამ „ობიექტური“ მნიშვნელობის გამოსარკვევად ზოგიერთი ბურჟუაზიული იურისტი მიმართავს ისევ საფრთხის ცნებას, მაგრამ ცდილობს შეიტანოს ამ ცნებაში ერთგვარი „ობიექტური“ ელემენტები. ბურჟუაზიული სისხლის სამართალში განსაკუთრებით გავრცელებულია ზოგადი ანუ აბსტრაქტული საფრთხის თეორია, რომელიც ემყარება ბურჟუაზი-

¹ ob. O. A. German. Über den Grund der Strafbarkeit des Versuchs. Aarau. 1914, S. 26—27.

² A. Finger, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin. 1904, S. 297.

ული მეცნიერის კრისის სწავლებას ე. წ. „ობიექტური შესაძლებლობის“ ცნების შესახებ.

აბსტრაქტული საფრთხის თეორიის წარმომადგენლები არსებითად იმავე ფილოსოფიურ წინამძღვრებს ემყარებიან, როგორსაც საფრთხის სუბიექტური თეორიები. მათი აზრითაც, შესაძლებლობა რეალურ სინამდვილეში არსებული მდგომარეობის ასახვას კი არ წარმოადგენს, არამედ წმინდა სუბიექტურ მსჯელობას, რომელიც განპირობებულია სინამდვილის ყველა გარემოების არცოდნით და გამოხატავს ამა თუ იმ მოვლენის განხორციელების სუბიექტურ მოლოდინს, რომელიც ამ არცოდნას ემყარება.

რა მნიშვნელობით ლაპარაკობს კრისი „ობიექტურ შესაძლებლობაზე“?

„ობიექტურ შესაძლებლობაზე“ მსჯელობისათვის, კრისის აზრით, მოვლენა არ უნდა იქნეს აღებული მთელი მისი კონკრეტული, ინდივიდუალური გარემოებების პირობებში. „ობიექტური შესაძლებლობის“ ცნება გულისხმობს შეგნებულ აბსტრაქციას ამ მოვლენის ინდივიდუალური თავისებურებებისაგან და მისი მხოლოდ ზოგადი, ტიპური, აბსტრაქტული თვისებების მხედველობაში მიღებას. ამგვარად, ბურჟუაზიული იურისტების მიხედვით, მსჯელობა ობიექტურ შესაძლებლობაზე იმას კი არ ნიშნავს, რომ უწყებულ კონკრეტულ პირობებში არსებობდა რეალური შესაძლებლობა ამა თუ იმ შედეგის განხორციელებისა, არამედ იმას, რომ საზოგადოდ, ტიპურად, ამგვარი ხასიათის მოვლენებს მოსდევთ ხოლმე ამგვარი ხასიათის შედეგები. ეს არის მსჯელობა არაკონკრეტული, არამედ აბსტრაქტული შესაძლებლობის შესახებ. ასეთ მსჯელობას, კრისის აზრით, საფუძვლად უდევს საშუალო ცოდნა და საშუალო გამოცდილება, ერთის მხრით, ფაქტების შესახებ, ხოლო, მეორე მხრით, მოვლენების კანონზომიერ კავშირთა შესახებ.

„ობიექტური შესაძლებლობის“ თეორიის საფუძველზე მრავალი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი განმარტავს მცდელობას როგორც ისეთ მოქმედებას, რომელიც საზოგადოდ გამოსადეგია იმისათვის, რათა გამოიწვიოს დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი. პირიქით, ისეთი მოქმედება, რომელსაც არა

¹ Kries, Über den Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben, 1868. კრისის სწავლება „ობიექტური შესაძლებლობის“ შესახებ გამოყენებულ იქნა ბურჟუაზიული იურისტების მიერ არა მარტო საფრთხის ცნების განაახლებისათვის, არამედ აგრეთვე ე. წ. ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის თეორიის შექმნისათვის.

აქვს დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის გამოწვევის აბსტრაქტული უნარი, ამ კრიმინალისტების აზრით, გამორიცხულ უნდა იქნეს დასჯადი მცდელობის სფეროდან¹.

აბსტრაქტული საფრთხის თეორიის გადმოცემამ გვიჩვენა, რომ ეს თეორია ბოლოს და ბოლოს იმავე ფილოსოფიურ წინამძღვრებს ემყარება, რომელსაც საფრთხის სუბიექტური თეორია ემყარებოდა. როგორც პირველი, ისე მეორე თეორია აშკარად აღიარებს, რომ საფრთხეზე მსჯელობა თავისი ბუნებით უექველად სუბიექტური ხასიათისაა. როგორც პირველი, ისე მეორე თეორია საფრთხეზე მსჯელობის დროს აბსტრაგირებულია რეალური სინამდვილისაგან. განსხვავება მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რომ საფრთხეზე სუბიექტური მსჯელობის დროს მხედველობაში არ მიიღება ისეთი ფაქტები, რომელნიც ცნობილი არ იყო მსჯელობის სუბიექტისათვის. ხოლო საფრთხის აბსტრაქტული გაგების დროს განზრახ და შეგნებულად არ იღებენ მხედველობაში ზოგიერთ პირობებს, რომელთაც, სოციალური, ტიპური ხასიათი არ აქვთ. მართალია, თვით კრისის მის მიერ დადგენილი შესაძლებლობის ცნებას „ობიექტურ შესაძლებლობას“ უწოდებს, მაგრამ ეს „ობიექტური შესაძლებლობა“ მას სრულიადაც არ ესმის როგორც რეალობა, როგორც ნივთთა, საგანთა ობიექტური მდგომარეობა, რომელიც არსებობს მსჯელობის სუბიექტის გარეშე და მხოლოდ აისახება მის ცნობიერებაში. კრისის შესაძლებლობის „ობიექტურ“ ხასიათს იმაში ხედავს, რომ მსჯელობა შესაძლებლობაზე საშუალო ცოდნას ემყარება და ამიტომ მას საყოველთაოდ სავალდებულო ხასიათი აქვს².

¹ იხ. მაგალითად, კრისი, დასახ. ნაშრ., გვ. 78—88: M. Liepman, *Einleitung in das Strafrecht*, Berlin, S. 70, Henckel, *Der Gefahrbegriff im Strafrecht*, 1930, S. 37 ff.

² შესაძლებლობის ამ სუბიექტურ-იდეალიზტურ ხასიათზე აშკარად ლაპარაკობენ როგორც კრისი, ისე სხვა ბურჟუაზიული იურისტებიც. მაგალითად, ბურჟუაზიული იურისტი მიუიჩქა წერს: „რადგანაც ამ ს.შუალო მსჯელობას უექველად სუბიექტური ხასიათი აქვს, ამიტომ სწორი არიან ისინი, ვინც მიუთითებს საფრთხის ცნების ამ სუბიექტურ მხარეზე. ნეორე მხრით, მხედველობიდან არ უნდა გაუშვათ, რომ ასეთი საშუალო მსჯელობა დროის განმავლობაში სტაბილური ხდება, რომ ის წარმოუგენა საფრთხის ელემენტზე, როგორც არსებითად მხოლოდ ჩვენს ცნობიერებაში არსებობდა, შენდგომ თვით გარკვეულ სიტუაციაზე გადაგვაქვს და რომ საშუალო მსჯელობა ამ მნიშვნელობით ერთგვარ

ობიექტურ ხასიათს ღებულობს“ (A. Mirićka, *Die Formen des Strafschuld und ihre gesetzliche Regelung*, Leipzig, 1903. S. 147; ასევე, Traeger, *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht*, 1929, S. 120—121.

პაგრამ „ობიექტური შესაძლებლობის“ სახელწოდება არ გადააქცევს ამ ცნებას მართლაცდა ობიექტური მდგომარეობის გამოხატველ ცნებად. კრისი და მისი მიმდევრები ახალი სახელწოდებით ცდილობენ გაათრიონ აგნოსტიციზმის ძველი შეხედულებანი კრისის „ობიექტურ შესაძლებლობას“ მშვენივრად უდგება ვ. ი. ლენინის სიტყვები, ნათქვამი „დიდი ფიზიკოსის და პატარა ფილოსოფოსის“ ა. პუანკარეს შესახებ: „ამასთანავე პუანკარე ობიექტურად თვლის საყოველთაოს. უმრავლესობის ან ყველას მიერ ცნობილს— ვ. ი. როგორც ყოველი მახასტი წმინდა სუბიექტივისტურად სპობს ობიექტურ კეშმარიტებას.. სავსებით ცხადია, რომ ახალი ტერმინები ოდნავადაც არ ცვლიან აგნოსტიციზმის უძველეს ფილოსოფიურ ხაზს, ვინაიდან პუანკარეს „ორიგინალური“ თეორიის დედაარსი გამოიხატება ობიექტური რეალობისა და ბუნების ექსტერი კანონზომიერების უარყოფაში (თუმცა იგი სრულიადაც ვერ იჩენს თანამიმდევრობას)...“¹.

რით აიხსნება ის გარემოება, რომ მაშინაც კი, როდესაც ბურჟუაზიული იურისტები ცდილობენ შესაძლებლობის ცნებას ობიექტური ხასიათი მიაწერონ, ისინი სუბიექტივიზმს თავს ვერ აღწვდნ და შესაძლებლობის ცნების „გაობიექტივებას“ მხოლოდ ანტირაქციის მეშვეობით ასერხებენ? — ეს, რა თქმა უნდა. შემთსევეითი მოვლენა არ არის. სუბიექტური შეხედულება შესაძლებლობის ცნებაზე ლოგიკური აუცილებლობით გამომდინარეობს ბურჟუაზიული იურისტების სუბიექტურ-იდეალისტური შეხედულებიდან მიზეზობრიობის კავშირის შესახებ. იმისდა მიუხედავად, თუ: სახელდობრ, რა ფილოსოფიურ თეორიას იზიარებენ ბურჟუაზიული იურისტები ამ კავშირის შესახებ — იუმის თეორიას. რომლის მიხედვით მიზეზობრივი კავშირი ჩვეულებისა და მის მიერ გამოწვეული რწმენის სუბიექტურ-ფსიქოლოგიური პროდუქტია, თუ კანტის თეორიას, რომლის მიხედვით იგი წმინდა რაციონალური ცნებაა, შემეცნების კატეგორიაა, რომელიც თვით შესაძლებელს კქმნის ცდას — ყველა მათგანი შეთანხმებულია იმ მხრით, რომ უარყოფს გარეშე სამყაროს ობიექტურ კანონზომიერებას, დამოუკიდებელს ადამიანის შეგნებისაგან. „განსხვავება კანტისა და პიუმის მიზეზობრიობის თეორიებს შორის,— ლაპარაკობს ლენინი,— ეს არის მეორეხარისხოვანი განსხვავება აგნოსტიკოსებს შორის, რო-

¹ ვ. ლენინი, თხზ., გამ. მე-4, ტ. XIV, გვ. 202.

მელნიც ერთმანეთს უთანხმდებიან ძირითადში: ბუნების ობიექტური კანონზომიერების უარყოფაში, და ამით იძულებული არიან ესა თუ ის იდეალისტური დასკვნები გააკეთონ¹.

ერთ-ერთი ასეთი დასკვნა მიზეზობრიობის კავშირის სუბიექტურ-იდეალისტური შეხედულებიდან არის შესაძლებლობის ობიექტური ბუნების უარყოფა. ის, ვინც უარყოფს მიზეზობრივ ურთიერთობათა რეალობას. იძულებულია, რა თქმა უნდა. უარყოს რეალური შესაძლებლობის ცნებაც. რეალური შესაძლებლობის არსებობის დამტკიცება მხოლოდ მას შეუძლია, ვინც მიზეზობრივ კავშირთა რეალობას ცნობს.

ამრიგად, თუ საფრთხის ე. წ. „ობიექტური თეორია“ ფაქტიურად იმავე სუბიექტური თეორიის ძირითად პრინციპზეა აგებული, ე. ი. სუბიექტურ წარმოდგენაზე მაინც შედეგის განხორციელების შესახებ. მაშინ მის წინააღმდეგ შეიძლება წამოყენებულ იქნეს იგივე მოსაზრებანი, რომელნიც საფრთხის სუბიექტური თეორიის წინააღმდეგ მოგვყავლა: დასჯა შეიძლება მხოლოდ იმისათვის, რაც სინამდვილეში არსებობს, და არა იმისათვის, რაც მარტოდენ ჩვენი ცნობიერების პროდუქტია.

დაბოლოს. თავიც რომ დავანებოთ აბსტრაქტული შესაძლებლობისა და წინააღმდეგობით აღსავსე ცნებას, იგი წმინდა პრაქტიკული თაღსაზრისითაც გამოუსადეგარია საშიშ და უსაშიშრო მოქმედებათა განიჭნისათვის. როგორც აღვნიშნეთ, მსჯელობა მოქმედების საშიშროების შესახებ, ამ თეორიის თვალსაზრისით. დასაბუთებულია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ხდება აბსტრაქცია განსაზღვრული პირობებისაგან, რომელნიც მარტოდენ კონკრეტულ სიტუაციას ახასიათებს, და მხედველობაში მიღებულია მხოლოდ ზოგადი ხასიათის მქონე პირობები. მაგრამ როგორი უნდა იყოს ამ აბსტრაქციის ხარისხი? რა პირობები უნდა ჩაითვალოს ზოგად პირობებად. ხოლო რა პირობები — ინდივიდუალურ პირობებად, რომელნიც სათვალავში არ იქნებიან მიღებული მოქმედების საშიშ ხასიათზე მსჯელობის დროს? — „ობიექტური შესაძლებლობის“ თეორია ამ საკითხზე პასუხს არ იძლევა. იგი არც ცდილობს განსაზღვროს შესაძლებლობის ის ხარისხი. რომელიც აუცილებელია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. როგორც თვით კრისი, ისე მისი მიმდევრები აცხადებენ, რომ ამ საკითხის გადაწყვეტა მთლიანად დამოკიდებული უნდა იყოს სასამართლოს თავისუფალ მიხედულებაზე.

¹ ვ. ლენინი, თხზ., გამ. მე-4. ტ. XIV, გვ. 15.

საკითხის ასეთი გადაწყვეტა ბურჟუაზიული იურიტების მიერ შემოხვევითი არ არის. ისინი ცდილობენ იურიდიულად დაასაბუთონ და დააყანონონ ის თვითნებობა, რომელიც საერთოდ დამახასიათებელია იმპერიალიზმის პერიოდის ბურჟუაზიული იუსტიციისათვის. მოსამართლეს ფართო გასაქანი ეძლევა, თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში თავისუფლად განსაჯოს „აბსტრაქტული შესაძლებლობის“ ის ხარისხი, რომელიც საკმარისია პასუხისმგებლობისათვის. მას შეუძლია უსასრულოდ გააფართოვოს პასუხისმგებლობის ფარგლები, თუ ეს საჭიროა მშრომელთა წინააღმდეგობის დასათრგუნავად და, პირიქით, შეზღუდოს ეს ფარგლები, თუ ამას მოიხზავს გაპატონებული კლასის ინტერესები. სწორედ ამ მოქნილობის. ელასტიურობის გამო აბსტრაქტული საფრთხის თეორია, ფაქტოდ არის გავრცელებული იმპერიალიზმის პერიოდის ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში.

*

საფრთხის ნამდვილი არსი შეიძლება გაგებულ იქნეს მხოლოდ შესაძლებლობის ცნების შინაარსის გამორკვევის საფუძველზე. შესაძლებლო სინამდვილის განვითარების პროცესს წარმოადგენს. შესაძლებლობა უნდა განვასხვავოთ სინამდვილისაგან. ერთის მხრით შესაძლებლობა ჯერ კიდევ არ არის სინამდვილე. როგორც დიალექტიკური მატერიალიზმი გვასწავლის, „ახალი იბადება ძველის წიაღში; ძველის განვითარების პროცესში: უკვე ძველშია ახლის წარმოშობის შესაძლებლობა“¹. „მაგრამ ეს ახალი არსებობს არა როგორც ნამდვილი, მოქმედი, არამედ როგორც შესაძლებლობა“². თუ შესაძლებლობა სინამდვილის განხორციელების პროცესს წარმოადგენს, მაშინ იგი აუცილებლად გულისხმობს ისეთ მდგომარეობას, როცა განსაზღვრული მოვლენა ჯერ არ განხორციელებულა. ჯერ კიდევ არ გადაქცეულა სინამდვილედ. მაგრამ, მეორეს მხრივ, შესაძლებლობა სინამდვილის გარკვეულ მხარეს წარმოადგენს. რამდენადაც შესაძლებელია მხოლოდ ის, რასაც აქვს სინამდვილედ გადაქცევის უნარი, სინამდვილედ გადაქცევის ტენდენცია. ამ მხრივ რეალური შესაძლებლობა უნდა განვასხვავოთ ფორმალური ანუ ლოგიკური შესაძლებლობის ცნებისაგან. ფორმალურად შესაძლებელია ყველაფერი, რაც შინაგან წინააღმდე-

¹ დიალექტიკური მატერიალიზმის საკითხები, თსუ გამოცემა, თბ., 1955, გვ. 292.

² იქვე.

გობას არ შეიცავს, როგორც მაგალითად ხის რკინა. ფორმალური შესაძლებლობის თვალსაზრისით „უღრესად აბსურდული და უაზრო რამეც შეიძლება განხილულ იქნას როგორც შესაძლებლობა. შეიძლება ამ საღამოს მთვარე დაეცეს დედამიწას... შეიძლება ოსმალეთის სულთანი პაპი გახდეს, ვინაიდან იგი ადამიანია, მან შეიძლება მიიღოს ქრისტეს რჯული, გახდეს კათოლიკე მღვდლად და ა. შ.¹“.

რეალური შესაძლებლობა წარმოადგენს სინამდვილის მხარეს, რამდენადაც უკვე არსებულ სინამდვილეში მოიპოვება ქმედითი პირობები, რომელთაც აქვთ ტენდენცია სინამდვილედ გადაქცევა-სა. უნარი წარმოშვან განსაზღვრული შედეგი. რეალურად შესაძლებელი მხოლოდ ის არის, რაც ობიექტური პირობებით არის განსაზღვრული. შესაძლებლობა როგორც სინამდვილის მხარე „შესაძლებლობაა ახალი, მომავალი სინამდვილისათვის. იმ სინამდვილას, რომელიც ჯერ არ განხორციელებულა, ჯერ არ არსებობს“².

მაგრამ თუ შესაძლებლობას თავისი საფუძველი სინამდვილეში აქვს, ამავე დროს არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ყოველი საფუძველი წინააღმდეგობრივია და ამიტომ შეიძლება განვითარდეს საწინააღმდეგო მიმართულებითაც. როდესაც ვმსჯელობთ, რომ რაიმე მოვლენის განხორციელება შესაძლებელია, ამით ვადასტურებთ, რომ რეალურ სინამდვილეში მოცემულია განსაზღვრული პირობები, რომელთაც კანონზომიერად უნდა მოჰყვეს ამ მოვლენის განხორციელება, მისი სინამდვილედ გადაქცევა. მაგრამ ამავე სინამდვილეში შეიძლება არსებობდნენ სხვა ქმედითი პირობებიც, რომელთაც შეუძლიათ განვითარების პროცესს სხვა მიმართულებით წარმართონ.

აქედან ცხადია, რომ ის სინამდვილე, რომელიც შესაძლებლობის სფეროში ძვეს, ე. ი. პოტენციალური სინამდვილე ყოველთვის პრობლემატურია. ხოლო თვით მოვლენის განხორციელება ამ პრობლემის გადაჭრას წარმოადგენს. მოვლენის განხორციელება დამოკიდებულია იმაზე, რომ ქმედითი პირობები თანდათანობით იწიერდებიან და სძლევენ მოვლენისათვის ხელშემშლელი პირობების წინააღმდეგობას. სხვადასხვა შესაძლებლობათა წრე თანდათანობით იზღუდება, საწინააღმდეგო შესაძლებლობანი თანდათან ისპობიან და როდესაც პირობათა მთელი ერთობლიობა უკვე

¹ Гегель, Сочинения, т. I, Логика, 1930, стр. 241.

² დიალექტიკური მატერიალიზმის საკითხები, 1955, გვ. 293.

განხორციელებულია, განსაზღვრული შესაძლებლობა სინამდვილედ იქცევა.

სინამდვილის განხორციელების, ე. ი. შესაძლებლობის ნამდვილობად გადაქცევის პროცესთან დაკავშირებით წარმოიშვება შესაძლებლობის ხარისხების საკითხი. რაც უფრო ინტენსიურია ქმედითი პირობების ძალა და, პირიქით, სუსტია ხელშემშლელი პირობების ძალა. რაც უფრო დიდია შედეგისათვის ხელშემწყობი პირობების წრე, მით უფრო დიდია რაიმე მოვლენის განხორციელების შესაძლებლობის ხარისხი, და პირიქით.

დიალექტიკური მატერიალიზმის მიერ შემუშავებული ცნება შესაძლებლობის შესახებ მკვეთრად განსხვავდება ბურჟუაზიული იურისტების „ობიექტური“ ანუ აბსტრაქტული შესაძლებლობის ცნებისაგან. კრისი და მისი მიმდევრები თვლიან თავისი „ობიექტური შესაძლებლობის“ ცნებას არა რეალური შინაარსის, არამედ ფორმალურ-სუბიექტური ხასიათის მატარებელ ცნებად. ამის საწინააღმდეგოდ ჩვენ შესაძლებლობა გვესმის როგორც რეალური შინაარსის შემცველი, ვინაიდან მისი არსებობისათვის აუცილებელია, რომ რეალურ სინამდვილეში არსებობდეს მისი განხორციელების ქმედითი პირობები. ე. წ. „ობიექტური შესაძლებლობის“ ცნება წარმოადგენს აბსტრაქტული ხასიათის ცნებას, იგი აგებულია კონკრეტული სინამდვილისაგან აბსტრაგირების შედეგად. ჩვენის აზრით კი, შესაძლებლობის ცნება გულისხმობს კონკრეტულ შინაარსს, მისი არსი სინამდვილის კონკრეტული პირობების თანაფარდობიდან დგინდება. „ობიექტურ შესაძლებლობას“ საქმე აქვს მხოლოდ წარმოსახულ, ადამიანის ცნობიერებაში არსებულ შესაძლებლობასთან. ხოლო დიალექტიკური მატერიალიზმისათვის შესაძლებლობა ჩვენი მსჯელობის პროდუქტი კი არ არის, არამედ მისი ობიექტია. ე. წ. „ობიექტური შესაძლებლობის“ ცნება ლოგიკური თანამიმდევრობით გამომდინარეობს მიზეზობრივი კავშირისა და კანონზომიერების ცნების სუბიექტურ-იდეალისტური გაგებიდან, დიალექტიკური მატერიალიზმისათვის კი შესაძლებლობის ცნება აუცილებელი დასკვნაა ჩვენს გარეშე არსებული ობიექტური სამყაროს რეალობის, მიზეზობრივ კავშირთა რეალობის აღიარებიდან. მსჯელობა ე. წ. „ობიექტურ შესაძლებლობაზე“ ადამიანის ცოდნის შეზღუდულობის ნაყოფია. პირიქით, ჩვენი მსჯელობა შესაძლებლობის შესახებ ემყარება სინამდვილის პირობებისა და იმ კანონების ცოდნას, რომელნიც ამ სინამდვილეში მოქმედებენ. მსჯელობა ე. წ. „ობიექტურ შესაძლებლობაზე“ გაურკვეველი და არათვალ-

საჩინოა, მაშინ როდესაც დიალექტიკური მატერიალიზმის მსჯელობას შესაძლებლობის შესახებ გარკვეულობა და თვალსაჩინოება ახსნათებს.

თუ ჩვენ შესაძლებლობის ცნებას საფრთხის ცნების განმარტებისათვის გამოვიყენებთ. დავინახავთ, რომ საფრთხე, ე. ი. შევწუხებდეთ შედგენის განხორციელების შესაძლებლობა არსებობს მაშინ, როდესაც კონკრეტულ სინამდვილეში მოცემულია მისი განვითარების ქმედითი პირობები, რომლებიდანაც კანონზომიერად მოსალოდნელია შედგენის ნამდვილად განხორციელება. როდესაც ჩვენ ვხედავთ ჩამოხვავებულ კლდეს, ჩვენ ვამბობთ, რომ სახლს, რომელიც ამ კლდის ძირში დგას. ჩვენ ვამბობთ, რომ სახლს, რომელიც დაე, ბურჟუაზიულმა კრიმინალისტებმა ამტკიცონ -- თუ ადამიანის შეგნებული მოქმედების წყალობით კლდის ჩამოხვავება თავიდან იქნა აცილებული ან მისი დაცემა სავა მხარეს იქნა წარმართული, თავიდანვე არავითარი საფრთხე არ ყოფილა. ჩვენ ამტკიცებდ ვიცით, რომ სახლის დანგრევის საშიშროება არსებობდა რეალურად და კონკრეტულად, რომ ამ საშიშროების საფუძველი იყო კლდის უკვე დაწყებული ჩამოწოლა და რომ ადამიანის მოქმედებამ ხელი შეუშალა ამ შესაძლებლობის სინამდვილედ გადაქცევას.

ეს რეალური საფრთხე. რეალური და უშუალო შესაძლებლობა დანაშაულებრივი შედგენის წარმოშობისა არსებობს დანაშაულის მცდელობის დროს. სწორედ ამიტომ წარმოადგენს დანაშაულის მცდელობა, მის მომზადებასთან შედარებით, უფრო მეტი საზოგადოებრივი საშიშროებას შემცველ მოქმედებას და სწორედ ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ, მიუხედავად მოსამზადებელი მოქმედების პრინციპული დასჯადობისა, ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში იგი იშვიათად ისჯება, ხოლო მცდელობა, პირიქით, როგორც საერთო წესი. სასჯელს იწვევს. ამ გარემოებაზე ზოგჯერ ის კრიმინალისტებიც მიუთითებენ, რომელთა აზრით, ჩვენს კანონმდებლობაში წაშლილია ყოველგვარი ზღვარი მცდელობასა და მოსამზადებელ მოქმედებას შორის. ასე. მაგალითად. პროფ. მოკრინსკი აღნიშნავდა: როდესაც საქმე გვაქვს ისეთ მოქმედებასთან, რომელსაც ჩვეულებრივად მცდელობად თვლიან, მოქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის საკითხის გადაწყვეტისათვის არ არის საჭირო ჩაფიქრება. მაგრამ როდესაც ისეთი მოქმედების ნიშნები გვაქვს. რომელსაც ჩვეულებრივად მომზადებას აკუთვნებენ. სასამართლომ ფრთხილად უნდა გადაჭრას საკითხი.

თხი, სოციალურად ზანაშა თუ არა მოქმედება და არის თუ არა პოლიტიკურად მიზანშეწონილი სისხლისამართლებრივ ღონისძიებათა გამოყენება¹. მცდელობის დანაშაულებრივი ხასიათის საკითხის გადაჭრას „არ სჭირდება ჩაფიქრება“ სწორედ იმიტომ, რომ მცდელობა დანაშაულებრივი საქმიანობის დაბოლოების უშუალო და რეალურ შესაძლებლობას შეიცავს.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი ილაშქრებს იმ შეხედულების წინააღმდეგ, რომ მცდელობა დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობის რეალურ შესაძლებლობას შეიცავს. ასე, მაგალითად, ნ. კუზნეცოვას აზრით, მცდელობა შედეგის განხორციელების რეალურ შესაძლებლობას კი არ შეიცავს, არამედ მის აუცილებლობასაც; ხოლო დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა, ნ. კუზნეცოვას აზრით, უკვე დანაშაულის მოსაზრებულ მოქმედებაშია მოცემული.

„თუ მივიღებთ, წერს ნ. კუზნეცოვა, — რომ მცდელობა შედეგის განხორციელების მხოლოდ რეალურ შესაძლებლობას ჰქონის. მაშინ იმ დასკვნამდე უნდა მივიდეთ, თითქოს შესაძლებლობა თავისთავად გარდაიქმნება სინამდვილედ (ამ შემთხვევაში — დანაშაულებრივი შედეგის ნამდვილად განხორციელებად), ვინაიდან დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად არავითარი სხვა მოქმედება არ არის საჭირო, გარდა იმ მოქმედებისა, რომლითაც ხორციელდება მცდელობა — ან დანაშაული — ეს სულერთია. დანაშაულის აღმასრულებელ მოქმედებას კანონზომიერად და აუცილებლობით მოყვება დანაშაულებრივი შედეგი. დანაშაულებრივი მოქმედების გაწყვეტა შესრულების სტადიაზე გვაძლევს დანაშაულის მცდელობას“².

ნ. კუზნეცოვას ზემოთ მოყვანილი მსჯელობა, ჩვენის აზრით, გაუგებრობაზეა აგებული.

არ შეიძლება დავეთანხმოთ ნ. კუზნეცოვას იმაში, თითქოს დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედება იძლევა დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალურ და უშუალო საშიშროებას. რა თქმა უნდა, საფრთხის ცნება — ფარდობითი ცნებაა და შედეგის განხორციელების რაღაც, თუმცა მეტად უმნიშვნელო საშიშროება

¹ С. П. Мокри нский, Покушение и приготовление в советском праве, „Советское право“, 1927, № 1, стр. 65.

² Н. Ф. Кузнецова, Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, Изд. Моск. универс., М., 1958, стр. 81—82.

მოსამზადებელი მოქმედების დროსაც არსებობს. მაგრამ მოსამზადებელი მოქმედების ხასიათი და ამ მოქმედების სიშოოე დანაშაულის დამთავრების სტადიიდან საუფუძველს არ გვაძლევს: მივაწეროთ მას ვნების წარმოშობის უშუალო და რეალური საშიშროება.

ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ ნ. კუზნეცოვა ეოთინეთში ურევს შესაძლებლობისა და აუცილებლობის ცნებებს. შესაძლებლობა შეიცავს მოვლენის განხორციელების ტენდენციას, მაგრამ იგი შეიძლება სინამდვილედ არ გადაიქცეს. „სინამდვილის განვითარების პროცესი წინააღმდეგობათა ბრძოლის პროცესია: ორი საწინააღმდეგო სონენტო ებრძვის ერთმანეთს; მარჯვენებელია, რომ თვით სინამდვილეში არის შესაძლებლობა იმისა, რომ მ ბრძოლის პროცესში ერთი გაიმარჯვებს ან მეორე“.

სწორედ ეს მომენტი ახასიათებს მცდელობას. მცდელობა ხომ ყოველთვის გულისხმობს იმას, რომ დანაშაულგებრივი შედეგი არ განხორციელდება. ეს იმიტომ სდება, რომ დანაშაულგებრივი შედეგის წარმოშობის საშიშროებას, რომელიც ადამიანის მოქმედებითაა შექმნილი, წინააღმდეგა სხვა შესაძლებლობა. რეალურ სინამდვილეში თავი იჩინებს სხვა პირობებმა, რომლებმაც ხელი შეუშალეს შედეგის განხორციელებას.

შესაძლებლობის ამ წინააღმდეგობრივი ხასიათის უგულებელყოფამ და შესაძლებლობის მავიჯრად აუცილებლობის ცნების გამოყენებამ ნ. კუზნეცოვა შემდეგ შეუსაბამო დასკვნამდე მიიყვანა: „მოქმედება, რომლითაც მცდელო¹ ხორციელდება. დანაშაულგებრივი შედეგის განხორციელების მხოლოდ რეალურ შესაძლებლობას როდი შეიცავს. იგი წარსოადგენს სტადიეტის შემოქმედ. მიხეზობრივ საქმიანობას, რომელიც შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას, რაც მოსამზადებელი მოქმედებით არის შექმნილი, სინამდვილედ — განხორციელებულ დანაშაულგებრივ შედეგად აქცევს“². მაგრამ ყველასათვის ცხადია, რომ თუ შედეგი უკვე განხორციელდა. ეს დამთავრებული დანაშაულია, და არა მცდელობა. ამ არეგ-დარევაზე კუზნეცოვა იმის გამო მივიდა, რომ მცდელობაში იგი შედეგის განხორციელების აუცილებლობას ხედავს.

შრომის სხვა ადგილებში ნ. კუზნეცოვა ცდილობს თავიდან აიცილინოს ეს შეუსაბამო დასკვნა და შემდეგ ფორმულას აყენებს: „მოქმედება. რომლითაც ხორციელდება მცდელობა, ისეთია, რომ

¹ დიალექტიკური მატერიალიზმის საკითხები, 1955, გვ. 294.

² ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ 82.

თუ დანაშაულებრივი საქმიანობა დაუბრკოლებლად განვითარდა, ავი თვით იწვევს დანაშაულებრივ შედეგს, დანაშაულის შესრულებისაკენ მიმართული მოქმედების კანონზომიერ დაბოლოებას¹. პირიქით, „მოსამზადებელი მოქმედება, ჰქმნის რა ზიანის მიყენების პირობებს, წინამძღვრებს, შესაძლებლობას, თავისით არასდროს არ გამოიწვევს შედეგს“².

სინამდვილეში ადამიანის მოქმედება, იზოლირებულად, თავისთავად აღებული, არასდროს არ იწვევს დანაშაულებრივ შედეგს. ყოველი დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობისათვის აუცილებელია პირობათა ერთობლიობა, რომლის გამოკლების შემთხვევაში შედეგი არ განხორციელდებოდა. მაგალითად, ადამიანს სურს მოწამლოს სხვა ადამიანი და სასმელში საწამლავს ურევს. დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობისათვის აუცილებელია მეორე პირმა სასმელი დალიოს. საწამლავის მიწოდება ადამიანისათვის მკვლელობის მცდელობაა, თუმცა საწამლავის მიწოდებით შედეგი თავისთავად არ განხორციელდება. ხოლო კუზნიცოვას აზრით, აქ გვექნება არა მცდელობა, არამედ მოსამზადებელი მოქმედება, ვინაიდან თვით ეს მოქმედება შედეგს არ გამოიწვევს.

ის შეხედულება, რომ მცდელობა შეიცავს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალურ საფრთხეს, გაკრიტიკებულია სბჰოთა ლიტერატურაში საწინააღმდეგო თვალსაზრისითაც. ასე, მაგალითად, პროფ. ნ. დურმანოვის აზრით, მცდელობა ყოველთვის როდრი ქმნის დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალურ საფრთხეს. „ეს სწორია მცდელობის ძალიან ბევრი შემთხვევის მიმართ. — აღნიშნავს ნ. დურმანოვი, — მაგრამ ზოგჯერ... მცდელობას ისეთი ხასიათი აქვს, რომ იგი არ ჰქმნის ობიექტისათვის რეალურ საფრთხეს“³. ასეთი ხასიათის მცდელობად ნ. დურმანოვი თვლის მცდელობას უვარგისი საშუალებებით და უვარგისი ობიექტზე. როდესაც მოქმედებას არათუ კონკრეტულ შემთხვევაში არ გამოუწვევია ობიექტის დაზიანება, არამედ არც შეეძლო იგი გამოეწვია⁴.

¹ ნ. კუზნიცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 82.

² იქვე.

³ Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. Госюриздат, М., 1955, стр. 111..

⁴ იქვე, გვ. 49.

რამდენადაც პროფ. ნ. ღურმანოვის მოსაზრება შეეხება მხოლოდ უვარგის მცდელობას, ამ მოსაზრებას ჩვენ დაწვრავებით შევეხებით უვარგისი მცდელობის საკითხის განხილვის დროს. ეხლა კი აღვნიშნავთ, რომ, თუ მოქმედება არ შეიცავს დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობის ტენდენციას, ე. ი. თუ შედეგის წარმოშობა ამ მოქმედებიდან კანონზომიერად მოსალოდნელი არ იყო. ასეთი მოქმედება, ჩვენის აზრით, არც შეიცავს მცდელობის ნიშნებს, არამედ იგი შეიძლება განხილულ იქნეს მხოლოდ როგორც მოსაშაადებელი მოქმედება ან როგორც დანაშაულებრივი განზრახვის გამოვლინება.

§ 2. დანაშაულის მცდელობის ცნების განსაზღვრება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში

დანაშაულის მცდელობის ცნების განსაზღვრება საბჭოთა სისხლის სამართალში პირველ დ მოუცმული იყო რს სრ-ის 1919 წლის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო საწყისებში. სახელმძღვანელო საწყისების მე-16 მუხლის თანახმად, „დანაშაულის მცდელობად ითვლება მოქმედება, მიმართული დანაშაულის ჩასადენად, როდესაც მისმა ჩამდენმა შეასრულა ყოველივე, რასაც საჭიროდ თვლიდა თავისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად. მაგრამ დანაშაულებრივი შედეგი არ დადგა მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“. ეს განსაზღვრება მეტად არასრულყოფილი იყო, იგი მოიცავდა მხოლოდ დამთავრებულ მცდელობას და არათერს ამბობდა დაუმთავრებელ მცდელობაზე. ე. ი. ისეთ მცდელობაზე, როდესაც პირს არ შეუძრულებია ყოველივე რაც მას საჭიროდ მიაჩნდა დანაშაულის ჩასადენად.

ეს ნაკლი ვამოასწორა რსფსრ-ის 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსმა. ამ კოდექსის მე-13 მუხლი შემდეგნაირად განსაზღვრავს მცდელობას: „დანაშაულის მცდელობად ითვლება მოქმედება, მიმართული დანაშაულის ჩადენაზე, როდესაც მისმა ჩამდენმა არ შეასრულა ყოველივე ის, რაც აუცილებელი იყო მისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად ან როდესაც მან თუმცა შეასრულა ყოველივე, რასაც აუცილებლად თვლიდა, მაგრამ დანაშაულებრივი შედეგი არ დადგა მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“.

ამ განსაზღვრებაში გამოსწორებულია 1919 წლის სახელმძღვანელო საწყისების ნაკლოვანება: იგი მოიცავს არა მარტო დამთავრებულ, არამედ აგრეთვე დაუმთავრებელ მცდელობასაც. მაგ-

რამ. მეორე მხრივ, დაუმთავრებელი მცდელობა იმდენად ფართოდ არის განმარტებული, რომ არსებითად იგი მოსამზადებელ მოქმედებასაც მოიცავს. მართლაც, 1922 წლის კოდექსის მე-13 მუხლი ლაბარაკობდა მოქმედებაზე, რომელიც მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად და რომელსაც შედეგი არ მოჰყვა იმის გამო, რომ დანაშაულები არ შეასრულა ყოველივე ის, რაც აუცილებელი იყო დანაშაულებრივი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად ეს მომენტები მომზადებასაც ახასიათებს. მომზადებაც, წარმოადგინს მოქმედებას. მიმართულს დანაშაულის ჩასადენად. მაგალითად, იარაღის შექმნა მკვლელობისათვის წარმოადგენს მოქმედებას, მიმართულს დანაშაულის ჩასადენად. მომზადების დროსაც დანაშაულებრივი შედეგი არ ხორციელდება დანაშაულის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზის გამო. მაგალითად, სუბიექტმა ვერ მოახერხა შექმნილი იარაღის გამოყენება კაცის მოსაკლავად. რადგან იარაღი მას უნახეს და ჩამოართვეს, თუმცა იმ პერიოდის ლიტერატურა და სასამართლო პრაქტიკა არ იძლევა მცდელობის ცნებას ასეთ ფართო მნიშვნელობას და მცდელობად მხოლოდ ისეთ მოქმედებას თვლიდა. რომელიც დანაშაულის შემადგენლობის ასრულებას წარმოადგენდა, მაგრამ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლი იძლეოდა საფუძველს მცდელობის გავრცობითი განმარტებისათვის. ამიტომ პართებულად მიუთითებს ნ. კუზნეცოვა, რომ „სასამართლოებს უძნელდებოდათ დანაშაულის მომზადების გამიჯვნა დანაშაულის დაუმთავრებელი მცდელობისაგან, ვინაიდან მომზადების დროსაც სუბიექტი არ ასრულებს ყოველივე იმას, რასაც აუცილებლად თვლის დანაშაულის განსახორციელებლად. ამავ დროს, რამდენადაც რსფსრ-ის 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი არ ითვალისწინებდა მომზადების დასჯადობას, ამდენად მომზადებისა და მცდელობის გამიჯვნის საკითხს პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა, იგი ნაწილი იყო პრობლემისა დანაშაულებრივი და არა არა-დანაშაულებრივი ქმედებების გამიჯვნის შესახებ“¹.

1924 წლის „ძირითადი საფუძვლები“, როგორც ცნობილია, ტერმინს „მცდელობა“ სრულიად არ აწესებენ. ისინი აერთიანებენ მთელ დასასჯელ წინასწარ დანაშაულებრივ საქმიანობას ერთ ცნებაში — „დაწყებული და ბოლომდე მიუყვანელი დანაშაული“.

¹ Н. Ф. Кузнецова. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. Изд. Моск. ун-та, М., 1958, стр. 13—14.

1924 წლის „ძირითადი საწყისების“ მე-11 მუხლში ნათქვამი იყო: „უკეთეს დაწყებული დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი, ე. ი. დანაშაულებრივი შედეგი რაიმე მიზეზის გამო არ განხორციელდა, სასამართლომ სოციალური დაცვის იმ ღონისძიების არჩევის დროს, რაც ამ დანაშაულისათვის სისხლს სამართლის კანონითაა გათვალისწინებული, მხედველობაში უნდა მიიღოს დანაშაულის ჩაძდენი პირის სამიშროების ხარისხი და დანაშაულებრივი განხორციელების ხარისხი“.

მცდელობის ცნების განსაზღვრებას არ იძლევიან აგრეთვე რსფსრ-ის 1926 წლისა და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები, თანაც ზოგიერთი მათგანი სულაც არ ახსენებს ტერმინს „მცდელობა“ (საქართველოს სსრ და ბელორუსიის სსრ კოდექსები). დანარჩენები კი ამ ტერმინს იცნობენ, მაგრამ მცდელობის ცნებას არ განსაზღვრავენ. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის მე-16 მუხლში მოცემულია მცდელობის განმარტება.

რამდენადაც 1924 წლის „ძირითადი საწყისების“ მიხედვით, მცდელობასთან ერთად, მოსაშზადებელი მოქმედებაც ისჯებოდა, ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი თვლიდა, რომ მცდელობისა და მომზადების განსაზღვრებას და მათ ერთმანეთისაგან გამიჯნვას არავითარი პრაქტიკული მნიშვნელობა არა აქვს. ამ შეხედულებას 1929 წელს იზიარებდა პროფ. ა. ტრაინინი. მისი აზრით, „საბჭოთა კანონმდებლობის სისტემაში... მცდელობისა და მომზადების განსხვავებას მეტად მცირე მნიშვნელობა აქვს: რამდენადაც მე-19 მუხლი დასასჯელი წინასწარი მოქმედების მთელ სფეროს მოიცავს, რამდენადაც შემდეგ „დანაშაულის მომზადების ხარისხი“ და „მისი შედეგების განხორციელების სიახლოვე“ სასამართლოს თავისუფალი შეფასების საგანს შეადგენს, იმდენად „მცდელობისა“ და „მომზადების“ ცნებების გამოყენებას არსებითად ყოველივე საფუძველი ეცლება; აქ ტრადიციის პატივისცემა მეტია, ვიდრე რეალური მდგომარეობის გათვალისწინება“¹. ამის შესაბამისად, პროფ. ა. ტრაინინი მოითხოვდა წინასწარი დანაშაულებრივი მოქმე-

¹ А. Н. Трайнин, Уголовное право. ч. общая, М., 1929, стр. 328—329. ამავე მოახზობას გამოთქვამს მოკრინსკი: „მომზადებისა და მცდელობის ცნებათა შეერთება მეტად აადვილებს მოსამართლის ამოცანას, ვინაიდან თავისუფლებს მას მათ შორის საზღვრის ნიშნების აუცილებლობისაგან და ერთი კალმის მოსმით აუქმებს იმ შრავალრიცხოვან თეორიებს, რომელნიც ამ მიზნით იყო შექმნილი“. С. П. Мокринский, Приготовление и покушение в советском праве, „Советское право“, 1927, № 1, стр. 65.

დებილ ამგვარ განმარტებას: „პირის მოქმედება, მიმართული შედეგის განხორციელებაზე, უკეთეს ეს შედეგი არ განხორციელდა...“¹.

ეს შეხედულება არ იყო გაზიარებული საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში უკანასკნელი წლების განმავლობაში. რამდენადაც ავით კანონი მოითხოვს მოსამართლისაგან. რათა მან სასჯელის კონკრეტული ღონისძიებები დანიშნის დროს მხედველობაში მიიღოს. თუ რა სტადიაზე შეჩერდა დანაშაულებრივი განხორციელება. ვინაიდან ამ მომენტს დიდი მნიშვნელობა აქვს მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების დადგენისათვის, ამდენად დანაშაულის მცდელობისა და მომზადების ცნებათა გამიჯვნას და შესაბამისად განსაზღვრას დიდი პრინციპული მნიშვნელობა ეძლევა.

ამასთან ერთად. საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ისეთი აზრიც იყო გამოთქმული. რომ თვით კანონში ზუსტად გამიჯვნა მცდელობისა და მომზადებისა შეუძლებელია, ვინაიდან „მომზადება ხშირად ვადადის მცდელობაში და მთელ რიგ მოქმედებას მათ შორის შუალედი ადგილი უჭირავს“². არსებითად ამავე შეხედულებას იზიარებდა პროფ. ა. ტრანიჩინი უკანასკნელ წლებშიაც. სასჯელობრ. წეოალში, რომელიც მან მოსამზადებელ მოქმედებას მიუძღვნა და რომელშიც იგი მოსამზადებელი მოქმედების პრინციპულ დაჯადობას ასაბუთებდა, პროფ. ტრანიჩინი ამტკიცებდა, რომ მოსამზადებელი მოქმედების დაუსჯელობა დააყენებს მოსამართლეთა წინაშე მომზადებისა და მცდელობის ცნებათა გამიჯვნის ანოცანას. „ეს ამოცანა კი არ შეიძლება ადვილად გადასაწყვეტად ჩაითვალოს“³.

როგორც ლიტერატურაში უკვე აღნიშნული იყო, საკითხის სიძნელე არ შეიძლება წარმოადგენდეს საფუძველს იმისათვის, რათა უარყოფილ იქნეს განსაზღვრულ ცნებათა საკანონმდებლო გზით გადაჭრა. პირიქით. სწორედ ეს სიძნელე უნდა წარმოადგენდეს საბაზს საკანონმდებლო განმარტებების მოცემისა და ამით მოსამართლის მუშაობის გაადვილებისათვის⁴. სისხლის სამართლის

¹ А. Н. Трайнич, Уголовное право. ч. общая, М., 1929, стр. 329.

² Рогинский, и Карницкий, Уголовный кодекс РСФСР. Комментарий. М., 1936, стр. 61.

³ А. Н. Трайнич, Уголовная ответственность за приготовительные к преступлению действия, „Социалистическая законность“ 1953, № 12, стр. 31, 32.

⁴ М. И. Ковалев, Ответственность за приготовительные к преступлению действия, „Социалистическая законность“, 1954, № 8, стр. 21; Т. Церетели, Наказуемость приготовления к преступлению по советскому

კანონმდებლობის ღირსებას შეადგენს მისი კონსტრუქციების ნათელი და მკვეთრი ხასიათი, მის განმარტებათა სიზუსტე და გარკვეულობა. ხოლო ისეთი ძირითადი ცნებების არ განსაზღვრა, როგორცაა მცდელობა და მომზადება და მათი განმასხვავებელი კრიტერიუმის გამოძებნის დაკისრება სასამართლო პრაქტიკისათვის, ერთის მხრით, მეტად მძიმე ამოცანა იქნებოდა მოსამართლეებისათვის, ხოლო, მეორე მხრით, ხელს არ შეუწყობდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მასშტაბის განსაზღვრულობას. ამიტომ საბჭოთა იურისტების უმრავლესობა იმ თვალსაზრისს იზარებდა, რომ თვით კოდექსში აუცილებლად უნდა იქნეს მოცემული როგორც მოსამზადებელი მოქმედების, ისე მცდელობას განსაზღვრა.

როგორ უნდა იქნეს განსაზღვრული დანაშაულის მცდელობის ცნება სოციალისტურ სისხლის სამართალში?

თუ მცდელობად ისეთი მოქმედება უნდა ჩაითვალოს, რომელიც პქმნის დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობის საფრთხეს. ე. ი. მოქმედება, რომელსაც კანონზომიერად შეიძლება მოჰყვეს დანაშაულებრივი შედეგი, გასაგებია, რომ მცდელობის ცნება არ შეიძლება სუბიექტურად იქნეს განმარტებული.

ამის გამო, ჩვენ მიუღებლად მიგვაჩნია მცდელობის ცნების ის ვანსაზღვრება, რომელიც ჩეხოსლოვაკიის რესპუბლიკის 1952 წლის კოდექსშია მოცემული. ამ კოდექსის მიხედვით, დანაშაულის მცდელობად ითვლება „საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, ჩადენილი კანონით გათვალისწინებული შედეგის გამოწვევის მიზნით. უკეთუ ეს შედეგი არ განხორციელდა“ (§ 5). თუმცა მითითება მოქმედების საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათზე გამოორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ დაისაჯოს მხოლოდ და მხოლოდ ლიტონი განზრახვა. ლიტონი დანაშაულებრივი ნება. მაგრამ მაინც ეს ფორმულა იძენად ფართოა. რომ მცდელობასთან ერთად მოსამზადებელ მოქმედებასაც მოიცავს. მოსამზადებელი მოქმედებაც ხომ ისეთი მოქმედებაა, რომელიც ჩადენილია „კანონით გათვალისწინებული შედეგის გამოწვევის მიზნით“. მაშ როგორ უნდა განვასხვავოთ მცდელობა, რომელსაც ჩეხოსლოვაკიის რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი სჯის, და მომზადება, რომელიც ამ კო-

уголовному праву, „Социалистическая законность“, 1954, № 12; И. С. Тишкевич, Приготовление и покушение по уголовному праву, Госюриздат, М., 1958, стр. 100—101.

დკისი იანიხმად. დაუსჯელად ითვლება? ცხადია. ამ ცნებათა განმარტებული ნიშანი კანონის ფორმულაში არა ჩანს.

მცდელობის განსაზღვრებისათვის შეიძლება გამოყენებული ყოფილიყო საკმაოდ ვავრცელებული საკანონმდებლო ფორმულა — „მოქმედება, რომელიც წარმოადგენს დანაშაულის განხორციელების დაწყებას“. მართლაც, ამ განსაზღვრას საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში ჰყავდა თავისი მომხრეება. მაგალითად, რსფსრ-ის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 1946 წლის კომენტარებში აღნიშნულია, რომ მცდელობა ჩვეულებრივ ესმით, როგორც ასრულების დასაწყისი¹.

ანალოგიურად განსაზღვრავენ მცდელობის ცნებას ზოგიერთი სახალხო დემოკრატიული ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსები.

ასე, მაგალითად, უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულის მცდელობად თვლის მოქმედებას, „რომლითაც დამნაშავე შეუდგა განზრახი დანაშაულის შესრულებას, მაგრამ იგი ბოლომდე ვერ მიაყვანა“ (§ 17).

ამგვარადვე ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსით „მცდელობად ითვლება მოქმედება, რომლითაც დაწყებულია, მაგრამ დამთავრებული არ არის განზრახი დანაშაულის შესრულება“ (მუხ. 16).

ჩვეულებრივად დაწყებულ დანაშაულად ითვლება მხოლოდ ისეთი მოქმედება, რომლითაც სრულდება დანაშაულის შემადგენლობა, ე. ი. მოქმედება, რომელსაც აღმასრულებელი მოქმედებეწოდება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, „დაწყებული დანაშაულის“ ცნება არ გამოდგება საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მცდელობის ცნების განმარტებისათვის და მისი მოსამზადებელი მოქმედებისაგან გამიჯნისათვის.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, არც 1924 წლის „ძირითადი საწყისები“ და არც მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები, უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის გარდა, მცდელობის ცნების განსაზღვრებას არ იძლეოდნენ. „ძი-

¹ იხ. ამ საკითხზე Wl. Solnař, Aktuelle Fragen des Allgemeinen Teils des Tschechoslowakischen Strafrechts. Beiträge zu Problemen des Strafrechts, Berlin, 1956. S. 12. მიზი ახრით, ეს განმარტებული ნიშანი დახუტულ უნდა იყოს სისხლის სამართლის მეცნიერებაში და სასამართლო პრაქტიკაში.

² А. Трайнин, В. Меньшагин, З. Вышинская. Уголовный кодекс РСФСР. Комментарий, М., 1946. стр. 27; იხ. აგრეთვე Д. Шаргородский, Вина и наказание в советском уголовном праве, М., 1945, стр. 21. 122

რითად საწყისებში“. მომზადება და მცდელობა გაენართიანებული იყო ერთ ცნებად და დახასიათებული როგორც „დაწყებული დანაშაული, რომელიც ბოლომდე არ ყოფილა მიყვანილი“. მამას ზამე, „დაწყებული დანაშაულის“ ქვეშ იგულისხმებოდა არა მარტო მცდელობა, არამედ მომზადებაც. ეს განსაკუთრებით სათლად ჩანს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლიდან, რომელიც იწყება შემდეგი სიტყვებით: „უკეთუ დაწყებული დანაშაული, თუნდაც იგი მოსამზადებელი მოქმედებით გამოიხატებოდეს...“ ასევე ესმოდა „დაწყებული დანაშაულის“ ცნება სასამართლო პრაქტიკასაც. სასელდობრ, რსფსრ-ის იუსტიციის სახალხო კომისარიატის და უმაღლეს სასამართლოს სადირექტივო წერილში რსფსრ-ის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის გამოყენების შესახებ მითითებული იყო, რომ მოსამზადებელი მოქმედება უნდა იწვევდეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, „უკეთუ იგი დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების დასაწყისის განსაზღვრულ კონკრეტულ ფორმაში გამოვლინდა“. რამდენადაც საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით „დაწყებული დანაშაული“ მოსამზადებელ მოქმედებასაც ნიშნავს, ამდენად ამ ტერმინის გამოყენებამ მცდელობის ცნების განსაზღვრისათვის შეიძლება ერთგვარი გაუგებრობა გამოიწვიოს, თუმცა იგი არსებითად ზუსტად გამოხატავს ამ ცნების შინაარსს.

არ შეიძლება დამაკმაყოფილებლად ჩაითვალოს მცდელობის ცნების ის განსაზღვრებაც, რომელსაც უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-16 მუხლი იძლეოდა. აღნიშნული კოდექსი მცდელობად თვლიდა „მოქმედებას, რომელიც მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად...“¹ დანაშაულის მცდელობის ასეთ განსაზღვრებას საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში პროფ. ა. გერცენზონი იზიარებდა. მისი აზრით, მცდელობად უნდა ჩაითვალოს „მოქმედება, რომელიც მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ

¹ საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში ხშირად არასწორად მიუთითებენ, თითქო უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-16 მუხლი განმარტავს მცდელობას, როგორც „მოქმედებას, უშუალოდ მიმართულს დანაშაულის ჩასადენად“ (იხ. მაგალითად, М. Д. Шаргородский, Преступления против жизни и здоровья, М., 1948, стр. 256; Советское уголовное право. Общая часть. Госюриздат, М., 1959, стр. 216 და სხვ). სინამდვილეში უკრაინის კოდექსის მე-16 მუხლში სიტყვა „უშუალოდ“ არ გვხვდება. საიდან შემოვიდა ჩვენს ლიტერატურაში ის აზრი, თითქოს უკრაინის სსრ საკანონმდებლობის მე-16 მუხლი ამ სიტყვას ხმარობს, გაუგებარია.

რომელსაც სუბიექტზე დამოკიდებული ან მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო დანაშაულებრივი შედეგი არ მოჰყოლია“¹. ორივე აღნიშნული განსაზღვრება არსებითად იმეორებს მცდელობის ცნების იმ განსაზღვრებას, რომელსაც 1922 წლის კოდექსი იძლეოდა. ამიტომ მათ შესახებ შეიძლება ითქვას ყოველივე ის, რაც 1922 წლის კოდექსის მე-13 მუხლის შესახებ იყო ნათქვამი, სახელდობრ: დანაშაულის ჩაადენად მიმართულ მოქმედებად მომზადებაც შეიძლება ჩაითვალოს; ამიტომ ეს განსაზღვრება მეტად ვრცელია. იგი მთელი დაუმთავრებელი დანაშაულებრივი საქმიანობის სფეროს მოიცავს.

საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში საკმაოდ გავრცელებულია მცდელობის განსაზღვრება. დაკავშირებული დანაშაულის შემადგენლობის ცნებასთან. ასეთი განსაზღვრება მოცემულია პროფ. ა. ტრაინინის შოკაძის დანაშაულს შემადგენლობის შესახებ. მისი აზრით, „დანაშაულის მცდელობა არსებობს იმ შემთხვევებში, როდესაც მოცემულია ამ დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ელემენტი, გარდა ერთისა—შედეგისა“². ამ შეხედულებას საფუძვლით იზიარებს ნ. კუზნეცოვა.³

დანაშაულის მცდელობის ასეთი განსაზღვრება, ჩვენის აზრით, შეორე უკიდურესობაში ვარდება. იგი მეტად ვიწროა და არსებობს მარტოოდენ. დამთავრებულ მცდელობას მოიცავს, ე. ი. ისეთ მცდელობას. როდესაც დამნაშავემ შეასრულა ყოველივე ის, რაც საჭირო იყო დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებისათვის. მაგრამ ეს შედეგი, დამნაშავის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, არ განხორციელდა. მაგრამ ასეთი სახის მცდელობასთან ერთად არსებობს დაუმთავრებელი მცდელობაც, რომლის დროსაც არ შეიძლება ითქვას, რომ „განხორციელებულია ამ დანაშაულის ყველა ელემენტი, გარდა ერთისა—შედეგისა“. თუ ბოროტმოქმედმა მტერს თოფი დაუმისნა. მაგრამ მესამე პირმა მას ხელი-სტაცა და შეაჩერა, ეს მკვლელობის მცდელობაა, მაგრამ არ შეიძლება ითქვას, რომ მკვლელობის ობიექტური მხარის შემადგენლობა აქ მთლიანად არის განხორციელებული⁴.

¹ А. А. Герцензон, Уголовное право, М., 1948, стр. 354.

² А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления, М., 1959, стр. 297.

³ ნ. კუზნეცოვა, დასაბ. ნაშრ., გვ. 82—83.

⁴ როგორც საფუძვლით მართებულად შენიშნავს პროფ. ნ. დურმანოვი, „ზნირად დაუმთავრებელ დანაშაულს სწორედ ის ახასიათებს, რომ შესრულებუ-

ა. ტრაინინის შეხედულებასთან ახლოს დგას ნ. ლიასის მიუ-
მოცემული განსაზღვრება მცდელობისა. მისი აზრით „მცდელო-
ბა არის სუბიექტის მიერ ისეთი განზრახვი
მოქმედების ჩადენა, რომელიც შედის დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარე-
ში და მიმართულია დანაშაულებრივი შედე-
გის მისაღწევად...“¹ ეს განსაზღვრება თავიდან იცილებს
იმ ნაკლოვანებას, რაც ა. ტრაინინის ფორმულას ჰქონდა, მაგრამ
მას მერე ნაკლოვანება ახასიათებს. ის მეტ ყურადღებას აქცევს
საკითხის ფორმალურ მხარეს, ვიდრე მის არსს. შესაძლებელია
მოქმედება დანაშაულის შემადგენლობის ერთ-ერთ ელემენტს წარ-
მოადგენდეს, მაგრამ ამავე დროს მომზადების სტადიას არ ცილდე-
ბოდეს. მაგალითად. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კო-
დექსის 144 მუხლის „ე“ პუნქტის თანახმად. ჩასატრევა კვადრი-
ციური მკვლელობის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტი. მაგრამ
თავისთავად ჩასატრევა წარმოადგენს მხოლოდ პირობების მომზა-
დებას მომავალი მკვლელობისათვის და უშუალო საფრთხეში არ
აყენებს მომავალ მსხვირბლს. მაშასადამე იგი მოსამზადებელი
მოქმედების სფეროში არ სცდება სოლო ლიასის ფორმულას
თანახმად. იგი მცდელობად უნდა ჩაითვალოს.

ჩვენის აზრით. მცდელობის ისეთ საკანონმდებლო ფორმულას.
რომელიც ყველაზე უკეთესად გამოხატავს მცდელობის მატერია-
ლურ არსს, წარმოადგენს საბჭოთა ლიტერატურაში საკმაოდ გავრ-
ცელებული ფორმულა. რომლის თანახმად მცდელობა არის მოქმე-
დება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე. და-
ნაშაულის მცდელობის ცნების ასეთი განმარტება მიღებულია კო-
რეის სახალხო რესპუბლიკის 1950 წლის სისხლის სამართლის კო-
დექსში (მუხ. 16). ალბანეთის სახალხო რესპუბლიკის 1952 წ.
სისხლის სამართლის კოდექსში (მუხ. 10). დაბოლოს, აღნიშნული
ფორმულა გაიზიარეს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკე-

ლი არ არის . . . მოქმედებათა მთელი რიგი. ეს განმარტებული ნიშანი განა-
კუთრებით თვალსაჩინოა, როდესაც დანაშაული შედგება ორი ერთმანეთისაგან
დროის მიხედვით დაშორებული მოქმედებისაგან, როგორცაა. მაგალითად, სპე-
კულაცია (Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по совет-
скому уголовному праву, М., 1955, стр. 113).

¹ Н. В. Лясс, Стадии преступной деятельности по советскому
уголовному праву. Автореферат диссертации на соискание ученой степе-
ни кандидата юридических наук, Л., 1952, стр. 12.

პის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1958 წლის საფუძვლებზე. საღუებლების მე-15 მუხლში ნათქვამია: „დანაშაულის პცდელბაჲ იიფლებჲ განსრასი მოქმედება, უშუალოდ ქამართული დანაშაულის ჩადენაზე. უკეთუ ამასთანავე დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი დანაშაულის ნებაზე დამოუკიდებელი მიხედვების გამო“.

მოქმედება, რომელიც უშუალოდ მართულია დანაშაულის განხორციელებაზე, უმეტესად წარმოადგენს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების რეალურ საფრთხეს. ამის დასამტკიცებლად შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მოსაზრებები:

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, რეალური საფრთხე არაერთხელ მართლაც, როდესაც ობიექტურ სინამდვილეში მოცემულია პირობები, რომელთაც აქვთ ტენდენცია ვნების გამოწვევისა. მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე, სწორედ ტენდენციას შეიცავს; ასეთ მოქმედებას კანონზომიერად შეიძლება მოჰყვეს დანაშაულებრივი შედეგი, თუ მის განხორციელებას სული არ შეუშალა რაიმე შემთხვევითმა გარემოებამ.

მავე დროს, მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე, უშუალოდ წინ უსწრებს დანაშაულებრივი შედეგის დადგომას. ამიტომ მიზეზობრივი კავშირის სხვა მიმართულებით განვითარების შესაძლებლობა აქ გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების სხვა, შედეგიდან უფრო დაშორებულ სტადიებზე.

დაბოლოს, ის გარემოება, რომ დამნაშავემ ისეთი მოქმედება ჩაიდინა, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის განხორციელებაზე, ადიდებს დანაშაულებრივი შედეგის რეალურად განხორციელების შანსებს იმ მხრივაც, რომ ამ მომენტიდან სუსტდება დანაშაულის ხელშემშლელი მოტივების ძალა და, პირიქით, იზრდება დანაშაულის ხელშემწყობი მოტივების სიძლიერე. ეს მოსაზრება განსაკუთრებით დამაჯერებლად განავითარა რუსმა კრიმინალისტმა მოკრინსკიმ: „სუბიექტს არ შეიძლება არ ესმოდეს, რომ განსაზღვრული მომენტიდან იგი შესაძლებლობას ჰქარავს, თუ დასჭირდა, ისე ახსნას თავისი მოქმედება, თითქოს მას არავითარი დანაშაულებრივი განზრახვა არ ჰქონდა. შეგნება, რომ იგი დამნაშავეა, არა მარტო სულიერად, არამედ გარეგნულადაც დამლუპველად მოქმედებს სოციალურად შემაფერხებელ წარმოდგენებზე და აიძულებს მას იჩქაროს. იმ შიშით, რომ მოუსწრებენ, ხელს შეუშლიან, გამოამქლავებენ. თუ კეისარი აყოვნებდა და ყოყ-

მანობდა იმ მომენტამდე, ვიდრე რუბიკონს გადაივლიდა (მხოლოდ ამის შემდეგ ჩაითვლებოდა იგი რომის კანონების მიხედვით სენატის ნების აშკარა მოწინააღმდეგედ, სახელმწიფო დამნაშავედ). მან ერთბაშად გამოიჩინა ენერჯია, სიმტკიცე და მოქმედების სისწრაფე, როგორც კი მდინარეს გასცდა; „*passus est alia*.“¹

ამგვარად ისეთი მოქმედების ჩადენა, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის განხორციელებაზე, ზეგავლენას ახდენს დანაშაულებრივი განზრახვის განვითარებაზე, ხოლო ეს, თავის მხრით, გამოიწვევს დანაშაულის მისაღწევად მიმართული ახალა მოქმედების ჩადენას. ამაში არ შეიძლება არ დავინახოთ კერძო გამოხატულება იმ დიალექტიკური ურთიერთშემოქმედებისა, რომელიც საზოგადოდ არსებობს დანაშაულებრივი ქმედობის სუბიექტურ და ობიექტურ მხარეებს შორის.

იმ შეხედულებას, რომ მცდელობა წარმოადგენს მოქმედებას, უშუალოდ მიმართულს დანაშაულის განხორციელებაზე, საკმაოდ ბევრი წარმომადგენელი ჰყავს საბჭოთა სისხლის, სამართლის ლიტერატურაში². მაგრამ ზოგიერთი კრიმინალისტიკის აზრით, აღნიშნულ ფორმულას კიდევ ესაჯიროება დასუსტება. ასე, მაგალითად, პროფ. ნ. დურმანოვის აზრით, „განმარტება მცდელობისა, როგორც დანაშაულის ჩადენაზე უშუალოდ მიმართული მოქმედებისა... კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა იქნეს მითითებით, რომ მცდელობის დროს დანაშავე უკვე ახორციელებს ობიექტის ხელყოფას“³. ამისდამიხედვით, ნ. დურმანოვი განსაზღვრავს მცდელობას როგორც „მოქმედებას, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის ჩადენაზე, დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებაზე, როდესაც დანაშავემ უკვე ხელყო ობიექტი. მომზადების დროს, მცდელობისაგან განსხვავებით. ჯერ კიდევ არ არის ობიექტის ხელყოფა“⁴.

მცდელობის ცნების ასეთი „კონკრეტიზაცია“ არათუ ხელს არ უწყობს ამ ცნების შენარსის ხუსტად დადგენას. არამედ. პირა-

¹ С. П. Мокринский. Наказание, его цели и предположения т. II, Томск, 1905, стр. 433—434; его же, Покушение и приготовление в советском праве, „Советское право“, 1927, № I, стр. 73.

² იხ. Советское уголовное право. Часть общая, М., 1952, стр. 279; Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 216; М. И. Якубович и В. Ф. Киричекко, Советское уголовное право, М., 1958, стр. 116.

³ Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, Госюриздат, М., 1955, стр. 108.

⁴ იქვე.

ქით, აბუნდოვნებს მას. თავის მხრივ, დასადგენი ხდება, როდის შეიძლება ითქვას, რომ სუბიექტმა უკვე განახორციელა ობიექტის ხელყოფა“? თუ დანაშაულის ობიექტი გავიგეთ ისე, როგორც იგი ესმით სოციალისტური სისხლის სამართლის ლიტერატურაში, ე. ი. როგორც განსაზღვრული საზოგადოებრივი ურთიერთობა, მაშინ „ობიექტის ხელყოფის“ ცნება მეტად ფართოა, იგი მოიცავს მონაწილეებელ მოქმედებასაც. ვინაიდან ყოველი დანაშაული აუცილებლად მიმართულია რაიმე სოციალისტური ურთიერთობის წინააღმდეგ. მაგრამ თუ ობიექტის ცნება უფრო ვიწროდ იქნება გაკებული. სახელდობრ, როგორც საგანი, რომელიც განიცდის უშუალო ზემოქმედებას, მაშინ პროფ. დურმანოვის ფორმულა მეტად ვიწროა და შეიძლება შექმნას ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს ავტორი მცდელობისათვის მოითხოვს ხელყოფის ობიექტის ნამდვილად დაზიანებას, რაც, რა თქმა უნდა, არ არის დამახასიათებელი მცდელობისათვის. ყოველ შემთხვევაში, ეს განსაზღვრება სულაც არ მოიცავს დაუმთავრებელ მცდელობას ან მცდელობას ადგილზე არმყოფ ობიექტზე. როდესაც „უშუალო შეხებას ობიექტთან“ ადგილი არა აქვს!

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკის აზრით: „მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე“, გაკებული უნდა იქნეს არა ობიექტური თვალსაზრისით, ე. ი. როგორც მოქმედება. რომლითაც ნამდვილად იწყება დანაშაულის ასრულება, არამედ სუბიექტურად, როგორც დამნაშავის ნების სუბიექტური წარმართვა დანაშაულის შესასრულებლად. თუ სუბიექტი ფიქრობს, რომ მისი მოქმედება მიმართულია დანაშაულის შესრულებაზე, უკვე ადგილი აქვს მცდელობას, თუნდაც სინამდვილეში დანაშაულის უშუალოდ შესრულებას ადგილი არ აქონდეს. ასე, მაგალითად. პროფ. შარგოროდსკი ამტკიცებს, რომ „ჩვენი კანონმდებლობა ამ საკითხში სუბიექტურ თეორიას იზიარებს“.

ამ შეხედულებას, ჩვენის აზრით, არავითარი საფუძველი არა აქვს არც საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაში და არც საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში და პრაქტიკაში. მისი მი-

¹ იხ. თ. წერეთლის და ე. მაყაშვილის რეცენზია პროფ. ნ. დურმანოვის დასახელებულ ნაშრომზე ჟურნალში „Советские государство и право“ 1957. № 1, стр. 131. იხ. აგრეთვე ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრომი, გვ. 83—85, და ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრომ., გვ. 103—104.

² М. Д. Шаргородский, Преступления против жизни и здоровья, Москва, 1948, стр. 256.

ლება იქნებოდა იმის აღიარება, რომ პასუხისმგებლობის საფუძველი, საბჭოთა სისხლის სამართლის თანახმად, არის მხოლოდ სუბიექტის საზოგადოებრივი საშიშროება და არა, მასთან ერთად, მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებაც. პროფ. შარგოროდსკის შეხედულება ეწინააღმდეგება დანაშაულის ცნების განმარტებას საბჭოთა სისხლის სამართალში. როგორც 1924 წლის ძირითადი საწყისების, ისე ახალი საფუძვლების თანახმად, მოქმედების ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის კონსტიტუციური ნიშანს წარმოადგენს და მხოლოდ ბრალი, დანაშაულის მხოლოდ სუბიექტური მხარე პასუხისმგებლობას ვერ დაასაბუთებს. პროფ. შარგოროდსკის სუბიექტური თეორიის წინააღმდეგ შეიძლება მოყვანილ იქნეს იგივე მოსაზრება, რომელიც მ. ე. მაიერს მოჰყავდა გერმანელი კრიმინალისტის ბირლინგის წინააღმდეგ. ამ უკანასკნელს გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 42 პარაგრაფის ფორმულა — მცდელობა როგორც „აღსრულების დასაწყისი“ სუბიექტურად ესმოდა. „სულ სხვაა განზრახვის განხორციელების დასაწყისი, — წერდა მ. ე. მაიერი. — და სულ სხვაა თეორიის მოქმედების განხორციელების დაწყება, რომლის ყველა ნიშანი ზუსტად განსაზღვრულია. როდესაც ვინმე მიაწვება რამდენიმე ცენტნერის სიმძიმის ქვას იმ განზრახვით, რომ დასძრას იგი ადგილიდან, ის ცდილობს განახორციელოს განხორციელებელი: ეს შეიძლება ჩავთვალოთ მისი განზრახვის განხორციელების დასაწყისად. მაგრამ სასაცილო იქნებოდა, რომ პიროვნების ფიზიკური ძაბვა ჩაგვეთვალა ქვის ადგილიდან დაძვრის დასაწყისად“¹.

ამგვარად, საფუძვლების მე-15 მუხლის გამოთქმა: „მოქმედება უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე“, გაგებულ უნდა იქნეს ობიექტურად. იგი ნიშნავს ისეთი მოქმედების შესრულებას, რომელიც არა მარტო სუბიექტის წარმოდგენაში, არამედ რეალურად იწყებს დანაშაულის განხორციელებას. ეს ისეთი მოქმედებაა, რომელსაც კანონზომიერად უნდა მოჰყოლოდა დანაშაულებრივი შედეგი. ამისათვის რომ რაიმე შემთხვევით გარემოებას არ შეეშალა ხელი.

ის მომენტი, რომ მცდელობა ისეთი მოქმედებაა, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის განხორციელებაზე, განასხვავებს მცდელობას მოსამზადებელი მოქმედებისაგან. მოსამზადებელი მოქმედება, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, წარმოადგენს მხოლოდ

¹ M. E. Mayer, Versuch und Teilnahme. „Die Reform Reichs-Strafgesetzbuchs, Berlin, 1910, S. 335.

პროცესის შექმნას იმისათვის, რათა მომავალში შესაძლებელი გახდეს ან გადავიღდეს დანაშაულის ჩადენა, მაშინ როდესაც მცდელობა ისეთი მოქმედებაა, რომელიც თვით დანაშაულის შესრულებას წარმოადგენს. ამიტომ სწორი არიან ის კრიმინალისტები, რომლებიც მცდელობის მოქმედებას დანაშაულის აღმასრულებელ მოქმედებას უწოდებენ¹.

მეორე მხრით, მცდელობა უნდა განვსხვავოთ დამთავრებული დანაშაულისაგან და ამ განსხვავებამ თავისი გამოხატულება უნდა პოვოს მცდელობის საკანონმდებლო განსაზღვრებაში.

როგორც ცნობილია, მცდელობა იმით განსხვავდება დამთავრებული დანაშაულისაგან, რომ მცდელობის დროს დანაშაულებრივი შედეგი განხორციელებული არ არის. როგორ უნდა გავიგოთ ეს დებულება? რა დანაშაულებრივ შედეგზეა აქ ლაპარაკი?

დამთავრებული დანაშაულის ცნების ანალიზის დროს² აღნიშნული იყო, რომ დანაშაულის დამთავრება ორ მომენტზეა დამოკიდებული: ჭერ-ერთი, შესრულებული უნდა იყოს სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი შემადგენლობის ყველა ნიშანი და მეორე, შესრულებული უნდა იყოს სწორედ იმ დანაშაულის ნიშნები, რომლის შესრულებისკენაც მიმართული იყო დამნაშავის განზრახვა. აქედან შემდეგი დასკვნები გამომდინარეობს:

ვთქვათ, ვინმემ მოკვლის განზრახვით ესროლა თავის მტერს და მიაყენა მას სხეულის დაზიანება. განსაზღვრული მავნე შედეგი — ადამიანის სხეულის დაზიანება — აქ განხორციელებულია. მაგრამ ეს არ არის ის მავნე შედეგი, რომელიც გათვალისწინებულია მკვლელობის შემადგენლობით. ამიტომ ასეთ შემთხვევაში გვექნება არა დამთავრებული დანაშაული, სახელდობრ, სხეულის დაზიანების დამთავრებული შემადგენლობა, არამედ დაუმთავრებელი დანაშაული — მკვლელობის მცდელობა.

მეორე მხრით, დამთავრებული დანაშაულისათვის საჭირო არ არის იმ საბოლოო მიზნის მიღწევა, რომლის განსახორციელებლაც ჩაიდინა დამნაშავემ დანაშაული და რომელიც დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული არ არის. მაგალითად, დამნაშავემ მოკლა მეორე პირი იმ მიზნით, რათა მისგან შემკვიდრეობა

¹ ასე. მაგალითად, ნ. კუხნეცოვა განსაზღვრავს მცდელობას როგორც „დანაშაულის განზრახ შესრულებას, რომელიც არ დაბოლოვდა სუბიექტის მიერ ჩანაუიქრი დანაშაულებრივი შედეგით მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“ (იხ. ნ. კუხნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 89).

² იხ. თავი მეორე, §2.

მიეღო. დამნაშავეის ამ მიზნის მიუღწევლობა — ე. ი. მემკვიდრეობის არ მიღება — არ გადააქცევს მის დანაშაულს დაუმთავრებელ დანაშაულად, ვინაიდან მკვლელობის შემადგენლობა არ ითვალისწინებს ამ ნიშანს — მემკვიდრეობის მიღებას — როგორც თავის ერთ-ერთ ელემენტს.

დაბოლოს, დანაშაულის დამთავრების მომენტი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ არის აღწერილი სისხლის სამართლის კანონში ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობა. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 183 მუხლის თანახმად, თაღლითობად ითვლება ანგარებით ქონების ან ქონებაზე უფლების მოპოვება ნდობის ბოროტად გამოყენებით ან მოტყუებით. მაშასადამე, ეს დანაშაული დამთავრებულად ჩაითვლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბოროტმოქმედმა უკვე მოიპოვა ქონება ან ქონებრივი უფლება. ხოლო დაზარალებულის მოტყუება ქონების ან ქონებრივი უფლების მოპოვების მიზნით იქნება არა დამთავრებული დანაშაული, არამედ თაღლითობის მცდელობა. მაგრამ სხვაგვარად გადაწყდება თაღლითობის დანაშაულის დამთავრების საკითხი რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსით. ამ კოდექსის 169 მუხლის მიხედვით თაღლითობად ითვლება ნდობის ბოროტად გამოყენება ან მოტყუება ქონების ან ქონებრივი უფლების ან სხვა პირადი გამორჩენის მისაღებად. თაღლითობის დანაშაულის შემადგენლობა ამ მუხლში ისეა აღწერილი, რომ დანაშაულის დამთავრებისათვის საჭირო არ არის ქონების ან ქონებრივი გამორჩენის თუ უფლების მიღება. უკვე მოტყუება ან ნდობის ბოროტად გამოყენება თავისთავად მოგვცემს თაღლითობის დამთავრებულ დანაშაულს.

ამა თუ იმ მოქმედების აღიარება მცდელობად თუ დამთავრებულ მოქმედებად ან მცდელობად თუ მომზადებად დამოკიდებულია ამგვარად დანაშაულის შემადგენლობის საკანონმდებლო კონსტრუქციის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში. ამიტომ ეს საკითხი უნდა გადაწყდეს თითოეული ცალკეული დანაშაულის თავისებურებათა მხედველობაში მიღებით. ამ კი შეხატლებელია მხოლოდ ზოგიერთი სახელმძღვანელო ხასიათის მითითებების წამოყენება.

თუ მოქმედებით შესრულებულია დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ელემენტი, ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს არა მცდელობას, არამედ დამთავრებულ დანაშაულს.

. თუ. მაგალითად. ვინმემ გაიტაცა ქონება და გადამალა გატაცების აბიჯის ახლოს. რბთა შემდეგ მოხერხებულ მომენტიში წაელო იგი. აქ გვექნება არა მცდელობა. არამედ დამთავრებული დანაშაული. ს. ცნობილი იყო დამნაშავედ მასში. რომ ღია ვაგონიდან მოიპარა ერთი ტომარა სოდა, გადამალა იგი გზაზე და ელოდებოდა საბარგო მატარებელს. რომ ამ მატარებლით წაელო მოპარული სოდა სახლში. მაგრამ ქურდობა შეამჩნია დაცვის მუშაკმა ა. -მ. რომელმაც ს. დააკავა. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს რკინიგზის კოლეგიამ 1949 წ. 3 მაისის დადგენილებაში მართებულად მიუთითა. რომ ს. -ს მოქმედება კვალიფიცირებული უნდა იქნეს, როგორც სოციალისტური ქონების დამთავრებული გატაცება¹. ამგვარადვე დადგენილებაში მ. -ს საქმეზე სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმი პირდაპირ მიუთითებს: „საქმის გარემოებათა მიხედვით... მ-მ, წინასწარი შეთანხმებით ს-სთან, ჩაიდინა ქონების ქურდობა და გამოიტანა ეს ქონება საერთო საცხოვრებელიდან. ამ პირობებში არასწორია კოლეგიის მითითება, რომ მ. -მ მხოლოდ სცადა ქურდობის ჩადენა... ის გარემოება, რომ მ-მ და ს-მ მათზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო ვერ შეძლეს გატაცებული ქონების რეალიზაცია, არ გადააქცევს მათ მოქმედებას მცდელობად, ვინაიდან ქურდობა უნდა ჩაითვალოს დამთავრებულად იმ მომენტიდან. როდესაც გატაცებული ქონება გადავიდა დამნაშავის მფლობელობაში და არა იმ მომენტიდან, როდესაც მოხდა ქონების რეალიზაცია“².

ის დებულება, რომ მოქმედება, რომლითაც შესრულებულია დანაშაულის სრული შემადგენლობა. უკვე აღარ წარმოადგენს მცდელობას, ყოველთვის როდი ხორციელდება ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში.

რამდენიმე პირმა შ.-ს მეთაურობით მოაწყო შეიარაღებული ბანდა მოქალაქეებზე თავდასხმისა და მათი გაძარცვის მიზნით. მაგრამ როდესაც ისინი მიემგზავრებოდნენ ქ. იზბორსკის რაიონში პირველი თავდასხმის მოსაწყობად, ბოროტმოქმედნი შეიპყრეს. პირველი ინსტანციის სასამართლომ მართებულად დააკვალიფიცირა მათი მოქმედება რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 59³

¹ „Судебная практика Верховного суда СССР“ за 1949 г., № 9, стр. 19.

² „Судебная практика Верховного суда СССР“ за 1948 г., вып. III, стр. 10. ამავე შეხედულებას იზიარებს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის თეორია. იხ. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Allg. Teil, Berlin, 1957, S. S. 430—431.

მუხლით. რსფსრ-ის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიამ ეს განჩინება არასწორად ჩათვალა. კოლეგიის აზრით, ბანდიტთა ჯგუფის საქმიანობა მოსამზადებელ მოქმედებას ან ვასცილებია, მათ ვერ მოასწრეს თავისი დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელება. ვინაიდან შეპყრობილ იქნენ თავდასხმის დაწყებამდე, და ამიტომ მათი დანაშაული კვალიფიციკრებულ უნდა იქნეს როგორც ბანდიტიზმის მცდელობა. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის კოლეგიამ თავის მხდვი მართებულად გააუქმა რსფსრ-ის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის კოლეგიის განჩინება და აღნიშნა: „ასეთი განმარტება არ გამოდინარეობს რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 59 მუხლის შინაარსიდან. ამ მუხლის თანახმად ბანდიტიზმად ითვლება შეიარაღებული ბანდების ორგანიზაცია და მონაწილეობა მათში და მათ მიერ ორგანიზებულ თავდასხმებში. რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 59 მუხლის აზრით ბანდიტიზმის დამთავრებული შემადგენლობისათვის სულაც არ არის საჭირო სამივე აღნიშნული ნიშნის ერთობლიობა, თითოეული ცალკე ნიშანი იძლევა ბანდიტიზმის დამთავრებულ შემადგენლობას. რამდენადაც კოლეგიამ თავის განჩინებაში დაადასტურა... გამარტება ჩასადენად წინააღმდეგ ორგანიზებული შეიარაღებული ჯგუფის არსებობა... ამდენად ბრალდებულები ცნობილი უნდა იქნენ დამნაშავეებად არა ბანდიტიზმის მომზადებაში ან მცდელობაში. არამედ დამთავრებულ ბანდიტიზმში, თუმცა მათი დანაშაულებრივი მიზნები არ განხორციელებულა მათზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“.

2. მცდელობას ადგილი აქვს ყველა შემთხვევაში, როდესაც პირმა ჩაიდინა ისეთი მოქმედება, რომელსაც რაიმე ახალი მოქმედების გარეშე მის მხრივ უნდა მოჰყოლოდა დანაშაულებრივი შედეგი, მაგრამ ეს შედეგი არ განხორციელდა მასზე დამოუკიდებელ გარემოებათა გამო.

ბ. ცნობილ იყო დამნაშავედ მასში, რომ მან მიიყვანა თავისი ღედინაცვალი არხთან, მოკვლის განზრახვით ხელი ჰკრა მას და წყალში ჩააგდო. ქალი გადაარჩინეს გამელელებმა, რომლებმაც შემთხვევით გაიგონეს მისი ყვირილი. აქ ადგილი აქვს მცდელობას, ვინაიდან ბ-მ გააკეთა ყველაფერი, რასაც მისი მხრივ რაიმე

1 „Судебная практика Верховного суда СССР“ за 1947 г. вып. IV. стр. 22

2 „Судебная практика Верховного суда СССР“ за 1951 г., № 4, стр.

ახალი მოქმედების ჩადენის გარეშე უნდა მოპყოლოდა ქალის სიკვდილი, მაგრამ შედეგი არ განხორციელდა დანაშაულებზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.

3. მცდელობას ადგილი აქვს აგრეთვე მაშინ, როდესაც პირი უშუალოდ დაესხა თავს ხელყოფის იბიექტს და შეუდგა თავისი განზრახვის განხორციელებას, თუმცა მოქმედება ვერ დაამთავრა. მაგალითად, სუბიექტმა ხელი სტაცა ნივთს, მაგრამ ვერ მოახერხა მისი გატაცება. რადგან ამ დროს შესინჯეს და დააგდებინეს.

4. მცდელობას ადგილი აქვს მაშინაც, როდესაც დანაშაულზე მოახლოდა ყველა პირობა დანაშაულის ჩასადენად და უკვე გადადის იმპოტენციაზე, რომლითაც უშუალოდ ხორციელდება დანაშაულის შენადგენლობა. მაგალითად, პირმა მოკვლის განზრახვით დაუწინა თოფი თავის მტერს. ქურდი შევიდა სადგომში, საიდანაც აპირებს ქონების გამოტანას.

ამგვარად, მცდელობის განსაზღვრების დროს საკმარისი არ არის იმაზე მითითება, რომ ეს არის მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე, არამედ აუცილებლად უნდა იქნეს მითითებული, რომ აქ მოქმედებით დანაშაულის შენადგენლობა ბოლომდე განხორციელებული არ ყოფილა.

საბჭოთა ლიტერატურაში დავას იწვევს ის საკითხი, საჭიროა თუ არა მითითება იმ გარემოებაზე, რომ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი სუბიექტის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, თუ მცდელობა შეიძლება ეწოდოს ისეთ მოქმედებასაც, რომელიც სუბიექტმა ნებაყოფლობით მიატოვა.

პროფ. ა. გერცენზონის აზრით, მცდელობად უნდა ჩაითვალოს დანაშაულის ჩასადენად მიმართული მოქმედება, რომელსაც დანაშაულებრივი შედეგი არ მოჰყვა როგორც სუბიექტზე დამოკიდებული, ისე მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო¹.

საბჭოთა კრიმინალისტების მეორე ნაწილი მცდელობის ასეთ განმარტებას უმართებულოდ თვლის. მათი აზრით, მცდელობას მხოლოდ მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც იგი სუბიექტზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო არ დაბოლოვდა. ასეთ აზრს პროფ. ნ. ლურმანოვი იმით ასაბუთებს, რომ რუსულ ენაზე სიტყვა „покушаться“, „покуситься“ ნიშნავს რაღაც ნებადაურთველის, არასასი-

¹ А. А. Герцензон, Уголовное право. Ч. Общая, М., 1948, стр. 354

ამოენოს ჩადენას, და რადგანაც დანაშაულის ნებაყოფლობით მიტოვება ხარისხობრივად განსხვავდება დანაშაულის მცდელობისაგან, ამიტომ „მცდელობის“ ცნება მხოლოდ ამ უკანასკნელს უნდა მოიცავდეს¹. ჩვენის აზრით, ეს არგუმენტები ვერ დაასაბუთებენ პროფ. ნ. დურმანოვის წესდებულებას. ვერ ერთი, ის გარემოებ რომ სუბიექტმა დანაშაულის ჩასადენად მიმართული მოქმედება ნებაყოფლობით მიატოვა, სულაც არ გადააქცივს უკვე ჩადენილი მცდელობის მოქმედებას ნებაყოფლობით, სისხლისმცემო მოქმედებას ამ მოქმედების დაუსჯელობა სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის განსაზღვრული მოსაზრებებით აიხსნება. მეორეც, სხვა ვნებს აქ ტერმინს წესდებულება სულაც არ ჰქონდეს ასეთი არსაკანონო რამის ჩადენის ნიშნელობა. მაგალითად, ქართული ენის მიხედვით, კაცი შეიძლება შეეცადოს როგორც დანაშაულის ჩადენას, ი კეთილშობილი, კარგი საქმის გაკეთებასაც.

უფრო სწორი იქნება აღნიშნოს, რომ ტერმინი „დანაშაულ მცდელობა“ შეიძლება ორი ნიშნელობით გვიგოთ. ფართო მნიშვნელობით იგი ნებაყოფლობით მიტოვებულ დანაშაულსაც მოიცავს. მაგრამ ვიწრო მნიშვნელობით, იგი მხოლოდ დასასჯელო მცდელობას ნიშნავს. ამიტომ ჩვეულებრივად, როდესაც სისხლისსამართლის კოდექსებში მოცემულია ხოლმე დასჯადი მცდელობის განსაზღვრება, იგულისხმება ისეთი მცდელობა, რომელსაც შედეგი არ მოჰყოლია სუბიექტის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზის გამო.

ზემოთ აღნიშნულის შესაბამისად მცდელობა განსაზღვრული უნდა იქნეს როგორც მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე. უკეთეს დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი სუბიექტის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.

ყველა ეს მომენტი ზედმიწევნით ზუსტად არის მოცემულ მცდელობის იმ განსაზღვრებაში, რომელსაც სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ახალი საფუძვლები იძლევიან. როგორც უკვე დავინახეთ, საფუძვლების მუ-15 მუხლის თანახმად, „დანაშაულის მცდელობად ითვლება განზრახი მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულს განხორციელებაზე, თუ ამასთანავე დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი დამანაშავეის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“.

¹ ნ. დურმანოვი, და:ახ. ნაშრ., გვ. 118.

ისევე. როგორც მოსაპზაღებელი მოქმედება, მცდელობაც შეიძლება ჩადენილ იქნეს მხოლოდ განზრახ. სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1958 წლის საფუძვლები პირდაპირ მიუთითებენ ამ გარემოებაზე. საფუძვლების მე-15 მუხლის თანახმად. დანაშაულის მცდელობად ითვლება განზრახი მოქმედება.

განზრახვაზე, როგორც მცდელობის სუბიექტურ მხარეზე, მიუთითებენ აგრეთვე უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი (§ 17) და ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ. 15).

დანარჩენი სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების კოდექსები თუმცა პირდაპირ არ მიუთითებენ განზრახვაზე, მაგრამ ამ კოდექსებში მოცემული მცდელობის განსაზღვრების ანალიზიდან ნათლად ჩანს, რომ ისინიც მცდელობისათვის განზრახვას მოითხოვენ მაგალითად. ჩეხოსლოვაკიის სახალხო რესპუბლიკის კოდექსით მცდელობად ითვლება „საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება, ჩადენილი კანონით გათვალისწინებული შედეგის გამოწვევის მიზნით...“ (§ 5). შედეგის გამოწვევის მიზანი აუცილებლად გულისხმობს განზრახვას. თანაც პირდაპირ განზრახვას.

რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, მცდელობად ითვლება „დანაშაულის ან გადაცდომის ჩადენის გადაწყვეტილება, გამოხატული ისეთ მოქმედებებში, რომლებიც მიმართულია დანაშაულის ან გადაცდომის ჩადენაზე...“ (მუხ. 96). აქაც მითითება „დანაშაულის ან გადაცდომის ჩადენის გადაწყვეტილებაზე“ სათლად ადასტურებს, რომ რუმინეთის კანონმდებლობას მხოლოდ განზრახი მოქმედება მიაჩნია მცდელობად. გაუფრთხილებელი დანაშაულის დროს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება არ შეიძლება არსებობდეს.

განზრახვას მცდელობის დროს უნდა ახასიათებდეს ყველა ის ნიშანი, რაც ახასიათებს განზრახვას დამთავრებული დანაშაულის დროს. არავითარი სპეციალური. განზრახვა მცდელობისა არ არსებობს. პირის ნება მიმართულია არა დაუმთავრებელი, არამედ დამთავრებული დანაშაულის განხორციელებაზე. ამიტომ. სუბიექტი უნდა ითვალისწინებდეს დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს. მათ შორის მიზეზობრივ კავშირს თავის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის.

მიზეზობრივი კავშირის გათვალისწინება არ გულისხმობს მისი ყოველი რგოლის დეტალურად წინასწარ განკვერტას. განზრახვის დროს პირი უნდა ითვალისწინებდეს მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ძირითად მომენტებს. თუ ასეთი სახის გათვალისწინებას ადგილი არა აქვს, არ შეიძლება ვილაპარაკოთ განზრახვაზე კონკრეტულად განხორციელებული შედეგის მიმართ. მაგალითად, თუ ვინმემ მოკვლის განზრახვით ესროლა თავის მტერს და დასქრა იგი. ხოლო ეს უკანასკნელი დაიღუპა საავადმყოფოში გაჩენილი ხანძრის გამო, აქ არა გვაქვს მავნე შედეგის გათვალისწინება. სუბიექტი არათუ არ ითვალისწინებდა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებას თავის მოქმედებასა და კონკრეტულად განხორციელებულ შედეგს შორის, არამედ მას არც შეეძლო მისი გათვალისწინება. მაშასადამე, პირმა შეიძლება პასუხი აგოს არა დამთავრებულა მკვლევლობისათვის, არამედ მხოლოდ მკვლევლობის მცდელობისათვის!

საბჭოთა კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მიხედვით განზრახვისათვის საჭიროა არა მარტო დანაშაულის შემადგენლობის ფაქტური ნიშნების გათვალისწინება. არამედ აგრეთვე მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის შეგნება. ვთქვათ, პირი ითვალისწინებს, რომ თავისი მოქმედებით სხეულებრივ დაზიანებას აყენებს მეორე პირს და სურს ამ დაზიანების მიყენება, მაგრამ ამავე დროს დარწმუნებულია, რომ იმ პირობებში, რომელშიც იგი მოქმედებს. ნებადართული აქვს სხეულებრივი დაზიანება, მაშასადამე, მას ჯერ აქვს შეგნებული თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიშო ხასიათი. თუ ამ მოქმედებას მავნე შედეგი მოჰყვა და თანაც პირს შეეძლო გაეთვალისწინებია თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი, მან პასუხი უნდა აგოს არა განზრახვი, არამედ გაუფრთხილებელი სხეულებრივი დაზიანებისათვის. მაგრამ თუ მოქმედებას არავითარი შედეგი არ მოჰყოლია, ამ შემთხვევაში სუბიექტი სრულიად არ აგებს პასუხს, ვინაიდან, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, გაუფრთხილებელი მცდელობა შეუძლებელია.

¹ იხ. ამ საკითხზე Т. В. Церетели. Причинная связь в уголовном праве, Тбилиси, 1957, стр. 141—142.

² იხ. Т. Церетели, К вопросу о понятии вины, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე, საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის განმარტებლობა, თბილისი, 1960, № 1, გვ. 143—144.

ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის ლიტერატურაში დიდ აზრია სხვადასხვაობა არსებობს იმ საკითხზე, თუ რას წარმოადგენს მცდელობა და როგორ უნდა გაიმიჯნოს იგი მოსამზადებელი მოქმედებისაგან.

როგორც ამ ნაშრომის ისტორიულ ნაწილში იყო აღნიშნული, საშუალო საუკუნეების სამართლის ლიტერატურა არ განასხვავებდა მომზადებას მცდელობისაგან და მცდელობის ცნების ისეთ ფართო განმარტებას იძლეოდა, რომელიც მოსამზადებელ მოქმედებასაც მოიცავდა. ამ შესედელობამ, როგორც უკვე დავინახეთ, ზეგავლენა მოახდინა ზოგიერთი ბურჟუაზიული ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაზე.

დამარჯვების პირველ ხანებში, როდესაც ბურჟუაზია ჯერ კიდევ პროგრესულ კლასს წარმოადგენდა და იბრძოდა ფეოდალნიშის თვითნებობის წინააღმდეგ, ბურჟუაზიული კანონიერების დანაშაულისათვის, ბურჟუაზიული კრიმინალისტიკები ილაშქრებდნენ საშუალო საუკუნეებში გავრცელებული, პასუხისმგებლობის სუბიექტივისტური კონცეფციის წინააღმდეგ. დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საკითხში ეს ტენდენცია პპოვეზს თავის გამოხატულებას იმაში, რომ ამ პერიოდის ბურჟუაზიული კანონმდებლობანი განსაზღვრავენ მცდელობის ცნებას ობიექტური ნიშნების მიხედვით, სახელდობრ ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა ფორმულა მცდელობისა, როგორც დანაშაულის აღსრულების დასაწყისისა. მცდელობის ასეთი განსაზღვრა (commencement d'exécution) პირველად მოცემული იყო საფრანგეთის რევოლუციური კანონმდებლობით, სახელდობრ IV წლის 22 პრერიალის კანონით, და შემდეგ იგი 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში გადავიდა.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსი შემდეგნაირად განსაზღვრავს მცდელობას:

„ზუხ. 2 დანაშაულის ყოველი მცდელობა (tentative). რომელიც აღსრულების დასაწყისში (commencement d'exécution) გამოვლინდა, უკეთუ იგი შეწყვეტილი იყო ან ვერ დაბოლოვდა მხოლოდ ისეთი გარემოებების გამო, რომლებიც ამსრულებლის ნებაზე არ იყო დამოკიდებული, უთანაბრდება თვით დანაშაულს“.

ეს ფორმულა — „აღსრულების დასაწყისი“ — გადატანილ იქნა მთელ რიგ ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის კოდექსებში. ასე, მაგალითად, გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის დებულებების 43 პარაგრაფში ნათქვამია: „ვინც დანაშაულის ან გადაცდომის ჩადენის გარეშე ცდილობს გამოავლინებს ისეთი მოქმედებების რომელიც ამ დანაშაულის ან გადაცდომის ჩადენის შესრულება დასაწყისის წარმოადგენს, უკეთუ დანაშაული ან გადაცდომა დამთავრებულია, უნდა დაისაჯოს მცდელობისათვის“. ამგვარადვე რუსეთის რევოლუციამდელი 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულება განსაზღვრავდა: „მოქმედება, რომლითაც იწყება იმ საუბუღბრივი ქმედობის შესრულება, რისი ჩადენაც სურდა დანაშაულს, უკეთუ იგი არ დამთავრებულია დანაშაულის ნებაზე დამოუკიდებელი ვლადი მოქმედების გამო, ჩაითვლება მცდელობად“. დაახლოებით ასევე განმარტავენ მცდელობის ცნებას ბელგიის 1867 წ. სისხლის სამართლის დებულება (§ 51), იაპონიის 1908 წ. სისხლის სამართლის კოდექსი (§ 43), არგენტინის 1921 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ. 42) და სხვ.

ზემოაღნიშნული ფორმულის შესაბამისად ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში წარმოიშვა მთელი მიმართულება, რომელიც ამტკიცებდა, რომ დაუმთავრებელი დანაშაული შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულებრივი განზრახვა გამოვლინდა მოქმედებით, რომელიც უკვე დანაშაულის აღსრულების დასაწყისის წარმოადგენს. ეს მიმართულება ცნობილია მცდელობის ობიექტური თეორიის სახელწოდებით. ობიექტური თეორიის მომხრეები უარყოფენ არა მარტო ლიტონი განზრახვის, არამედ აგრეთვე მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობასაც, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობა პირდაპირ გათვალისწინებულია კოდექსის განსაკუთრებულ თავში ან როდესაც იგი ისჯება როგორც დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაული. ასეთ დანაშაულებრივ შემადგენლობას წარმოადგენს, მაგალითად, სახელმწიფოებრივი ღალატის მომზადება.

მცდელობის ობიექტურმა თეორიებმა, რამდენადაც ისინი ფო-
დალური მართლმსაჯულების თვითნებობას და სუბიექტივიზმს ებრძოდნენ, დადებითი როლი შეასრულეს. მაგრამ რამდენადაც ისინი

წმინდა ფორმალურ ხასიათს ატარებდნენ, მათ არ შეეძლოთ უზრუნველყოთ კანონიერების დაცვა ასეთი სქოლასტიკური მეთოდებით¹. მოავალრიცხოვანი ბურჟუაზიული თეორიები ბოლოს და ბოლოს იჭამდნენ მივიდნენ, რომ თავიანთი სქოლასტიკური დავის შედეგად სიუღლიად დააბნიეს საკითხი და თვით ბურჟუაზიულ იურისტებში ერთგვარი პესიმიზმი გამოიწვიეს. ასე, მაგალითად, კლასიკური მიმართულების ერთ-ერთი მეთაური რუსეთის რევოლუციამდელ სისხლის სამართალში ნ. სერგეევსკი აღნიშნავდა. რომ „ის საკითხი, თუ სად თავდება მომზადება და სად იწყება მცდელობა, არ შეიძლება ზოვად თეორიულად იქნეს გადაჭრილი“².

უცხოურ ლიტერატურაში ამავე შეხედულებას გამოთქვამდა ფ. ლისტე, რომლის აზრით, კანონს არ შეუძლია არავითარი სახელმძღვანელო კრიტერიუმის მოცემა და უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა მცდელობისა და მომზადების გამიჯვნის საკითხი მოსამართლეს დაკისრებოდა³.

კაპიტალიზმიდან იმპერიალიზმისაკენ გადასვლის პერიოდში, რომელსაც საერთოდ ახასიათებს ბურჟუაზიის მიერ მისივე კანონიერების რღვევა და მოსამართლის თავისუფალი მიხედულების გაფართოება, სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, ისევე როგორც სამართლის მეცნიერების სხვა დარგებში, უხვად აღმოცენდნენ სუბიექტური თეორიები, რომლებმაც დაუმთავრებელი დანაშაულის საკითხში იჩინეს თავი. ეს თეორიები დაუმთავრებელი დანაშაულის პასუხისმგებლობის საფუძველს დანაშაულის სუბიექტურ მხარეში ჰნედავენ.

სუბიექტური თეორიის ერთ-ერთი მთავარი წარმომადგენლის— ბტრის აზრით—მცდელობა გულისხმობს დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის რომელიმე ნაწილის არარსებობას. მაგრამ თუ ობიექტურ შემადგენლობას აკლია რაიმე ნაწილი. თუნდაც სულ უმნიშვნელო, მაშინ ის, რაც ობიექტურად განხორ-

¹ ob. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1947, S. S. 448—449.

² Н. Д. Сергеевский, Русское уголовное право. Пособие к лекциям. Петроград, 1915, стр. 302.

³ Ф. Лист, Учебник уголовного права. Пер. с 12 нем. изд. Ф. Ельяшевич. М., 1903, стр. 221. об. აგრეთვე А. Принс, Science penal et droit positif, Bruxelles—Paris, 1899, p. 132. А. Фингер, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin, 1904, S. 310.

ციელდა, ყოველგვარ მნიშვნელობას ჰკარგავს: აქ არ არის არც მთელი სამართალდარღვევა, არც ნახევარი, არც საზოგადოდ მისი რაიმე ნაწილი. პირიქით, დანაშაულის სუბიექტური მხარე სრული მოცულობით არის მოცემული. ამიტომ, ბურის აზრით, მცდელობის არსი მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულებრივ ნებაში უნდა ვეძებოთ: „მცდელობას ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ობიექტური ფაქტებიდან თვალსაჩინოდ ჩანს, რომ ეს მოქმედება ჩადენილი იყო სისხლის სამართლის კანონის დარღვევის მიზნით, იმდენად აქ ჩვენ გვაქვს ნება, რომელიც... უპირისპირებს თავის თავს სისხლის სამართლის კანონს...“¹.

ბურის შეხედულებას იზიარებდა გერმანიის იმპერიო სასამართლოს სისხლის სამართლის სენატი, რომლის დადგენილებებში არაერთხელ ყოფილა მითითებული, რომ მცდელობას ადგილი აქვს არა იმ მომენტიდან, როდესაც ნამდვილად დაიწყო დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება, არამედ იმ მომენტიდან, როდესაც სუბიექტი ჰფიქრობს, რომ იგი იწყებს დანაშაულის განხორციელებას².

ამგვარად, სუბიექტური თეორიის წარმომადგენელთა აზრით, მცდელობის დროს ისჯება არა ობიექტურად განხორციელებული, ობიექტურად საშიშროების შემქმნელი ქმედობა, არამედ მხოლოდ დანაშაულებრივი განზრახვა რაც შეეხება გარეგან მოქმედებას, ამ უკანასკნელს მხოლოდ იმდენად აქვს მნიშვნელობა, რამდენადაც იგი ადასტურებს დანაშაულებრივი ნების არსებობას. მაშასადამე, გარეგანი მოქმედება წარმოადგენს ბოროტი ნების, პიროვნების ანტისოციალური ფსიქიკური განწყობილების არსებობის დამამტკიცებელ ფაქტს. როგორც ამ გადმოცემიდან ჩანს, მცდელობის სუბიექტური თეორიები ასაბუთებენ სიმპტომატურ შეხედულებას დანაშაულზე. ამით მათ ნიადაგი მოამზადეს სოციოლოგიური სკოლის წარმოშობისათვის ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში.

¹ Buri, Abhandlungen aus dem Strafrechte, 1862, S. 55. სუბიექტური თეორიის მთავარი წარმომადგენლები, ბურის გარდა, იყვნენ დასავლეთის ლიტერატურაში ბაუერი, კესტლინი, ბირლინგი, პრინსი. გერმანი და სხვ. რუსულ ლიტერატურაში—ჩეპიშევ-დიმიტოვი და კოლოკოლოვი.

² ამის შესახებ იხ. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, 1957, S. S. 449—450

როგორც არაერთხელ ყოფილა მითითებული თვით ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში, მცდელობის სუბიექტურ ოეორიებს არ ძალუთთ მოგვეცენ განმასხვავებელი ნიშანი მომზადებასა და მცდელობას შორის¹. დანაშაულებრივი ნების სიმტკიცე ან ანტისოციალური განწყობილების სერიოზულობა შეიძლება სავესებით ერთნაირი იყოს განზრახი დანაშაულებრივი საქმიანობის განვითარების ყველა ეტაპზე. მაშასადამე, თუ მოსამართლე დაადგენს სერიოზული კანონსაწინააღმდეგო ნების არსებობას, იგი აღაოუნდა დაელოდოს პირის მიერ ისეთი მოქმედების ჩადენას, რომლითაც მან ნამდვილად საფრთხეში ჩააყენა სამართლის მიერ დაცული ობიექტი, არამედ შეუძლია დასაჯოს უფრო ადრინდელი სტადიაც. სუბიექტური თეორიები აფართოებენ დასჯადობის სფეროს. მათ შესაძლებლად. მიაჩნიათ არა მარტო ადრინდელი მოსამზადებელი მოქმედების. არამედ თვით განზრახვის გამომქლავების დასჯადობაც.

დამახასიათებელია, რომ სუბიექტურმა თეორიებმა განსაკუთრებით დიდი გავრცელება ჰპოვეს პირველი იმპერიალისტური ომ-ს შემდეგ. იმპერიალისტური პერიოდის მთელი რიგი კანონმდებლობა უკვე პირდაპირ ითვალისწინებს მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობას. ასეთია დანიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც ზემოთ იყო ნახსენები (§ 21, ნაწ. I). ასეთივე ნორმა შეტანილი იყოს იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსის წინასწარ პროექტში, რომელიც 1921 შეადგინა იმპერიალიზმის პერიოდის ერთ-ერთი მეტად რეაქციული სისხლისსამართლებრივი სკოლის ცნობილმა წარმომადგენელმა ენრიკო ფერიკიმ. ეს პროექტი აშკარად შლიდა ყოველგვარ ზღვარს მცდელობასა და

¹ რუსეთის რევოლუციამდე ლიტერატურაში მცდელობის სუბიექტური თეორიები საფუძვლიანად იქნა გაკრიტიკებული. იხ. მაგალითად: П о л е т а с в, Границы наказуемости покушения. „Юридический вестник“, 1863, № 11, стр. 38—39; Н. С. Таганцев, Курс русского уголовного права. часть общая, кн. I, отд. III, 1878, стр. 158—159; его же, Лекции по русскому уголовному праву, 1902, стр. 692—693; А. Ф. Кнестяковский, Элементарный учебник общего уголовного права. Часть общая, Киев, 1882, стр. 541; А. Н. Круглевский, Учение о покушении. т. II, Петроград, 1918, стр. 37—56. უცხოეთის ბურჟუაზიულ ლიტერატურაში იხ. განსაკუთრებით А. Е. Overbeck. Die Erscheinungsformen des Verbrechens im Lichte der modernen Strafrechtsschule, Leipzig, 1909.

ქოსამზადებელ მოქმედებას შორის, უფრო მეტიც, იგი სრულიად არ ახსენებდა მომზადებისა და მცდელობის ცნებებს. პროექტის მე-16 მუხლში მოცემულია შემდეგი ნორმა: „როდესაც დანაშაული ჩადენილი არ იქნა შემთხვევითი გარემოების გამო, მოსამართლეს შეუძლია, მიიღებს რა მხედველობაში ჩადენილი ქმედობის თვასებებს, გამოიყენოს სანქცია. რომელიც გათვალისწინებულია დამთავრებული დანაშაულისათვის...“ ეს ფორმულა იმდენად ფართოა, რომ, ცხადია, იგი მოიცავს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც ჩადენილია თუნდაც მეტად შორეული მოსამზადებელი მოქმედება. უფრო მეტიც, იგი შეიძლება გამოიყენებული ყოფილიყო თვით განზრახვის გამომჟღავნების მიმართაც.

გასაგებია, რომ მცდელობის ცნების სუბიექტურმა გაგებამ, რომელიც იძლეოდა არათუ მოსამზადებელი მოქმედების, არამედ აგრეთვე არასასურველი ფსიქიკური განწყობილების დასჯის შესაძლებლობას, დიდი პოპულარობა მოიპოვა ფაშისტური ხელისუფლების ბატონობის პერიოდში. ამ მომენტს „დაემატა უკვე ცნობილი, სამართლის მიმართ მტრულად განწყობილი ნორმატიული სისტემის სამართლებრივი იდეოლოგიის თეზისები. ეს იდეოლოგია, სამართლის ნამდვილ შემოქმედად სთვლის მოსამართლეს, რომელიც გადააქცევს კანონს სამართლად მ-სი განმარტებისა და გამოყენების მეშვეობით. ფაშისტურ სასამართლო პრაქტიკაში, ამ სწავლების შესაბამისად, საკმარისი იყო უბრალო ეგვი, რომ პირს აქვს ანტიფაშისტური განწყობილება და სასამართლოს შეეძლო მკაცრად დაესაჯა იგი სასჯელმწიფო დალატის მომზადებისათვის“.

აღსანიშნავია, რომ მცდელობის სუბიექტურ თეორიებს ამჟამად დიდი გასაჯალი აქვს დასავლეთ გერმანიის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში და სასამართლო პრაქტიკაში.

§ 3. მცდელობის სახეები

მცდელობა შეიძლება გამოვლინდეს სხვადასხვაგვარ მოქმედებებში, რომელთაგან ზოგიერთი უფრო მეტად დაშორებულია შედეგიდან. ზოლო ზოგიერთი იმდენად ახლოს არის შედეგთან. რომ დამნაშავეს შედეგის წარმოშობისათვის რაიმე სხვა მოქმედების ჩადენა არ ესაჭიროება. ამისდა მიხედვით სისხლის სამართლის ლი-

¹ Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Allgemeiner Teil, Berlin, 1957, S. 451.

ტიერატურაში და კანონმდებლობაში ადგილი ჰქონდა მცდელობის სახეთა კლასიფიკაციის ცდებს.

1. ნაშრომის ისტორიულ ნაწილში მითითებული იყო, რომ მცდელობის ცნება პირველად იტალიის იურისპრუდენციაში წარმოიშვა საწესდრო საუკუნეებში. თანაც მცდელობის ცნებას დასაწყისში ისეთი ფართო მოცულობა ჰქონდა, რომ იგი ფაქტიურად მოსამზადებელ მოქმედებასაც მოიცავდა. ამისდა მიხედვით საშუალო საუკუნეების იტალიელი კრიმინალისტები მცდელობას ორ სახედ ჰყოფდნენ—*conatus remotus* და *conatus proximus* (შორეული და უახლოესი მცდელობა), თანაც არსებითად *conatus remotus*-ს აკუთვნებდნენ ისეთ მოქმედებას, რომელიც ამგვამდ დანაშაულის მომზადებაში შედის, ხოლო *conatus proximus* მოიცავდა დანაშაულის უშუალოდ აღსრულებას. უფრო გვიანდელ სამართალში მცდელობის ამ ორ სახეს დაემატა კიდევ მესამე სახე—*delictum perfectum*, რომელიც მეორე სახიდან გამოიყო და რომელიც ნიშნავდა ისეთ მცდელობას, როდესაც პირმა გააკეთა ყოველივე ის, რაც მისი მხრით უნდა ყოფილიყო შესრულებული, რომ დანაშაულებრივი შედეგი დაბოლოებულიყო.¹ განსაკუთრებით ზუსტად ამ ცნების შინაარსი ფორმულირებული იყო მე-18 საუკუნეში გერმანელი იურისტის კლაინის მიერ. კლაინი განასხვავებდა მცდელობის ორ სახეს: მცდელობას ამ სიტყვის ვიწრო მნიშვნელობით (*versuchten Delikt*) და დამთავრებულ მცდელობას (*delictum perfectum*). პირველ ცნებას იგი თავისი მხრით ჰყოფდა ორ სახედ, რომელნიც თავისი შინაარსით აღრინდელი იტალიელი იურისტების *conatus remotus* და *conatus proximus* ცნებებს შეესაბამებოდნენ. ამგვარად, გერმანიის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში საკმაოდ დიდხანს, თვით ფეიერბახის შრომებშიც, გვხვდება მცდელობის სამი სახე: *conatus remotus—conatus proximus—delictum perfectum*.

დროთა განმავლობაში, როგორც ცნობილია, უარყოფილ იქნა მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობა და ამასთან დაკავშირებით მოისპო მცდელობის სამწეგროვანი დაყოფაც. დარჩა მცდელობის ორი სახე, რომელთაც გერმანულ ლიტერატურაში შრეტერის შემდეგ (*Handbuch des peinlichen Rechts*, 1818) უწოდებენ დამთავრებულ (*beendigter Versuch*) და დაუმთავრებულ მცდელობას

¹ R. Frank, *Vollendung und Versuch*. „Vergleichende Darstellung des Deutschen und Ausländischen Strafrechts“. Allgemeiner Teil Berlin, B. V, 1908, S. 199.

(unbeendigtter Versuch). ასეთი დაყოფა შეტანილი იყო მე-19 საუკუნის დასაწყისის სისხლის სამართლის კოდექსებში. სახელდობრ, ვირტემბერგის, ბრაუნშვეიგის, საქსონიის, ზაღენის და სხვა კოდექსებში. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ კოდექსებში დაუმთავრებელი და დამთავრებული მცდელობის ცნებათა შეტანას პრაქტიკული მიზანი ჰქონდა, ვინაიდან ეს კოდექსები დამთავრებული იქნებოდა მცდელობისათვის უფრო მკაცრ სასჯელს ითვალისწინებდნენ, ვიდრე დაუმთავრებელი მცდელობისათვის. გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში გაუქმებულია ასეთი განსხვავება და დამთავრებული და დაუმთავრებელი მცდელობის ცნებანი ინარჩუნებენ პრაქტიკულ მნიშვნელობას მხოლოდ ნებაყოფლობით ნიტოვებული მცდელობის და ქმედითი სინანულის (tätige Reue) განმარტების დროს.

მცდელობის დაყოფას დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მცდელობად პრაქტიკული მნიშვნელობა ჰქონდა რუსეთის რევოლუციამდელ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც. ეს დაყოფა პირველად 1845 წლის სასჯელთა დებულებაში იყო მოცემული. 1845 წლის დებულება იცნობდა მცდელობის ზოგად ცნებას. რომლიდანაც გამოჰყოფდა, როგორც მცდელობის განსაკუთრებულ სახეს, ისეთ მცდელობას, რომლის დროსაც დამნაშავემ გააკეთა ყველაფერი, რაც მას შეეძლო საჭიროდ ჩაეთვალა თავისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად, თუ მის მიერ გაუთვალისწინებელ გარემოებათა გამო განზრახული ბოროტება არ განხორციელდა. ასეთივე ნორმა დარჩა 1866 წლის რედაქციის სასჯელთა დებულების 115 მუხლში, თუმცა ცოტაოდენი ცვლილებით. სახელდობრ, 1864 წლის 9 მარტის კანონის თანახმად, რომელიც შევიდა 1866 წლის დებულებაში, ნაცვლად სიტყვებისა „გაკეთა ყველაფერი, რაც მას შეეძლო საჭიროდ ჩაეთვალა“, ნათქვამი იყო „გაკეთა ყველაფერი, რასაც საჭიროდ თვლიდა“. ამგვარად დამთავრებული მცდელობა სუბიექტური თვალსაზრისით იყო განმარტებული. აღნიშნულ დადგენილებათა თანახმად, დამთავრებული მცდელობა უფრო მკაცრ სასჯელს იწვევდა, ვიდრე დაუმთავრებელი მცდელობა.

1903 წლის სისხლის სამართლის დებულების შემდგენებმა გაილაშქრეს მცდელობის ორ სახედ დაყოფის წინააღმდეგ. რამდენადაც 1903 წლის დებულება არ ითვალისწინებდა უფრო მძიმე სასჯელს დამთავრებული მცდელობისათვის, ამიტომ მათ საერთოდ საჭიროდ არ დაინახეს ამ დაყოფის დატოვება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში.

აღსანიშნავია, რომ მცდელობის დაყოფას სახეებად იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად ახლოს არის მცდელობის მოქმედება დამთავრებულ დანაშაულთან, ითვალისწინებდა ზოგიერთი ისეთი კოდექსიც, რომელიც არ აწესებდა სხვადასხვა სასჯელს დამთავრებული და დაუმთავრებელი მცდელობისათვის. ასე, მაგალ-
თად, საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსით მცდელობად ითვლება მოქმედება, რომლითაც გამოვლინდა დანაშაულის აღსრულების დასაწყისი. „უკეთუ იგი შეაწყვეტინეს ან უკეთუ იგი უშედეგო დარჩა ამსრულებლის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“ („si elle n'a pas été suspendue ou si elle n'a manqué son effet que par des circonstances indépendantes de la volonté de son auteur...“). საფრანგეთის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში მეორე სახის მცდელობა ჩვეულებრივად ცნობილია უშედეგო დანაშაულის სახელწოდებით (delit manqué).

უშედეგო დანაშაულის ცნებას იცნობენ ზოგიერთი თანამედროვე სისხლის სამართლის კოდექსებიც. შვეიცარიის 1937 წლის კოდექსი განასხვავებს მცდელობას (მუხ. 21) და უშედეგო დანაშაულს (მუხ. 22). მცდელობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც ვინმე დაიწყებს დანაშაულის ან გადაცდომის შესრულებას, მაგრამ ბოლომდე არ მიიყვანს თავის ბრალეულ საქმიანობას, ხოლო უშედეგო დანაშაულს—მაშინ, როდესაც დამნაშავე ბოლომდე მიიყვანს თავის დანაშაულებრივ საქმიანობას, მაგრამ ვერ მიაღწევს იმ შედეგს, რაც საჭიროა დანაშაულის ან გადაცდომის დამთავრებისათვის. იტალიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი ამგვარადვე განასხვავებს მცდელობას, როდესაც მოქმედება ბოლომდე არ იყო მიყვანილი, და მცდელობას, რომელსაც შედეგი არ მოჰყოლია.

ისევე, როგორც საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსისათვის. შვეიცარიისა და იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსებისათვის ამ დაყოფას იმდენად დიდი პრინციპული მნიშვნელობა არა აქვთ, როგორც რევოლუციამდელი რუსეთის კანონმდებლობისათვის, ვინაიდან ეს კოდექსები არ განასხვავებენ მცდელობის სხვადასხვა სახეების დასჯადობას. მაგრამ ეს დაყოფა ინარჩუნებს მნიშვნელობას ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობისა და „ქმედითი მონანიების“ საკითხისათვის.

ბურჟუაზიულ იურისტებს შორის განუწყვეტელი სქოლასტიკური დავა მიმდინარეობს იმ საკითხზე, თუ როგორ უნდა გაემიჯნოს მცდელობის აღნიშნული ორი სახე, მაგრამ ერთგვაროვანი და და-

შაკმაყოფილებელი გადაწყვეტა აღნიშნული საკითხისა დღესაც არ არის მიღწეული.

* *

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მცდელობის დაყოფა ორ სახედ მოცემული იყო რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების ამ პერიოდში მიღებულ სისხლის სამართლის კოდექსებში. ამ კოდექსის მე-19 მუხლის თანახმად, დაუმთავრებელი მცდელობა განმარტებული იყო როგორც ისეთი მცდელობა, რომლის დროსაც დამნაშავეს „არ გაუქვთებია ყოველივე ის, რაც აუცილებელი იყო მისი განზარალების სისრულეში მოსაყვანად“; ხოლო დამთავრებული, — როგორც ისეთი მცდელობა, რომლის დროსაც დამნაშავემ „თუმცა ვაყეთა ყოველივე ის, რასაც იგი აუცილებლად თვლიდა, მაგრამ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“. დაუმთავრებელი და დამთავრებული მცდელობის ცნებას იცნობდა აგრეთვე უკრაინის სსრ 1927 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი. თუმცა აღნიშნული კოდექსი ამ ცნებებს სხვაგვარად განსაზღვრავდა.

როგორც 1924 წლის ძირითად საწყისებში. ისე მოკავშირე რესპუბლიკების მოქმედ კოდექსებში (გარდა უკრაინის სსრ კოდექსისა) მცდელობის ცნება განმარტებული არ ყოფილა. ხოლო მცდელობის ცნების იმ განმარტებაში, რომელსაც 1958 წლის საფუძვლები იძლევიან, არ არის მოცემული ამ ცნების დაყოფა ორ სახედ — დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მცდელობად. აქ ზოგადად არის მოხსენებული, რომ „დანაშაული ბოლომდე არ ყოფილა მიყვანილი დამნაშავის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“.

ამასთან დაკავშირებით იბადება საკითხი: არის თუ არა საჭირო მცდელობის დაყოფა ორ სახედ — დაუმთავრებელ და დამთავრებულ მცდელობად? აქვს თუ არა ასეთ დაყოფას რაიმე თეორიული ან პრაქტიკული მნიშვნელობა?

მცდელობის დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მცდელობად დაყოფის წინააღმდეგ საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ილაშქრებენ ა. ტრანიჩინი. უფრო გვიან ნ. კუზნეცოვა და სხვ. კერძოდ, ნ. კუზნეცოვას მოპყავს ამ დაყოფის წინააღმდეგ შემდეგი მოსაზრებები:

ქერ ერთი, ასეთი დაყოფა არ არის გამოწვეული მცდელობის მოქმედებათა ბუნებით, რამდენადაც მცდელობის მოქმედებანი

¹ А. Трапичини, Уголовное право. Часть общая, М., 1929, стр. 332.

წარმოადგენენ დანაშაულის აღმასრულებელ ერთიან და განუყოფელ მოქმედებებს. ამ მოქმედებათა ყოველი ნაწილი ერთნაირად აუცილებელია დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად. ერთნაირ დამოკიდებულებაშია დანაშაულის შემადგენლობასთან.

მეორე, მცდელობის მოქმედება მეტ წილად წარმოადგენს ვერას, და თანაც იმდენად სწრაფად მიმდინარე აქტს, რომ დასაწყისისა და დაბოლოების გაყოფა პრაქტიკულად მეტად ძნელია.

მესამე. — დაყოფას არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა, ვინაიდან ორივე შემთხვევაში დანაშაული ბოლომდე არ ხორციელდება დამნაშაურის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. „ამიტომ დანაშაულის შეარულების ხარისხი, საქმის სხვა გარემოებათაგან იზოლირებულად აღებული, ყოველთვის როდი მეტყველებს შესრულებული მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხზე“¹.

ყოფიან ახედვით ბეიხლესა მოგვეჩვენოს, რომ ნ. კუზნეცოვას შეხედულებას ერთგვარი საფუძველი აქვს კანონში იმდენად, რამდენადაც იგუნი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ მოითხოვს დამთავრებული და დაუმთავრებელი მცდელობის სხვადასხვაგვარად დასჯადობას. მაგრამ არ უხდა დაევიწყოთ, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძველები არც მომზადებისა და მცდელობის სხვადასხვაგვარად დასჯადობას მოითხოვენ, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ორივე ცნების განმარტებას იძლევიან. ეს იმიტომ ხდება, რომ დანაშაულის აღსასრულებელი მოქმედების სიახლოვე დანაშაულის მთლიანად განხორციელებასთან არ არის მოკლებული ყოველგვარ პრაქტიკულ მნიშვნელობას. საფუძველების მე-15 მუხლის III ხაწილის დანახმად, სასამართლომ, სასჯელის დანიშვნის დროს, მხედველობაში უნდა მიიღოს, სხვა გარემოებებთან ერთად, დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების ხარისხიც. ამ მომენტის დადგენისათვის კი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, დაამთავრა თუ არა მცდელობა თავისი მოქმედება მთლიანად. თუ მას მცდელობის მოქმედება ბოლომდე არ შეუსრულებია. როდესაც მცდელობა ძოლოდ დაიწყო დანაშაულებრივი საქმიანობის აღსრულება, მაგალითად, დაუმიზნა თოფი, მაგრამ ჯერ არ გაუსროლია, აქ უფრო მეტია შესაძლებლობა, რომ მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში ჩაერევიან შემაფერხებელი ძალები, რომლებიც ააცილენ დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებას (მაგალითად, ხელი სტრაცეს და წაართვის თოფი), ვიდრე მას შემდეგ, რაც სუბიექტმა უკვე ბოლომდე განხორციელა თავისი მოქმედება, მაგალითად, გაისროლა თოფი. ამავე დროს აღსრულების დასაწყისში, როდესაც

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 94.

შირიადი, გადამწყვეტი მოქმედება ჯერ კიდევ ბოლომდე შესრულებული არ არის. როგორც წესი, თვით სუბიექტის საზოგადოებრივი საშიშროებაც ისე არ ვლინდება, როგორც დამთავრებული მცდელობის დროს. მართებულად მიუთითებდა თავის დროზე რევოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტი პროფ. კოლოკოლოვი, რომ სწორედ უკანასკნელი აქტი, მაგალითად, თოფის გასროლა მოითხოვს დანაშაულებრივი ნების სრულ დამახვას¹.

დაუმთავრებელი მცდელობის დროს, როგორც ჩვენს ლიტერატურაში იყო აღნიშნული. „გამორიცხვული არ არის შესაძლებლობა, რომ დანაშაულებრივ ნებაყოფლობით ხელს აიღებს შემდგომ დანაშაულებრივ საქმიანობაზე, რომელიც აუცილებელია დანაშაულებრივ შედეგის მისაღწევად“².

დაბოლოს. მცდელობის დაყოფას ორ სახედ—დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მცდელობად, დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის საკითხის გადაჭრისათვის. საქმე ის არის, რომ დაუმთავრებელი მცდელობის დროს ნებაყოფლობით ხელს აიღება დანაშაულის შესრულებაზე პასიურ უკონტროლო გამოიხატება. ხოლო დამთავრებული მცდელობის დროს—ყოველთვის აქტიურ ფორმაში.

კუხნეცოვას მითათება, თითქოს მცდელობის მოქმედება ყოველთვის ერთ. სწრაფად განხორციელებულ აქტს წარმოადგენს, არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს. მართალია ზოგიერთ აღსრულების მოქმედებას შეიძლება ჰქონდეს ასეთი ხასიათი და ამან შეიძლება გამორიცხოს არათუ დაუმთავრებელი მცდელობის შესაძლებლობა, არამედ ზოგჯერ საერთოდ ყოველგვარი მცდელობის შესაძლებლობაც. მაგრამ ეს საბუთი არ შეიძლება განვაზოგადოთ და მის საფუძველზე მთლიანად უარეყოთ მცდელობის ორ სახედ დაყოფა³.

საბჭოთა კრიმინალისტების უმრავლესობას ამიტომ კანონზომიერად მიაჩნია მცდელობის გაყოფა ორ სახედ—დაუმთავრებულ და დამთავრებულ მცდელობად⁴. მაგრამ სადავოდ ითვლება ის

¹ იხ. Уголовное уложение. Проект редакционной комиссии и объяснения к нему. т. I. С. П., 1897, стр. 427. примечание.

² ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 164.

³ ამ საკითხზე სწორად მსჯელობს ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 164—165.

⁴ იხ. Советское уголовное право. Общая часть, 1959, стр. 216—217. Б. ფურმანოვი, დასახ. ნაშრ., 142—147; ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 163—177. В. Ф. Кириченко, Значение ошибки по советскому уголовному праву, М., 1952, стр. 91; М. И. Якубович, В. Ф. Кириченко, Советское уголовное право, М., 1958, стр. 117—118 და სხვ.

კრიტერიუმი. რომლის მიხედვით მცდელობის ეს ორი სახე განა-
ხვავებულ უნდა იქნეს ერთმანეთისაგან.

ზოგიერთი კრიმინალისტიკის აზრით, ამ განსხვავებას საფუძე-
ლად უნდა დაედოს სუბიექტური კრიტერიუმი, ე. ი. თვით დამ-
ნაშავეის წარმოდგენა იმის შესახებ. შეასრულა თუ არა მან ყვე-
ლაფერი. რაც აუცილებელი იყო დანაშაულებრივი შედეგის გან-
ხორციელებისათვის. ამისდა მიხედვით დაუმთავრებელ მცდელ-
ობად თვლიან ისეთ მცდელობას. „რომლის დროსაც პირს არ გაუ-
კეთებია ყოველივე ის, რაც მას საჭიროდ მიაჩნდა თავისი დანა-
შაულებრივა განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად“¹, ხოლო დამ-
თავრებულ მცდელობად ისეთს, „რომლის დროსაც პირმა გააკეთა
ყველაფერი, რასაც აუცილებლად თვლიდა თავისი განზრახვის
სისრულეში მოსაყვანად, მაგრამ შედეგი მაინც რატომღაც არ
განხორციელდა“².

სუბიექტურ შეხედულებას დამთავრებული და დაუმთავრებუ-
ლი მცდელობის გამიჯვნის დროს იზიარებდა უკრაინის სსრ სისს-
ლის სამართლის კოდექსი. 1922 წლის კოდექსი ამ საკითხში არა-
თანამიმდევრობას იჩენდა, მაშინ, როდესაც დაუმთავრებელ მცდე-
ლობას იგი ობიექტური თვალსაზრისით განსაზღვრავდა (მოქმე-
დების ჩამდენს „არ გაუკეთებია ყოველივე ის, რაც აუცილებელი
იყო მისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად“), დამთავრებულ
მცდელობას იგი, პირიქით, სუბიექტური ნიშნებით ახასიათებდა
(„თუმცა გააკეთა ყველაფერი, რაც მას აუცილებლად მიაჩნდა, მაგ-
რამ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა მასზე დამოუკი-
დებელი მიზეზების გამო“)³.

სუბიექტური შეხედულება დამთავრებული და დაუმთავრებელი
ცნებების განსაზღვრის საკითხზე სამართლიანად იყო გაკრიტიკებუ-
ლი უკანასკნელ ხანს საბჭოთა იურადიულ ლიტერატურაში. პირვე-
ლად ყოვლისა, მხედველობაში მისაღებია ის მოსაზრება, რომ რამდ-
ნადაც საბჭოთა სამართალი დანაშაულის მცდელობას და მოსამზადე-
ბელ მოქმედებას ობიექტური ნიშნების მიხედვით განსაზღვრავს და
განასხვავებს ერთიმეორისაგან, ლოგიკური თანამიმდევრობა მოი-
თხოვს, რომ მცდელობის სხვადასხვა სახეების გამიჯვნის დროსაც
ეს ობიექტური კრიტერიუმი იყოს შენარჩუნებული. „ჩვენა კანო-

¹ Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 216—217

² იქვე, გვ. 217.

³ ამ შესაბამობაზე მართებულად მიუთითებს პროფ. ნ. დურმანოვი
თავის ზემოთ დასახელებულ ნაშრომში, გვ. 147.

⁴ ნ. კუხნიცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 93—94.

წი, ლაპარაკობს ნ. კუზნეცოვა, ... მოითხოვს მოსამართლისაგან მოქმედების შედეგთან სიახლოვის ხარისხის მხედველობაში მიღებას... მისი ობიექტური შეფასების საფუძველზე. ამ საკითხის სხვაგვარად გადაწყვეტა იქნებოდა საბჭოთა მატერიალური სისხლის სამართლის და სისხლის საპროცესო სამართლის ძირითადი პრინციპების დარღვევა“¹.

ამას ისიც უნდა დაემატოთ, რომ სუბიექტურმა კრიტერიუმმა შეიძლება დიდი სხვადასხვაობა და მერყეობა გამოიწვიოს აღნიშნული ორი სახის მცდელობის გამოჩენაში, რამდენადაც იგი მოითხოვს დამნაშავეთა სუბიექტური შეხედულებებისა და თავისებურებების მხედველობაში მიღებას იმ წმინდა ობიექტური ფაქტის დასადასტურებლად. მოათავა თუ არა სუბიექტმა თავისი აღმასრულებელი მოქმედება, მიმართული შედეგის განხორციელებაზე, თუ ეს მოქმედება ბოლომდე არ მოუყვანია. სუბიექტური შეხედულების მიხედვით ვერ ჩაითვლება დამთავრებულად ისეთი მცდელობა, როდესაც სუბიექტმა გააკეთა ყველაფერი, რაც მისი მხრით საჭირო იყო დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად, თუ იგი არასწორი წარმოდგენის გამო ფიქრობს, რომ კიდევ რაღაც დარჩა გასაკეთებელი, და, პირიქით, მცდელობა დამთავრებულად უნდა იქნეს ცნობილი, თუ სუბიექტს არ გაუკეთებია ყოველივე ის, რაც მისი მხრით საჭირო იყო აღსრულების მოქმედებას მოსათავებლად, თუ იგი შეცდომით ფიქრობს, რომ მან ყველაფერი, აუცილებელი შედეგისათვის, უკვე გააკეთა.

დაბოლოს, ამას ემატება პროცესუალური ხასიათის მოსაზრებანიც. როგორც სამართლიანად აღნიშნავს ი. ტიშკევიჩი, „ძალიან ძნელია, ზოგჯერ კი შეუძლებელიცაა იმის დამტკიცება, რომ დამნაშავე თვლიდა თავის მოქმედებას საკმარისად საზოგადოებრივად საშიში შედეგის მისაღწევად, მით უმეტეს, რომ დამნაშავე, როგორც წესი, უარყოფს ამას“².

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 94.

² ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 159. თითონ ი. ტიშკევიჩის აზრით, დამთავრებული და დაუთავრებელი მცდელობის გამოჩენისათვის გამოყენებულ უნდა იქნეს ორივე კრიტერიუმი, როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური. მაშასადამე, დამთავრებული მცდელობა იქნება მხოლოდ მაშინ, თუ პირმა არა მარტო გააკეთა ყოველივე ის, რაც მისი მხრით საჭირო იყო დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად, არამედ ამავე დროს სწორად თვლის, რომ შესრულებულია ასეთი მოქმედება (იხ. ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 162). ჩვენის აზრით, ეს დებულება ეწინააღმდეგება თვით ტიშკევიჩის მიერ ზემოთ მოყვანილ აზრს. გარდა ამისა, ი. ტიშკევიჩს არ შეუძლია განსაზღვროს მცდელობის

გენოაღნიშნულ მოსაზრებათა გამო, მცდელობის დაყოფას ორ სახედ, ჩვენის აზრით, საღუძვლად უნდა დაედოს ობიექტური ნიშანი. მაგრამ ეს ობიექტური ნიშანი ისე არ უნდა იქნეს გაგებულნი, თითქოს დამთავრებული მცდელობა არის მაშინ, როდესაც პირმა გააკეთა ყოველზე ის, რაც აუცილებელი იყო შედეგის მისაღწევად. ასეთი ფორმულა შინაგანი წინააღმდეგობის შემცველი იქნებოდა. ვინაიდან თუ სუბიექტმა გააკეთა ყოველივე ის, რაც ნამდვილად აუცილებელი იყო შედეგის მისაღწევად, მაშინ შედეგი აუცილებლად დადგება. თვით შედეგის განუხორციელებლობა მიუთითებს იმაზე, რომ, მაშასადამე, სუბიექტის მიერ ყველაფერი გაკეთებული არ ყოფილა. ამიტომ ამ განმარტებაში ერთგვარი შესწორება უნდა იქნეს შეტანილი.

ჩვენის აზრით. დაუმთავრებელ მცდელობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც პირმა თუმცა დაიწყო დანაშაულის აღსრულება, მაგრამ თავისი მოქმედება ბოლომდე არ მიუყვანია. მაგალითად, ქურდი შეიპყრეს იმ მომენტში, როდესაც იგი ცდილობდა მალაზიის კარის შენტვრევას, მკვლელობის მცდელობას ხელიდან გააგდებინეს დანა, რომელიც მან მოუღერა დასარტყმელად თავის მტერს. ამისათვის, რომ დანაშაულებრივი შედეგი განხორციელდეს, საჭიროა დანაშაულის შემდგომი მოქმედება (მალაზიაში შესვლა და ნიეთის ხელში აღება, დანის დარტყმა და ა. შ.). აქ დანაშაულებს არ გაუკეთებია ყოველივე ის, რისი გაკეთებაც მისი მხრით საჭიროა დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად და ამიტომ ამ სტადიაზე დანაშაულებს ვერ კიდევ შეუძლია ხელი აიღოს მცდელობას ბოლომდე მიყვანაზე.

დამთავრებულ მცდელობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც პირმა გააკეთა ყოველივე ის, რაც მისი მხრით საჭირო იყო დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად, მაგრამ შედეგი არ განხორციელდა დანაშაულის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. მაგალითად, პირმა ესროლა თავის მტერს, მაგრამ ვერ მოახვედრა აქ პირმა გააკეთა ყველაფერი, რაც მასზე იყო დამოკიდებული, შედეგის მისაღწევად, მაგრამ რაღაც გარეშე გარემოებამ ხელი შეუშალა შედეგის განხორციელებას. ამიტომ ასეთ შემთხვევაში არ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მცდელობაზე ხელის აღებას (მცდე-

სახე ისეთ შემთხვევებში, როდესაც ის, რაც სუბიექტმა ნამდვილად გააკეთა და ის რაც მან, მისი წარმოდგენით, გააკეთა, სინამდვილეში არ შესაძლებელია ერთმანეთს.

ლობა უკვე დამთავრდა), არამედ მხოლოდ დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების თავიდან აცდენას.

ე. წ. ფორმალურ დანაშაულთა დროს შესაძლებელია მხოლოდ დაუმთავრებელი მცდელობა; თუ სუბიექტის მიერ მოქმედება, რომელიც თავისთავად დასჯადია, უკვე შესრულებულია, ადგილი ექნება დამთავრებულ დანაშაულს და არა დამთავრებულ მცდელობას. ასე რომ მცდელობის დაყოფას დამთავრებულად და დაუმთავრებლად მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ ე. წ. მატერიალური დანაშაულის დროს: აქ შესაძლებელია როგორც მცდელობის მოქმედებათა არასრული რეალიზაცია, ისე მათი სრული რეალიზაცია (ორივე შემთხვევაში უშედეგოდ).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მცდელობის დაყოფას ორ სახედ მნიშვნელობა აქვს მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის გამოკვეთისათვის, რაც, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება ისე იქნეს გაგებული. თითქოს დაუმთავრებელი მცდელობა ყოველთვის უფრო მსუბუქ სასჯელს უნდა იწვევოს, ვიდრე დამთავრებული. სასჯელის დანიშვნის დროს მოსამართლე მხედველობაში იღებს მთელ რიგ სხვა გარემოებებს, რომელნიც მხოლოდ მათ ერთ-თანობაში უნდა იქნეს აწონილ-დაწონილი. დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს მცდელობის სახეებად დაყოფას ნებაყოფლობით მიტოვებული დანაშაულის საკითხის გადაჭრისათვის. მაგრამ ამ საკითხზე სპეციალურ თავში გვექნება საუბარი.

§ 4. უვარგისი მცდელობა

უვარგისი მცდელობის საკითხზე საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში საკმაოდ ბევრია დაწერილი. აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი საბჭოთა კრამინალისტი სრულიად უარყოფს უვარგისი მცდელობის პრობლემის არსებობას. ასე, მაგალითად, ნ. კუზნეცოვას აზრით, „ე. წ. უვარგისი მცდელობის“ ბუნება იგივეა, რაც დანაშაულის ყოველი სხვა მცდელობისა. ეს მცდელობაც წარმოადგენს დანაშაულის განხრახ შესრულებას, რომელიც არ დაბოლოვდა სუბიექტის მიერ განზრახული დანაშაულებრივი შედეგით მასზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. მხოლოდ ე. წ. „უვარგისი მცდელობის“ დროს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებლობის მიზეზს წარმოადგენს სუბიექტის ფაქტიური შეცდომა ხელყოფის საგანსა და საშუალებებში. მაგრამ ასეთი დეტალი საკმაოდ საფუძველს არ გვაძლევს იმისათვის, რომ გამოვყოთ ასეთი მცდელობა განსაკუთრებულ სახედ, თანაც ისეთი უხეირო სახელწო-

დებით. როგორცაა „უვარგისი მცდელობა“, „მცდელობა უვარგისობიექტზე“. „მცდელობა უვარგისი საშუალებებით“¹.

მაგრამ გამოსარკვევი სწორედ ის საკითხია, ახასიათებს თუ არა ე. წ. „უვარგის მცდელობას“ ის ნიშნები, რომლებიც წარმოადგენენ მცდელობის აუცილებელ მომენტებს. ეს კითხვა იდენტურია შემდეგი კითხვისა: შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს ე. წ. უვარგისი მცდელობა მცდელობად იურიდიული მნიშვნელობით?

ამ საკითხში ლოგიკურად თანამიმდევრულად მსჯელობენ სუბიექტური თეორიის წარმომადგენლები, რომლებიც საერთოდ მცდელობას მხოლოდ სუბიექტური ნიშნების მიხედვით ახასიათებენ და მოითხოვენ უვარგისი მცდელობის დასჯადობას, ვინაიდან ამ შეთხვევაშიც შეიძლება აღმოჩენილ იქნეს დანაშაულის სუბიექტური ნიშნები. მაგრამ თუ დანაშაულის ცნებას ობიექტური ნიშნის მიხედვით განვსაზღვრავთ, მაშინ შეუძლებელია იმის მტკიცება, რომ უვარგისი მცდელობა საერთოდ მცდელობის ჩვეულებრივი სახეა და მისგან არაფრით არ განსხვავდება. ნ. კუზნეცოვა განსაზღვრავს მცდელობას: როგორც დანაშაულის აღმასრულებელი მოქმედების დაწყებას, თანაც ახასიათებს ამ მოქმედებას როგორც ისეთს, რომელსაც თავის თავად უნდა გამოეწვია დანაშაულებრივი შედეგი, როგორც დანაშაულას აღმასრულებელი მოქმედების კანონზომიერი დაბოლოება². უფრო მეტიც, იგი მცდელობის მოქმედებას თვლის „სუბიექტის შემოქმედებით, მიზეზობრივ საქმიანობად, რომელიც გადააქცევს დანაშაულებრივი შედეგას შესაძლებლობას, რაც მოსაზრადებელი მოქმედებით არის შექმნილი, სინამდვილედ — განხორციელებულ დანაშაულებრივ შედეგად“³.

მაგრამ ყოველივე ეს ე. წ. უვარგისი მცდელობას არ ახასიათებს. მას არ შეუძლია არც თავის თავად, არც კანონზომიერად გამოიწვიოს დანაშაულებრივი შედეგი, ამ მოქმედებას არასდროს, არავითარ პირობებში არ შეიძლება ჰქონდეს მიზეზობრივი ხასიათი ამ შედეგის მიმართ. მაშასადამე, უვარგისი მცდელობა, ნ. კუზნეცოვას შეხედულების შესაბამისად, არ უნდა ყოფილიყო გათანაბრებული მცდელობის ჩვეულებრივ შემთხვევებთან.

უვარგისი მცდელობის ცნების საკიროებას უარყოფს აგრეთვე ი. ტიშკევიჩი, რომელიც ამტკიცებს, რომ „ყოველი საშუალება, გამოყენებული დამნაშავის მიერ, თუ მან არ გამოიწვია დანაშაუ-

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 96.

² იქვე, გვ. 80, 82.

³ იქვე, გვ. 82.

ლებრივი შედეგი, ამ კონკრეტული შედეგისათვის ერთნაირად უვარგისია. მაგრამ იგი ვარგისი იქნებოდა, დამნაშავეს რომ შეცდომა არ დაეშვა ან საშუალების ამორჩევის ან მათი გამოყენების დროს, ე. ო. დანაშაულის საშუალება ისეთი რომ ყოფილიყო, როგორც იგი იმ პირს წარმოედგინა, ვინც იგი გამოიყენა“¹.

ი. ტიშკევიჩის ასეთი მსჯელობიდან ლოგიკური აუცილებლობით გამომდინარეობს მცდელობის წმინდა სუბიექტური გაგება და არა ობიექტური განსაზღვრა მცდელობისა, რომელსაც იგი იძლევა. თავისი ნაშრომის დასაწყისში და რომლის თანახმად „მცდელობის დროს დამნაშავე იდენს ისეთ მოქმედებას, რომლითაც შეიძლება განხორციელებულ იქნეს სათანადო დანაშაულის შემადგენლობა“². ცხადია, რომ აბსოლუტურად უვარგისი საშუალების შესახებ ეს არ ითქმის. უვარგისი მცდელობის მთელ რიგ შექცევებში, განსაკუთრებით, მაშინ, როდესაც გამოყენებული საშუალება ამორჩეული იქნა მხოლოდ უკიდურესი უვიცობისა და ცრუმორწმუნეობის გამო, მოქმედება არათუ არ წარმოადგენს დანაშაულის აღსრულების დასაწყისს, არათუ არ შეიცავს დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობას უშუალო საშიშროებას, არამედ არსებითად განზრახვის გამოძვლავების სტადიაზეა შეჩერებული. თუმცა ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი ამტკიცებს, რომ თანამედროვე სოციალისტურ საზოგადოებაში ამ საკითხს არა აქვს აქტუალური მნიშვნელობა, ვინაიდან დღეს უკვე აღარ მოიპოვებიან ისეთი ცრუმორწმუნე და უვიცი პირები, რომლებიც მიმართავენ შელოცვას ან სხვ. მისთანას დანაშაულის ჩასადენად³. მაგრამ, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ნ. დურმანოვი, „როდესაც ელაპარაკობთ უკიდურეს უვიცობაზე, არ უნდა წარმოვიდგინოთ აუცილებლად პიროვნება, რომელიც საერთოდ მთლიანად არას მეტად ჩამორჩენილი, უვიცი. საკმარისია უვიცობა, სრული უცოდინარობა იმ სფეროში, რომელიც უშუალოდ დაკავშირებულია ასეთ საშუალებათა არჩევასთან“⁴. ამავე დროს, რა თქმა უნდა, აბსოლუტურად გამორიცხული არ არის ჩვენშიც თითო-ოროლა იმდენად ჩამორჩენილი პირის არსებობა, რომ მას ზებუნებრივი ძალების მოქმედებაც სწამდეს. რომ ასეთი საქმეები სასამართლომდე არ შე-

¹ ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 174.

² იქვე, გვ. 81 (ხაზგასმულია ჩვენს მიერ.—თ. წ.)

³ იქვე, გვ. 172—173.

⁴ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 161.

იძლება მივუდეს, ეს გასაგებიცაა, ისინი წინასწარი გამოძიების სტადიასაც ვერ აღწევენ.

მართებულად იქცევიან ამიტომ საბჭოთა კრიმინალისტიები. რომლებიც არ უარყოფენ უვარგისი მცდელობის პრობლემის მნიშვნელობას და იძლევიან მისი გადაჭრის ცდას¹.

უვარგისი მცდელობის საკითხის გადაჭრის დროს, ჩვენის აზრით, მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ ჩვეულებრივად ლიტერატურაში „უვარგისი მცდელობის“ ცნებაში აერთიანებენ ხოლმე არსებითად სხვადასხვაგვარ მოვლენებს, რომლებიც სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით სხვადასხვაგვარად უნდა გადაწყდეს. ასე, მაგალითად, უვარგისი საშუალებებით მცდელობას აკუთვნებენ ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც სუბიექტის მიერ არჩეული საშუალება სავსებით გამოსადეგია პირის დანაშაულებრივი განზრახვის განსახორციელებლად. მაგრამ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა რაიმე შემთხვევითი გარემოების გამო, მაგალითად, გუნჯის განხორციელებისას დაშვებული შეცდომის გამო, და ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც სუბიექტის მიერ არჩეული საშუალება გამოუსადეგარია დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად და მას არაერთარ ზირობებში არ შეეძლო გამოეწვია აღნიშნული შედეგი. დაბოლოს, უვარგისი მცდელობას აკუთვნებენ აგრეთვე მცდელობას ადგილზე არმყოფი ობიექტზე. ჩვენის აზრით, ეს შემთხვევები სწორად შეიძლება გადაწყდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ დავეყარებით მცდელობის ცნების ზოგად განმარტებას და ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ ყველა ზემოდასახელებულ შემთხვევას.

ზემოთ აღნიშნული იყო, რომ მცდელობა გულისხმობს დანაშაულის განხორციელების უშუალო საფრთხეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მცდელობას მოქმედებას აქვს ო ბ ი ე კ ტ უ რ ი ტ ე ნ დ ე ნ ც ი ა დანაშაულის განხორციელებისა, იგი კ ა ნ ო ნ ზ ო მ ი ე რ ა დ იწვევს ასეთ შედეგს. თუ ჩვენ ამ თვალსაზრისით პირველი ჯგუფის შემთხვევებს განვიხილავთ, ე. ი. ისეთ შემთხვევებს, როდესაც სუბიექტს მიერ ამორჩეული საშუალება საზოგადოდ გამოსადეგია შედეგის განხორციელებისათვის, მაგრამ უწყებულ კონკრეტულ პი-

¹ ნ. დ უ რ მ ა ნ ო ვ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 151—161; Советское уголовное право. Общая часть, 1959, стр. 223—224; В. Ф. Кириченко, Значение ошибки по советскому уголовному праву. Изд. АН СССР, М., 1952, стр. 52—56 და სხვ.

რობებში რაღაც შემთხვევითმა გარემოებამ ხელი შეუშალა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, ცხადია. ეს შემთხვევები უნდა ჩაითვალოს. მცდელობად ჩვეულებრივი მნიშვნელობით, რომელიც პასუხისმგებლობას უნდა იწვევდეს. ეს მოქმედებანი არა მარტო სუბიექტის განზრახვას ამჟღავნებენ, არამედ ობიექტურადაც ჰქმნიან დანაშაულის განხორციელების საშიშროებას და მათი გამოყოფისათვის არავითარი საფუძველი არ არსებობს. ის ფაქტი, რომ შემთხვევითი გარემოების გამო დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი, სრულიადაც არ ადასტურებს მისი განხორციელების შეუძლებლობას. შესაძლებლობა სწორედ იმიტომ არის შესაძლებლობა, რომ იგი შეიძლება სინამდვილედ გადაიქცეს და შეიძლება არ გადაიქცეს. შემთხვევითი გარემოების გამო დანაშაულის ბოლომდე განუხორციელებლობა დამახასიათებელია საერთოდ ყოველგვარი მცდელობისათვის და ამ მხრით აღნიშნული შემთხვევები არავითარ გამონაკლისს არ წარმოადგენენ. ამიტომ, თუ ვინმემ გაისროლა ოვერლეერიდან, რომელშიც ტყვია ჩადო და შემდეგ აღმოჩნდა, რომ გასროლის წინ, შესამე პირს ტყვია ამოუღია, ან თუ ვინმემ მოამზადა საწამლაფი კაცის მოსაკლავად, მაგრამ მიცემის მომენტში შეცდომით საწამლაფის მაგივრად უვნებელი ფხვნილი მისცა, ყველა ამ შემთხვევაში გამოყენებულია საშუალება, რომელსაც კანონზომიერად შეიძლებოდა მოჰყოლოდა კაცის სიკვდილი, საშუალება, რომელსაც აქვს ობიექტური ტენდენციის და არა მარტო სუბიექტური მზანდასახულობა დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებისა, მაშასადამე, ჩადენილია სავსებით ვარგისი მცდელობა, რომელიც საზოგადოებრივად საშიშია და სასჯელს იმსახურებს.

სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს ისეთი შემთხვევები, როდესაც ვინმე ცდილობს ჩაიდინოს დანაშაული ისეთი საშუალებებით, რომელსაც იგი მხოლოდ უკიდურესი უვეცობისა და ცრუმორწიუნეობის გამო თვლის გამოსადეგ საშუალებად თავისი მიზნის განხორციელებისათვის, მაგალითად, ვინმე ცდილობს მოკლას თავისი მტერი შაბის მეშვეობით ან შელოცვით და ა. შ., თანაც სავსებით დარწმუნებულია, რომ ამან შეიძლება გამოიწვიოს. სიკვდილი, ან ვინმე ცდილობს მუცელი მოუწყვიტოს ქალს წითელი ღვინის მეშვეობით. ამ შემთხვევაში დანაშაულის განუხორციელებლობა განპირობებულია არა რაიმე შემთხვევითი გარემოებით, არამედ თვით გამოყენებული საშუალებების ბუნებით. ამ საშუალებებს არათუ არ შეუძლიათ საფრთხეში ჩააგდონ ადამიანის სიცოცხლე,

არამედ ისინი თვით შორეულ მოსამზადებელ მოქმედებასაც კი არ წარმოადგენენ. ვინაიდან არც აადვილებენ და არც შესაძლებლად ჰქვრიან. მომავალში აღმასრულებელი მოქმედების ჩადენას. ამიტომ ასეთი მოქმედებანი არ შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად შიშაღ და დასასჯელად.

აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა კრიმინალისტიკების უმრავლესობა უარყოფს ასეთ შემთხვევებში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას. პროფ. პიონტკოვსკის აზრით, „როდესაც უვარგისი მცდელობა სუბიექტის აშკარა უვიცობის გამო ემყარება ისეთ წარმოდგენას მოვლენათა კავშირის შესახებ, რაც რეალურ სინამდვილეში სრულიად არ არსებობს... იგი არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ საშიშროებას“¹. ამგვარადვე გ. ზლობინი და ვ. კუდრიავეცივი თვლიან რომ ეს მოქმედებანი არ შეიძლება ცნობილ იქნენ საზოგადოებრივად საშიშად, ვინაიდან მათ არასდროს არ შეუძლიათ გამოიწვიონ მავნე შედეგი“. პროფ. დურმანოვი მართებულად მართებულად რომ „აღნიშნულ შემთხვევებში საერთოდ არ არსებობს არც დანიშნული მოსამზადებელი და არც მისი აღმასრულებელი მოქმედება“. არამედ შეიძლება ცნობილ იქნეს მხოლოდ „განზრახვის განმეორება“. რომელიც სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ იწვევს“.

ანალოგიურ შეხედულებას იზიარებენ აღნიშნულ საკითხზე სანაღბო დემოკრატიული ქვეყნების კრიმინალისტიკები ასე, მაგალითად: ჩეხოსლოვაკიის კრიმინალისტიკის პროფ. სოლნარჩის აზრით. „ეჭვითწოდებული უვარგისი საშუალებებით მცდელობის დროს პრაქტიკას. როგორც ჩანს, არავითარი სიძნელენი არ ელოდება, ვინაიდან ასეთი მცდელობა საზოგადოებისათვის საშიშროებას არ წარმოადგენს. ცხადია, ის შემთხვევებზე, როდესაც ასეთი უვარგისი საშუალება გამოყენებულია მიზეზობრივ კავშირთა არცოდნის გამო, დაუსჯელი უნდა დარჩეს“¹.

სემოაღნიშნული მოსაზრებების გამო, ჩვენ არასწორად მიგვაჩნია მოსკოვის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქ-

¹ Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 224.

Т. Злобин и В. Кудрявцев. Рецензия на книгу В. Ф. Книриченко. „Значение ошибки по советскому уголовному праву“. „Социалистическая законность“, 1952, № 11, стр. 82.

5. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 161

¹ W. Solnar, Aktuelle Fragen des Allgemeinen Teils des Tschechoslowakischen Strafrechts. „Beiträge zu Problemen des Strafrechts“, Berlin, 1956. S. 12.

შეთა სასამართლო კოლეგიის 1952 წლის 24 იანვრის განჩინება ე-ს საქმეზე. ე-მ შეუშნაპუნა ორ ქალს მუცლის მოშლის მიზნით მის მიერ გაკეთებული ხსნარი, რომელიც სავსებით უვარგისი აღმოჩნდა მუცლის მოსაშლელად. სახალხო სასამართლომ ე-ს მოქმედებაში სცნო უკანონო აბორტი, ხოლო მოსკოვის საოლქო სასამართლომ ეს განაჩენი ძალაში დატოვა¹.

უკანონო აბორტის მცდელობაზე, რამდენადაც გაკეთებული ხსნარი აბსოლუტურად უვარგისი იყო ამ მიზნისათვის. ჩვენის აზრით, ლაპარაკი შეუძლებელია. ადვოკატმა სავსებით მართებულად მიუთითა, რომ ე-მ პასუხი უნდა აგოს არა უკანონო აბორტის მცდელობისათვის, არამედ თაღლითობისათვის. თუ ე-ს მიერ დამზადებული ხსნარი საშიში იყო. ქალების ჯანმრთელობისათვის და თანაც ე-ს აღნიშნული გარემოება შეგნებული ჰქონდა, ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს მისი მოქმედება შეეძლო დაეკვალიფიცირებია როგორც სხეულის დაზიანების მცდელობა.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უვარგისი მცდელობის საკითხს სპეციალურად არ აწესრიგებს. განსაკუთრებულ ნორმებს უვარგისი საშუალებებით მცდელობის შესახებ ვხვდებით რუმინეთის და უნგრეთის სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში.

რუმინეთის კოდექსი განასხვავებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც „დანაშაულის განხორციელება შეუძლებელი აღმოჩნდა გამოყენებულ საშუალებათა გაფუჭებისა და არასაკმარისობის გამო ან იმის გამო, რომ სამართლის დამრღვევმა წინდაუხვდავად აირჩია დრო და ადგილი, სადაც ჩადენილი უნდა ყოფილიყო დანაშაულებრივი ქმედობა“ (მუხ. 99. ნაწ. 1), და ისეთ შემთხვევას. როდესაც „ქმედობის განხორციელების შეუძლებლობა გამოწვეული იყო ქმედობის განსახორციელებლად ნახმარი საშუალებით“ (მუხ. 99, ნაწ. IV). პირველი სახის მცდელობა დასჯადია, ხოლო მეორე სახის ქმედობას რუმინეთის კოდექსი დაუსჯელად აცხადებს. თავისთავად ცხადია, რომ პირველ შემთხვევაში უკვე აღარ შეიძლება მცდელობა უვარგისად ჩათვალოს. და რუმინეთის კოდექსი არც უწოდებს მას უვარგისს. აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევები, როდესაც ამორჩეული საშუალება თავისი თვისებებით გამოსადეგია დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად. მაგრამ რაიმე შემთხვევით გარემოების გამო იგი არაეფექტურა აღმოჩნდა. მეთ-

¹ მაგალითი მოყვანილია ნ. კუხნეკოვას დასახელებული შრომიდან, გვ. 102.

რე შემთხვევაში საკითხი შეეხება ისეთ საშუალებას, რომელსაც თავისი ბუნების გამო არ შეუძლია დანაშაულის განხორციელება. ასეთი მოქმედება. რუმინეთის კოდექსის თანახმად, არ არის ობიექტურად მიმართული დანაშაულის განხორციელებაზე და ამიტომ არც შეიძლება მცდელობად ჩაითვალოს.

ცოტა სხვაგვარად სწევებს საკითხს უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. ამ კოდექსის მიხედვით, სასჯელი შეიძლება შეიღწეულად შემსუბუქდეს ან დანაშაულის შემსრულებელი შეიძლება სრულიად არ იქნეს ცნობილი ბრალეულად და განთავსდეს სასჯელისაგან, თუ მან ჩაიდინა ხელყოფა... უვარგისი და ამავე დროს უსაშიშრო საშუალებებით (მე-18 პარაგრაფის მე-2 ნაწილის „ა“ პუნქტი).

ამგვარად უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად უვარგისი საშუალებების გამოყენებას შეიძლება მოჰყვეს ორგვარი შედეგი: 1. სუბიექტს შეიძლება შეუმცივდეს სასჯელი და 2. იგი შეიძლება ცნობილი არ იქნეს დამნაშავედ და სრულიად განთავსდეს სასჯელისაგან. იმ საკითხის გადაჭრა, თუ როდის უმცარდება პირს სასჯელი და როდის თავისუფლდება იგი სასჯელისაგან, დამოკიდებულია თვით მოსამართლეზე. მოსამართლე ამ საკითხს გადაწყვეტს საქმის კონკრეტულ გარემოებათა აწონდაწონისა და მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეფასების შედეგად. რამდენადაც უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის თანახმად, დანაშაულად ითვლება მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ თუ არჩეული საშუალება არ ასაბუთებს მცდელობის საზოგადოებრივ საშიშროებას, ასეთი მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს მცდელობად სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით და დაისაჯოს.

შედარებით უფრო მეტ სიძნელეს წარმოადგენს ის შემთხვევები, რომლებიც ცნობილი არიან ლიტერატურაში უვარგისი ობიექტზე მცდელობის სახელწოდებით. მაგრამ ვიდრე უშუალოდ ამ საკითხის განხილვაზე გადავიდოდეთ, საჭიროა აღინიშნოს, რომ ტერმინი „მცდელობა უვარგისი ობიექტზე“ სოციალისტურ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში დიდ დავას იწვევს. პროფ. ნ. დურმანოვი წინადადებას იძლევა ეს ტერმინი შეიცვალოს ტერმინით „მცდელობა არარეალურ ობიექტზე“, ვინაიდან პირველი ტერმინი წარმოადგენს საფუძველს უნაყოფო დავისათვის იმის თაობაზე, შეიძლება თუ არა საბჭოთა სისხლის სამართალში საერთოდ არსებობდეს უვარგისი ობიექტი. ვ. კირიჩენკოს აზრით, „უვარგის

ობიექტზე მცდელობას“ მაგივრად უმჯობესია ვინმართ ტერმინი „უვარგისი საგანი“, რადგან ზემოხსენებულ შემთხვევებში უვარგისია არა ობიექტი, არამედ ხელყოფის საგანი. მოქმედებას არ შეუძლია ზიანი მიიყენოს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს სწორედ თავდასხმის საგნის უვარგისობის გამო¹. ამავე შეხედულებებს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში იზიარებს პროფ. ი. ლექშასი², ჩვენს ლიტერატურაში — ნ. კუზნეცოვა³ და ი. ტიშკევიჩი⁴. პროფ. ლექშასის აზრით, რამდენადაც ობიექტად სოციალისტურ სამართალში ითვლება საზოგადოებრივი ურთიერთობა და რამდენადაც სუბიექტს განზრახული ჰქონდა ზიანი მიეყენებია სამართალთა დაცული საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის, ამდენად არსებობს დამნაშავეის თავდასხმის ობიექტიც. ამიტომ, თუმცა კანონი იცავს ადამიანის საცოცხლეს და არა გვამს, მაგრამ „პირის მოქმედება, რომელიც განპირობებული იყო წარმოდგენით, რომ ბავშვი ცოცხალია, არღვევს ჩვენს დემოკრატიულ წესრიგს, რომელიც მიმართულია ადამიანის ცხოვრების დასაცავად“⁵. ამგვარადვე ი. ტიშკევიჩი მიუთითებს, რომ საბჭოთა სსსსლის სამართალში დანაშაულის ობიექტად ითვლება არა ნივთი, საგანი, არამედ სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობა, და „უვარგისი ობიექტზე“ მხოლოდ მაშინ შეიძლება ვილაპარაკოთ, როდესაც პირი ხელყოფს ისეთ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომელსაც სოციალისტური სამართალი არ იცავს⁶.

არც ერთი ზემოთ მოყვანილი შეხედულება, ჩვენის აზრით, არ შეიძლება დასაბუთებულად ჩაითვალოს.

ტერმინი „არარეალური ობიექტი“, რომელსაც პროფ. ღურმანოვი გვაწოდებს „უვარგისი ობიექტის მაგივრად“, არ გამოხატავს ჩვენთვის საინტერესო ცნების არსს. გვამი, რომელსაც ესერაან ბოკელის განზრახვით, საკუთარი ნივთი, რომელსაც შეცდომით სხვისი ნივთის მაგივრად იპარავს სუბიექტი, თავისთავად არსებობენ, გარეშე, რეალური სინამდვილის ფაქტებს წარმოადგენენ, მაგრამ გამოუსადეგარი არიან როგორც მკვლელობის ან ქურდო-

¹ В. Ф. Кириченко, Значение ошибки по советскому уголовному праву, Изд. АН СССР, М., 1952, стр. 47.

² см. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1957, S. 437—438.

³ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 98—99.

⁴ ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 170—171.

⁵ Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, 1957, S. 437.

⁶ ი. ტიშკევიჩი, გვ. 98, 99.

ბის ობიექტები. გარდა ამისა, როგორც მართებულად აღნიშნავს ნ. კუზნეცოვა, თუ სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობანი, რომელთაც იცავს სისხლის სამართლის კანონი, რეალურად არ არსებობენ, არამედ არსებობენ მხოლოდ სუბიექტის წარმოდგენაში, ე. ი. არსებითად არარეალური არიან, ასეთ შემთხვევაში სუბიექტის მოქმედება შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ მოჩვენებით დანაშაულად¹.

რაც შეეხება „ობიექტის“ შეცვლას „საგნით“, ეს მტკიცება, ჩვენის აზრით, დაცვის ობიექტისა და ხელყოფის უშუალო ობიექტის არევით არის გამოწვეული. მკვლევლობის ამკრძალავი ნორმა იცავს ადამიანის სიცოცხლეს, ქურდობის ამკრძალავი ნორმა იცავს საკუთრებას (პირადს ან სოციალისტურს), შესაბამისად, ობიექტი აქ არის ადამიანის სიცოცხლე, საკუთრების უფლება. ამავე დროს ხელყოფის (და არა დაცვის) ობიექტი მკვლევლობის დროს არის ის ცოცხალი ადამიანი, ვისზედაც მიმართულია მოქმედება, ქურდობის დროს—ის ნივთი, რომელსაც იტაცებს სუბიექტი. მაგრამ, როდესაც ადამიანის მოქმედება მიმართულია გვამის წინააღმდეგ, აქ არ შეიძლება ითქვას, რომ ხელყოფის უშუალო ობიექტი, ე. ი. ის, რაზედაც დანაშაუმი რეალურად ახორციელებს თავდასხმას, არის ადამიანი, ვინაიდან სინამდვილეში მოქმედება მიმართული იყო გვამის წინააღმდეგ. ასევე, როდესაც სუბიექტი სხვისი ნივთის მაგივრად იპარავს საკუთარ ნივთს, ხელყოფის ობიექტი სინამდვილეში საკუთარი საკუთრებაა. იმდენად, რამდენადაც ამ ობიექტებზე ხელყოფით დანაშაული არ შეიძლება განხორციელდეს, ჩვენ სრული საბუთი ვგაქვს ვილაპარაკოთ უვარგის ობიექტზე.

ჩვენის აზრით, ე. წ. „უვარგისი ობიექტის“ შემთხვევები უნდა გადაწყდეს შემდეგნაირად. თუ თავდასხმის უშუალო ობიექტი, რომლის მიმართაც სუბიექტი ახორციელებდა თავის დანაშაულებრივ განზრახვას, თავისი ბუნებით ისეთი თვისებების მქონეა, რომ საერთოდ გამოსადეგია ასეთი დანაშაულის განსახორციელებლად, მაგრამ დანაშაულის დაბოლოებას ხელი შეუშალა რაიმე შემთხვევითმა გარემოებამ, აქ არავითარ უვარგის მცდელობას არა აქვს ალგილი და ეს შემთხვევა უნდა დაისაჯოს როგორც ყოველი სხვა მცდელობა. მაგალითად, ადამიანს ესროლეს, მაგრამ იგი აღმოჩნდა ჩაცმული ჭავჭავში, რომელიც ტყვიას არ უშვებს.

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 97.

სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს ისეთი შემთხვევა, როდესაც თავდასხმის ობიექტი თავისი თვისებებით გამოსადეგი არ არის დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად. არ შეიძლება ჩავთვალოთ მკვლელობის მცდელობად გვამისათვის სროლა ან ქურდობის მცდელობად — საკუთარი ნივთის მოტაცება. ასეთ შემთხვევებში არსებობს არა მცდელობა, არამედ მოსამზადებელი მოქმედება, რომელიც ჩვენი კანონმდებლობის თანახმად არ გამოირიცხავს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას.

უვარგის ობიექტზე მცდელობას ითვალისწინებს უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. ამ კოდექსის თანახმად სასჯელი შეიძლება შეუზღუდველად შემცირდეს ან პირი სრულიად განთავისუფლდეს სასჯელისაგან, თუ ადგილი ჰქონდა ხელყოფას უვარგის ობიექტზე (§ 18, პ. 1ა).

უვარგისი მცდელობიდან უნდა განვასხვავოთ მცდელობა ადგილზე არმყოფ ობიექტზე. მაგალათად, პირი ისერის რევოლვერს საწოლის მიმართულებით ფიქრობს რა, რომ მისი მტერი ამ დროს ჩვეულებისამებრ ლოგინში წეეს და სძინავს, მაგრამ უკანასკნელი ამ დროს ოთახიდან გასული აღმოჩნდება, ანდა ქურდი ხელს ჩაუყოფს ჯიბეში გამვლელს, მაგრამ ჯიბე ცარიელი აღმოჩნდება. ამ შემთხვევაში პირის მოქმედებით შექმნილი იყო რეალური საფრთხე ადამიანის სიცოცხლისათვის, პირადი საკუთრებისათვის; დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა მხოლოდ შემთხვევითი გარემოების გამო, ამიტომ აქ საქმე გვაქვს დასჯად მცდელობასთან. სავსებით მართებულად მიუთითებს პროფ. დურმანოვი, რომ ასეთი შემთხვევები არ შეიძლება მიეკუთვნოს მცდელობას „არარეალურ ობიექტზე“ და რომ მათ არავითარ სპეციფიკური თავისებურება არ ახასიათებს¹.

*

როგორც თვით ბურკუაზიული კრიმინალისტები მიუთითებენ, ძნელად მოიპოვება სისხლის სამართალში ისეთი სადავო საკითხი, როგორც არის უვარგისი მცდელობის დასჯადობა². მიუხედავად აურაცხელი შრომებისა, რომლებიც ამ საკითხს მიეძღვნა, დღემდე ეს პრობლემა ბურკუაზიულ იურისპრუდენციაში გადაუჭრე-

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 154.

² R. Frank, Vollendung und Versuch. V. D., Allg. Teil, B. V, 1908, S. 243.

ლად ითვლება. ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ამ პრობლემას იმდენად დიდ მნიშვნელობას აძლევს, რომ მცდელობის ობიექტურ და სუბიექტურ თეორიებს შორის არსებული დავის საფუძველს სწორედ აქ ეძებს. „ალბათ, არაფერს მიემხრობოდა სუბიექტურ თეორიას,— აღნიშნავს მ. ე. მაიერი,— ამას რომ საჭიროდ არ თვლიდეს უვარგისი მცდელობის საკითხისათვის“¹.

ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში უვარგისი მცდელობის პრობლემას პირველად განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია ა. ფოიერბახმა, რომელმაც იგი მცდელობის ობიექტური თეორიის თვალსაზრისით გადაჭრა. ფოიერბახის აზრით, დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებაზე მიმართული მოქმედება უნდა დაისაჯოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მოქმედება თავისი ობიექტური თვისებების მიხედვით მიზეზობრივ კავშირშია განზრახულ შედეგთან, ე. ი. ობიექტურად საშიშია. „ის ვინც დანაშაულებრივ ქმედობად თვლის მოჩვენებითი საწამლავის მიცემას, გვამის მოკვლის განზრახვას და სხვ., ერთმანეთში ურევს სამართლებრივ და ზნეობრივ სფეროებს, უშიშროების პოლიციის საწყისებს და დასჯის უფლებას; მან უნდა ჩათვალოს დამნაშავედ მკვლელობის დასჯად მცდელობაში ის ბავარიელიც, რომელიც სალოცავში წავიდა, რათა შელოცვით მოეკლა თავისი მეზობელი“².

შემდგომ სისხლის სამართლებრივ ლიტერატურაში, განსაკუთრებით მიტერმაიერის (1816 წ.) დროიდან მეტად გავრცელდა უვარგისი მცდელობის დაყოფა ორ სახედ: აბსოლუტურად უვარგისი და შეფარდებით უვარგისი მცდელობად, თანაც თითოეული მათგანი თავის მხრით იყოფოდა მცდელობად უვარგისი ობიექტზე და მცდელობად უვარგისი საშუალებებით. აბსოლუტურად უვარგისი მცდელობად აცხადებენ ისეთ მცდელობას, რომელსაც არავითარ შემთხვევაში არ შეუძლია გამოიწვიოს განზრახული დანაშაულებრივი შედეგი (მაგალითად, კაცის მოკვლა შელოცვით, უკვე მკვდარი კაცის მოკვლა და ა. შ.), ხოლო შეფარდებით უვარგისი მცდელობად — ისეთ მცდელობას, როდესაც არჩეული საშუალება ან ობიექტი თავისთავად გამოსადეგია დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად, მაგრამ ამ კონკრეტულ შემთხვევა-

¹ M. E. Mayer, Versuch und Teilnahme. „Die Reform des Reichsstrafgesetzbuchs“, Berlin, 1910, S. 334.

² ციტირებულია ფრანკის მიხედვით იხ. R. Frank, Vollendung und Versuch, „Vergleichende Darstellung...“, B. V, Berlin. 1908, S. 244.

ში დანაშაულის განხორციელება შეუძლებელი აღმოჩნდა რაიმე შემთხვევითი გარემოების გამო (მაგალითად, თოფი არ გავარდა, ვინაიდან მასში ჩადებული ვაზნა აღმოჩნდა მისი შეუსაბამო, კა-ცია არ მოკვდა, ვინაიდან მას ტანზე ჯავშანი ჰქონდა და ა. შ.), პირ-ველი სახის მცდელობას ობიექტური თეორიები დაუსჯელად აცხა-დებენ, ხოლო მეორე სახის მცდელობას დასაჯელად თვლიან.

თუ ობიექტური თეორიის წარმომადგენლები ცდილობენ მცდე-ლობის დასჯადობის შეზღუდვას, მცდელობის სუბიექტური თეო-რიები პირიქით, ასაბუთებენ ყოველგვარი უვარგისი მცდელობის დასჯადობას.

იმას, რომ საერთო წესით დასჯილ უნდა იქნას უვარგისი მცდე-ლობაც, სუბიექტური თეორიის წარმომადგენლები აშკარად აღი-არებენ. მაგალითად, შვეიცარელი კრიმინალისტი გერმანი აცხა-დებს, რომ „თუ მცდელობა ისჯება იმის გამო და იმდენად, რამდენ-ადაც იგი დანაშაულებრივ ნებას შეიცავს, მაშინ ჩვეულებრივ მცდელობასთან ერთად უნდა დაისაჯოს, კერძოდ, უვარგისი მცდე-ლობაც“¹. მეორე სუბიექტივისტი, გერმანელი კრიმინალისტი ბირლინგი, დიდი ალტაცებით იხსენიებდა გერმანიის საიმპერიო სსსამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო განყოფილების პრაქტიკას, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში უვარგისი მცდელობის დასჯადობის საკითხში სუბიექტურ თვალსაზრისს ატა-რებდა². რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში უვარგისი მცდელობის დასჯადობას მოითხოვდა პროფ. კოლოკოლოვი. უვარგისი საშუალებებით ჩადენილ მცდელობასა და მცდელობის ჩვეულებრივ შემთხვევებს შორის, მისი აზრით, არ არსებობს რაი-მე არსებითი განსხვავება, რომელიც გაამართლებდა მცდელობის ამ ორი სახის სხვადასხვაგვარ განსჯას, ვინაიდან „უვარგისი სა-შუალებებით მცდელობის დროს ჩვენ ისეთივე უფლება გვაქვს და-ვადასტურით სუბიექტის მიდრეკილება აღნიშნული დანაშაულის ჩადენისაკენ და, მაშასადამე, მისი სერიოზული საშიშროება საზო-გადოებისათვის, როგორც *conatus*-ის ჩვეულებრივი შემთხვევე-ბის დროს“³. ასეთივე შეხედულების არის პროფ. კოლოკო-ლოვი უვარგისი ობიექტზე მცდელობის შესახებაც. „თავის თა-

¹ O. A. Germann, Über den Grund der Strafbarkeit des Ver-
suchs, Aarau, 1914, S. 148—149.

² E. R. Bierling, Juristische Prinzipienlehre, B. III, Tübingen.
1905, S. 132.

³ Колоколов, К учению о покушении, Москва, 1884, стр. 231.

ვად ცხადია,—ამბობს იგი,—რომ ობიექტის უვარგისობა, რომლის მიმართაც შესრულდა დანაშაულებრივი მოქმედება, სრულიადაც არ გვართმევს უფლებას ვალიაროთ, რომ დამნაშავეს უეჭველად აქვს უნარი მართლწესრიგის დარღვევისა და რომ, ამგვარად, იგი სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენს საზოგადოებისათვის. ამიტომ ცხადია, რომ თუ ჩვენ სწორი შეხედულება გვაქვს დაუმთავრებელი დელიქტის დასჯადობაზე, მაშინ სისხლის სამართლის რეაქცია უნდა დაეუკავშიროთ უვარგის ობიექტზე მცდელობასაც¹.

ამგვარად, მცდელობის სუბიექტური თეორიის თვალსაზრისით უნდა ვცნოთ, რომ ქალი, რომელიც ცდილობდა მოეწამლა თავისი ქმარი შაბის მეშვეობით. დამნაშავეა მკვლელობის ცდაში², ან და ფეხმძიმე ქალი, რომელიც ცდილობდა მოეშალა მუცელი წითელი ღვინის მეშვეობით, დამნაშავეა აბორტის მცდელობაში³, ვინაიდან თავისი სულიერი განწყობილების მხრით ისინი ისევე საშიშნი არიან, როგორც ის პირები, რომელნიც თავიანთი მიზნების მსალწევად სავსებით გამოსადეგ საშუალებას მიმართავენ. „კჳუს ნაკლებობას, რის გამოც ისინი მათ მიერ ხმარებულ საშუალებებს სავსებით ვარგის საშუალებად თვლიდნენ, ძალიან ნაკლები მნიშვნელობა აქვს მათი ნების მიმართულებასთან შედარებით. ინტელექტუალური დეფექტი აქ სავსებით იფარება მორალური დეფექტით“⁴. სუბიექტურმა თეორიამ დასჯადად უნდა აღიაროს აგრეთვე ის ქალი, რომელიც თავის თავს შეცდომით ფეხმძიმედ თვლიდა და ცდილობდა მოეცილები: სინამდვილეში არასებულები ნაყოფი, ანდა ქალი, რომელიც ცდილობდა მოეკლა თავისი ახლად შობილი ბავშვი, ბავშვი კი მკვდრადშობილი აღმოჩნდა⁵. ყველა ამ შემთხვევაში დანაშაულებრივი ნება თავისი ინტენსიობით არაფრით არ ჩამოუვარდება იმ სუბიექტის ნებას, რომელიც ცდილობდა

¹ Колоколов, К учению о покушении, Москва, 1884, стр. 232.

² შემთხვევა რუსეთის რევოლუციამდელი სასამართლო პრაქტიკიდან, სენატის გადაწყვეტილება ლოდვიგინას ქალის საქმეზე. იხ. Уголовное уложение. Проект редакционной комиссии и объяснения к нему, т. I, 1897, стр. 434.

³ გერმანიის საიმპერიო სასამართლოს 1880 წ. 30. III-ის დადგ. იხ. Проект ред. комиссии Угол. уложения, т. I, стр. 391.

⁴ A. F. Overbeck, Die Erscheinungsformen des Verbrechens im Lichte der modernen Strafrechtsschule, Leipzig, 1909, S. 21.

⁵ გერმანიის საიმპერიო სასამართლოს სისხლის სამართლის განყბის 1880 წ. 10 VI-ის დადგენილება იხ. Уголовное. уложение, Проект редакционной комиссии, т. I, стр. 391.

ჩაიდინოს დანაშაული სავსებით ვარგისი ან ნამდვილად არსებული ობიექტის მიმართ, სუბიექტური შეხედულებების თანახმად სრულიად თანამიმდევარი იქნებოდა ისეთი შემთხვევების დასჯაც, რომელნიც თვით სუბიექტივისტების აზრითაც „ფიზიკური და ფსიქიკური მიზეზობრიობის გარეშე დგანან“, მაგრამ უეჭველად მოწმობენ, რომ დანაშაულის ჩამდენს ისეთივე მტკიცე დანაშაულებრივი ნება აქვს, როგორც იმას, ვინც დანაშაულის განსახორციელებლად, ჩვეულებრივ, ნორმალურ საშუალებებს მიმართავს. მე შეხედველობაში მაქვს ისეთი საშუალებანი, რომელთა ხმარებაც შესაძლებელი იყო მხოლოდ პიროვნების ცრუმორწმუნეობისა და სრული უვიცობის გამო, მაგალითად, შელოცვა, და სხვ.

მაგრამ სინამდვილეში სუბიექტივისტები ასე შორს არ მიდიან და ვერ ბედავენ ამ უკიდურესი დასკვნის გამოტანას. უმრავლესობა იძულებულია აღიაროს ამგვარი შემთხვევების დაუსჯელობა, რათა თავიდან აიცილოს მართლშეგნების საწინააღმდეგო და, ხშირად, აბსურდული გადაწყვეტილებანი. თანაც თავიანთი ულოგიკობისა და არათანამიმდევრობის დასაფარავად ისინი იძულებული არიან მიმართონ სხვადასხვაგვარ, მეტად ხელოვნურ მსჯელობას¹. მაგალითად, ზოგიერთი სუბიექტივისტი ამტკიცებს, რომ ცრუმორწმუნეობითი საშუალებების ხმარების დროს ჩვენ უნდა დავუშვათ სუბიექტის შერაცხვაუუნარობის პრეზუმპცია². მაგრამ ცრუმორწმუნეობა სრულიადაც არ არის ადამიანის შერაცხვაუუნარობის დამამტკიცებელი საბუთი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს სუბიექტივისტი გერმანი, „წარსული საუკუნეების მოსახლეობის ნახევარი შერაცხვაუუნაროდ უნდა ჩაგვეთვალა“³.

სუბიექტივისტთა მეორე ჯგუფი ცდილობს დაამტკიცოს, რომ ამგვარი საშუალებების ხმარების დროს არ არსებობს ნამდვილი ნება დანაშაულის ჩადენისა, რომ აქ ჩვენ გვაქვს მხოლოდ უბრალო სურვილი, მაგრამ ეს სურვილი თავისთავად საკმარისი არ არის განზრახვის არსებობის დასამტკიცებლად. განზრახვისათვის აუცილებელია სერაოზული ნება, რომელიც არ შეიძლება არსებობდეს მაშინ, როდესაც დამნაშავეს არა აქვს სწორი წარმოდგენა

¹ ამ გარემოებას არ მალავენ ზოგიერთი სუბიექტივისტებიც. იხ. მაგალითად, გერმანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 60.

² იხ. მაგალითად, Колоколов, К учению о покушении, стр. 232; ნაწილობრივ Спасович, Учебник уголовного права, I, 1863, стр. 138.

³ იხ. გერმანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 138.

მიზეზობრიობის კავშირზე მოქმედებასა და მის შედეგს შორის¹. ამის საწინააღმდეგოდ სავსებით სამართლიანად ამბობენ, რომ აღნიშნულ შემთხვევებში სუბიექტს აკლია არა ნება, არამედ ცოდნა. „ის, ვინც ცრუმორწმუნე საშუალებებს მიმართავს, იმგვარადვეა დარწმუნებული მათ სინამდვილეში, როგორც ყოველი სხვა პირი, რომელიც დანაშაულის გასახორციელებლად სავსებით ცნობილ საშუალებებს ხმარობს. მას შეიძლება ისეთივე ინტენსიობით სურდეს დანაშაულის ჩადენა, როგორც ყოველ სხვა დამნაშავეს“². ბოლოს, განზრახვისათვის სრულიადაც არ არის საჭირო, რომ დამნაშავეს ჰქონდეს წარმოდგენა შესრულების ყოველ წვრილმანზე. საკმაოა, თუ სუბიექტი ზოგადად მაინც ითვისებს მის მიზეზობრიობის კავშირს თავის მოქმედებასა და შედეგს შორის³.

სუბიექტივისტების მესამე ჯგუფი აბსოლუტურად უვარგისი მცდელობის დაუსჯელობის საფუძველს იმ პიროვნების ნების უშიშროებაში ეძებს, რომელიც ასეთ საშუალებებს მიმართავს. მაგალითად, გერმანი თვლის, რომ „სიმპათიკური მცდელობის დროს არსებობს პრეზუმპცია უვნებელი ნებისა, ხოლო მცდელობის სხვა შემთხვევებში—პრეზუმპცია საშიში და, მაშასადამე, დასასჯელი ნებისა“⁴. მაგრამ ეს მოსაზრებაც არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. იმ გარემოებიდან, რომ პიროვნების განზრახვა განუხორციელებელია, სრულიადაც არ შეიძლება ისეთი დასკვნის გამოტანა, თითქოს მის ნებას ამის გამო საკმაო სიმტკიცე არ ჰქონდეს. ამ მხრით სავსებით შეიძლება დავეთანხმოთ მ. ე. მაიერს, რომელიც ამბობდა: „ფეხმძიმე ქალს, რომელიც ცდილობს მოიშალოს მუცელი უვარგისი საშუალებით, ცრუმორწმუნე კაცს, რომელიც სასაფლაოს ეზოში ღამით ჩამარხავს თავისი მტრის პერანგს, ყველა ამ, ჩვენთვის ცნობილ ფიგურას ამოძრავებს დანაშაულებრივი ნება, რომელიც არ შეიძლება უმნიშვნელოდ ჩაითვალოს“⁵. და თუ სუბიექტის სოციალური საშიშროება იმით განიზომება, შეიძლება თუ არა მოველოდეთ მისგან მომავალში ამგვარი მოქმედების განმეორებას, მაშინ ამ მხრით ის პირი, რომელიც ცრუმორწმუნე

¹ ასეთ შეხედულებას იზიარებდნენ ბ ჟ რ ი და ა გ რ ე თ ე ბ ა რ ი. მითითება ამ ავტორებზე იხ.: გ ე რ მ ა ნ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 62; К р у г л е в с к и й Учение о покушении, т. II, стр. 395—396, Таганцев, Курс, т. I, отд. III, стр. 223—224.

² К р у г л е в с к и й, Учение о покушении, т. II, стр. 396—397.

³ Таганцев, Курс, кн. отд. III, стр. 224;

⁴ გ ე რ მ ა ნ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 153.

⁵ მ. ე. მაიერის დასახ. ნაშრ., გვ. 341.

შუნე საშუალებებს მიმართავს, არაფრით არ განსხვავდება იმისაგან, ვინც საესებით გამოსადეგ საშუალებას ხმარობს. ვის შეუძლია მოგვეცეს იმის გარანტია, რომ პიროვნება, რომელიც ცდილობს მოსპოს თავისი მტერი ზებუნებრივი ძალების მეშვეობით, არ გაიშეორებს თავის ცდას ეფექტური საშუალებით, როდესაც დარწმუნდება წინათ ხმარებული საშუალების უეარგისობაში? ასეთ პიროვნება, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს ოვერბეკი, საუკეთესო ობიექტია სპეციალური პრევენციისათვის. „როგორც მორალური, ისე ინტელექტუალური მხრით გამოსწორება და შთავაძნება აქ საესებით გამოსადეგი და საიმედო იქნებოდა“¹.

დაბოლოს, სუბიექტური თეორიის თანამიმდევრობით განხორციელება მოითხოვს აგრეთვე ე. წ. პუტატიური დელიქტების დასჯას. ეს ისეთი შემთხვევებია, როდესაც პიროვნება დარწმუნებულია თავისი მოქმედების დასასჯელ ხასიათში, თუმცა სინამდვილეში ეს მოქმედება დანაშაულს არ წარმოადგენს: მაგალითად, უკეთუ ჩვენში ქალი, რომელიც ქმარს ღალატობს, შეცდომით ფიქრობს, რომ იგი სჩადის სისხლის სამართლის წესით დასასჯელ ქმედებას. „ვინაიდან,—ამბობს ნაბოკოვი,—თვით სახელწოდება: *delictum putativum* გვიჩვენებს, რომ დანაშაული აქ მოქმედი პირის ფსიქიკაშია მოცემული, ის, ვინც მის მიერ ჩადენილ მოქმედებას შეცდომით დანაშაულად თვლის, სუბიექტივისტური თვალსაზრისით იმგვარადვეა სასჯელის ღირსი, როგორც იქნებოდა მაშინ, რომ არ ცდებოდეს“².

მაგრამ სუბიექტივისტები ვერ ბედავენ ასეთი დასკვნის გაკეთებას. თანაც ისინი ცდილობენ დაასაბუთონ პუტატიური დელიქტების დაუსჯელობა იმით, რომ განზრახვა უნდა მოიცავდეს კონკრეტულ, სასჯელით დამუქრებულ დანაშაულებრივ ქმედებას. ამ შემთხვევაში კი არა გვაქვს სწორედ დანაშაულის შემადგენლობა. ამიტომ ნება აქ, მათი აზრით, არ შეიძლება საშიშად ჩაითვალოს. ასე მსჯელობს, მაგალითად, გერმანი, როდესაც ცდილობს გამოყოს პუტატიური დელიქტი მცდელობისაგან. „მცდე-

¹ ოვერბეკი, დასახ. ნაშრ., გვ. 36.

² *Набоков, Психическая оценка виновности и объективная мера наказуемости покушения, Сб. статей. С.—Петербург, 1904, стр. 80.* იხ. აგრეთვე ბირკმეიერი. იგი საესებით ემხრობა ნაბოკოვის მოსაზრებებს, რომელიც ამ უკანასკნელმა გამოსთქვა კრიმინალისტების ინტერნაციონალურ კონგრესზე პეტერბურგში 1902 წ. (K. Birkmeyer, Studien zu dem Hauptgrundsatz der modernen Richtung im Strafrecht „Nicht die Tat, sondern der Täter ist zu bestrafen“, Leipzig, 1909, S. 31.)

ლობის დროს,—ლაპარაკობს იგი—განზრახვას დანაშაულებრივი ხასიათი აქვს, ნება მიმართულია დანაშაულის შემადგენლობის ასრულებაზე, ამიტომ იგი საშიში და დასჯადია. პუტატიური დეოლიქტის დროს განზრახვა არ არის დანაშაულებრივი, ნება მიმართულია ისეთი მოქმედების ჩადენაზე, რომელთანაც სასჯელი დაკავშირებულია მხოლოდ მოქმედი პირის წარმოდგენაში და არა ნამდვილად: ამიტომ ნება საშიში არ არის და, ბუნებრივია, არ უნდა დაისაჯოს“¹.

ამის საწინააღმდეგოდ უნდა აღინიშნოს, რომ უკეთეს პიროვნების ნება მიმართულია ისეთ მოქმედებაზე, რომელსაც იგი დანაშაულად თვლიდა, თუნდაც ეს მოქმედება სინამდვილეში დანაშაულს არ წარმოადგენდეს, ამგვარი ნება არ შეიძლება სავსებით უშიშარ და უვნებელ ნებად ჩაითვალოს. ვინაიდან წარმოდგენამ მოქმედების დასჯადობაზე არ შეაჩერა ეს პირი, აღნიშნული წარმოდგენა არ გადაიქცა კონტრმოტრავად, რომელსაც ხელი უნდა შეეშალა პიროვნებისათვის მისი აზრით დასჯადი ქმედობის ჩადენის დროს. რა გარანტია გვაქვს, რომ სხვაგვარ გარემოებაში, როდესაც ქმედობა ნამდვილად არის დასჯადი და არა მხოლოდ სუბიექტის აზრით, წარმოდგენა მისი დასჯადობის შესახებ შეაჩერებს მას ამ მოქმედების ჩადენისაგან რა გარანტიაა იმისა, რომ სუბიექტი ამ შემთხვევაშიც არ უგულვებელყოფს სისხლის სამართლის კანონის მოთხოვნას? ნება, ამჟამად მიმართული მართლწესრიგის წინააღმდეგ, უპიკელოდ ღირსია სასჯელისა, უკეთეს პასუხისმგებლობის საფუძველი მხოლოდ დამნაშავეის პირად თვისებებში ძეგს.

ამგვარად, მცდელობის სუბიექტური თეორიიდან სავსებით თანამიმდევრულად გამომდინარეობს, რომ ყოველგვარი, თუნდაც სრულიად უვარგისი საშუალებებით ჩადენილი და სრულიად უვარგისობიექტზე მიმართული მცდელობა და, აგრეთვე, პუტატიური დეოლიქტი უნდა დაისაჯოს ისევე, როგორც ჩვეულებრივი მცდელობა.

უკანასკნელი ათეულა წლების განმავლობაში ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში მეტად გავრცელდა თეორია ე. წ. შემადგენლობის ნაკლულობისა, რომელიც ცდილობს გადაჭრას საკითხი წმინდა დოგმატიკური თვალსაზრისით.

ამ თეორიას მიხედვით, მცდელობა არსებობს მაშინ, როდესაც შესრულებულია დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანი და არ არის მხოლოდ ამ შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი.

¹ გერმანი, დასახ., ნაშრ., გვ. 36.

პირიქით, თუ არ არის შემადგენლობის სხვა ნიშნება, გარდა შედეგისა, აქ გვაქვს არა მცდელობა, არამედ შემადგენლობის ნაკლულობა. მაგალითად, შეცდომით საკუთარი ნივთის გატაცების დროს არ არის შემადგენლობის ნიშანი—„ს ხ ვ ი ს ი“ ნივთი, ან არაფხენძიმე ქალის აბორტის დროს არ არის შემადგენლობის ნიშანი „ფ ე ხ მ ძ ი მ ო ბ ა“, მოკვლის განზრახვით უკვე გარდაცვლილი კაცისათვის თოფის სროლის დროს არ არის შემადგენლობის ნიშანი „ცოცხალი“ ადამიანი. იმ შემთხვევაში, როდესაც არ არის დანაშაულის შემადგენლობის ერთ-ერთი ელემენტი, არ არსებობს დანაშაულებრივი ქმედობა. მართალია, თვით სუბიექტი თავის მოქმედებას დანაშაულად თვლის, მაგრამ სინამდვილეში ეს მოქმედება არ შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობას და ამიტომ მხოლოდ მოჩვენებით (პუტატიურ) დელიქტს წარმოადგენს¹. ამ შემთხვევებს „შემადგენლობის ნაკლულობის“ მომხრეები განასხვავებენ მცდელობასაგან. მცდელობის დროს მოქმედება არ არის დამთავრებული, არ არსებობს შედეგი, არ არსებობს მიზეზობრივი კავშირაპირიქით, „შემადგენლობის ნაკლულობის“ დროს ქმედობა დამთავრებულია (პირმა ესროლა მკვდარს; კაცმა მოიპარა თავისი ნივთი), ამიტომ იგი არ შეიძლება მცდელობად ჩაითვალოს².

ამ შეხედულების წინააღმდეგ შეიძლება მოყვანილ იქნეს მთელი რიგი მოსაზრება.

„შემადგენლობის ნაკლულობის“ თეორია გამომდინარეობს იმ დებულებიდან, რომელიც თავისთავად მოათხოვს დამტკიცებას, მაგრამ რომელიც აღნიშნული თეორიის წარმომადგენლებს აპრიორულად აქვთ დაშვებული: შემადგენლობისათვის და ქმედობის დასჯადობისათვის დანაშაულის შედეგს თითქო სხვაგვარი მნაშენელობა აქვს, ვიდრე შემადგენლობის სხვა ელემენტებს. თუ დანაშაულის შემადგენლობას მხოლოდ შედეგი აკლია, ქმედობა მაინც დასჯადია, ხოლო თუ მას აკლია რომელიმე სხვა ნიშანი—იგი არ შეიძლება დასჯადად ჩაითვალოს³. მაგრამ ეს დებულება არაფრით არ

¹ ამ შეხედულების მომხრეები ბერჟახიულ ლიტერატურაში არიან: R. Frank, Vollendung und Versuch. V. D., Allg. Teil, B. V, 1908, 252—255; Graf zu Dohna, Der Aufbau der Verbrechenslehre. Bonn, 1936, S. 48—50, T. Rittler, Lehrbuch des Osterreichischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Wien, 1954, S. 254—260.

² იხ. რ. ფრანკი, დასახ. ნაშრ., გვ. 253.

³ ასე, მაგალითად, დონას აზრით, „დანაშაულის შემადგენლობის ნაკლულობის დასჯადობა“ მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნებოდა დასაშვები, კანონმდებელს, მცდელობის დასჯადობასთან ერთად, სპეციალურად რომ გაეთვალისწინებოდა.

არის დასაბუთებული. როგორც მართებულად მიუთითებენ თვით პურჩუაზიული იურისტებიც, „თუ საკითხს დოგმატიკურად განვიხილავთ, შედეგის არარსებობაც „შემადგენლობის ნაკლულობად“ უნდა ჩაითვალოს. ფაქტიურად—და ეს გადამწყვეტია—შემადგენლობის ყველა ნიშანი, შედეგიც და სხვა ყველა, სამართლებრივი თვალსაზრისით ერთნაირად აუცილებელია და არსებითად ერთნაირად მნიშვნელოვანია“¹. ამიტომ არ არსებობს არავითარი იურიდიული საფუძველი იმისათვის, რომ შემადგენლობიდან გამოვყოთ მხოლოდ ერთი ნიშანი—შედეგი და მისი არარსებობის შემთხვევაში მოქმედება მაინც დასჯადად გამოვაცხადოთ, ხოლო ყველა სხვა ნიშნის არარსებობის შემთხვევაში ვამტყიცოთ მოქმედების დაუსჯელობა.

„შემადგენლობის ნაკლულობის“ თეორია ასაბუთებს მხოლოდ იმ შემთხვევების დაუსჯელობას, როდესაც შედეგის გარდა მოქმედებას აკლია შემადგენლობის რომელიმე სხვა ნიშანი. აქედან მათ გამოიპყავთ დასკვნა იმ შემთხვევების დაუსჯელობის შესახებ, რომელთაც ტრადიციულად ეწოდებათ მცდელობა უვარგის ობიექტზე. ასეთი მცდელობა, ამ თეორიის მიხედვით, ყოველთვის დაუსჯელად უნდა იქნეს აღიარებული, ე. ი. დაუსჯელი რჩება არა მარტო ისეთი შემთხვევები, როდესაც ობიექტი თავისი ზოგადი თვისებების მიხედვით არ შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობით დახასიათებულ ობიექტს, არამედ ისეთიც, როდესაც ეს თვისებები ობიექტს შემთხვევით არ აღმოაჩნდა ან როდესაც ობიექტი შემთხვევით არ დაზიანდა ადგილზე არყოფნის გამო. სახელდობო, ამ შეხედულების თანახმად არ დაისჯება არა მარტო ტყვიის სროლა ხის კუნიძისათვის ან გვამისათვის, არამედ აგრეთვე ტყვიის სროლა ცარიელი ლოგინის მიმართულებით, მაშინ როდესაც ადამიანს მეორე ოთახში ეძინა, ან ხელის ჩაყოფა ცარიელ ჯიბეში ან გატეხა რკინის ყუთისა, რომლიდანაც ცოტა ხნის წინათ ამოიღეს ძვირფასეულობა.

პირიქით, „შემადგენლობის ნაკლულობის“ თეორიიდან თანამიმდევრობით გამომდინარეობს მცდელობის დასჯადობა ყველა შემთხვევაში, როდესაც ნახმარია უვარგისი საქმეალება, ვინაიდან ნითითება საშუალებაზე ჩვეულებრივად არ შედის დანაშაულის შემადგენლობაში (გარდა ზოგიერთი იშვიათი გამონაკლისისა). ამი-

ნებია შემდეგი დებულება: „ვინც მოქმედებს ყალბი წარმოდგენის გამო, რომ ამით კანონით დადგენილ შემადგენლობას ახორციელებს, ის უნდა დაისაჯოს მცდელობის შესახებ არსებული ძირითადი დებულებების შესაბამისად“ (იხ. დონა, დასახ. ნაშრ., გვ. 49).

¹ R. Hippel, Deutsches Strafrecht, B. II, Berlin, 1930, S. 342.

ტომ ამ შეხედულების თანახმად უნდა დაისაჯოს ის პირიც, ვინც თავისი განზრახვის განსახორციელებლად მიმართავს ისეთ საშუალებებს, რომელნიც თავიანთი ბუნებით ვერასდროს ვერ გამოდგებიან დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად და მხოლოდ სუბიექტის უვიცობის გამო იქნენ გამოყენებული ამ მიზნის მისაღწევად.

დაბოლოს შეცდომად უნდა ჩაითვალოს „შემადგენლობის ნაკლებობის“. გაიგივება ე. წ. პუტატიურ ანუ მოჩვენებით დელიქტებთან. პუტატიურ დანაშაულად ითვლება ისეთი ქმედობის ჩადენა, როდესაც პირს სწორად აქვს წარმოდგენილი ქმედობის ფაქტიური მხარის ნიშნები, მაგრამ იგი სცდება მის იურიდიულ კვალიფიკაციაში, დანაშაულად მიაჩნია ის, რაც სანამდვილეში დანაშაულს არ წარმოადგენს. ხოლო ე. წ. „შემადგენლობის ნაკლებობის“ დროს პირს სწორად აქვს წარმოდგენილი ქმედობის იურიდიული თვისებები, სწორად აფასებს მას როგორც დანაშაულს, მაგრამ იგი სცდება ფაქტიურ გარემოებაში.

ზემოაღნიშნულ მოსაზრებათა გამო „შემადგენლობის ნაკლებობის“ თეორია უარყოფილ უნდა იქნეს როგორც იურიდიულ-თვალსაზრისით უსაფუძვლო და ამავე დროს უსამართლო დასკვნების გამომწვევა.

თავი მემკვსე

დანაშაულებრივი ქმედობანი, რომელთა დროსაც შეუძლებელია მომზადება და მცდელობა

1. დანაშაულებრივი ქმედობანი, რომელთა დროსაც შეუძლებელია მომზადება და მცდელობა დანაშაულის სუბიექტური მხარის თვისებების გამო

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დანაშაულის მომზადება და მცდელობა შეიძლება ჩადენილი იქნეს მხოლოდ განზრახ. გაუფრთხილებელ მცდელობას სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არა ცნობს. ამჟვე თვალსაზრისს ადგია სისხლის სამართლის ლიტერატურაც. თუმცა ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში იყო ცდები დაესაბუთებიათ მცდელობის შესაძლებლობა გაუფრთხილებელი დანაშაულის დროსაც, მაგრამ ის იურისტებიც კი, რომელნიც ამტკიცებდნენ ასეთ შესაძლებლობას, არ მოითხოვდნენ გაუფრთხილებელი მცდელობის დასჯადობას.

გაუფრთხილებელ მცდელობას შესაძლებლად ცნობდა, მაგალითად, ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ბინდინგი. როგორც ცნობილია, ბინდინგი ორი სახის გაუფრთხილებლობის მომხრე იყო: ერთი—ეს არის ისეთი გაუფრთხილებლობა, როდესაც პირი არ ითვალისწინებს თავისი მოქმედების შედეგს და მეორე—ისეთი გაუფრთხილებლობა, როდესაც პირი ნათლად ითვალისწინებს შედეგს და სურს კიდევაც იგი, მაგრამ არ ითვალისწინებს მის მართლსაწინააღმდეგო ხასიათს (ე. წ. სამართლებრივი გაუფრთხილებლობა)¹. აი, ამ მეორე სახის გაუფრთხილებლობის დროს ბინდინგს შესაძლებლად მიაჩნდა მცდელობა, მაგრამ არ ცნობდა მისი დასჯადობის საჭიროებას.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში მცდელობას გაუფრთხილებელი დანაშაულის დროს დასაშვებად თვლის პროფ. შარგოროდსკი. გაუფრთხილებელი მცდელობა შესაძლებელია, მისი აზ-

¹ K. Binding, Grundriß des Deutschen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Leipzig, 1907, S. 130.

რით, ისეთი გაუფრთხილებელი დანაშაულის დროს, როდესაც მოქმედება ჩადენილია განზრახ, ხოლო შედეგი დადგა გაუფრთხილებლობით. „ისეთი განზრახი მოქმედების დროს, რომელსაც მოჰყვა გაუფრთხილებელი შედეგი, სავსებით დასაშვებია როგორც მომზადება, ისე მცდელობა“¹. შარგოროდსკის ეს შეხედულება დაკავშირებულია მის მიერ გაუფრთხილებელი ბრალის ცნების თავისებურ გაგებასთან. იგი ამტკიცებს, რომ მკვლელობის დროს „გაუფრთხილებლობა შესაძლებელია როგორც თვით იმ მოქმედების მიმართ, რომელსაც შედეგად მოჰყვა სიკვდილი, ასევე მხოლოდ შედეგის მიმართაც, მაშინ როდესაც თვით მოქმედება განზრახაა ჩადენილი“². პირველი სახის გაუფრთხილებლობას იგი უწოდებს დაუდევრობას, ხოლო მეორე სახე, მისი აზრით, თვითიმედოვნებას წარმოადგენს.

ეს მსჯელობა ადასტურებს, რომ შარგოროდსკის არასწორად აქვს წარმოდგენილი გაუფრთხილებლობის ბუნება და ეს არასწორი წარმოდგენა საფუძველია შემდგომი მცდარი დასკვნებისა.

ჯერ ერთი, შარგოროდსკი განზრახვას უწოდებს იმას, რომ სუბიექტს შეგნებული აქვს თვით მოქმედება როგორც ასეთი (დედამ ლოგინში ჩააწვინა ბავშვი, მონადირემ დააცემინა ჩახმახს, თანაც ფიქრობდა, რომ თოფში ვაზნა არ არის). სინამდვილეში, სუბიექტს შეიძლება შეგნებული ჰქონდეს თავისი მოქმედება არა მარტო განზრახვის, არამედ აგრეთვე ორივე სახას გაუფრთხილებლობის და თვით შემთხვევის დროსაც. მაგალითად, მონადირემ გაისროლა თოფი უღრან ტყეში და შემთხვევით მოახვედრა ადამიანს, ისე რომ არ შეეძლო შედეგის გათვალისწინება. შარგოროდსკის მსჯელობას რომ გავყვეთ, აქ უნდა იქნეს ცნობილი განზრახვა თოფის გასროლის მიმართ და შემთხვევა შედეგის მიმართ. სინამდვილეში აქ ჩვენ საქმე გვაქვს ადამიანის ნებისმიერ, შეგნებულ მოქმედებასთან, რომელსაც ბრალთან არავითარი კავშირი არა აქვს. ბრალის ცნება გულისხმობს ფსიქიკურ დამოკიდებულებას დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ელემენტთან, კერძოდ, დანაშაულებრივ შედეგთან, და მხოლოდ მოქმედების შეგნება თავისთავად ამ მოქმედებას ბრალეულ, მით უმეტეს, განზრახ მოქმედებად ვერ გადააქცევს. ამიტომ სავსებით მართებულად მიუთითებს ი. ტიშკევიჩი, რომ „მ. დ. შარგოროდს-

¹ М. Д. Шаргородский, Рецензия на книгу А. Н. Трапниина, „Учение о составе преступления“, „Советская книга“, 1947, № 5, стр. 72.

² М. Д. Шаргородский, Преступления против жизни и здоровья, Госюриздат, М., 1947, стр. 197.

კი ერთმანეთში ურევს ორ სრულიად სხვადასხვა ცნებას: მოქმედების შეგნებულად ჩადენას, რომელიც სისხლისსამართლებრივ ცნებას არ წარმოადგენს, და დანაშაულებრივი ქმედობის განზრახ ჩადენას, რაც სისხლის სამართალში ბრალის ერთ-ერთი ფორმის აღმნიშვნელია. რა თქმა უნდა, პირი, რომელიც ფიქრობს, რომ რევოლუერში ვაზნა არ არის და მოსწევს მის ჩახმანს ამხანაგის შეშინების მიზნით, შეგნებულად ასრულებს განსაზღვრულ მოქმედებას, მაგრამ ის არ მოქმედებს განზრახ სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით, ე. ი. არ ასრულებს შეგნებულად სწორედ დანაშაულებრივ მოქმედებას¹.

მეორე, საბჭოთა ლიტერატურაში მართებულად იყო მითითებული, რომ მცდელობისა და გაუფრთხილებლობის ცნებანი იურიდიული თვალსაზრისით შეუსაბამო ცნებებს წარმოადგენენ. მცდელობა როდი ნიშნავს მხოლოდ იმას, რომ დანაშაულებრივი საქმიანობა ობიექტურად დაწყებულია მცდელობის კონსტიტუციური ნაშანი იმაში მდგომარეობს. რომ დანაშაულებრივი ნება მიმართულია დანაშაულის განხორციელებაზე. გაუგებარია, პრაქტიკულად როგორ უნდა დაისაჯოს ადამიანი გაუფრთხილებელი მცდელობისათვის? მაგალითად, ვინმემ გაისროლა თოფი ისეთ პარობებში, რომ ამას შეიძლებოდა რაიმე უბედური შემთხვევა მოჰყოლოდა, თუმცა არ ითვალისწინებდა უბედური შემთხვევის დადგომის შესაძლებლობას. რომელი დანაშაულის მცდელობისათვის უნდა დაისაჯოს იგი: მკვლელობის, სხეულის მძიმე დაზიანების თუ სხეულის მსუბუქი დაზიანების გაუფრთხილებელი მცდელობისათვის? აქედან ცხადია, რომ გაუფრთხილებლობით მცდელობა იურიდიული თვალსაზრისით უაზრობაა და მის დასჯადობას არც ერთი საკანონმდებლო სისტემა არ ითვალისწინებს².

¹ ი. ს. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 196.

² ეს რა თქმა უნდა, არ გამოირიცხავს ისეთი დამთავრებული საფრთხის შემქმნელი დანაშაულის დასჯადობას, რომელსაც არაერთგვაროვანი შედეგი არ მოჰყოლია. ასე მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით ისუკება დარღვევა ტექნიკური რეჟიმისა, საწარმო-ტექნიკური დისციპლინისა ან მუშაობის პირობებისა, რაც უზრუნველყოფს წარმოების უშიშროებას, და აგრეთვე თამბაქოს მოწევა, მთვრალად მისვლა ან ძილი საწარმოს აფეთქება საშიშ საამქროში (მუხ. 103). ან 58¹¹ მუხლის თანახმად ისუკება ტრანსპორტის მომუშავეთა მიერ შრომის დისციპლინის დარღვევა არა მარტო მაშინ, თუ ამას კანონით გათვალისწინებული შედეგი მოჰყვა, არამედ მაშინაც, თუ იგი საფრთხე- კანონით მოძრაობის წესიერებას ან უშიშროებას, მაგრამ აღნიშნული მოქმედებანი ისუკება არა როგორც გაუფრთხილებელი დანაშაულის განვითარების სტადია, არამედ როგორც განსაკუთრებული დამთავრებული დანაშაული. იხ. ამის შესახებ ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 192—193.

სისხლის სამართლის ლიტერატურაში სადაოდ ითვლება ის საკითხი, შეიძლება თუ არა მცდელობა ევენტუალური განზრახვის დროს.

კრიმინალისტების დიდი უმრავლესობა მცდელობისათვის საკმარისად თვლის პირდაპირ განზრახვას¹. პირიქით, ზოგიერთი კრიმინალისტი იმ შეხედულებას იზიარებს, რომ მცდელობა შესაძლებელია არა მარტო პირდაპირი, არამედ აგრეთვე ევენტუალური განზრახვით. დაბოლოს საბჭოთა კრიმინალისტების მესამე ჯგუფი პრინციპულად დასაშვებად თვლის მცდელობას ევენტუალური განზრახვის დროს, მაგრამ უარყოფს ასეთი მცდელობის დასჯადობას პრაქტიკული ხასიათის მოსაზრებების გამო².

აღნიშნული საკითხის გადასაწყვეტად საჭიროა განიხილოთ ევენტუალური ანუ არაპირდაპირი განზრახვის ცნება და მისი განსხვავება პირდაპირი განზრახვისაგან.

1958 წლის საფუძვლებების თანახმად „დანაშაული ითვლება განზრახ ჩადენილად, როდესაც მის ჩაძღვენ პირს შეგნებული ჰქონდა თავისი მოქმედების თუ უმოქმედობის საზოგადოებრივად სა-

¹ იხ. მაგალითად, Советское уголовное право. Общая часть. М., 1959, стр. 217; Н. Д. Дурманов, *დასახ. ნაშრ.*, стр. 122—126; А. Н. Трайнин, *Состав преступления по советскому уголовному праву*, М., 1951, стр. 319—320; его-же, *Общие учение о составе преступления*, М., 1957, стр. 307; С. П. Мокрянский, *Покушение и приготовление в советском праве*. „Советское право“, 1927, № 1, стр. 76.

რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტ-ში უარყოფდნენ მცდელობას ევენტუალური განზრახვის დროს: Н. С. Таганцев, *Курс русского уголовного права*, т. I, огд. III, СПб, 1878, стр. 175—176, его-же, *Лекции*, т. I, 1902, стр. 702—703; Г. Колоколов, *К учению о покушении*, Москва, 1884, стр. 93—94; Мокрянский, *Медицина в ее конфликтах с уголовным правом*. Журнал Министерства юстиции. 1914, № 4, стр. 103—104; Станкевич, *К учению о формах виновности*, Журн. Министерства юстиции, 1915, № 5, стр. 68—69.

² Немировский, *Советское уголовное право*, Одесса, 1926, стр. 84; В. Лившиц, *К вопросу о понятии эвентуального умысла*, „Советское государство и право“, 1947, № 7, стр. 43.

რუსეთის ბურჟუაზიულ ლიტერატურაში მცდელობა ევენტუალური განზრახვით შესაძლებლად ითიხნდათ მდგომარეობებში: А. Н. Круглевский, *Учение о покушении на преступление*, т. II, 1918, стр. 187—189; Н. Д. Сергеевский, *Русское уголовное право. Пособие к лекциям*, 1915, стр. 305; С. В. Познышев, *Основные начала науки уголовного права*, Москва, 1912, стр. 359—363.

³ М. М. Псаев, А. А. Понятковский, *Вопросы уголовного права, уголовного процесса и военно-уголовного права в судебной практике Верховного суда РСФСР*, М., 1947, стр. 38—39; *Уголовное право. Часть общая*, 1943, стр. 186; Н. В. Лясс, *Стадии преступной деятельности по советскому уголовному праву*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Л., 1952, стр. 6.

“შიში ხასიათი, გათვალისწინებული კქონდა მისი საზოგადოებრივად საშიში შედეგები და სურდა ეს შედეგები ან შეგნებულად უშვებდა მათ განხორციელებას“ (მუხ. 8).

ამ მუხლის თანახმად, პირდაპირი განზრახვა გულისხმობს, გარდა მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისათვის გათვალისწინებისა, თვით დანაშაულებრივი შედეგის გათვალისწინებას და სურვილს. იმ შემთხვევებთან ერთად, როდესაც სუბიექტი ითვალისწინებს თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს და სურს ეს შედეგი, საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურა აკუთვნებს პირდაპირ განზრახვას ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც პირი ითვალისწინებს მისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელების აუცილებლობას და, თუმცა პირდაპირ არ სურს ეს შედეგი, მაგრამ შეგნებულად უშვებს მას. ასეთ შემთხვევაში საზოგადოებრივად საშიში შედეგი სუბიექტის წარმოდგენაში აუცილებლობით არის დაკავშირებული მის მოქმედებასთან და სუბიექტის მიერ ნასურვები მთლიანობის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს¹.

სულ სხვა მდგომარეობა გვაქვს ევენტუალური განზრახვის დროს. აქ შედეგი სუბიექტის წარმოდგენაში არ არის დაკავშირებული მის მოქმედებასთან აუცილებლობით. სუბიექტი ითვალისწინებს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის მხოლოდ შესაძლებლობას, თანაც ეს შედეგი მისთვის არასასურველია. როგორც სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ნ. დურმანოვი, „ევენტუალური განზრახვით მოქმედი პირი შეიგნებს მხოლოდ იმას, რომ მრავალ სხვა შედეგთან ერთად, შეიძლება ეს შედეგიც განხორციელდეს. მაგრამ ამ შედეგის მიმართულებით იგი არავითარ მოქმედებას არ იღენს...“

არავითარი საფუძველი არა გვაქვს მრავალი შესაძლებელი შედეგისაგან, რომელთა განხორციელებასაც უშვებს ევენტუალური განზრახვით მოქმედი სუბიექტი, ამოვარჩიოთ ყველაზე მძიმე და ბრალად ჩაუთვალოთ ბრალდებულს სწორედ ამ შედეგის მიღწევის მცდელობა².

სწორედ ამიტომ არის, რომ ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა ევენტუალური განზრახვით მოქმედი სუბიექტის დანაშაულს აკვალიფიცირებს იმისდა მიხედვით, თუ რა შედეგი განხორციელდა (ი)

¹ იხ. ამ საკითხზე: Советское уголовное право. Общая часть, Госюриздат, М., 1959, стр. 166—167; В. Г. Макашвили, Уголовная ответственность за неосторожность, Госюриздат, М., 1957, стр. 32—34.

² ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 124.

შედგება, რომელთაც სუბიექტი ითვისებდა. სახელობა, თუ განხორციელდება, მაგალითად, ადამიანის სიკვდილი, ევენტუალური განზრახვით მოქმედი დაისჯება დამთავრებული მკვლელობისათვის, თუ მოქმედების შედეგი იყო სხეულს მძიმე დაზიანება — სუბიექტი დაისჯება სხეულის მძიმე დაზიანებისათვის, თუ შედეგი იყო სხეულის მსუბუქი დაზიანება — ის დაისჯება მსუბუქი დაზიანებისათვის, ხოლო თუ არავითარი შედეგი არ დამდგარა სუბიექტი სულ არ დაისჯება, უკეთესი მისი მოქმედება თავისთავად რაიმე სხვა დამთავრებული დანაშაულის ნიშნებს არ შეიცავს.

ასე, მაგალითად, სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1957 წლის 10 აპრილის დადგენილებაში „ავტორტრანსპორტზე მოძრაობის წესების დარღვევასთან დაკავშირებულ დანაშაულთა კვალიფიკაციის შესახებ“ ნათქვამი იყო:

„2. მოძრაობის წესების დარღვევა ავტორტრანსპორტის მუშაკები არ არიან, კვალიფიციურებულ უნდა იქნეს:

ა) მოძრაობის წესების ისეთი დარღვევა, რომელსაც მოპყვებულური შემთხვევები — ადამიანთა სიკვდილი ან სხეულის დაზიანება, უკეთესი საქმით დადასტურებულია, რომ დამნაშავეს გავალისწინებულნი ჰქონდა ასეთი შედეგის შესაძლებლობა და შეგნებულად უშვებდა მათ. კვალიფიციურებულ უნდა იქნეს შესაბამისად როგორც განზრახი მკვლელობა ან სხეულის განზრახი დაშავება მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების სათანადო მუხლების მიხედვით“¹.

ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც ტრანსპორტზე მოძრაობის წესების დარღვევას ამ შედეგების მიმართ ევენტუალური განზრახვის არსებობის დროს აღნიშნული შედეგები არ მოყოლია, პლენუმის წინადადებას იძლევა ასეთი მოქმედება დაკვალიფიცირდეს არა როგორც მცდელობა რომელიმე ამ დანაშაულისა. არამედ როგორც დამთავრებული დანაშაული, გათვალისწინებული რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 75¹ მუხლით (მოძრაობის წესების დარღვევა).

ის გარემოება, რომ პლენუმის ევენტუალური განზრახვით ჩადენილ დანაშაულს აკვალიფიცირებს განხორციელებული შედეგის მიხედვით, ნათლად ადასტურებს, რომ იგი არ ცნობს შესაძლებლად მცდელობას ამ სახის განზრახვის დროს.

¹ Сборник действующих постановлений Пленума Верховного суда СССР, 1924--1957 г., М., 1958, стр. 36.

ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შეუძლებლობაზე პირდაპირ მიუთითებს სსრკ უმაღლეს სასამართლოს სამხედრო-კოლეგიის 1959 წლის 21 დეკემბრის განჩინება ა.-ს საქმეზე. —მკვლელობის მცდელობა.—მათქვამია განჩინებაში,—შესაძლებელია მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით. ხოლო არაპირდაპირი განზრახვის დროს პასუხისმგებლობა განისაზღვრება ფაქტიურად განხორციელებული შედეგის მიხედვით¹.

მცდელობას ევენტუალური განზრახვით ლოგიკურად დასაშვებად თვლის 1952 წლის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს ზოგადი ნაწილი. მაგრამ ამავე დროს უარყოფს მისი დასჯის შესაძლებლობას პოლიტსულური ხასიათის მოსაზრების გამო: „როდესაც დანაშაულებრივი შედეგი, რომლის მიმართ პირს ევენტუალური განზრახვა ჰქონდა, ფაქტიურად არ დადგა, ევენტუალური განზრახვის დამტკიცება ასეთ შემთხვევაში პრაქტიკულად შეუძლებელია. ვინაიდან პიროვნებას ხშირად წარმატებით შეუძლია უარყოფს მის მიერ ამ შედეგის შეგნებულად დაშვება; აღნიშნულ გარემოებათა გამო წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობის დასჯა-ლობას ფაქტიურად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის რეალიზაციის პროცესში².

სახელმძღვანელოს მითითება შედეგის განუხორციელებლობის შემთხვევაში ევენტუალური განზრახვის დამტკიცებას სინონიმურია. მაგრამ იგი არ წარმოადგენს, რა თქმა უნდა, ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შეუძლებლობის პრინციპულ დასაბუთებას. არამედ მხოლოდ წმინდა პროცესუალური ხასიათის მოსაზრებას. მთავარი სწორედ ის არის, შესაძლებელია თუ არა „ლოგიკურად“ მცდელობა ევენტუალური განზრახვით? როგორც უკვე აღვნიშნეთ — ეს შეუძლებელია. სავსებით მართებულად მსჯელობას ამ საკითხზე პროფ. ა. ტრაინინი: „ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის ჩადენის დროს, როგორც ცნობილი პირს არ სურს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება. მაგრამ, თუ არა სურს, მას არც შეუძლია „ლოგიკურად“ მოემზადოს დანაშაულის ჩასადენად ან მოახდინოს მისი განხორციელება მცდელობა³.

ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შესაძლებლობის უარყოფა სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ სისხლის სამართლის კა-

¹ Бюллетень Верховного суда СССР. 1960, № 5, стр. 37.

² დასახ. სახელმძღვანელო, გვ. 280.

³ ა. ტრაინინი, დასახ. თხზ., გვ. 319

ონი ყოველთვის დაუსჯელად ტოვებს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც სუბიექტი ითვალისწინებს შედეგის შესაძლებლობას და, მიუხედავად ამისა, ჰქმნის ამა თუ იმ ობიექტისათვის საფრთხეს. როგორც უკვე აღნიშნული იყო, საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსები იცნობენ მთელ რაგ ისეთ დანაშაულებრივ შემადგენლობებს, რომელნიც დამთავრებულად ითვლებიან საფრთხის შექმნის რომენტიდან. თანაც ასეთი შემადგენლობანი ზოგჯერ შეტანილია კანონში ზიანის მომტან შემადგენლობათა პარალელურად. ასეთ შემთხვევებში, თუ აღნიშნული მოქმედება ჩადენილია პირდაპირი განზრახვით და მას ზიანი არ მოჰყვა, გვექნება სათანადო ზიანის მომტანი დანაშაულის მცდელობა. მაგრამ თუ იგივე მოქმედება ჩადენილია ევენტუალური განზრახვით, ზიანის არგანზორციელებას შემთხვევაში მოქმედების კვალიფიკაცია მოხდება საფრთხის შექმნელი დელიქტის მიხედვით.

მაგალითად. რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმის 1933 წლის 8 მაისის განმარტების თანახმად, უსუსური ბავშვების მიგდების ან უმწეო მდგომარეობაში დატოვების შემთხვევაში დანაშაულებრივ პასუხისგებაში უნდა იქნეს მიცემული რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 159 მუხლის¹ მიხედვით (უმწეოდ დატოვება დამიანისა, რომელიც ჩავარდნილია სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ან მოკლებულია შესაძლებლობას გადაიარჩინოს თავი დაღუპვისაგან მცირეწლოვანების, მინორწილობის, ავადმყოფობის ან სხვა უმწეო მდგომარეობის გამო, უკეთეს ის, ვინც განსაჯდებულში მყოფი უმწეოდ დატოვა, ნოვალე იყო ეზრუნა მისთვის). მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ ბავშვების მიგდებას ან უმწეო მდგომარეობაში დატოვებას შედეგად მოყვა ბავშვის სიკვდილი ან სხეულის მძიმე დაზიანება, დამნაშაუნი მიცემულ უნდა იქნენ პასუხისგებაში განზრახვი მკვლელობის ან სხეულის განზრახვი მძიმე დაზიანებისათვის². ცხადია, თუ მიგდება ან უმწეოდ დატოვება მკვლელობის ან სხეულის მძიმე დაზიანების პირდაპირი განზრახვით მოხდა დამნაშაუნი პასუხს აგებენ ამ დანაშაულის მცდელობისათვის. მსრივ საინტერესო საქმე მოჰყავს ნ. კუზნეცოვას. „ტი, რომელსაც ჰყავდა ერთი წლის ბავშვი, არ ზრუნავდა მასზე, ტოვებდა მას უმეთვალყურეოდ, უქმელს. შეგნებულად არ მიჰყავდა ბავშვი საბავშვო ბაგაში ან საბავშვო სახლში, აკმევდა მას უმ კარტო-

¹ საქ. სისხ. სამ. კოდექსი. 163 მუხლი.

² С. С. Аскарханов и А. Н. Иодковский, Справочник по вопросам судебной практики, М., 1937, стр. 118.

ფილს. ბოლოს და ბოლოს მან მიატოვა ბავშვი ტყეში, სადაც იგი ნახეს მძიმე მდგომარეობაში: ბავშვის ტანი შეკუმული იყო ქიანჭველებისგან. იგი დიდხანს ვერ ანძრევდა ხელ-ფეხს¹. სასამართლომ სავსებით მართებულად დააკვალიფიცირა ტ.-ს მოქმედება ორიგორც მკვლელობის მცდელობა. ამ მაგალითში დედას არა მართო გათვალისწინებული ჰქონდა, არამედ სურდა კიდევაც ბავშვის დაღუპვა. ამიტომ მისი მოქმედება უეჭველად მკვლელობის მცდელობას წარმოადგენს.

იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოდ ითვლება მცდელობის საკითხი ალტერნატიული განზრახვის დროს. ალტერნატიული განზრახვის დროს სუბიექტი ითვალისწინებს, რომ მის მოქმედებას შეიძლება მოჰყვეს ერთ-ერთი დანაშაულებრივი შედეგი. მაგალითად, გაქცეული პატიმარი, რომელსაც სურს თავიდან აიცილოს შეპყრობის საფრთხე, ესვრის თანამდებობის პირს, რომელსაც სურს მისი შეპყრობა, თანაც ითვალისწინებს, რომ მის მოქმედებას შეიძლება მოჰყვეს ან სიკვდილი ან დაჭრა თანამდებობის პირისა. თუ მსხვერპლი მოკვდა, დამნაშავე პასუხს აგებს დამთავრებული მკვლელობისათვის. საკითხის ასე გადაჭრა არაგის არ მიაჩნია სადავოდ. ნაგრამ სადავოა დამნაშავის მოქმედების კვალიფიკაცია იმ შემთხვევაში. თუ განხორციელდა უფრო მსუბუქი შედეგი—ე. ი. კაცა და დაჭრა. ლიტერატურაში საკმაოდ გავრცელებული შეხედულების მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში დამნაშავის მოქმედება კვალიფიკაციის მიხედვით უნდა იქნეს როგორც სხეულის დამთავრებული დაშავება, ვინაიდან დამნაშავეს მიერ გათვალისწინებული ერთ-ერთი ქმედობა განხორციელება აუქმებს განზრახვის ყველა სხვა ელემენტის იურიდიულ მნიშვნელობას, რაც მეორე დანაშაულს შეეხებოდა. ასე, მაგალითად, პროფ. ტაგანცევის აზრით, ერთ-ერთი შედეგის რეალისაცია სპობს მეორე შედეგის მნიშვნელობას სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობისათვის². ჩვენის აზრით, ეს შეხედულება არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს. თუ სუბიექტი ითვალისწინებდა უფრო მძიმე შედეგს და სურდა ეს მძიმე შედეგი (ამ შემთხვევაში

¹ მოსკოვის საოლქო სასამართლოს 1931 წლის არქივი, საქმე № 22—2086. მოკვანილია ნ. კ უ ზ ნ ე ც ო ვ ა ს დასახ. ნაშრომის მიხედვით, გვ. 112.

² Н. С. Таганцев, Лекции, стр. 703. საბჭოთა ლიტერატურაში ამ შეხედულებასთან ახლოს არის პროფ. უტევეკის შეხედულება ალტერნატიულ განზრახვაზე (Б. С. Утевский, Вина в советском уголовном праве, М., 1950, стр. 208).

სიკვდილი) და თუ ამავე დროს მან ჩაიდინა მოქმედება, უშუალოდ მიმართული ამ დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე, ყველა საფუძველი არსებობს მის მოქმედებაში უფრო მძიმე დანაშაულის მცდელობის ცნობისათვის. ის გარემოება, რომ ამ განზრახვასთან ერთად მას ალტერნატიულად მეორე, უფრო მსუბუქი დანაშაულის განზრახვაც ჰქონდა, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს, როგორც ბრალდებულის მძიმე განზრახვის მხედველობაში მიუღებლობის საფუძველი¹.

ასევე უნდა გადაწყდეს საკითხი იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პირის მოქმედებას არავითარი დანაშაულებრივი შედეგი არ მოჰყვა.

დაბოლოს, გამოსარკვევია ის საკითხი, შეიძლება თუ არა მომზადება და მცდელობა აფექტური განზრახვის დროს.

ბურჯუაზიულ ლიტერატურაში ზოგიერთი კრიმინალისტიკის მიერ გამოთქმული იყო შეხედულება, რომ აფექტური განზრახვის დროს მცდელობა შეუძლებელია, ვინაიდან დანაშაულებრივი განზრახვის წარმოშობასა და დანაშაულის შესრულებას შორის ასეთი განზრახვის შემთხვევაში დროის არავითარი მანძილი არ არის. აღნიშნული მსჯელობა სამართლიანია მხოლოდ მომზადების მიმართ, რომელიც მართლაც დროის მიხედვით დაშორებულაა დანაშაულის შესრულებისაგან. ხოლო რაც შეეხება მცდელობას, მცდელობა აფექტური განზრახვის დროს თეორიულადაც შესაძლებელია და პრაქტიკაშიც გვხვდება.

გ.-ს ბრალად ედებოდა, რომ მან ძლიერი სულიერა აღელვების მდგომარეობაში, რომელიც გამოიწვია ქმრის მიერ მიყენებულმა მძიმე შეურაცხყოფამ, ესროლა ამ უკანასკნელს „ნაგანის“ სისტიმის რევოლვერიდან და დაჭრა იგი. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ მის მოქმედებაში სცნო უეცარი ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში ჩადენილი მკვლელობის მცდელობა და დააკვალიფიცირა მისი მოქმედება რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 19 და 138 მუხლებით (საქ. სსრ სს კოდექსის 19, 146 მუხ.)².

¹ მართებულად მსჯელობს ამ საკითხზე ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 127—128.

² М. М. Исаев и А. А. Понтоковский, Вопросы уголовного права, военно-уголовного права и уголовного процесса в практике Верховного суда СССР, М., 1947, стр. 51—52.

**§ 2 დანაშაულებრივი ქმედობანი, როგორც დროსაც
შეუკლებელია მოგზადება და მცდელობა დანაშაულის
ოპიმატური მხარის თვისებების გამო**

წინა პარაგრაფში დავინახეთ, რომ ქმედობის სუბიექტური მხარის თავისებურება ზოგჯერ გამოიციხავს დანაშაულის მომზადებისა და მისი მცდელობის შესაძლებლობას. მაგრამ დანაშაულის მცდელობისა და მისი მომზადების შესაძლებლობა შეიძლება გამოორციხულ იქნეს აგრეთვე დანაშაულებრივი ქმედობის ობიექტური მხარის თავისებურებებით.

პირველ რაგში აქ უნდა შევჩერდეთ ე. წ. წმინდა უმოქმედობაზე. ე. ი. ისეთ დანაშაულზე, რომლის დროსაც კანონმდებელი სჯის მოქმედებისაგან თავის შეკავებას თავისთავად, იმისდა მიუხედავად, მოჰყვა თუ არა ამ უმოქმედობას მავნე შედეგი. წმინდა უმოქმედობის მაგალითს წარმოადგენს გადასახადის გადახდისათვის თავის არიდება (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 60 მუხ.), განუცხადებლობა, რომ მზადდება ან ჩადენილია დანაშაული (კანონი სახელმწიფო დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ, მუხ. 26), ნამდვილ სამხედრო სასწრაფოში მორიგი გაწვევისათვის თავის არიდება (აქვე, მუხ. 17), მოპოლიციაციით გაწვევისათვის თავის არიდება (მუხ. 18), მოწმის, ექსპერტის, თარჯიმნის ან თანამოწმის მიერ თავის არიდება მოკვლევის, გამოძიების ან სასამართლო ორგანოს დაბარებით გამოცხადებისაგან (მუხ. 93, ნაწ. 1) და ა. შ.

ის საკითხი, შესაძლებელია თუ არა დაუმთავრებელი დანაშაულის არსებობა წმინდა უმოქმედობის დროს, სისხლის სამართლის ლიტერატურაში სადავოდ ითვლება. ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი შესაძლებლად თვლის ასეთ შემთხვევებში მცდელობის არსებობას. ასე, მაგალითად, მეიერის აზრით, თუ პირი წინასწარ აყენებს თავის თავს ისეთ მდგომარეობაში, რომ სათანადო მომენტში მისთვის შეუძლებელი იქნება მოვალეობის შესრულება, იგი შეიძლება დაისაჯოს მცდელობისათვის¹.

წმინდა უმოქმედობის დროს მცდელობის შესაძლებლობას ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში უშვებენ ავ-

¹ H. Meyer, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Leipzig, 1907, S. S. 169—170.

რეთვე ფინგერი¹. ლისტ², ფრანკი³ და სხვ. ამ უკანასკნელთა აზრით, დამთავრებული მცდელობა წმინდა უმოქმედობის დროს საეგზეთ წარმოსადგენია. ამის საილუსტრაციოდ ფრანკს მოჰყავს მაგალითი, როდესაც კრიტიკულ მომენტში სუბიექტი უარს ამბობს კანონით დაკისრებული მოვალეობის შესრულებაზე, მაგრამ ვინმე აიძულებს მას შეასრულოს ეს მოვალეობა⁴. პირიქით, ეს ავტორები შეუძლებლად თვლიან წმინდა უმოქმედობის დროს დაუმთავრებელ მცდელობას. თუ ვინმე წინასწარ დათვრა, რათა სათანადო ვადაზე მისთვის შეუძლებელი იყოს მოვალეობის შესრულება, ამ მოქმედებაში, ფრანკის აზრით, არ შეიძლება დავინახოთ დანაშაულებრივი ქმედობის აღსრულების დასაწყისი⁵.

საბჭოთა სსსრის სამართლის ლიტერატურაში წმინდა უმოქმედობის დროს მომზადებისა და მცდელობის შესაძლებლობას აღიარებს ნ. კუზნეცოვა, რომელიც აღნიშნულ საკითხს უკავშირებს ე. წ. „ფორმალური“ დანაშაულებრივი შემადგენლობის პრობლემას. უარყოფს რა ფორმალური დანაშაულებრივი შემადგენლობის არსებობას და აღიარებს რა დანაშაულის შედეგს ყოველ დანაშაულებრივი შემადგენლობის აუცილებელ ელემენტად, ნ. კუზნეცოვა ფიქრობს, რომ „ყველა განზრახი დანაშაული... გაივლის პირობების შექმნის, დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებების შესაძლებლობის (მოსამზადებელი მოქმედების) სტადიას და დანაშაულის შესრულების სტადიას“⁶ და რომ სინამდვილეში არ არსებობს ისეთი განზრახი დანაშაული, რომლის ობიექტური მხარის თვისებებთან გამორიცხავენ ამ დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის შესაძლებლობას⁷. მაგალითისათვის ნ. კუზნეცოვას მოჰყავს შემდეგი შემთხვევა: ვასილიევა-იუჟინამ, რომელსაც სურდა თავი გაენთავისუფლებია თავისი შვილისაგან. სიბოვა თავ მოსამსახურეს წაეყვანა ხუთი წლის ბავშვი მოსკოვის ერთ-ერთ ხალხმრავალ ქუჩაზე და იქ დაეტოვებია. მოსამსახურემ ეს დავალება შეასრულა. მაგრამ მოსამსახურეს რომ ბავშვი ქუჩაში მიტოვე-

¹ A. Finger, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin, 1904, S. 317.

² Ф. Лист, Учебник, 1903, стр. 224.

³ R. Frank, Vollendung und Versuch., „Vergleichende Darstellung des Deutschen und Ausländischen Strafrechts, B. V, Berlin, 1909, S. 210—211.

⁴ იქვე, გვ. 211.

⁵ იქვე, გვ. 211.

⁶ ნ. კუზნეცოვა, დასაბ. ნაშრ., გვ. 122—123.

⁷ იქვე, გვ. 123—124.

ბის მაგივრად მილიციაში მიეყვანა და მართლმსაჯულების ორგანოებისათვის ეცნობებოდა, რომ მზადდებდა დანაშაული, მაშინ ვასილიევა-იუჟინას პასუხი უნდა ეგო „განსაცდელში დატოვების მომზადების.. ან ამ დანაშაულის მცდელობისათვის რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 19—156 მუხ. თანახმად“¹.

კრიმინალისტების მეორე ნაწილი, პირიქით, შეუძლებლად თვლის დაუმთავრებელა დანაშაულის არსებობას წმინდა უმოქმედობის დროს. ასე, მაგალითად, რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში პროფ. ნ. ტაგანცევი ამტკიცებდა, რომ „ასეთ შემთხვევაში თვით უმოქმედობის დანაშაულებრიობა დამოკიდებულია განსაზღვრულ პირობების დადგომაზე, უფრო ხშირად დროის განსაზღვრულ მომენტზე; ამიტომ პირის მთელი საქმიანობა, რომელიც წინ უსწრებს ამ მომენტს. მოკლებულია ყოველგვარ მნიშვნელობას. ხოლო თუ ეს მომენტი დადგა, განხორციელებულია დანაშაულის მთელი შემადგენლობა, ასე რომ ამ კონსტრუქციის დროს ძნელი წარმოსადგენია მოქმედება, რომლითაც იწყება ან გრძელდება დანაშაულებრივი განზრახვის სისრულენი მოყვანა“².

საბჭოთა იურიდულ ლიტერატურაში ამ შეხედულებას იცავს, პირველად ყოვლისა, პროფ. პიონტოვსკი, რომელიც თვლის, რომ სუბიექტის მოქმედება იმ მომენტამდე, ვიდრე არ დამდგარა კანონით დაკისრებული მოვალეობის შესრულების ვადა, მოკლებულია ყოველგვარ სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას³. ამავე აზრს იზიარებენ პროფ. დურმანოვი⁴, ი. ტიშკევიჩი⁵ და სხვ.

ჩვენის აზრით, დაუმთავრებელი დანაშაულის შესაძლებლობის საკითხი წმინდა უმოქმედობის დროს არ შეიძლება ერთგვაროვნა გადაწყდეს მოსამზადებელი მოქმედებისა და მცდელობის მიმართ. მაშინ როდესაც წმინდა უმოქმედობა არ გამორიცხავს მოსამზადებელი მოქმედების არსებობის შესაძლებლობას, მცდელობა ასეთი შემადგენლობების დროს შეუძლებელია. თუ, მაგალითად, მოწმე-

¹ ნ. კუხნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 124.

² Н. С. Таганцев, Лекции, I, стр. 704; იხ. აგრეთვე. მისივე, Курс, II, стр. 178. ტაგანცევის გარდა, ამავე შეხედულებას რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში იზიარებდნენ: Г. Колоколов, К учению о покушении, М., 1894, стр. 95, 221; С. В. Познышев, Основные начала науки уголовного права, 1912, М., стр. 360; Уголовное уложение. Проект редакционной комиссии и объяснения к нему т. I, С—П., 1897, стр. 418.

³ Советское уголовное право. Часть общая, М., 1959, стр. 218.

⁴ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 129.

⁵ ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 205.

სასამართლოში გამოცხადებისათვის თავის არიდების მიზნით. მიემგზავრება ისეთ შორეულ ადგილას, რომ სასამართლოს სხდომაზე დანიშნულ დღეს მას არ შეუძლია გამოცხადდეს, ეს ლოგიკურად შეიძლება ჩავთვალოთ მოსამზადებელ მოქმედებად. სხვა საკითხია, დასჯის თუ არა სასამართლო ასეთ მოსამზადებელ მოქმედებას. ჩვეულებრივად იგი იძენდა მცირე საზოგადოებრივ საშიშროებას შეიცავს, რომ სუბიექტი განთავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად.

სულ სხვაა მცდელობა. იგი ლოგიკურად შეუძლებელია არსებობდეს წმინდა უმოქმედობის დროს. როდის შეიძლება ითქვას, რომ აქ გვაქვს მოქმედება, უ შ უ ა ლ ო დ მიმართული დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებაზე? სუბიექტის საქციელს არ შეიძლება აქონდეს ასეთი ხასიათი იმ მომენტამდე, ვიდრე მოვალეობის შესრულების პირობები ჯერ არ განხორციელებულა, მაგალითად, ვიდრე სასამართლოს სხდომის დღე, როდესაც მოწმე უნდა გამოცხადდეს სასამართლოში, ჯერ არ დამდგარა. მაგრამ თუ მოვალეობის შესრულების პირობა (ვადა) უკვე განხორციელდა. დანაშაული იმავე მომენტში დამთავრებულად უნდა ჩაითვალოს.

სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს საკითხი მომზადებისა და მცდელობის შესახებ შერეული უმოქმედობის დროს, ე. ი. ისეთი შედეგისა (დელიქტის დროს, რომელიც შეიძლება ჩადენილი იქნეს როგორც მოქმედების, ისე უმოქმედობის მეშვეობით (*delicta commissiva per omissionem*). ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ასეთი დანაშაულის დროსაც უარყოფს მცდელობის შესაძლებლობას. ასე, მაგალითად, სპასოვიჩს აზრით, რამდენადაც მცდელობა გულისხმობს დანაშაულებრივი განზრახვის შესრულების დასაწყისს, ე. ი. მოქმედებას, პირდაპირ მიმართულს დანაშაულის შესრულებაზე, შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ მცდელობა უმოქმედობას დროს, რომელიც გამორიცხავს დანაშაულებრივი საქმიანობის განხორციელების დასაწყისს და ისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შედეგი უკვე განხორციელდა¹.

მცდელობა შერეული უმოქმედობის დროს უნდა უარყონ ლოგიკურად იმ მეცნიერებმა, რომელთა აზრითაც უმოქმედობა არ შე-

¹ В. С п а с о в и ч, Учебник уголовного права, т. I, С.-П., 1863, стр. 133—134.

იძლება იყოს მიზეზობრივ კავშირში დანაშაულებრივ შედეგთან. ხოლო თუ ჩვენ ვცნობთ უმოქმედობის მიზეზობრივ ხასიათს დანაშაულებრივი შედეგის მიმართ, მაშინ ლოგიკურად გამორიცხული არ არის ისეთი მომენტის არსებობა, როდესაც დანაშაულებრივი შედეგი ჯერ არ განხორციელებულა, მაგრამ უმოქმედობის მეშვეობით უკვე შექმნილია მისი განხორციელების რეალური საფრთხე. ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია ითქვას, რომ სუბიექტის უმოქმედობა უშუალოდ მიმართულია მისი დანაშაულებრივი განზრახვას განხორციელებაზე. ამიტომ სწორად უნდა ჩაითვალოს საბჭოთა კრიმინალისტების შეხედულება, რომ შერეული უმოქმედობის დროს როგორც მომზადება, ისე მცდელობა სავსებით დასაშვებია¹. ამავე აზრს იზიარებს საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკა.

გ.-ს ქალი ცნობილი იყო დამნაშავედ მასში, რომ იგი არავითარ ზრუნვას არ იჩენდა თავისი 6 წლის ბავშვის მილიას მიმართ: არ ატყუებდა, არ აცმევდა მას, არ ურეცხავდა ტანისამოსს და ბავშვი ისეთ მდგომარეობაში მიიყვანა, რომ იგი მეორე ხარისხის დისტროფიით დაავადდა და მთელი სხეული დაიარებულ იქონდა მკვებარებისაგან. მშვიერი ბავშვი იძულებული იყო ქუჩა-ქუჩა ევლო და ემაჯიოცრა. სასამართლომ სცნო, რომ მსჯავრდებულის ცემებმა გამოწვეულა იყო ბავშვის მოკვლის სურვილით; გ.-ს ქალი თავი დაუდებლად ცხოვრებას ეწეოდა და ეშინოდა, რომ ბავშვი მას შეეკლავდა. სჯმის ასეთი გარემოების აღიარების შემდეგ სასამართლომ გ.-ს მოქმედება დააკვალიფიცირა რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 19-73² მუხლით (არასრულწლოვანთა წაქეზება ან ჩაღმა³ დანაშაულის ჩასადენად. აგრეთვე არასრულწლოვანის იძულება სპეკულაციისათვის, პროსტიტუციისათვის, მათხოვრობისათვის). სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიამ გააუქმა პირველი ინსტანციის სასამართლოს განაჩენი და 1944 წ. 15 მარტის განჩინებაში მიუთითა: „სასამართლომ არასწორად დააკვალიფიცირა მსჯავრდებულის მოქმედება რსფსრ სს კოდექსის 19 და 73² მუხლებით. პირველად ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ თუ მართებულად მავიჩნევთ სასამართლოს დასკვნას, რომ გ. განზრახ ქმნიდა ბავშვისათვის ცხოვრების ისეთ პირობებს, რომლებსაც შეეძლო გამოეწვია მისი

¹ იხ. Уголовное право. Часть общая, М., 1959, стр. 128, იხ. აგრეთვე: ნ. დ უ რ მ ა ნ თ ვ ი. დასახ. ნაშრ., გვ. 128; ი. ტ ი შ კ ე ვ ი ჩ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 206—207.

სიკედილი, მაშინ გ-ს მოქმედება კვალიფიცირებულ უნდა ყოფილიყო როგორც მკვლელობის მცდელობა, ე. ი. რსფსრ სს კოდექსის 19 და 136 მუხლების მიხედვით¹.

სისხლის სამართლის ლიტერატურაში დავას იწვევს აგრეთვე საკითხი, შესაძლებელია თუ არა მცდელობა ისეთი „ფორმალური დანაშაულის“ დროს, რომელიც დადებითი მოქმედებით სრულდება. ზოგიერთი კრიმინალისტი საზოგადოდ უარყოფს მცდელობის შესაძლებლობას ყოველი „ფორმალური დანაშაულის“ დროს². მეორე უკიდურესობაში ვარდებიან ის კრიმინალისტები, რომლებიც თვლიან, რომ მომზადება და მცდელობა შესაძლებელია ყოველი „ფორმალური“ დანაშაულის დროს. ამ შებენდულებას საბჭოთა ლიტერატურაში გამოთქვამენ პროფ. ა. ტრაინინი და ნ. კუზნეცოვა³, რომლებიც, როგორც აღვნიშნეთ, საერთოდ უარყოფენ „ფორმალური დელიქტის“ ცნებას. ნ. კუზნეცოვას აზრით, დანაშაულის მცდელობისა და მომზადების არსებობა პრინციპულად დასაშვებია ისეთი დანაშაულის დროსაც, რომელიც სრულდება მოქმედების ერთი სწრაფი აქტით, მაგალითად, შტურაცხყოფის ცილისწამებას და სხვა. უმთავრესად „სიტყვიერი“ დანაშაულის დროსაც. აქ „ხელშემშლელ გარემოებათა ჩარევა, ბუნებრივია, ერთგვარად ვაძინებულება, მაგრამ გამორიცხული არ არის“⁴.

დაბოლოს, არსებობს მესამე შეხედულება, რომლის თანახმად, აღნიშნული საკითხი არ შეიძლება ერთგვაროვნად გადაწყდეს ყველა სახის ფორმალური დანაშაულის დროს. ასე, მაგალითად, პროფ. ა. პიონტოვსკის აზრით, „მომზადება და მცდელობა შეუძლებელია აგრეთვე (გარდა წმინდა უმოქმედობისა—თ. წ.) აქტიური მოქმედებით დადენილი იმ „ფორმალური“ დანაშაულის დროს, რომელშიც მოქმედების პირველადე აქტი უკვე მთლიანად ახორციელებს

¹ Сборник постановлений Пленума и определенных коллегий Верховного суда Союза ССР за 1944, М., 1948, стр. 105.

² საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ამ აზრს იზიარებენ: А. А. Герцензон, Уголовное право. Часть общая, М., 1948, стр. 316; В. М. Чихиквадзе, Военно-уголовное право. Часть общая, М., 1946, стр. 222—223.

რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში ამ შეხედულებას იზიარებდა პროფ. ნ. კოლოლოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 222—223. იხ. აგრეთვე, გვ. 226.

³ ა. ტრაინინი, დასახ. ნაშრ., 1957, გვ. 303—305.

⁴ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 121—128.

⁵ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 123, რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში ამ აზრს იზიარებდა ა. კრუგლევსკი, დასახ. ნაშრ., ტ. II, გვ. 204—205.

ამ დანაშაულს. მომზადება და მცდელობა შესაძლებელია ყველა სხვა დანაშაულის მიმართ, რომელიც შეიძლება ჩადენილ იქნეს როგორც აქტიური მოქმედებით, ისე უმოქმედობით¹.

ჩვენ სავესებით ვიზიარებთ იმ შეხედულებას, რომ დანაშაულს შემადგენლობის ისეთი კონსტრუქციის დროს, როდესაც დანაშაულებრივი განზრახვა ხორციელდება მოქმედების უკვე პირველივე აქტით, როგორც მომზადება, ისე მცდელობა ლოგიკურად და პრაქტიკულად შეუძლებელია. ძნელი წარმოსადგენია მცდელობა, კერძოდ, სიტყვით ან მოქმედებით შეურაცხყოფის დროს. ვიდრე შეურაცხმყოფელი სიტყვა ჯერ წარმოთქმული არ არის ან შეურაცხმყოფელი მოქმედება შესრულებული არ არის. იურიდიულად არათავი არ განხორციელებულა, ხოლო თუ სიტყვა წარმოთქმულია ან მოქმედება დაწყებულია და მათში უკვე გამოქვეყნდა შეურაცხმყოფელი ხასიათი, დანაშაული უკვე დაშთავრებულია უნდა ჩაითვალოს². ამას ის გარემოებაც უნდა დაემატოს, რომ შეურაცხყოფა არ არსებობს, თუ ის პიროვნება, რომლის მიმართაც წარმოთქმული იყო შეურაცხმყოფელი სიტყვები, თავს არა გრძნობს შეურაცხყოფილად. რამდენადაც შეურაცხყოფის ცნება აუცილებლად გულისხმობს იმას, რომ პიროვნებამ უნდა შეიცნოს თავისი თავი შეურაცხყოფილად, ხოლო ამ მომენტიდან და დანაშაული უკვე დაშთავრებულია, იურიდიულად შეურაცხყოფის მცდელობა არ შეიძლება იქნეს კონსტრუირებული³.

¹ იხ. Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 218, ამავე აზრს იზიარებს ერთაქტიანი ფორმალური დანაშაულის მიმართ პროფ. ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 129.

რუსეთის რევოლუციამდელ ლიტერატურაში მცდელობას ერთაქტიანი ფორმალური დანაშაულის დროს შეუძლებლად თვლიდნენ: Н. С. Таганцев, Курс, II, стр. 179, его же, Лекции, стр. 704—705; С. В. Познышев, Основные начала, стр. 360 и др.

² იხ. А. А. Ж и ж и л о п к о, Преступления против личности, М.—Л., 1927, стр. 90, 93.

³ იხ. Курс советского уголовного права. Особенная часть, т. I, М., 1955, стр. 659.

ამავე მოსახრებებით არ შეიძლება მცდელობა წერილობითი შეურაცხყოფის დროსაც. აბსტრაქტულად შეიძლება წარმოგვედგინა, რომ ასეთი შეურაცხყოფა დამთავრებულია წერილის მიღების მომენტში, ხოლო მცდელობა იქნება შეურაცხმყოფელი წერილის ფოსტის ყუთში ჩაგდება. მაგრამ ვიდრე შეურაცხმყოფელი წერილი მიღებული არ არის ადრესატის მიერ, საერთოდ უცნობია, იგრძნობს თუ არა იგი თავის თავს შეურაცხყოფილად. ხოლო იმ მომენტიდან, რაც ადრესატი გაეცნო წერილს და თავი შეურაცხყოფილად იცნო, დანაშაულებრივი ქმედობა უკვე დამთავრებულია. მცდელობას წერილობითი შეურაცხყოფის დროს შესაძლებლად თვლიდა. ვიქილენკო, დასახ. ნაშრ., გვ. 94.

ზოგიერთ შემთხვევაში კანონმდებელი იძლევა დანაშაულის შეზღვევების ისეთ კონსტრუქციას, რომელიც გამორიცხავს მომზადებისა და მცდელობის შესაძლებლობას.

ასე, მაგალითად, მომზადებას და მცდელობას არ შეიძლება ადვილი ჰქონდეს იმ შემთხვევაში, როდესაც კანონი დასჯადობის აუცილებელ პირობად თვლის რაიმე გარკვეული ზიანის განხორციელებას. ასეთი შემადგენლობის მაგალითს წარმოადგენს განზრახ ისეთი ქმედობის ჩადენა, რომელსაც მოჰყვა წყალსამეურნეო ნაგებობათა და მათი დამხმარე გამართულობათა მოქმედების შეჩერება, ნათესების გადახმობა ან წყლით წალეკვა (მუხ. 79¹). თუ აღნიშნული შედეგები არ განხორციელდა, კანონი ასეთ მოქმედებას დაუსჯელად თვლის. შეუძლებელია მცდელობა იმ შემთხვევაშიც, როდესაც კანონი ითვალისწინებს განსაზღვრულ სასჯელს მძიმე შედეგის განხორციელების შემთხვევაში. ხოლო ამ შედეგის არარსებობის დროს სჯის მოქმედებას თავისთავად უფრო მსუბუქი სასჯელით. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 103 მუხლის 1 ნაწილით გათვალისწინებულია სამშენებლო მუშაობათა დროს სავალდებულო გამაფრთხილებელი წესების დარღვევა. უკეთუ ამას მძიმე შედეგი მოჰყვა, კანონი აღკვეთავს ამ დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობას, ვინაიდან ამავე მუხლის მეორე ნაწილში ითვალისწინებს იმავე მოქმედებას, უკეთუ მას აღნიშნული შედეგი არ მოჰყოლია.

არ შეიძლება მომზადება და მცდელობა აგრეთვე მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელაქტების დროს. ეს დანაშაულებრივი შემადგენლობანი გულისხმობენ განზრახვას ძირითადი დანაშაულის ნიმართ. ხოლო გაუფრთხილებლობას მძიმე შედეგის ნიმართ. ასეთია, მაგალითად, სხეულის მძიმე დაზავება, რომელსაც შედეგად მოჰყვა სიკვდილი (მუხ. 151). რამდენადაც მძიმე შედეგი სუბიექტის განზრახვი ბრალით არ არის მოცული, ამდენად მცდელობა აქ შეუძლებელია. შედეგი რომ განზრახვი ბრალით ყოფილყო მოცული, მაშინ გვექნებოდა არა სხეულის განზრახვი დაზავება, არამედ განზრახვი მკვლელობა ან მკვლელობის მცდელობა.

არ შეიძლება მომზადება და მცდელობა ისეთი დანაშაულებრივი შემადგენლობების დროსაც, რომლებისთვისაც კანონი მოითხოვს როგორც აუცილებელ პირობას ან მძიმე შედეგის განხორციელებას ან ამ შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას. როგორც მართებულად აღნიშნავს პროფ. ნ. ღურმანოვი, „უკეთუ მოქმედება ასეთ შესაძლებლობას შეიცავდა, თუნდაც შედეგი განხორ-

ციელებული არ იყოს, ადგილი აქვს დამთავრებული დანაშაულის ნიშნებს და არა მცდელობას. ხოლო თუ ასეთი მძიმე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა საერთოდ არ არსებობდა, ...არ არის არც დანაშაულის შემადგენლობა და, მაშასადამე, არ რჩება ადგილი არც დასჯადი მცდელობისათვის“¹.

დაბოლოს, საანტერესოა საკითხი, შესაძლებელია თუ არა დანაშაულის მომზადება და მცდელობა საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დროს, ან როგორც ზოგიერთი კრიმინალისტი უწოდებს, ე. წ. „შეკვეცილი შემადგენლობების“ დროს.

ჩვენის აზრით, საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დიდი რაოდენობის მიმართ ეს საკითხი დადებითად უნდა გადაწყდეს. ასეთი შემადგენლობებს შექმნის მეშვეობით კანონმდებელს შესაძლებლობა ეძლევა დასაჯოს წინასწარი საქმიანობის უფრო ადრინდელი სტადია (მცდელობის მცდელობა), ხოლო ზოგჯერ თვით მოსამზადებელი მოქმედება. ასეთი შემადგენლობის მაგალითს წარმოადგენს ბანდიტიზმი, რომელიც დამთავრებულად ითვლება უკვე ბანდის ორგანიზაციის მომენტიდან, ყაჩაღობა, რომელიც დამთავრებულად ითვლება პიროვნებას მიმართ ძალადობის ხმარების ან ძალადობის მუქარის მომენტიდან და ა. შ. როგორც ბანდიტიზმის, ასევე ყაჩაღობის დროს შესაძლებელია წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობა. ასე, მაგალითად, ბანდიტიზმის მომზადებად უნდა ჩაითვალოს მიზანმიუღწეველი ცდა ბანდის ორგანიზაციისა, ყაჩაღობის მომზადებად—პირობების შექმნა მომავალში ყაჩაღობის ჩასადენად და სხვ. მისთ.

მცდელობას არ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მთელი რიგი საუკუნო დანაშაულებრივი ქმედობების დროს. მაგრამ ეს უკვე სისხლის სამართლის განსაკუთრებული ნაწილის საკითხების შესწავლისას უნდა იქნეს გაშუქებული.

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 131.

დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯაჲობა

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის რაიმე ფორმალური ხასიათის შეზღუდვებს. ამიტომ საბჭოთა კანონმდებლობის ნორმების სიტყვასიტყვითი განმარტებიდან თითქოს ისეთი დასკვნა გამომდინარეობს, რომ მომზადება და მცდელობა უნდა დაისჯოს ყველა დანაშაულის დროს. გარდა იმისი დანაშაულებრივი ქმედობებისა, რომელთა დროსაც მომზადება და მცდელობა ამ დანაშაულთა ბუნების გამო შეუძლებელია. მაგრამ ასეთი დასკვნის გაკეთება შეცდომა იქნებოდა. იგი ეწინააღმდეგება დანაშაულის მატერიალურ განმარტებას საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში.

ზოგიერთ შემთხვევაში პირის მიერ ჩადენილი ქმედობა შეიძლება ფორმალურად შეიცავდეს დანაშაულის მომზადების ან დანაშაულის მცდელობის შემადგენლობის ფორმალურ ნაშნებს. მაგრამ. მიუხედავად ამისა. სასამართლომ არ სცნოს ეს მოქმედება დანაშაულად იმის გამო, რომ მოქმედება არ არის საზოგადოებრივად საშიში.

დებულება, რომ მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობის შემთხვევაში პირი არ შეიძლება მიცემულ იქნეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში. დიდი ხანია შეტანილია საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში და სოციალისტურა სისხლის სამართლის ერთ-ერთ ფუნდამენტალურ პრინციპად ითვლება. ასეთი ხასიათის ნორმა თავდაპირველად სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსებში იყო შეტანილი. სახელდობრ, რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსს 1925 წლის 9 თებერვალს დაემატა მუხ. 4-ა შემდეგი შინაარსისა: „გარდა ამისა, პროკურორს და სასამართლოს უფლება აქვთ უარი განაცხადონ სისხლის სამართლის წესით დევნის აღძვრის შესახებ და აგრეთვე მოსპონ სისხლის

სამართლის საქმის წარმოება იმ შემთხვევებში, როდესაც სისხლის-სამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემული პირის ქმედობა თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის ნიშნებს, მაგრამ არ შეიძლება ცნობილ იქნეს საზოგადოებრივ საშიშად (სისხ. სამართლის კოდექსის მე-6 მუხ.) თავისი უმნიშვნელობის, ან მისი შედეგების მცირე მნიშვნელობის თუ უმნიშვნელობის გამო, ან მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა ან შემდგომი წარმოება აშკარად მიზანშეუწონელია“.

როგორც ამ მუხლის ტექსტიდან ჩანს, იგი შეიცავდა ორ ნორმას: 1) პროცესუალურს—საქმის აღძვრაზე უარის თქმა ან საქმის მოსპობა სისხლის სამართლის დევნის მიზანშეუწონლობის გამო და 2) მატერიალურს—საქმის არააღძვრა ან მოსპობა ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობის გამო¹.

მაღე გამოიჩინა, რომ სასამართლო-საგამომძიებლო ორგანოები მეტად ფართოდ იყენებდნენ სწორედ პროცესუალურ ნორმას (სისხლისსამართლებრივი დევნის მიზანშეუწონლობა). თანაც „გაუარკვეველი კრიტერიუმი საქმის აღძვრის ან წარმოების შემდგომი გაწვრცობის მიზანშეუწონლობისა არ წარმოადგენდა საკმაოდ ნათელ სახელმძღვანელო საწყისს იმ საქმეთა გასამიჯნავად, რომელნიც უნდა იწვევდნენ ან არ უნდა იწვევდნენ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას“². ამასთან დაკავშირებით რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმმა 1925 წ. 18 ნოემბრის დადგენილებით მიუთითა სასამართლოებს შეეზღუდათ 4-ა მუხლის შეფარდება მხოლოდ ისეთი შემთხვევებით, როდესაც ქმედობა ან მისი შედეგები იყო უმნიშვნელო, ხოლო შემდგომ რსფსრ 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი იყო ნორმა შემდეგი შინაარსისა: „არ წარმოადგენს დანაშაულს მოქმედება, რომელიც თუმცა ფორმალურად უდგება ამა კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის რომელიმე მუხლის ნიშნებს, მაგრამ აშკარა მცირემნიშვნელობისა და მანე შედეგის არარსებობის გამო მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს“ (მე-6 მუხლის შენიშვნა). ანალოგიური ნორმა, მცირეოდენი რედაქციული ცვლილებებით, შეტანილია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში: „სისხლის სამართლის წესით დევნა შეიძლება მოისპოს პროცესის ყოველ სტადიაში, უკეთეს ჩადენილი ქმედობა, თუნდაც იგი ფორმა-

¹ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, изд. АН СССР, М.—Л., 1948, стр. 261.

² იქვე.

ლურად საზოგადოებრივ-საშიში ქმედობის ნიშნებს შეიცავდეს, მეტად უმნიშვნელოა და მას არავითარი შედეგი არ მოჰყოლია“... (მუხ. 4¹). ამ ნორმის ნაკლი იმაში მდგომარეობდა, რომ მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შემთხვევაში სასამართლო-საგამომძიებლო ორგანოები ვალდებული კი არ იყვნენ მოესპოთ საქმე, არამედ ამისი უფლება ჰქონდათ, მაშინ როდესაც რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსით ასეთი მოქმედება, როგორც საზოგადოებრივ საშიშროებას მოკლებული. სრულიად არ შეიძლებოდა დანაშაულად ჩაეთვალოს.

მე-6 მუხლის შენიშვნაში მოცემული ნორმა, მისი დიდი პრინციპული მნიშვნელობის გამო, შენარჩუნებულ იქნა შემდგომ კანონმდებლობაში. სახელდობრ. იგი შევიდა სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებში შემდეგი რედაქციით: „არ ჩაითვლება დანაშაულად მოქმედება ან უმოქმედობა. რომელიც თუმცა ფორმალურად შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული რომელიმე ქმედობის ნიშნებს. მაგრამ მცირემნიშვნელოვანების გამო არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ საშიშროებას“ (მუხ. 7. ნაწ. მე-2).

ზემოაღნიშნული ნორმა, თავისთავად ცხადია, არ შეიძლება ისე იქნეს გაგებული, თითქოს სასამართლო-საგამომძიებლო ორგანოებს უფლება აქვთ, თავისი სუბიექტური შეხედულების მიხედვით. კორექტივი შეიტანონ კანონში და კანონმდებლის მიერ დასჯადად გამოცხადებული ქმედობა საერთოდ დაუსჯელად აღიარონ. მაგრამ ცხოვრებაში შეიძლება შეგვხვდეს ისეთი გამოჩვეულებები, როდესაც თუმცა ქმედობა ფორმალურად შეესაბამება სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს. მაგრამ მისი საზოგადოებრივი საშიშროება იმდენად უმნიშვნელოა, რომ არსებითად იგი უკვე აღარ შეიძლება დანაშაულად ჩაითვალოს. ეს ახარი კარგად იყო გამოთქმული რსფსრ იუსტსახკომისა და უმაღლეს სასამართლოს 1927 წ. 15 იანვრის საინსტრუქციო წერილში. „მე-6 მუხლის შენიშვნის შეფარდების დროს,—ნათქვამია ამ წერილში,—სასამართლოებმა მხედველობაში უნდა იქონიონ. რომ იგი არ შეიძლება განიღულ იქნეს. როგორც სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში აღწერილ დანაშაულთა შემადგენლობის ნიშნების საერთო ფაქტიური გაუქმება; განსაკუთრებულ ნაწილში აღწერილ დანაშაულთა შემადგენლობის ნიშნები იხვედრებულა სასამართლოებისათვის და მოსამართლეებმა უნ-

და რხელმძღვანელონ ამით პრალდებულისათვის ინკრიმინირებულ
გვადომ დაწანაულებრიობის განსაზღვრის დროს. მაგრამ ზოგა-
რით შემთხვევაში დაწანაულის ფორმალური შემადგენლობა კარ-
გავს თავის სოციალურად საშიშ შინაარსს იმის გამო, რომ მოქმე-
დება ანკარად მცირემნიშვნელოვანია და მას მავნე შედეგი არ მოჰ-
სილია. თუმცა ამ წერაღმა ახეამად დაპყარგა თავისი სავალდებუ-
ლო ლ. მ. გ. მ. მასში გამოთქმული დებულება დღესაც მართე-
ულად უნდა ჩაითვალოს.

საფუნქციების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის შეფარდება შესაქ-
ლებელია იმ შემთხვევაშიც, როცა მოქმედება შეესაბამება დამთავრე-
ბული დაწანაულის შემადგენლობით გათვალისწინებულ ნიშნებს.
მაგრამ ცხადია მოქმედების უმნიშვნელო საზოგადოებრივი საშიშ-
როება უფლო ხშირად სწორედ დაუმთავრებელი დაწანაულის დროს
გვხვდება.

დღი მნიშვნელობა აქვს იმ საკითხის გამორკვევას, თუ რო-
გორ უნდა იქნეს დადგენილი მოქმედების საზოგადოებრივი სა-
წინააღმდეგობის ხარისხი. რა კრიტერიუმებით უნდა ისარგებლონ ს

საზოგადოებრივ ორგანოებმა იმ საკითხის გადასაჭრელად.
არა უე არა პირის მიერ ჩადენილ მოქმედებაში საზოგადოებრივი
საწინააღმდეგობის ეს მინიმალური ხარისხი, რომელიც აფუძნებს ქმედო-
ვანაწაულებრივ ხასიათს.

ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხის გადაჭრ-
ის მნიშვნელობა აქვს მთელ რიგ გარემოებებს. რომელთა
რის პიროველ რიგში დასახელებული უნდა იქნეს პირის მოქმედებით
შექმნილი საფრთხის ოდენობა. ხელყოფის ობიექტის ღირებულება.
იმ ზიანის მოცულობა, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს ობი-
ექტის ხელყოფამ.

როგორც წინა თავებში უკვე გარკვეული იყო. მოსამზადებელი
მოქმედება, რომელიც შეიცავს დაწანაულებრივი შედეგის განხორ-
ციელებას მხოლოდ უმნიშვნელო საფრთხეს, როგორც საერთო წე-
რის შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად. პირიქით,
მკველობს, რომელიც ქმნის დაწანაულის განხორციელების უშუ-
ალო საფრთხეს, როგორც წესი, საზოგადოებრივ საშიშროებას მოი-
ცავს.

მაგრამ მხოლოდ ეს მომენტი, ე. ი. დაწანაულის განხორციელებ-
ის შესაძლებლობის ხარისხი არ შეიძლება ჩაითვალოს ერთადერთ
გადაწყვეტ მომენტად დაუმთავრებელი დაწანაულის საზოგადოებ-

რივი საშიშროებისა და დასჯადობის საკითხის გადაჭრისათვის¹. მასთან ერთად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ ობიექტის ღირებულებას. რომლის წინააღმდეგაც მიმართულია სუბიექტის ხელყოფა. თუ ობიექტი, რომლის წინააღმდეგაც მიმართულია დამნაშავეის ხელყოფა დიდი სოციალური ღირებულებისაა. სასამართლოს შეუძლია ცნოს მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება იმ შემთხვევაშიც. როდესაც მოქმედებას არ შეუქმნია ამ ობიექტის ნამდვილად დაზიანების უშუალო საფრთხე. მაშასადამე. როდესაც მოქმედებას არ მიუღწევია მცდელობის სტადიისათვის. მაგალითად. გასაყუთრებით საშიში საბელმწიფო დამაჯღრის. პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ან სოციალისტური ქონების გატაცების მძიმე შემთხვევების დროს მძიმე შედეგის განხორციელების შორეულმა შესაძლებლობამაც კი შეიძ-

1 ა. კუხნივოვა ეკონომიკურებზე. კითხვას ჩვენ დაუბნობდელი და დაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროებისა და აბუთების დროს სავსელობაში ვიღებთ ცხოლოდ იმ მოხენეს. თუ თავჯავად ასე იქ ათას მოქმედება დაათავრებასთან სიერცისა და დროის სარზე. იგი წიქსა დაე უკრ დაუთანხმებით პროფ. თ. წეოეთლის შეხედულებას. რაიკოვი თედი. რომ მოახაფება, რანდუნდაც იგი ვიღვთავია უკუთ მათი ათას სიერცისა და კივი შეუყოფა, ყელა პიროვნებში ბაქტებათ საშიშიაო. H. Ф. Курашев. 1954. Вопросы ответственности за преступления и покушение. „Советское государство и право“, 1954, № 5, стр. 138.

ბ. კუხნივოვა სესაქც სავსელობაზე ჩვენ შეხედულება. თუ ვიღვთი. ქიედობის სიახლოვე სავსეობა სავსეობა და დროის ჩვენს ახლოთ. ვარშადავანს არა ერთადერთი, სიახლოვე ერთერთი ობიექტს, რაიკოვი ასასიათებს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების საშიშროების, რაიკოვი დეგბით არის შექმნილი.

მეორე. დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობის ხარისხიც, ჩვენის ახლოთ. არის არა ერთადერთი. არასდროს ერთერთი მომენტი, რომელიც ასაბუთებს მოქმედება საზოგადოებრივ საშიშროებას.

მესამე. ჩვენ ათასდროს ვიღვთავია, რომ დანაშაულის მცდელობა ყველა პირობებში უფრო საშიშია, ვიდრე მისი დასრულება; საიკაც დახაბარ პირობებაში, ვერაქად ბელკოვის ობიექტია ვიღვთავი ღირებულება და დანაშაულებრივი ვნების მოცულობის ვითარებობის დროს. რა თქმა უნდა, შეიძლება ითქვას, რომ მოახაფება, რაიკოვი შედეგის წარამზობის მთლოდ უხიძენლო შესაძლებლობა შეიკავა. საზოგადოებაზედ მკლებ საშიშია, ვიდრე მცდელობა. ეს შეხედულება გამთავებელი იყო ჩვენ ნიერ შეხედვ შოთნებში: Т. В. Церетели и В. Г. Макашвили. Состав преступления как основание уголовной ответственности. „Советское государство и право“, 1954, № 5, стр. 75—77; Т. Церетели, Наказуемость приготовления к преступлению по советскому уголовному праву. „Социалистическая законность“, 1954, № 12; მიხევე, Причинная связь в уголовном праве. Тбилиси, 1957, стр. 237—240.

ლება დაასაბუთოს ქმედობის დასჯადობა და საზოგადოებრივი საშიშროება. მაშასადამე, სასამართლოს შეუძლია დასჯადად ცნოს ასეთ დანაშაულთა მომზადებაც. პირიქით, როდესაც ქმედობა მიმართულია ისეთი ობიექტის წინააღმდეგ, რომელსაც სოციალისტური მართლწესრიგის თვალსაზრისით შედარებით ნაკლები ღირებულება აქვს. აეთ შემთხვევაში დანაშაულის განხორციელების უწყალო საფრთხეც ყოველთვის არაღია საკმარისი მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და დასჯადობის დასაბუთებისათვის. და მოსამართლეს შეუძლია მიუხედავად მცდელობის სტადიის არსებობისა. მოუყენოს ქმედობას „საფუძვლების“ მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი.

აქედან, რა თქმა უნდა. არ გამომდინარეობს, თითქოს მნიშვნელოვან ობიექტზე დაუმთავრებელი ხელყოფის ყველა შემთხვევა აუცილებლად უნდა იწვევდეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას¹. ზემოთ დასახელებულ ორ მომენტთან ერთად, მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხის დადგენისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე იმ ზიანის სიდიდეს, რომელიც შეიძლება მოჰყვეს ობიექტს ხელყოფის განხორციელების შედეგად. თუ, მაგალითად, ქმედობამ მიაღწია მცდელობის სტადიას, თანაც იგი მიმართულია დიდი ღირებულების ობიექტის—სახელმწიფო საკუთრების წინააღმდეგ, მაგრამ ამავე დროს პირს განზრახული აქვს სულ უმნიშვნელო ზიანის მიყენება

¹ ასეთ დასკვნას საკვებით უმართებულად მოგვაწერს ჩვენ პროფ. ნ. დ. ურმაძიძე. ნისი აზრით, დაუნთქვებელი დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების დადგენის დროს ჩვენ ნმუდველობაში ვიღებთ ნხოლოდ ხელყოფის ობიექტის ბაიათს და ამი უნდა დაასჯელად ვთვლით მკვლელობისა და სოციალისტური საკუთრების გატაცების მომზადების ყველა შემთხვევას. „ამავე დროს,—მიუთითებს პროფ. ნ. დ. ურმაძიძე,—ამ შემთხვევებშიც პასუხისსტეილობა უნდა განისაზღვროს არა ბარტო ობიექტის, არამედ მოსამზადებელი მოქმედების ყველა კონკრეტული თავისებურების გათვალისწინებით“ (ნ. დ. ურმაძიძე, დასახ. ნაშ., გვ. 91). —სინამდვილეში ჩვენ არსად არასდროს არ გამოგვიტყვამს ისეთი აზრი, თითქოს დაუპირაპირი დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროება და დასჯადობა უნდა გადაწყდეს ნხოლოდ ერთი მოქმეტი—ხელყოფის ობიექტის ხასიათის გათვალისწინებით, არამედ ყოველთვის მიუთითებდით მთელ რიგ გარემოებებზე. რომლებიც ერთიანად უნდა იქნეს აწონ-დაწონილი აღნიშნული საკითხის გადაჭრისას (იხ. განაკუთრებით Т. В. Церетели и В. Г. Макашвили, Состав преступления как основание ответственности. „Советское государство и право, 1954, № 5, стр. 77; Т. В. Церетели, Причинная связь в уголовном праве, Тбилиси, 1957, стр. 237—240).

აქ საკუთრებასათვის (მაგალითად, რამდენიმე მანეთის ღირებულებების საქონლის მოპარვა), სასამართლოს შეუძლია ასეთი მოქმედება აშკარად უმნიშვნელოდ ცნოს და „საფუძვლების“ მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის საფუძველზე საქმე წარმოებით მოსპოს. ცხადია, ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს არა იმას, რომ სახელმწიფო რეალურად ნაკლებად დაზარალდა, არამედ იმას, რომ არსებობდა მცირე ზიანის მიყენების შესაძლებლობა. ამ მომენტზე მართებულად მიუთითებს პროფ. დურმანოვი, რომელიც აღნიშნავს: „თუ მოქმედება მიმართული იყო მნიშვნელოვანი ზიანის ან განუსაზღვრელი სიდიდის ზიანის მისაყენებლად, ხოლო სინამდვილეში მიყენებულია უმნიშვნელო ზიანი, არ შეიძლება ვილაპარაკოთ მცირემნიშვნელოვან ქმედობაზე...“¹.

ამ დებულების საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ მაგალითი საბჭოთა სასამართლოს პრაქტიკიდან:

ვ.-ს ბრალად ედებოდა, რომ კ.-სთან ერთად ვაგონის დათვალერების დროს მოგლიჯა ლუქი და გააღო ვაგონის კარები, ამის შემდეგ ვ. ვაგონთან დარაჯად დადგა, ხოლო კ. შიგ შევიდა სახელმწიფო ქონების გატაცების მიზნით. კ.-მ მოახერხა მხოლოდ 5 კოლოფი პაპიროსის მოპარვა, ვინაიდან ვ.-მ იგი გააფრთხილა, რომ ვაგონს უახლოვდება მატარებლის შემდგენი ს.. ვ. დააკავეს, ხოლო კ.-მ გაქცევა მოასწრო. ვ. პასუხისგებაში იყო მიცემული „სახელმწიფო და საზოგადო საკუთრების გატაცებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ“ 1947 წლის 4 ივნისის განოცემული ბრძანებულების 1-ლი მუხლის მე-2 პუნქტით, მაგრამ რკინიგზის სახაზო სასამართლომ საქმე ვ.-ს მიმართ წარმოებით მოსპო. თავის განჩინებას სახაზო სასამართლომ საფუძვლად დაუდო გატაცებული ქონების უმნიშვნელო რაოდენობა. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს რკინიგზის კოლეგიამ 1949 წლის 12 მაისის განჩინებით გააუქმა რკინიგზის სახაზო სასამართლოს ეს განჩინება, თანაც ნიუტონა, რომ ქონების მხოლოდ უმნიშვნელო რაოდენობით გატაცების მიზეზი იყო ვაგონის შემდგენის ს.-ის მოქმედება, რომელმაც სელი შეუშალა დამნაშავეებს სრული მოცულობით განეხორციელებინათ თავისი დანაშაულებრივი განზრახვა.²

¹ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М.—Л., 1948, стр. 266.

² „Судебная практика Верховного суда СССР“ 1949 г., № 9, стр.

ამ რომენტის მნიშვნელობაზე სპეციალურად მიუთითა თავის მოხსენებაში სსრკ უმაღლეს სასამართლოს პლენუმზე 1957 წ. ივნისში უმაღლესი სასამართლოს თავჯდომარის მოადგილემ მ. მოროზოვმა. მან აღნიშნა, რომ ზოგჯერ სასამართლოები არა-სწორად უფარდებენ 1955 წლის 10 იანვრის ბრძანებულებას „სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების წვრილი გატაცებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ“, ვინაიდან მხედველობაში იღებენ მხოლოდ ფაქტიურად გატაცებული ქონების ოდენობასა და ღირებულებას და ამავე დროს ყურადღებას არ აქცევენ იმ გარემოებას, რომ დამნაშავეს განზრახვა მიმართული იყო გაცილებით უფრო მეტი ღირებულების ქონების გატაცებაზე. მაგრამ ეს განზრახვა ბოლომდე ვერ იქნა მოყვანილი დამნაშავეზე დაბრუნებული მიზეზების გამო. ნ. მოროზოვს მოჰყავს შემდეგი მაგალითი: ვინმე სოროკინი შეიპარა ბუფეტში და მოასწრო 3 ქილა კონსერვის. ერთი კოლოფი პაპიროსის და ერთი კოლოფი ყელეს ჰოპარვა. მოროზოვმა აღნიშნა: „სასამართლომ მხედველობაში არ მიიღო, რომ სოროკინს მიუსწრეს და დააკავეს დანაშაულის ჩადენის ადგილას იმ მომენტში. როდესაც მან მხოლოდ დაიწყო საქონლის მოპარვა. საქონლის ის მცირე რაოდენობა, რისი აღებაც სოროკინს მოასწრო, არ აძლევდა სასამართლოს უფლებას მსჯავრი დაედგინა მისთვის სახელმწიფო ქონების წვრილი გატაცების გამო. რამდენადაც საქმის ყველა გარემოებიდან, ჩანს, რომ სოროკინის განზრახვა მიმართული იყო გაცილებით უფრო მეტი რაოდენობის საქონლის გატაცებაზე. ასეთ პირობებში სოროკინის მოქმედება განხილული უნდა ყოფილიყო როგორც იმ გატაცების მცდელობა, რომელიც გათვალისწინებულია 1947 წლის 4 ივნისის ბრძანებულებით“¹.

ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხის გადაჭრის დროს სამივე ზემოთ მოხსენებული მომენტი ერთობლივად უნდა იქნეს გათვალისწინებული და არა იზოლირებულად. თანაც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, რომ მავნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობის ხარისხი უკუპროპორციულ მიმართებაშია ორ უკანასკნელ მომენტთან. მაშასადამე, რაც უფრო მეტია ობიექტის საზოგადოებრივი ღირებულება და რაც უფრო დიდია შესაძლებელი ზიანის მოცულობა, დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების მით უფრო მცირე შესაძლებლობაა საკმარისი ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების დასაბუთებისათვის. და პირიქით: რაც

¹ „Бюллетень Верховного суда СССР“, 1957, № 4, стр. 16.

უფრო მცირეა ობიექტის საზოგადოებრივი საშიშროება და შესაძლებელი ზიანის მოცულობა. მით უფრო დიდი უნდა იყოს შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა, რომ დაასაბუთოს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება.

აღნიშნული სამი ძირითადი მომენტის გარდა, თავისთავად ცხადია, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული აგრეთვე მთელი რიგი სხვა გარემოებანი: დანაშაულის ჩადენის დრო და ადგილი, სოციალურ-პოლიტიკური გარემოცვა, რომელშიც ჩადენილია დანაშაული და ა. შ. ზოგჯერ მოსამზადებელი მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება განისაზღვრება მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობით დანაშაულის შესრულებისათვის (მაგალითად, ყალბი ფულის გაკეთების დროს), მისი სირთულით და ა. შ.

ამგვარად, შეიძლება მივიღეთ შემდეგ დასკვნამდე: თუმცა საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს ფორმალურ შეზღუდვებს დაემოქმედებოდნენ იმის დასაბუთებში მსრივ, როგორც ამას აცხადებენ ზოგიერთი ბურჟუაზიული სონსდედობანი. მაგრამ საბჭოთა მოსამართლეს ზოგიერთ მიზეზთა არ დასაჯოს ასეთი ქმედობა, იმისადასაბუთებულ თბუქვასი იგი შეიძლება მოგვეხვედრო იყოს საზოგადოებრივ საშიშროებას და ამიტომ დანაშაულს უფრო მართალია.

ჩვენელ ხანს საზოგადოებრივი წესრიგი და მოქალაქეთა უფროსების დაცვისა, დანაშაულთა წინააღმდეგობა სოციალისტური თანაცხოვრების წესების უზრუნველყოფის ფუნქციების აწილობრივ საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის გადაცემასთან დაკავშირებით, მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის შეფარდებებს შემთხვევები მნიშვნელოვნად გაიზარდა. სსრ კავშირის მოქალაქეებს სსსპაროლოს პლენუმის 1959 წლის 19 ივლისის დადგენილებაში „სასამართლოების მიერ სისხლისსამართლებრივი სასჯელის ღონისძიებათა გამოყენების შესახებ“ ნათქვამია:

სასამართლოებმა უფრო ფართოდ უნდა გადასცენ საზოგადოებრივ განსახილველად საქმეები ისეთი სამართალდარღვევების შესახებ, რომლებიც მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენენ, და მოსპონ ასეთი საქმეების სისხლისსამართლებრივი წესით წარმოება სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლით მეორე ნაწილის შესაბამისად. ანალოგიური ხასიათის მითითება მისცა საგამომძიებლო—საპროკურორო ორგანოებს სსრ კავშირის გენერალურმა პროკურორმა, 1959 წლის 20 ივლისის № 43 ბრძანებაში ნათქვამია, რომ ის პირები, რომელთა საქმეებიც „საფუძვ-

ლების" მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად ისპობა, შეიძლება გადაეცეს საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს და მშრომელთა კოლექტივებს. მათი შუამდგომლობის თანახმად, საზოგადოებრივი ღონისძიებების შეფარდების მეშვეობით აღზრდა-გამოსწორებისათვის.

ცხადია, რომ დაუმთავრებელი დანაშაულის ჩამდენი პირებიც ამ საერთო წესს ექვემდებარებიან. მათ მიმართ „საფუძვლების“ მე-7 მუხლის ძე-2 ნაწილის საფუძველზე საქმის მოსპობის შემთხვევაში შესაძლებელია მათი გადაცემა საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებათა შესაფარდებლად.

სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსების უმრავლესობა. მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების მსგავსად, არ ითვალისწინებს მცდელობის დასჯადობის ფორმალურ შეზღუდვებს. ჩამდენადაც ეს კოდექსებიც დანაშაულის ძირითად მატერიალურ ნიშნად მის საზოგადოებრივ საშიშროებას თვლიან, მცდელობის ფაქტიურად დასჯადობის საკითხი მათთანაც ისევე უნდა გადაწყდეს, როგორც ჩვენში

გამონაკლისს ამ მხრივ წარმოადგენს რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის მიხედვით დანაშაულის მცდელობა ისჯება, თუკი კანონით გათვალისწინებული არ არის მისი დაუსჯელობა (მუხ. 97, ნაწ. 1), ხოლო გადაცდომის მცდელობა ისჯება მხოლოდ მაშინ, თუ ამის შესახებ სპეციალურად მითითებულია კანონში (მუხ. 98, ნაწ. 1).

აღსანიშნავია, რომ იუგოსლავიის 1951 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით დასჯადად ითვლება საერთოდ ისეთი დანაშაულის მცდელობა, რომლისთვისაც კანონით შეიძლება დაინიშნულ იქნეს საპატიმროში მკაცრი მოთავსება არა ნაკლებ ხუთი წლისა, სხვა შემთხვევაში მცდელობა ისჯება, თუ ამაზე პირდაპირ მითითებულია კანონში¹.

ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის სხვადასხვა სისტემები არსებობს. ბურჟუაზიულ კანონმდებლობათა უმეტესობა ითვალისწინებს მცდელობის დასჯადობას მხოლოდ ზოგიერთი დანაშაულებრივი ქმედობის დროს.

¹ იხ. А. Муида, Уголовное право Югославии. Современное зарубежное уголовное право, т. I, Изд. иностр. лит., М., 1957, стр. 531.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო თავში დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის ისტორიის შესახებ, საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დროს მიღებულ 1791 წლის კოდექსში მცდელობა ისჯებოდა მხოლოდ ორი დანაშაულის დროს — წინასწარი განზრახვით მკვლელობისა და მოწამელის დროს. მაგრამ შემდგომმა რევოლუციურმა კანონმდებლობამ შეცვალა ეს წესი და მიიღო მცდელობის დასჯადობის ახალი სისტემა, რომელიც უცვლელი ახით შევიდა 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში, ხოლო შემდეგ ამ კოდექსიდან ბევრი ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიერ იქნა ნასესხები. ამ სისტემის თანახმად, დანაშაულის (crime) მცდელობა ისჯება ყოველთვის (მუხ. 2), გადაცდომის (délit) მცდელობა ისჯება მხოლოდ მაშინ, თუ ამის შესახებ პირდაპირ მითითებულია კანონში (მუხ. 3), ხოლო დარღვევის (contravention) დროს მცდელობა არასოდეს არ ისჯება. ამგვარადვე გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის დებულება სჯის მცდელობას დანაშაულის დროს (Verbrechen) ყოველთვის, ხოლო გადაცდომის დროს (Vergehen) — მარტო კანონით პირდაპირ მითითებულ შემთხვევებში (§ 43), ამ სისტემას იზიარებდა რუსეთის რევოლუციამდელი 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულებაც. რომელიც 49 მუხლში აღგენდა, რომ მძიმე დანაშაულის მცდელობა ისჯება ყოველთვის, ხოლო დანაშაულისა — კანონით განსაკუთრებით მითითებულ შემთხვევებში. იტალიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, მასში მიღებული ორწევრიანი დაყოფის შესაბამისად (დანაშაული—გადაცდომა), მცდელობა ისჯება მხოლოდ დანაშაულის დროს (მუხ. 54).

ზოგი თანამედროვე ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კოდექსი დასჯადად აცხადებს მხოლოდ იმ დანაშაულთა მცდელობას, რომლებიც თვისადაც კანონით გათვალისწინებულია განსაზღვრული სახის სასჯელი. მაგალითად, დანიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 21 პარაგრაფის მე-3 ნაწილის თანახმად, ისჯება ისეთი დანაშაულის მცდელობა, რომელიც იწვევს უფრო მძიმე სასჯელს, ვიდრე პატიმრობა (არესტი), თუკი კანონით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. (პატიმრობის (არესტის) მაქსიმალური ვადა დანიის კოდექსით არის ორი წელი).

ამ საკანონმდებლო სისტემისაგან განსხვავდება ისეთი სისტემა, რომლის თანახმად მცდელობა ისჯება მხოლოდ და მხოლოდ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხ-

ლით სპეციალურად მითითებულ შემთხვევებში. ამ სისტემას იზა-
არებენ ფინეთის 1894 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, არ-
გენტინის 1921 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, იაპონიის
1907 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი და სხვ.

პურყუაზიული კოდექსების შედარებით მცირე რაოდენობა
ითვალისწინებს მცდელობის დასჯადობას ყველა დანაშაულის დროს.
ამ კოდექსთა რიცხვს ეკუთვნიან, მაგალითად, ავსტრიის 1852 წლის
სისხლის სამართლის კოდექსი (§ 8) და შვეიცარიის 1937 წლის
სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ. 21).

*
* *
*

საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსების განსაკუთრებული
ნაწილის მუხლები. რომლებიც ითვალისწინებენ დანაშაულთა
ცაოკუფელ სხებებს. მაგალითად მკვლელობას, სხეულის დაშავე-
ბას, ქურდობას, ყაჩაღობას და ა. შ., აყალიბებენ დანაშაულის შე-
მდელოებებს როგორც დამთავრებულ დანაშაულს და არაფერს
ამბობენ დაუმთავრებულ დანაშაულზე. დაუმთავრებელი დანაშა-
ლს დასჯადობა პირდაპირ და უშუალოდ არ გამომდინარეობს გან-
საკუთრებული ნაწილის მუხლიდან. პირიქით, კანონმდებელს ზო-
გაჯერწილი სჭირდება სპეციალური მითითება, რომ დამთავრებულ
დანაშაულთან ერთად ისჯება მომზადება და მცდელობაც. ამგვარად
დანაშაულის ძირითად ფორმას წარმოადგენს დამთავრებული და-
ნაშაული. ხოლო მომზადება და მცდელობა მისგან წარმოებული
დელიქტები არიან. „რა თქმა უნდა.— აღნიშნავდა ს. მოკრინსკი, —
კანონი ითვალისწინებს მოკვლის, გაუპატიურების, ცეცხლის წაყ-
იდების ცდასაც, მაგრამ მაინც ლოგიკურად, სისხლის სამართლის კა-
ნონის დაწერის დროს კანონმდებელი გამოსავალ პუნქტად თვლის
მოკმდელებს. რომელმაც დასახელებული შედეგი წარმოშეა“¹.

ამდენადაც მცდელობა და მომზადება დამოუკიდებელ დანა-
შაულებრივ ქმედობებს კი არ წარმოადგენენ. არამედ დანაშაულის
გამოვლინების ფორმები არიან, ამდენად დანაშაულის მცდელობისა
და მომზადების ჩადენა კვალიფიციურებულ უნდა იქნეს სისხლის
სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის იმ მუხლით, რო-
მელიც ითვალისწინებს ამ დანაშაულის დამთავრებულ შემადგენ-

¹ С. Мокринский, Покушение и приготовление в советском праве, „Советское право“. 1927, № 1, стр. 56.

ლობას. ამ გარემოებაზე ნათლად მიუთითებს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-15 მუხლი, რომლის მესამე ნაწილში ნათქვამია: „სასჯელი დანაშაულის მომზადებისა და დანაშაულის მცდელობისათვის ინიშნება იმ კანონის მიხედვით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ამ დანაშაულისათვის“.

მეორე მხრით, იმ გარემოების აღსანიშნავად, რომ დანაშაული ბოლომდე არ ყოფილა მიყვანილი და მცდელობის ან მომზადების სტადიაზე შეჩერდა. აუცილებელია მითითება სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის იმ მუხლზე, რომელიც ითვალისწინებს დაუშთავრებელი დანაშაულის დასჯადობას. ამ მოთხოვნას ჩვენ¹ სასამართლოები ყოველთვის როდი ასრულებენ, რაც ჰქმნის „რა ზუსტ წარმოდგენას პირის მიერ ფაქტიურად ჩადენილ მოქმედებაზე და ზოგჯერ იწვევს სასჯელი ღონისძიების არაზუსტ განსაზღვრას. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს არაერთხელ აღუნიშნავს ასეთი ნაკლი ჩვენი სასამართლოების მუშაობაში. ასე, მაგალითად, სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიის განჩინებაში გ.-ს საქმეზე ნათქვამია: „რამდენადაც ამ შემთხვევაში ადგილი ჰქონდა არა მკვლელობას, არამედ მხოლოდ მკვლელობის მცდელობას. ეს მოქმედება უნდა ყოფილიყო კვალიფიცირებული რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 33 მუხლის „ა“ პუნქტით მე-19 მუხლის ბენეფიციით და არა უამისოდ. როგორც ეს გააკეთა ყირგიზეთის სსრ უმაღლესმა სასამართლომ“². ანალოგიური მითითება მიცემული იყო სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1943 წლის 17 ნოემბრის განჩინებაში კ.-ას. საქმეზე: „სპეკულაციური მიზნით საქონლის შესყიდვა არის მომზადება და სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1940 წლის 10 თებერვლის დადგენილების შესაბამისად ასეთი მოქმედება კვალიფიცირებულ უნდა იქნეს რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19-107 მუხლებით. სასამართლოს მიერ კვალიფიკაციაში დაშვებულმა შეცდომამ ზეგავლენა მოახდინა ბრალდებულისათვის მისჯილი სასჯელის ვადაზეც — საქირთა უფრო მსუბუქი სასჯელი“².

ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ცნობს დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის სავალდებულო შემცირებას. როგორც ეს მიღებულია მრავალ ბურჟუაზიულ სის-

¹ „Советская юстиция“, 1939, № 2, стр. 74.

² Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного суда СССР за 1943 г., М., 1948, стр. 77—78.

ლის სამართლის კოდექსში. ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე დეკრეტებში ცალკეულ დანაშაულთათვის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ მითითებული იყო, რომ მომზადება და მცდელობა ისჯება ისევე, როგორც დამთავრებული დანაშაული. რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში და ახვა მოკავშირე რესპუბლიკების შესაბამის კოდექსებში აღნიშნული იყო, რომ „დანაშაულის მცდელობა ისჯება როგორც ჩადენილი დანაშაული, თანაც მცდელობის მავნე შედეგების არ არსებობა ან უმნიშვნელობა შესაძლებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული მოსამართლის მიერ სასჯელის ღონისძიების განსაზღვრის დროს...“ 1924 წლის „ბირიად საწყისებში“ ეს ნორმა ცოტა სხვაგვარად იყო ფორმულირებული: „უკეთუ დაწყებული დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი. ე. ი. უკეთუ დანაშაულებრივი შედეგი რაიმე მიზეზის გამო არ განხორციელდა, სასამართლო სოციალური დაკვირვის იმ ღონისძიების არჩევის დროს, რაც დანიშნულია სისხლის სამართლის კანონით ამ სახის დანაშაულისათვის, ხელმძღვანელობა დანაშაულის ჩამდენი პირის საშიშროების ხარისხით და დანაშაულებრივი ვანზრახვის განხორციელების ხარისხით“ (მუხ. მე-11). ასევე იყო ფორმულირებული კვლავ სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლი. ცოტაოდენად განსხვავდებოდა ამ რედაქციისაგან რსფსრ 1926 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის რედაქცია. ამ მუხლში ნათქვამი იყო: „რაიმე დანაშაულის მცდელობა, აგრეთვე დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედებები ადევნება ისევე, როგორც დამთავრებული დანაშაული, თანაც სასამართლო სასამართლო-გამასწორებელი სოციალური დაკვირვის ღონისძიების არჩევის დროს ხელმძღვანელობს მცდელობის ან მომზადების ჩამდენი პირის საშიშროების ხარისხით, დანაშაულის მომზადებით და მისი შედეგების განხორციელების სიახლოვეთ, აგრეთვე იმ მიზეზების განხილვით. რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“.

დაბოლოს, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-15 მუხლის თანახმად, „სასჯელი დანაშაულის მომზადებისა და დანაშაულის მცდელობისათვის დაინიშნება იმ კანონით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ამ დანაშაულისათვის“.

ერთ ხანს საბჭოთა ლიტერატურაში გაისმოდა ხმები, რომ თვით კანონში უნდა იქნეს გათვალისწინებული სასჯელის სავალდებულო შემცირება დაუდამთავრებელი დანაშაულისათვის. ასე, მაგალითად,

ჟურნალ „Советская юстиция“-ს სარედაქციო წერილში ნათქვამი იყო: „...სადავოდ შეიძლება აღმოჩნდეს ის საკითხიც, ხომ არ უნდა იწვევდეს სასჯელის სავალდებულო შემცირებას იმ პირის მოქმედება, რომელსაც ბრალი მიუძღვის მომზადებასა და მცდელობაში?“.1

ჩვენის აზრით, მოსამართლის შეზღუდვა ასეთი ფორმალური კრიტერიუმით არ შეესაბამება სოციალისტური სისხლის სამართლის საერთო პრინციპებს. ადვილად შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი შემთხვევები, როდესაც შემცირებული პასუხისმგებლობა დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის გამართლებული არ იქნებოდა არც ზოგადი და არც სპეციალური პრევენციის ამოცანებით და სოციალისტური მართლშეგნებით. ასეთია. პირველად ყოვლისა, ის შემთხვევები, როდესაც დამნაშავის მოქმედებას თუმცა მის მიერ ნასურჯები შედეგები არ მოჰყვა. მაგრამ სამაგიეროდ მოჰყვა სხვა მძიმე შედეგები, როდესაც. მაშასადამე. ფორმალურად ადგილი აქვს მცდელობას. მაგრამ არსებითად მძიმე ვნება განზოციელდა. შედეგ. ცალკეულ შემთხვევებში უკვე მცდელობას სტადიაზე სუბექტმა შეიძლება გამოამყდევნოს ისეთი მძიმე ბრალი. ისეთი დიდი საზოგადოებრივი საშიშროება, რომ მისთვის შემსუბუქებული სასჯელის დანიშვნა მიზანშეუწონლად უნდა ჩაითვალოს. ამ რებულების საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან.

ს. ცნობილ იქნა დამნაშავედ მასში. რომ ტყეში გააუპატიურა მრავალშვილიანი დედა, წაართვა მას 732 მან. ფული და ხუთი მეტრი ტილო, რის შემდეგ ჩადენილ დანაშაულთა დასაფარავად გადაწყვიტა მისი მოკვლა. ამ მიზნით პირმა ჩასჩარა ჰინჭმემოხვეული ჯოხი. გაუჭრა მუცელი. მკერდში ჩაარტყა დანა და, როდესაც დარწმუნდა. რომ ა. უკვე მკვდარია. მიიშალა. სინამდვილეში ა. მკვდარი არ იყო. მიუხედავად სიცოცხლისათვის საშიში მძიმე სხეულეზრივი დაშავეებისა. იგი სიკვდილს გადაარჩინეს სააუადმყოფოში, სადაც შემთხვევითმა გამელელებმა მიიყვანეს. მკვლელობის მცდელობისათვის ს.-ს მიუსაჯეს რსფსრ სს კოდექსის მე-19-136 მუხლით და 1954 წლის 30 აპრილის დადგენილებით სიკვდილით დასჯა. განაჩენი ძალაში დატრვა რსფსრ უმაღლეს. სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ. მაგრამ რსფსრ-ის პროკურორმა რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმში პროტესტი შეიტანა. პროტესტში პროკურორი მოითხოვდა სიკვდილით დასჯის შეტკლას თავისუფლების აღკვეთით იმ მოტი-

¹ „Советская юстиция“, 1939. № 2, стр. 71.

ვით, რომ მკვლელობა პოლომდე არ იყო მიყვანილი. უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმმა 1957 წლის 21 მაისის დადგენილებაში მიუთითა:

„პროტესტის მითითება, რომ მკვლელობის მცდელობის დროს სასჯელად დახვრეტა არ შეიძლება იქნეს გამოყენებული, კანონს არ ემყარება.

რსფსრ სს კოდექსი არც ერთი მუხლის საწყისში არ ითვალისწინებს სპეციალურ სასჯელს დანაშაულის მცდელობისათვის, არ ათავსებს აგრეთვე სპეციალური საწყისი მკვლელობის მცდელობისათვის.

კანონი ასეთ შემთხვევებში მიუთითებს რსფსრ სს კოდექსის მე-19 მუხლზე. სადაც ნათქვამია, რომ დანაშაულის ჩადენის მცდელობა იდევნება როგორც დამთავრებული დანაშაული. თანაც კანონი მოითხოვს სასამართლოსაგან სასჯელის ღონისძიების დანიშვნის დროს მხედველობაში მიიღოს დანაშაულის მცდელობის საშიშროების ხარისხი; დანაშაულის მომზადება; შედეგების განხორციელების სიახლოვე; მიზეზები, რის გამოც დანაშაული პოლომდე არ იქნა მიყვანილი“¹.

შენდეგ, გადმოსცემს რა ჩადენილი დანაშაულის დამამძიმებელ გარემოებებს და დამნაშავეს. განსაკუთრებულ სოციალურ საშიშროებას. პრეზიდიუმში დასძენს: „ასეთ ვითარებაში სასამართლოს სრული უფლება ჰქონდა მიეყენებია მსჯავრდებულ ს.-თვის სსრკ უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმის 1959 წ. 30 აპრილის დადგენილება „განზრახი მკვლელობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაილიერების შესახებ“².

ანალოგიური ხასიათია რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიის 1960 წლის 1 აგვისტოს განჩინება ტ.-ს საქმეზე. ტ.-მ შეიტყუა 6 წლის გოგონა სასაფლაოზე. გააუპატიურა იგი და დანაშაულის დაფარვის მიზნით გადაწყვიტა მოეკლა, რისთვისაც რამდენჯერმე თავში ჩააბრტყა პასატიყი. დარწმუნდა რა, რომ ბავშვი მკვდარია, ტ. მიიმალა. ბავშვი შემთხვევით ცოცხალი აღმოჩნდა. სასწრაფო ქირურგიული დახმარებისა და მკურნალობის ახალი მეთოდების გამოყენების შედეგად იგი სიკვდილს გადაარჩინეს. კოლეგიამ თავის განჩინებაში მიუთითა: „ტ.-ს შიმართ სიკვდილის დასჯის შეფარდება სწორია, ვინაიდან მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ჩადენილი დანაშაულის განსაკუთრებული სიმძიმე—მცირეწლოვანის გაუპატიურება და ამ და-

¹ „Бюллетень Верховного суда СССР“, 1957, № 4, стр. 42.

² იქვე, გვ. 48.

ნაშაულის დაფარვის მიზნით, მისი მოკვლის მცდელობა, აგრეთვე ტ.-ს ბიროვნება: იგი არაერთხელ ყოფილა პასუხისგებაში მიცემული და თანაც დანაშაული მან ჩაიდინა პატიმრობიდან ვადამდე განთავისუფლების შემდეგ გამოსაცდელი ვადის განმავლობაში. სასამართლო კოლეგია თვლის, რომ აღნიშნულ გარემოებებს ამ შემთხვევაში მეტი მნიშვნელობა აქვთ, ვიდრე იმას, რომ ბავშვი სიკვდილს გადაარჩა, რაც მოხდა დამნაშავის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო¹.

ჩვენის აზრით, სავსებით მართებულად იქცევა ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, რომელიც არ ითვალისწინებს დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის სავალდებულო შემცირებას, არამედ ავალებს მოსამართლეს სასჯელის კონკრეტული ღონისძიების არჩევის დროს გაითვალისწინოს შემამსუბუქებელ და დამამძიმებელ გარემოებათა მთელი ერთობლიობა. მაგრამ აქედან, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება ისეთი დასკვნა გავაკეთოთ, თითქოს ჩვენი კანონმდებლობა მხედველობაში არ იღებს მოქმედების ობიექტურ თვისებებს და არ იძლევა სასჯელის შესუსტებების შესაძლებლობას შედეგის გათვხორციელებლობის შემთხვევაში. საბჭოთა კანონმდებლობის ზემომოყვანილი ნორმები, რომელნიც მიუთითებდნენ, რომ დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს გათვალისწინებულ უნდა იქნეს დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების ხარისხი², „შედეგის განხორციელების სიახლოვე“ და ა. შ., ნათლად ადასტურებენ, რომ შედეგის განხორციელებლობა და მოქმედების შეჩერება მცდელობის და, მით უმეტეს, მომზადების სტადიაზე აუცილებლად უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში სასამართლოს მიერ როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება. ამ მომენტზე განსაკუთრებით ნათლად მიუთითებს „სათუქვლების“ მე-15 მუხლი, რომლის მიხედვით მომზადებისა და მცდელობისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს „დამნაშავის მიერ ჩადენილი მოქმედების ხასიათი და საზოგადოებრივი სიშიშროების ხარისხი, დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხი და მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“.

როგორც კანონის ტექსტიდან ჩანს, სასამართლომ მომზადებისა და მცდელობისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს მხედველობაში უნდა მიიღოს 3 გარემოება:

¹ Советская юстиция, 1960, № 14, стр. 29.

ა) დამნაშავეის მიერ ჩადენილ მოქმედებათა ხასიათი და საზოგადოებრივი საშიშროება. იმ მომენტების განხილვის დროს, რომლებიც ასაბუთებენ მოქმედების ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა სტადიაზე შეჩერდა დანაშაულებრივი ქმედობა, რამდენად ახლოს არის პირი დანაშაულის დაბოლოებასთან. ამიტომ მეორე გარემოებაა. ე. ი.

ბ) დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხი არსებითად ერთ-ერთი პირობაა, რომელიც მოქმედების ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხს განსაზღვრავს. მაგრამ კანონმდებელმა ეს მომენტი სპეციალურად გამოპყო იმის გამო, რომ მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სწორედ დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრის დროს. ეს მომენტი მიგვითითებს, რომ მოსამართლემ სხვა თანაბარ პირობებში უფრო რბილად უნდა განსაჯოს დაუმთავრებელი დანაშაული დამთავრებულ დანაშაულთან შედარებით.

ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა ყოველთვის მხედველობაში იღებს აღნიშნულ მომენტს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს. ასე, მაგალითად, სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1960 წლის 4 ივნისის დადგენილებაში პირდაპირ მითითებულია: „ვინაიდან სიკვდილით დასჯა სასჯელის განსაკუთრებულ ღონისძიებას წარმოადგენს და შეეფარდება ისეთ პირებს. ვინც ჩაიდინა განზრახი მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებებში, იგი როგორც წესი, არ შეიძლება შეფარდებულ იქნეს დამამძიმებელ გარემოებებში განზრახი მკვლელობის მცდელობის დროს. ასეთ შემთხვევებში სიკვდილით დასჯა შეიძლება შეფარდებულ იქნეს მხოლოდ გამონაკლისის სახით, როდესაც საქმის თაობაზე დადგენილი იქნება განსაკუთრებით მძიმე გარემოებანი, რომლებიც ახასიათებენ დანაშაულის და დამნაშავეის მომეტებულ საზოგადოებრივ საშიშროებას და რომელთაც უფრო არსებითი მნიშვნელობა აქვთ, ვიდრე იმ ფაქტს, რომ დაზარალებული ცოცხალი გადარჩა, თანაც დამნაშავეზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“¹.

დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხის მხედველობაში მიღება იმასაც ნიშნავს, რომ სასამართლომ თანაბარ

¹ Бюллетень Верховного суда СССР, 1960, № 4, стр. 52.

პირობებში უფრო მსუბუქად უნდა დასაჯოს მოსამზადებელი მოქმედება, ვიდრე მცდელობა. ამ გარემოებაზე მიუთითებს სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს წევრის დასკვნა ს.-სა და მ.-ს საქმეზე, რომელშიც ნათქვამია: „საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონი სჯის არა მარტო მცდელობას, არამედ აგრეთვე დანაშაულის ჩადენის მომზადებასაც. ამავდროს კანონი მიუთითებს, რომ სასჯელის დანიშვნის დროს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული დანაშაულის მომზადების ხარისხი, მისი შედეგების განხორციელების სიახლოვე, აგრეთვე მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი. როგორც საერთო წესი, მცდელობა უნდა დაისაჯოს უფრო მკაცრად, ვიდრე მომზადება, ვინაიდან მცდელობის დროს დამნაშავე უკვე შეუძღვრება დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებას და განზრახვის რსებობა უკვე ექვეს აღარ იწვევს“.

გ) მესამე მომენტი, როელიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელი ღონისძიების განსაზღვრის დროს, ეს არის მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი. ეს მიზეზები შეიძლება მრავალგვარი იყოს და მოქმედების ან მოქმედის საზოგადოებრივი საშიშროების ამა თუ იმ ხარისხზე მიუთითებდეს. მაგალითად, მცდელობის უშედეგოდ დაშთავრების მიზეზი შეიძლება იყოს დამნაშავის გამოუცდელობა, დაზარალებულის ან მესამე პირთა წინააღმდეგობა, შეცდომა, რომელიც დაშეზბული იყო დამნაშავის მიერ დანაშაულებრივი გეგმის შედგენის ან შესრულების დროს, ობიექტის დაცულობა, ბუნების ძალთა მოქმედება და ა. შ. თუ ეს მიზეზები მდგომარეობენ დამნაშავის ნაკლებ გამოცდილებაში, მის არამტკიცე ნებისყოფაში, რის გამოიგი გაბედულად ვერ მოქმედებს დანაშაულებრივი განზრახვის განსახორციელებლად, მოსამართლემ მათ უნდა მიაწეროს ბრალის შემამსუბუქებელ გარემოებათა მნიშვნელობა.

ცხადია, რომ ამ სამი გარემოების გარდა, რაც მე-15 მუხლში აღნიშნული. მოსამართლემ დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის განსაზღვრის დროს მხედველობაში უნდა მიიღოს აგრეთვე ზოგადი ხასიათის გარემოებანი, რომელნიც დადგენილია სისხლის სამართლის კანონმდებლობით სასჯელის დანიშვნისათვის (იხ. სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლები, მუხ. 32-34).

¹ იხ. М. М. И с а е в, Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного суда СССР. ВЮЗН, М., 1948. стр. 106—107.

კანონით მითითებულ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის უფრო მსუბუქი სასჯელი, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლით. ასეთ შემთხვევაში სასამართლომ უნდა მიმართოს სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების 37-ე მუხლს. ამ მუხლის თანახმად, „უკეთეს სასამართლო, გაითვალისწინებს რა საქმის განსაკუთრებულ გარემოებებს და დამნაშავეს პიროვნებას, საჭიროდ მიიჩნევს დაუნიშნოს მას კანონით ამ დანაშაულისათვის გათვალისწინებული სასჯელის უმდაბლეს საზღვარზე ნაკლები სასჯელი ან გადავიდეს სხვა, უფრო მსუბუქი სახეობის სასჯელზე, მას შეუძლია ამგვარად შეამსუბუქოს სასჯელი, ოღონდ აუცილებლად უნდა მიუთითოს შემსუბუქების მოტივებზე“.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი მოითხოვდა ჩვენს კანონმდებლობაში სპეციალური მუხლის შეტანას, სადაც გათვალისწინებული იქნებოდა სასამართლოს უფლება შეამციროს სასჯელი დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის. ასე, მაგალითად, პროფ. დურმანოვის აზრით, მიზანშეწონილი იქნებოდა, რომ მცდელობისათვის სასჯელის დანიშვნისას სასამართლოს უფლება ჰქონდეს შეამციროს სასჯელი ამ დანაშაულისათვის დადგენილი სანქციის უმდაბლესი საზღვრის ნახევრამდე, ხოლო მოსამზადებელი მოქმედებისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს—ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე¹.

ჩვენის აზრით, რამდენადაც საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში არსებობს ზოგადი ნორმა უმდაბლეს საზღვარზე ნაკლები სასჯელის ან უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნის შესახებ, ანალოგიური ნორმის გათვალისწინება სპეციალურად დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის ზედმეტია².

სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების კანონმდებლობანი, გაიდა რუმინეთის კანონმდებლობისა, არ ითვალისწინებენ სასჯელის სავალდებულო შემცირებას დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს.

უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად მოსამართლეს შეუძლია შეუზღუდველად შეამციროს სასჯელი მცდელობისათვის (§ 18 პ. 3), მაგრამ ეს არის არა მოვალეობა, არამედ უფლება მოსამართლისა. რაც შეეხება მომზადების დასჯადობას, მას

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 187.

² ნ. დურმანოვის შეხედულების კრიტიკისათვის იხ. ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 157.

მიძღვნილი აქვს სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული პარაგრაფი (§ 19).

ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსიც ითვალისწინებს სასჯელის ფაკულტატიურ შემცირებას. ამ კოდექსის 37-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია მცდელობის დროს შეამციროს დანიშნული სასჯელი ნახევრამდე, ხოლო სიკვდილით დასჯა შეცვალოს თავისუფლების აღკვეთით არა ნაკლებ 15 წლისა.

დანარჩენი სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების კანონმდებლობანი ავალბენ სასამართლოს სასჯელის დანიშვნის დროს მხედველობაში მიიღოს მთელი რიგი გარემოებანი, მაგალითად. ჩეხოსლოვაკიის კოდექსი:—1) მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი და 2) დანაშაულის განხორციელების სიახლოვე (§ 5, პ. 2); ალბანეთის კოდექსი: 1) დანაშაულის მომზადების ხარისხი, 2) მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი და 3) მისი შედეგების განხორციელების სიახლოვე (მუხ. 10); მონღოლეთის კოდექსი—1) მცდელობის და მომზადების ჩამდენი პირის საშიშროება, 2) დანაშაულის მომზადების ხარისხი და 3) მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი (მუხ. 18) და ა. შ. ამგვარად, აღნიშნული კოდექსები დაუძთაერებელი დანაშაულის დასჯადობის საკითხში საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის პოზიციას იზიარებენ.

* * *

ბურჟუაზიულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში მცდელობის დასჯადობის შესახებ სხვადასხვა შეხედულებები არსებობს. ის ბურჟუაზიული იურისტები, რომლებიც მცდელობის ობიექტურ თეორიას იზიარებენ და ამგვარად, ძირითად მნიშვნელობას ობიექტურ მომენტს მიაწერენ, თანამიმდევრულად მოითხოვენ მცდელობის ნაკლებ დასჯადობას დამთავრებულ დანაშაულთან შედარებით. ასე, მაგალითად, ბურჟუაზიული კრიმინალისტი *Luex* წერდა: „თუ გარეგან მომენტს მცდელობის დროს არ განვიხილავთ როგორც ირელევანტურ ფაქტორს, შეუძლებელია მოვითხოვოთ, რომ უმნიშვნელო ზიანის მიმყენებელი ისევე დაისაჯოს, როგორც დიდი ზიანის მიმყენებელი“¹. ასევე მსჯელობდა ფრანგი კრიმინალისტი რუ, რომელიც აკრიტიკებდა საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში მიღებულ წესს მცდელობისა და დამთავრებული დანაშაულის ერთგვარად დასჯადობის შესახებ. „მკვლელ-

¹ W. Loeb. Der Versuch im Reichsstrafgesetzbuch und im Verwurf, Breslau, 1913, S. 57.

ბის მცდელობასა და მკვლელობას შორის, — ამტკიცებდა იგი, — ერთი განსხვავებაა — მსხვერპლის სიცოცხლე, რომელიც პირველ შემთხვევაში შენარჩუნებულია, ხოლო მეორე შემთხვევაში — არა. ვერასდროს ვერ ვაიძულებთ ნაფიც მსაჯულებს და თვით მოსამართლეებსაც, რომ მათ თავიანთი ვერდიქტით აღმართონ ეშაფოტი იმ პირისათვის. ვინც მკვლელობის მცდელობა ჩაიდინა. მაგრამ თუ ისინი ამას არ აკეთებენ, რად უნდა იყოს ეს კანონში ჩაწერილი? ¹ 1.

ამ შეხედულების წინააღმდეგ სასტიკად ილაშქრებენ სუბიექტური თეორიების წარმომადგენლები. შვეიცარელი კრიმინალისტი, სუბიექტური თეორიის თანმიმდევარი დამცველი გერმანი თავის შრომაში მცდელობის დასჯადობის საფუძვლების შესახებ, თავგამოდებით ცდილობს დაამტკიცოს, რომ მცდელობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი დანაშაულებრივი ნებაა, და აქედან გამოჰყავს დასკვნა: „ცხადია, დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება თავისთავად არ შეიძლება აღიარებულ იქნეს სასჯელის გადიდების (ხოლო, პირიქით, დანაშაულებრივი შედეგის განუხორციელებლობა თავისთავად — სასჯელის შემცირების) საფუძვლად“ ².

ამავე შეხედულებას ანვითარებდა სოციოლოგიური სკოლის ცნობილი წარმომადგენელი, ბელგიელი კრიმინალისტი პრინსი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ მცდელობისა და დამთავრებული დანაშაულის სხვადასხვანაირად დასჯადობის მომხრეები მხედველობაში არ იღებენ იმ გარემოებას, რომ სასჯელის ძირითადი დანიშნულებაა დაცვა საზოგადოება დამნაშავეს ურჩი ნებისყოფისაგან.

„შეცდომაა ვიფიქროთ, — წერდა იგი, — თითქოს ხალხის სინიდისი ყოველთვის განასხვავებს მცდელობას და დამთავრებულ დანაშაულს. როდესაც გაბოროტებული ბანდიტი მხეცურად ჩასცემს თავის მსხვერპლს დანას ან რამდენიმე ტყვიას მოახვედრებს მას თავის რევოლვერიდან, მაგრამ მსხვერპლის არაჩვეულებრივი გამძლეობის ან ექიმთა ხელოვნების წყალობით მსხვერპლი გადარჩება, ყოველი ადამიანი ჩათვლის დამნაშავეს, რომელმაც მიზანს ვერ მიაღწია, ჩვეულებრივ დამნაშავედ და მოიწონებს ამ შემთხვევაში მცდელობისა და დამთავრებული დანაშაულის გათანაბრებას, როგორც ამას აკეთებს საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი“ ³.

¹ Roux, Cours de droit criminel français, Paris, 1927, p. 114.

² O. A. Germann, Über den Grund der Strafbarkeit des Versuchs, 1914, S. 184.

³ A. Prins, Science pénale et droit positif, Bruxelles—Paris, 1899, p. 147.

ამ აზრთა სხვადასხვაობამ თავისი გამოხატულება ჰპოვა ბურჟუაზიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც.

ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კოდექსების ერთი ნაწილი ითვალისწინებს სასჯელის სავალდებულო შემცირებას მცდელობის დროს. ამ კანონმდებლობათა რიცხვს ეკუთვნიან გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის დებულება, რუსეთის რევოლუციამდელი 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულება, არგენტინის 1921 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, ფინეთის 1894 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი და სხვ.

ბურჟუაზიული კოდექსების მეორე ნაწილი მცდელობას სჯის ისევე, როგორც დამთავრებულ დანაშაულს. ამ პოზიციას იზიარებს საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, ავსტრიის 1852 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, იტალიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი და სხვ.

დაბოლოს, ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კოდექსების მესამე ჯგუფი ითვალისწინებს სასჯელის ფაქულტატიურ შემსუბუქებას მცდელობისათვის, ე. ი. მოსამართლეს შეუძლია, მაგრამ იგი ვალდებული არ არის უფრო მსუბუქად დასაჯოს მცდელობა, ვიდრე დამთავრებული დანაშაული. მცდელობის დასჯადობის ასეთივე წესი შემოღებულია შვეიცარიის 1937 წ. სისხლის სამართლის კოდექსში, დანიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში, იაპონიის 1908 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში და სხვ.

ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულზე

მოქმედი საბჭოთა კანონმდებლობა ათავისუფლებს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან იმ პირს, ვინც ნებაყოფლობით ხელი აიღო დანაშაულის ჩადენაზე. აღნიშნული ნორმა საბჭოთა სისხლის სამართალში თავიდანვე ჩამოყალიბებული არ ყოფილა. სახელდობრ. იგი ცნობილი არ იყო რსფსრ 1919 წლის სახელმძღვანელო საწყისებისათვის. პირველად იგი 1922 წლის კოდექსში იქნა შეტანილი. ამ კოდექსის მე-14 მუხლში აღნიშნული იყო. რომ მცდელობა. რომელიც მცდელის მიერ ნებაყოფლობით ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი. ისჯება როგორც ის დანაშაული, რომელიც მის მიერ ფაქტიურად იყო ჩადენილი. 1924 წლის „ძირითად საწყისებში“ არ იყო. ნორმა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ. მიუხედავად ამისა, ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსმა გაითვალისწინა აღნიშნული ნორმა. ერთმანეთისაგან ცოტაოდნად განსხვავებული რედაქციით. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის მე-2 ნაწილში ნათქვამი იყო: „უკეთუ დაწყებული დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი იმის გამო, რომ ამ დანაშაულის ჩამდენმა ხელი აიღო მის დამთავრებაზე, სასამართლო სოციალური დაცვის ღონისძიებას გადაუწყვეტს მხოლოდ იმ მოქმედებისათვის, რაც ფაქტიურად უკვე შესრულებულია“. ითვალისწინებენ ამ ნორმას აგრეთვე სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ახალი საფუძვლები. „ის პირი,— ნათქვამია საფუძვლების მე-16 მუხლში,— ვინც ნებაყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლის სამართლის წესით პასუხს აგებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ ფაქტიურად შესრულებული ქმედობა შეიცავს სხვა დანაშაულის ნიშნებს“.

აღნიშნული ნორმის შესაბამისად, საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში მტკიცედ არის დამკვიდრებული, რომ თუ პირი ნება-

ყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულის ჩადენაზე, იგი თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან მომზადების ან მცდელობისათვის და დაისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მის მიერ ჩადენილი ქმედობა შეიცავს რაიმე სხვა დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას.

ამ ინსტიტუტის ძირითად დამახასიათებელ თავისებურებას წარმოადგენს, პირველად ყოვლისა, ის, რომ აცდენილი უნდა იქნეს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა, დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება და, მეორე, ის, რომ დანაშაული ბოლომდე არ უნდა იქნეს მიყვანილი თვით იმ პირის ნება-სურვილის გამო, რომელმაც ჩაიდინა მომზადება ან მცდელობა. სწორედ იმ მომენტით, რომ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელებულა მოქმედის ნებაზე დამოკიდებული მიზეზების გამო, ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულზე განსხვავდება დასჯადი მომზადების ან მცდელობისაგან, რომლის დროს შედეგი არ ხორციელდება დამნაშავის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.

მაგრამ თუ ზემოხსენებულ ნიშანს, რომელიც მოქმედების სუბიექტურ მხარეში მდგომარეობს, ასეთი არსებითი მნიშვნელობა აქვს. იბადება საკითხი, ხომ არ უნდა ვეძებოთ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საფუძველი მხოლოდ ამ ნიშანში. სწორედ ამ მიმართულებით მიდიან მრავალრიცხოვანი სუბიექტური თეორიები ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში¹. სუბიექტური შეხედულების მიხედვით ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის დამთავრებაზე ადასტურებს მტკიცე დანაშაულებრივი ნების არარსებობას, მოქმედის განწყობილების შეცვლას და ა. შ., ერთის სიტყვით, ადასტურებს, რომ პირს არ ახასიათებს ისეთი თვისებები, რომლებიც მიუთითებენ მის საზოგადოებრივ საშიშროებაზე და მის მიმართ დასჯითი ღონისძიების გამოყენების საპირობებაზე.

¹ ჩვენ დაწერილებით არ შევუდგებით ამ თეორიების განხილვას. საკმარისია აღვნიშნოთ ამ თეორიების ძირითადი დებულებები. ნებაყოფლობით ჩიტოვებული მცდელობის შესახებ ბურჟუაზიული თეორიების დაწერილებათ განილვა მოკლებულია შემდეგი რვეოლუციამდელი ავტორების შრომებში: Г. К о л о в, К учению о покушении, М. 1884, стр. 139—145; С. П. М о к р и н с к и й, Наказание его цели и предположения, Часть II—Значение результата. Томск, 1902, стр. 247—264; А. Н. К р у г л е в с к и й, Учение о покушении на преступление, т. I. Петроград, 1918, стр. 54—80.

ნებაყოფლობით ბოლომდე მიუყვანელი დანაშაულის დაუსჯელობის ასეთი დასაბუთება, ჩვენის აზრით, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს.

ამ შეხედულების საფუძველზე შეუძლებელი იქნებოდა პასუხისმგებლობის მოხსნის დასაბუთება იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი ხელს იღებს დანაშაულის ჩადენაზე არა კეთილშობილი, არამედ არაზნეობრივი მოტივის გამო. პასუხისმგებლობის მოხსნა რომ მხოლოდ იმას ემყარებოდეს, რომ სუბიექტი, მისი სულიერი განწყობილების შეცვლის გამო, აღარ არის სოციალურად საშიში პიროვნება, ამის საუკეთესო დამამტკიცებელი საბუთი ხომ მისი მოქმედების მოტივების ხასიათი იქნებოდა. მაგრამ არც ერთი საბჭოთა კრიმინალისტი და არც ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა არ თვლის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მოხსნის პირობად იმ მოტივების ზნეობრივ ხასიათს, რომლებმაც განაპირობეს სუბიექტის განწყობილება. ჩვეულებრივად მონანიების, სიძლისის ქენჯნის, მსხვერპლის შებრალებისა და სხვა მისთ. მოტივების გარდა, მოპყავთ ხოლმე ისეთი მოტივები, როგორცაა დანაშაულის გამჟღავნებისა და სასჯელის შიში, დანაშაულის ჩადენის არახელსაყრელობა და ა. შ. თავისთავად ცხადია, ამ უკანასკნელ შემთხვევებში დაუსჯელობა არ შეიძლება ახსნილ იქნეს პიროვნების სოციალური საშიშროების არსებობით. პირიქით, თუ ჩვენ პასუხისმგებლობის ერთად ერთ საფუძვლად სუბიექტის ანტისოციალურ ესიტიკურ განწყობილებას ვაღიარებთ, ასეთი პირობის დასჯა სავსებით გამართლებული იქნება. როგორც სავსებით მართებულად აღნიშნავდა რევოლუციამდელ რუსულ ლიტერატურაში პროფ. მოკრინსკი, „ადვილად შეიძლება მოხდეს რომ ნებაყოფლობით ხელის ამღები საპირობეს გამასწორებელ ღონისძიებებს და იზოლაციასაც კი“¹.

¹ С. П. Мокрицкий, Наказание, его цели и предположения, г. II, Томск. 1902, стр. 264. აქტივი მოსახრება ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში წანოყენებული იყო რევრბეის მიერ. ზოი აზრით, სოციალოგოიურმა სკოლამ, რომელიც ბედლობის საკითხში, ისე როგორც ყველა სხვა საკითხში, სუბიექტურ შეხედულებას იზიარებს, მხოლოდ მაშინ უნდა გაანთავისუფლოს პირი პასუხისმგებლობისაგან, როდესაც დანაშაულზე ხელის აღება წარმოადგენს ანტისოციალური განწყობილების არ არსებობის სიმპტომს. მაგრამ დანაშაულზე ხელის აღება მხოლოდ მაშინ იქნება ამის სიმპტომი, როდესაც იგი გამოწვეული არ არის ქვენა მოტივით, ყოველ შემთხვევაში ასოციალური მოტივით (A. O v e r b e c k, Die Erscheinungsformen des Verbrechens im Lichte der modernen Strafrechtsschule, Leipzig, 1909, S. 50).

სუბიექტური შეხედულების უსწორობა მტკიცდება აგრეთვე მთელი რიგი სხვა მოვლენებით, რომლებიც ამ ინსტიტუტთან არიან დაკავშირებული. სუბიექტური თეორია ვერ აგვისხნის, მაგალითად, რატომ არის, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანასე არ ათავისუფლებს სუბიექტს პასუხისმგებლობისაგან მის მიერ ჩადენილი მოქმედებისათვის, თუკი ეს მოქმედება დამოუკიდებელი დამთავრებული დანაშაულის ნიშნებს შეიცავს. დაუსჯელობის საფუძველი რომ მხოლოდ პირის სოციალური საშიშროების მოსპობა იყოს, მაშინ აშკარად უმართებულო იქნებოდა პირის დასჯა იმ დამთავრებული დანაშაულისათვის, რომელიც ერთობლიობაშია მცდელობასთან და რომლისთვისაც პირს ჩვენი კანონმდებლობა პასუხისმგებლობას არ უხსნის. თუ ეს პირი, შეცვლილი განწყობილების გამო, უკვე აღარ არის სოციალურად საშიში, დასჯითი ზემოქმედება მასზე კერძო პრევენციის თვალსაზრისით მოკლებულია ყოველსავე აზრს.

დაბოლოს, დანაშაულზე ხელის აღების დაუსჯელობის სუბიექტურად დასაბუთების წინააღმდეგ საინტერესო მოსაზრება მოჰყავს ნ. კუზნეცოვას. იგი მიუთითებს, რომ ჩვენი კანონმდებლობა შეიცავს სპეციალურ ნორმას—რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 8 მუხლსა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების სათანადო მუხლებს (სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების 43 მუხლი), რომლის თანახმად სასჯელი არ შეეფარდება იმ პირს, ვინც საქმის გამოძიების ან სასამართლოში საქმის განხილვის მომენტისათვის აღარ არის საზოგადოებრივად საშიში. ეს მუხლი შეეფარდება იმათაც, ვინც დამთავრებული დანაშაული ჩაიდინა, და იმათაც, ვინც ჩაიდინა მომსაღება ან მცდელობა, თანაც სასჯელის შეუფარდებლობის საკითხი უნდა გადაწყვიტოს სასამართლომ პირის ყოფაქცევის შესწავლის საფუძველზე.

ასე არ ზდება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს. ჯერ ერთი ასეთ საქმეს სასამართლო-საგამომძიებლო ორგანოები სრულიად არ მიიღებენ განსახილველად, ხოლო თუ საქმე უკვე აღძრულია, საგამომძიებლო ორგანო, როგორც კი გამოირკვევა ნებაყოფლობით ხელის აღების ფაქტი, საქმეს მაშინვე წარმოებით მოსპობს, სასამართლო კი გამოიტანს გამამართლებელ განაჩენს, თანაც არაერთი მნიშვნელობა არა აქვს ბრალდებულის დახასიათებას, თუნდაც უარყოფითს¹.

¹ ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 178—179. ეს განახილვა განსაკუთრებით ნათელი იქნება, თუ გავიხსენებთ, რომ 1958 წლის სისხლის სამართალ-

ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ სუბიექტური მომენტი არ არის ის ძირითადი მომენტი, რომელიც განსაზღვრავს პასუხისმგებლობის და სასჯელის მოხსნას ნებაყოფლობით მიტოვებული დანაშაულის დროს. რა თქმა უნდა, დანაშაულზე ხელის აღება, როგორც საერთო წესი. ადასტურებს პიროვნების საზოგადოებრივი საშიშროების სრულ მოსპობას, მაგრამ ცალკეულ შემთხვევებში ამას შეიძლება ადგილი არ ჰქონდეს.

ჩვენის აზრით, დანაშაულზე ხელის აღების დაუსჯელობის ძირითადი საფუძველი იმაში უნდა ვეძებოთ, რომ ასეთი ხელის აღება სპობს სუბიექტის ქმედობის ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას. ის საზოგადოებრივი საშიშროება, რომელიც საერთოდ ახასიათებს დაუმთავრებელ დანაშაულს და რომელიც დანაშაულის განხორციელების ობიექტურ შესაძლებლობაში მდგომარეობს. ისპობა თვით იმ პირის მიერ. რომელმაც ეს საშიშროება შექმნა. საუბრით მართებულად აღნიშნავს პროფ. ნ. დურმანოვი: „...დანაშაულის ჩასადენად მიმართული მოქმედებების შეწყვეტის აქტი ნიშნავს იმას, რომ მიზეზობრივი კავშირის განვითარება ამ შედეგის მიღწევის მიმართულებით ისპობა... მაშასადამე, იმ პირის მოქმედებაში, ვინც ნებაყოფლობით ხელი აიღო დანაშაულის ჩადენაზე, არ არის დანაშაულის ძირითადი მატერიალური ნიშანი—მოქმედებისა და პირის საზოგადოებრივი საშიშროება. ამ ძირითადი ნიშნის არსებობის გარეშე ქმედობა საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით არ შეიძლება იყოს დანაშაულებრივი და დასჯადი“¹.

როდესაც ჩვენ ვამბობთ, რომ დანაშაულზე ხელის აღება სპობს მოქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებას, ეს დებულება უფლებას არ გვაძლევს მოვაქციოთ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველ ისეთ მოქმედებათა კატეგორიაში, როგორიცაა აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა, საჯალდებულო ბრძანების ან პროფესიული ფუნქციის შესრულება და ა. შ. ამ შეცდომას უშვებდა ი. სლუცკი თავის სადოქტორო დისერტაციაში—„გარემოებანი, რომლებიც გამორიცხავენ საზოგადოებრივ საშიშროებას

წარმოების საფუძვლების 43 მუხლის თანახმად იმ პირის მიმართ, ვინც საქმის განხილვის მომენტისათვის საზოგადოებრივ საშიშროებას აღარ წარმოადგენს, სასამართლოს გამოაქვს გამაჰტყუებელი განაჩენი სასჯელის დაუნიშნავად.

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 189; ასევე ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 180—181; И. И. С л у ц к и й. Обстоятельства, исключющие уголовную ответственность, Ленинград, 1956, стр. 11

საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით¹, რისთვისაც მართებულად იქნა გაკრიტიკებული პროფ. დურმანოვის მიერ. დურმანოვი მიუთითებს, რომ მაშინ, როდესაც აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა და სხვ. მისთ. თავიდან ბოლომდე საზოგადოებრივად სასარგებლო მოქმედებებია, იგივე არ შეიძლება ითქვას ნებაყოფლობით დანაშაულის ბოლომდე არმიყვანაზე. ასეთი მოქმედება მხოლოდ აქარწყლებს წინასწარ დანაშაულებრივ საქმიანობას. „ნებაყოფლობით ხელის ამღებს არაფერი დადებითი არ შეაქვს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. იგი მხოლოდ სწყვეტს თავის საკუთარ საზოგადოებრივად საშიშ საქმიანობას“².

ამ მოსაზრებას ისიც უნდა დაემატოს, რომ რამდენადაც აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა და უმართლობის გამომრიცხველი სხვა გარემოებანი თავიდანვე მოკლებული არიან საზოგადოებრივ საშიშროებას, მათი ჩადენა თავიდანვე არ წარმოშობს სახელმწიფოსათვის დასჯის უფლებას. პირიქით, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს ისპობა სახელმწიფოს დასჯის უფლება, რომელიც უკვე წარმოშობილი იყო და რომელიც გაბათილდა ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების მოსპობის გამო.

გარდა აღნიშნული მომენტისა, რომელიც აბათილებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ხელის აღების საშიშროებას, აღსანიშნავია კიდევ მისი დაუსჯელობის მეორე საფუძველი, რომელიც სისხლის სამართლის პოლიტიკის ამოცანებიდან გამომდინარეობს. ეს არის საბჭოთა სახელმწიფოს მისწრაფება დაიცვას სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობა მოტივაციური ზეგავლენით იმ პირის მიმართ, რომელმაც გადაწყვიტა დანაშაულის ჩადენა. თუ დამთავრებული და დაუმთავრებელი დანაშაულის დამსჯელ ნორმას, რომელიც სასჯელის მუქარას შეიცავს, მიზნად აქვს გააფრთხი-

¹ Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридической наук, Л., 1954, стр. 5. აღსანიშნავია, რომ შემდგომ ი. სლუცკიმ შესწორება შეიტანა თავის შეხედულებაში. მოგვიანებით იგი აღნიშნავდა, რომ თუ გარემოებანი, რომლებიც ჩამოთვლილია პირველ უკუფში (ე. ი. აუცილებელი მოგერიება და სხვ. მისთ. სასარგებლონი და მართლზომიერნი არიან საფუძველშივე და ხელს უწყობენ სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობის განმტკიცებას და განვითარებას. „აქ მოქმედება, რომელიც მისი ჩადენის მომენტში საზოგადოებრივად საშიში იყო, რამდენიმე ხნის გავლის შემდეგ კარგავს თავის წინანდელ მნიშვნელობას“ (И. И. С л у ц к и й, *Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность*, Л., 1956, стр. 11—12)

² ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 192.

ლოს ყველა მოქალაქე, რათა ისინი არ დაადგნენ დანაშაულის გზას, მოახდინოს მათზე მოტივაციური ზემოქმედება, რომ ამით წინააღმდეგობა გაუწიოს დანაშაულის ხელისშემწყობ მოტივებს, ნებაყოფლობით მიტოვებული დანაშაულის დაუსჯელობა მიზნად ისახავს შეუქმნას იმ სუბიექტს, ვინც უკვე დანაშაულის გზას დაადგა, უკან გამობრუნების სტიმული. სახელმწიფო, ფოიერბახის მოსწრებული გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, ამით დამნაშავისათვის „ოქროს ხიდს“ აგებს, პირდება რა სუბიექტს დაუსჯელობას, თუ იგი გადაიფიქრებს და თუნდაც უკანასკნელ მომენტში გადაწყვეტს შეაჩეროს თავისი დანაშაულებრივი საქმიანობა. ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტის შიში, რომ დაუსჯელობის ასეთი პრემია ამცირებს მცდელობის დამსჯელი ნორმების მოტივაციურ ძალას, უსაფუძვლოდ უნდა ჩაითვალოს. როგორც სწორად აღნიშნავდა პროფ. მოკრინსკი:—„სასჯელზე ხელის აღება... მით უფრო ადვილია სისხლის სამართლის კანონმდებლობისათვის, რომ ეს თითქმის არ არყვეს მუქარის ძალას. დამნაშავე მხოლოდ მეტად იშვიათ შემთხვევაში უწევს ანგარიშს დაუსჯელი ნებაყოფლობითი თავდანებების შეტევას. მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში პოულობს მასში განსაკუთრებულ წახალისებას დანაშაულებრივი საქმიანობისადმი“¹.

სასჯელისაგან განთავისუფლების პერსპექტივამ შეიძლება გასაკუთრებით დიდი ზეგავლენა მოახდინოს დამნაშავეზე იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის დაწყების შემდეგ იგი მერყეობს სინანულის, სასჯელის შიშის და სხვ. მისთ. ზეგავლენით.

ზემონათქვამის შემდეგ სავსებით გასაგებია, რომ ჩვენი კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა არ მოითხოვენ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ამღების დაუსჯელობისათვის მოტივების რაიმე განსაკუთრებულ ხასიათს, არ მოითხოვენ უთუოდ ისეთი კეთილშობილური მოტივების არსებობას, როგორცაა მსხვერპლის შებრალება, სინანული და ა. შ.

გასაგები ხდება აგრეთვე ისიც, რომ სასჯელისაგან სუბიექტს ათავისუფლებს არა ყოველგვარი აცდენა დანაშაულებრივი შედეგისა, არამედ მხოლოდ ისეთი, რომელიც პირის მოქმედების ნებაყოფლობითი აქტით არის განპირობებული, რომ პასუხისმგებლობის ზოხსნის საკითხი მხოლოდ მაშინ შეიძლება დადგეს, როდესაც დამნაშავის წინაშე თავისუფალი არჩევანი იყო ან ბოლომდე მიეყვანა დანაშაული ან ხელი აეღო მასზე და მან დანაშაულზე ხელის აღება აიჩრია. თუ დაუსჯელობის საფუძველი — მოტივაცი-

¹ მოკრინსკი, დასახ. ნაშრ., ტ. 11, გვ. 264.

ური ზეგავლენა პირზე, რათა იგი დანაშაულის გზიდან უკან გამობრუნდეს, ცხადია, რომ პირის გადაწყვეტილება უნდა იქნეს მიღებული თავისუფლად და არა მის ფსიქიკაზე დამოუკიდებელი, გარეშე ძალების ზეგავლენით.

დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღება შეიძლება მოხდეს როგორც მცდელობის, ისე მომზადების მომენტში. მომზადების დროს დანაშაულზე ხელის აღება გამოიხატება იმაში, რომ დამნაშავე აღარ განაგრძობს თავის დანაშაულებრივ საქმიანობას, თუმცა შესაძლებლად მიაჩნია მისი ბოლომდე მიყვანა. ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც დამნაშავენი ამა თუ იმ მოტივით თავს ანებებენ დანაშაულის შესრულებას უკვე მომზადების სტადიიდან.

პატიმრები პ. ვ. და ლ. შეუთანხმდნენ ერთმანეთს და მოემზადნენ პატიმრობიდან გასაქცევად. პ. -მ მართლაც განახორციელა თავისი განზრახვა, დანარჩენებმა კი ხელი აიღეს მასზე. სსრ კავშირის სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიამ 1944 წ. 18 ნოემბრის განჩინებაში მართებულად მიუთითა, რომ რადგანაც ვ.-მ და ლ. -მ მხოლოდ მოსამზადებელი მოქმედება ჩაიდინეს და თითონვე ხელი აიღეს თავისი განზრახვის განხორციელებაზე, მათ შეეძლოთ პასუხი ეგოთ მხოლოდ იმ მოქმედებისათვის, რაც ფაქტიურად ჩაიდინეს, მაგრამ რამდენადაც ამ მოქმედებაშიც არავითარი დანაშაულის ნიშნები არ არის, ამიტომ ისინი უნდა განთავისუფლდნენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან¹.

როდესაც მოქმედებამ მცდელობის სტადიას მიაღწია, ამ შემთხვევაში უნდა გაეარჩიოთ დანაშაულზე ხელის აღება დაუმთავრებელი და დამთავრებული მცდელობის დროს. დაუმთავრებელი მცდელობის სტადიაზე ხელის აღება გულისხმობს სუბიექტის პასიურობას, ე. ი. იმას, რომ პირი არ განაგრძობს თავისი დანაშაულებრივი განზრახვის სისრულეში მოყვანას. დამთავრებული მცდელობის სტადიაზე დანაშაულისათვის თავის დანებება დიდი თავისებურებებით ხასიათდება და ამიტომ ამ საკითხს ცალკე განვიხილავთ.

დაუმთავრებელი მცდელობის დროს ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია იმ მომენტამდე, ვიდრე პირი გააკეთებდეს ყველაფერს, რაც მისი მხრით საჭირო იყო დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ სტადიაზე თავის დანებებისათვის არ არის საჭირო რაიმე აქტიური მოქმედების ჩადენა. არამედ საკმარისია, რომ პირი აღარ მოქმედებდეს. მაგალითად,

¹ Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного суда Союза ССР 1944 г., М., 1948, стр. 154—155.

ქურდმა გატეხა კარი სახლში შესასვლელად, მაგრამ გამობრუნდა ისე, რომ არაფერი წაუღია, აღმართა ხელი დანის დასარტყმელად, მაგრამ არ დაარტყა და ა. შ.

თუ დანაშაულის აღმასრულებელი მოქმედება, დამნაშავის გეგმის თანახმად, რამდენიმე ცალკეული აქტისაგან შედგება, რომელთაც მხოლოდ ერთობლივად შეუძლიათ განახორციელონ დანაშაულებრივი განზრახვა, ასეთ შემთხვევაში დანაშაულზე ხელის აღება შესაძლებელია უკანასკნელი გადამწყვეტი აქტის შესრულებამდე. მაგალითად, მკვლელობის განზრახვით მსხვერპლს ეძლევა საქმელში პატარ-პატარა დოზით საწამლავი, თანაც დანაშაულებრივი შედეგი შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ რამდენიმე ასეთი დოზის მიცემის შედეგად. დანაშაულზე ხელის აღება ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია იმ მომენტამდე, ვიდრე მიცემული არ არის უკანასკნელი მომაკვდინებელი დოზა. ეს შემთხვევა არ უნდა ავიწყლოთ იმ შემთხვევასთან. როდესაც დამნაშავემ მისცა მსხვერპლს ისეთი დოზის საწამლავი, რომელსაც იგი საკმარისად თვლიდა კაცის მოსაკლავად, მაგრამ მისი ვარაუდი არ გამართლდა. აქ ადგილი აქვს დამთავრებულ მცდელობას, ანუ ე. წ. უშედეგო დანაშაულს. დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ გულისხმობს ხელის აღებას მცდელობის განმეორებით ჩადენაზე. ამიტომ არა გვაქვს ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის დამთავრებაზე იმ შემთხვევაშიც, როცა პირმა ესროლა მსხვერპლს, ვერ მოახვედრა და მეორეთ თავისი მცდელობა აღარ განუმეორებია. აქ ადგილი აქვს დამთავრებულ მცდელობას. რომელსაც შედეგი არ მოჰყვა დამნაშავეზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, და არა დამნაშავის მიერ დანაშაულზე ხელის აღების გამო.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას ადგილი აქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სუბიექტმა სავსებით მიატოვა დანაშაულებრივი საქმიანობა და არა მაშინ. როცა პირმა დროებით შესწყვიტა მოქმედება, იმ მიზნით, რომ განაგრძოს იგი უფრო მოხერხებულ დროს და უფრო მოხერხებულ პირობებში. მაგალითად: პირმა შეწყვიტა ქურდობა. რათა მეორე დღეს მიიტანოს დანაშაულის ადგილას ტექნიკური იარაღები, რომლებიც გაუადვილებენ მას დანაშაულის ჩადენას. დანაშაულებრივი მოქმედების ასეთი დროებითი შეწყვეტა არ სპობს არც ქმედობის და არც პირის საზოგადოებრივ საშიშროებას.

დანაშაულზე ხელის აღების დაუსჯელობის ძირითადი პირობა მდგომარეობს იმაში, რომ ხელის აღება სუბიექტის მიერ ნებაყოფლობით უნდა მოხდეს. როდის უნდა ჩაითვალოს დანა-

შაულზე ხელისაღება ნებაყოფლობით განხორციელებულად — ეს საკმაოდ რთული და პრაქტიკულად ზოგჯერ ძნელად გადასაწყვეტ საკითხია. სისხლის სამართლის თეორიაშიც ეს საკითხი გაცხოველებულ დავას იწვევს. რა თქმა უნდა, შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი შემთხვევები, რომლებიც არავითარ ექვს არ იწვევენ და საკამათონიც არ არიან. თუ, მაგალითად, ბანდიტმა მიატოვა თავისი მცდელობა იმის გამო, რომ მსხვერპლი არ შეშინდა, მედგრად დაუხვდა, რევოლვერც ამოიღო და ბანდიტს დაუმინა, აქ ცხადია, მცდელობა ნებაყოფლობით არ არის შტრუვებული. მეორე მხრით, თუ იმავე ბანდიტმა მიატოვა თავისი ბოროტი განზრახვა იმის გამო, რომ შეებრალა მსხვერპლი ძალზე შეშინებული მოხუცი ქალი, რომელმაც საკუთარი დედა მოგვანა და სინდისის ქეჯნა აღუძრა, აქაც საკითხი მარტივად წყდება — არავის ეჭვი არ შეეპარება, რომ საქმე გვაქვს ნებაყოფლობით შტრუვებულ მცდელობასთან.

მაგრამ ავიღოთ ასეთი შემთხვევები: დამნაშავემ მოაშლდა საწამლავი თავისი მტრის მოსაკლავად, მაგრამ ეს შეამჩნია მესამე პირმა და დაემუქრა გამუდმებულად. თუ იგი თავს არ დაანებებს დანაშაულს. დამნაშავე მართლაც შეშინდა და საწამლავი მოსპოა. თუმცა ფაქტიური შესაძლებლობა ჰქონდა დანაშაული ბოლომდე მიეყვანა. ან მეორე შემთხვევა: ქურდები შევიდნენ საწყობში, მაგრამ რადგანაც იქ რაიმე მნიშვნელოვანი ღირებულების საქონელი არ აღმოჩნდა, მათ „არ იკადრეს“ წვრილმანი საქონლისათვის გარჯა და უკან გაბრუნდნენ. რა არის ამ შემთხვევებში: ნებაყოფლობით შტრუვებული დანაშაული თუ ხელშეშლილი მცდელობა?

საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში გაბატონებული შეხედულების თანახმად, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც სუბიექტი ფიქრობს, რომ შეუძლია შეუფერხებლად ბოლომდე განახორციელოს თავისი განზრახვა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, გადაწყვეტს ხელი აიღოს მასზე. ამგვარად სუბიექტის ცნობიერებაში ადგილი აქვს ასეთ მსჯელობას: მე შემიძლია ბოლომდე მივიყვანო დანაშაული, მაგრამ არ მსურს ეს. პირიქით, თუ სუბიექტი მსჯელობს: მე მსურს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა, მაგრამ ეს ჩემთვის შეუძლებელია, აქ ადგილი აქვს არა ნებაყოფლობით შტრუვებას, არამედ ხელშეშლილ მცდელობას. ამ დებულებიდან მთელი რიგი დასკვნები გამომდინარეობს.

ნებაყოფლობით ხელის აღებას დანაშაულის ჩადენაზე ადგილი არა აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც სუბიექტმა ვერ განახორციელა

თავისი დანაშაულებრივი განზრახვა იმის გამო, რომ სადგომში, სადაც შევიდა. არ აღმოჩნდა ნივთები, რომელთა მოპარვაც სურდა.

ს. და მ. ცნობილ იქნენ დამნაშავედ მასში, რომ ერთმანეთთან წინასწარი შეთანხმებით გადაწყვიტეს მოეპარათ საქონლის ვაგონიდან სურსათ-სანოვაგე. ამ მიზნით მათ მოგლიჯეს ვაგონს ლუქი, გააღეს იგი. მაგრამ როდესაც დაინახეს, რომ ვაგონში სურსათი არ არის. არაბედ მანუფაქტურაა. გამობრუნდნენ. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს წევრის დასკვნაში ამ საქმეზე აღნიშნულია: „ის, რომ პრაქტიკულად დანაშაული ბოლომდე ვერ მიიყვანეს, მათ ნებაზე არ იყო დამოკიდებული. ქურდობის მიტოვება ამ შემთხვევაში არ იყო მკვლელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება. ქურდობა ჩაღწევილი არ ყოფილა სურსათ-სანოვაგის არ არსებობის გამო, მსგავსად იმისა, როგორც ქურდს, რომელიც ვინმეს ხელს ჩაუყოფს ჭიბეში, არ შეუძლია ჩაიღინოს დამთავრებული დანაშაული, თუ შემთხვევით ჭიბეში საფულე არ აღმოჩნდება“¹.

საინტერესოა ერთი საქმე, რომელმაც საბჭოთა ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. ფ. და პ. რომელნიც მუშაობდნენ სარემონტო მატარებელზე. იმის პერიოდში შეუთანხმდნენ ერთმანეთს გაპარულიყვნენ სამუშაოდან და ამ განზრახვის განსახორციელებლად გადაწყვიტეს გაეტაცებინათ თავიანთი პირადი საბუთები. რომელნიც უფროსის განკარგულებაში იმყოფებოდა. ამ მიზნით მათ მოპარეს ჩემოდანი. მაგრამ ვინაიდან იქ შენახულ საბუთებს შორის თავისი საბუთები ვერ აღმოაჩინეს, აღარ განახორციელეს დეზერტირობის განზრახვა. სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სამხედრო რკინიგზის კოლეგიამ გაანთავისუფლა ისინი პასუხისმგებლობისაგან დეზერტირობის მომზადებისათვის. ვინაიდან სცნო მათ მოქმედებაში დეზერტირობის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება მომზადების სტადიიდან².

პროფ. შარგოროდსკის აზრით. ამ შემთხვევაში ადგილი არ ჰქონდა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. ფ. და პ. იძულებული იყვნენ მიეტოვებინათ დანაშაულებრივი განზრახვა. ვინაიდან საბუთების გარეშე მათ გაქცევა არ შეეძლოთ³.

¹ М. М. И с а е в. Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного суда СССР. Москва, 1948, стр. 106

² Сборник постановлений Пленума и определений коллегии Верховного суда Союза ССР, 1944 г., М., 1948, стр. 155

³ М. Ш а р г о р о д с к и й, Вопросы общей части уголовного права. Изд. Ленинградского университета. М. 1955, стр. 131.

ამ შეხედულებას აკრიტიკებს ი. ტიშკევიჩი, რომელიც თვლის, რომ „საბუთების გატაცების უშედეგო ცდა არ იწვევდა დეზერტირობის ფიზიკურ შეუძლებლობას, ვინაიდან განზრახვაზე ხელის აღების მომენტში მათი შეპყრობისა და დანაშაულის განხნის უშუალო საშიშროება ჯერ კიდევ არ არსებობდა“¹.

ი. ტიშკევიჩის შეხედულება, ჩვენის აზრით, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. ნებაყოფლობით ხელის აღება არ გულისხმობს იმას, რომ დამნაშავეს აქვს ფიზიკური შესაძლებლობა დანაშაულის ბოლომდე მიუყვანოს. როგორც უკვე აღნიშნული იყო, სუბიექტს უნდა ჰქონდეს იმის შეგნება, რომ მას შეუძლია დაუბრკოლებლად ბოლომდე მიუყვანოს დანაშაული, მაგრამ არ სურს ეს. მოცემულ შემთხვევაში კი სხვა სურათი გვაქვს. ფ. -სა და პ. -ს დანაშაულებრივი გეგმით გათვალისწინებული პირადი საბუთების გატაცება და ამის შემდეგ გაქცევა. ამ საბუთების გარეშე ისინი შესაძლებლად არ თვლიან გაქცევას. პი. იქით, ისინი მსჯელობენ ასე: „ჩვენ გვსურს გაქცევა. მაგრამ არ შეგვიძლია. ვინაიდან ხელთ არა გვაქვს საბუთები“. ამიტომ, ჩვენის აზრით, სასამართლოს უფლება არ ჰქონდა ჩაეთვალა მათი მოქმედება ნებაყოფლობით მიტოვებულ მომზადებად.

ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულზე არსებობს მაშინაც, როდესაც სუბიექტს ფაქტიურად არ ჰქონდა შესაძლებლობა ბოლომდე მიუყვანა დანაშაული, თუმცა თვითონ დარწმუნებული იყო, რომ მას ამის შესაძლებლობა აქვს. თუ ქურდმა ნებაყოფლობით მიანება თავი სახლის კარის შემტვრევას, თუმცა ეს შესაძლებლად მიაჩნდა, სინამდვილეში კი სახლი ისე იყო გამაგრებული, რომ მისი შემტვრევა ერთი კაცისათვის ფიზიკურად შეუძლებელი იყო. აქ მაინც ადგილი აქვს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას.

პირიქით, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას ადგილი არა აქვს იმ შემთხვევაში. როდესაც დანაშაულის შემაფერხებელი გარემოება არსებობს მხოლოდ სუბიექტის წარმოდგენაში და არა რეალურად. მაგალითად, ღამით ქურდი ღამობს შევიდეს სახლში. სადაც არაფერ ეგულება. უეცრად გაიგონებს ფეხის ხმას და შეშინებული გარბის. სინამდვილეში ეს იყო არა ფეხის ხმა. არამედ ფოთლების შრიალი. აქ დამნაშავეს არ დაუენებებია თავი დანაშაულისათვის ნების თავისუფალი გადაწყვეტილების გარე. დამნაშავის წარმოდგენაში არ არსებობდა ასეთი არჩევანი: „მე შემიძლია ბოლომდე მივიყვანო დანაშაული და მისი მიტოვება თუ გაგრძელება

¹ ი. ტიშკევიჩი, დასა. ნაშრ. გვ. 273

სავსებით ჩემზეა დამოკიდებული“. პირიქით სუბიექტი ფიქრობს, რომ დანაშაულის განხორციელებას წინ გადაეღობა დიდი დაბრკოლება.

არა აქვს მნიშვნელობა მოტივს, რომელმაც განაპირობა სუბიექტის გადაწყვეტილება ხელი აეღო დანაშაულის ჩადენაზე. ეს მოტივი შეიძლება იყოს გულწრფელი სინანული, მსხვერპლის შებრალება, ზნეობრივი ზიზღი მის მიერ განზრახული ბოროტი საქმის მიმართ. მაგრამ დანაშაულზე ხელის აღების მოტივი შეიძლება იყოს აგრეთვე შიში, რომ ადრე თუ გვიან საქმე გაიხსნება და მას დააპატიმრებენ, სახელი შეურაცხება და ა.შ. ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა ამ დებულების მეტად საინტერესო ილუსტრაციას იძლევა.

„სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების გატაცებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ“ 1947 წ. 4 ივნისის ბრძანებულების I მუხლის საფუძველზე ვ. -ს რკინიგზის სამხედრო ტრიბუნალმა 1948 წლის 23 თებერვლის განაჩენით მიუსაჯა თავისუფლების აღკვეთა 7 წლის ვადით. საქმის მასალებით დადასტურებული იყო, რომ ვ-მ, რომელიც რკინიგზაზე მოლარედ მუშაობდა, 1947 წლის 15 დეკემბერს ჩასდო სალაროში ძველი ნიმუშის საკუთარი ფული 1218 მანეთის რაოდენობით და აიღო სალაროდან 1218 მანეთის ბილეთი თითო მანეთის ღირებულებისა, თანაც სალაროს უწყისში ჩაწერა, თითქოს ეს ბილეთები გაყიდული იყო ბილეთები ვ. -მ შინ წაიღო იმ განზრახვით, რომ ფულის რეფორმის შემდეგ მიეყიდნა ისინი მგზავრებისათვის ახალი ნიმუშის ფულზე, მაგრამ ამ მიმართულებით შემდეგ აღარ უმოქმედნია. თავისი უმოქმედობა მან თავდაპირველად რევიზიის შიშით ახსნა, მერე კი იმით, რომ შეიგნო თავისი მოქმედების უკანონობა და მოინანია ჩადენილი ქმედობა. 1947 წლის 21 დეკემბერს გაჩხრეკის დროს გამჩხრეკთა თვალწინ მან ლუმელში შეაგდო 1118 ბილეთი, დანარჩენი ბილეთები კი ჩააბარა. საქმის მასალებით დადასტურდა აგრეთვე, რომ ვ.-ს შეეძლო ამ ათი დღის განმავლობაში, გაესაღებია წამოღებული ბილეთები, მაგრამ ეს მან არ გააკეთა.

უმაღლეს სასამართლოს პლენუმმა 1948 წლის 2 აპრილის დადგენილებაში ამ საქმეზე მიუთითა: „იმის და მიუხედავად, გამოწვეული იყო თუ არა ხელის აღება ბილეთების გაყიდვის უკანონობის შეგნებით თუ შესაძლებელი პასუხისმგებლობის შიშით, ეს ხელის აღება განხილულ უნდა იქნეს როგორც ნებაყოფლობით მიტოვება დაწყებული დანაშაულისა. ამ პირობებში, რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად ვ.-ს

მოქმედება, რომელიც ბილეთების გამოტანაში გამოიხატება, არ შეიძლება დაისაჯოს...“¹.

ამგვარად, სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმმა პასუხისმგებლობის მოხსნა არ დაუკავშირა დანაშაულზე ხელის აღების კეთილშობილურ მოტივს—დამნაშავის მიერ თავისი მოქმედების უკანონო ხასიათის შეგნებას, არამედ შესაძლებლად სცნო ნებაყოფლობით ხელის აღება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი გამოწვეულია მხოლოდ პირის შიშით, რომ მისი დანაშაული გამჟღავნებულა იქნება და იგი დაისჯება.

მაგრამ უნდა განვასხვავოთ ერთმანეთისაგან მომავალში დანაშაულის გამჟღავნებისა და სასჯელის შიში, რომელიც, მაგალითად, ამ შემთხვევაში შეიძლებოდა ყოფილიყო დანაშაულზე ხელის აღების მიზეზი და რომელიც, თუ შეიძლება ასე ითქვას. აბსტრაქტულ ხასიათს ატარებს, და შიში, რომელიც თვით დანაშაულის ჩადენის მომენტში კონკრეტულად აღედგინა პიროვნებას. რომ მას დანაშაულს ადგილზე წაასწრებენ და შეიპყრობენ. ამ უკანასკნელის მაგალითს წარმოადგენს ო. -ს საქმე. ამ უკანასკნელმა შეწყვიტა დაზარალებულ ო. -ს გაუბატოურების მცდელობა მას შემდეგ, რაც მ.-მ ყვირილი მორთო და ო. -მ დაინახა, რომ მახლობლად ხუთი კაცი მუშაობდა. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ 1941 წლის 28 მაისის განჩინებაში საესებით პარტებულად მიუთითა, რომ ამ შემთხვევაში ადგილი არ ჰქონდა ო.-ს მიერ დანაშაულის ნებაყოფლობით მიტოვებას². მართლაც, ო.-ს არ ჰქონდა არჩევანი — მიატოვოს თუ არ მიატოვოს დანაშაული. მას არ შეეძლო დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა, თუმცა ამის სურვილი ჰქონდა.

აქამდე ჩვენ საუბარი გვქონდა ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც სუბიექტი ხელს იღებს დანაშაულის ჩადენაზე მომზადების და დაუმთავრებელი მცდელობის დროს. დიდ დავას იწვევს საკითხი, შესაძლებელია თუ არა დანაშაულზე ხელის აღება დამთავრებული მცდელობის დროს, ე. ი. იმ შემთხვევებში, რომლებსაც ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში ქმედით სინანულს უწოდებენ.

საბჭოთა კრიმინალისტიკების ერთი ნაწილი უარყოფს დამთავრებული მცდელობის დროს ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძ-

¹ М. М. И с а е в, Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного суда СССР, М., 1948, стр. 104 (ხაზგასმულია ჩვენს მიერ — თ. წ.).

² Сборник постановлений Пленума и определенных коллегий Верховного суда СССР 1941 г. М., 1941, стр. 84.

ლებლობას. პირველად ეს შეხედულება საბჭოთა სისხლის სამართალში პროფ. მ. შარგოროდსკიმ დაასაბუთა. მისი აზრით, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლებელია მას შემდეგ, რაც დამნაშავემ ყველაფერი გააკეთა დანაშაულებრივი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად. მაგალითად. მკვლელობის მიზნით მისცა მსხვერპლს საწამლავი, ხოლო შემდეგ შეებრაღა მსხვერპლი და საწინააღმდეგო წამლის მიღებით გადაარჩინა იგი სიკვდილს. აქ შედეგის განხორციელება თუ განუხორციელებლობა უკვე აღარ არის დამოკიდებული დამნაშავეის ნებაზე, არამედ გარეშე პირობებზე — მსხვერპლის ორგანიზმის გამძლეობაზე, გამოძახებული ექიმის დროულად მოსვლაზე, საწამლავის საწინააღმდეგო საშუალების ეფექტურობაზე და ა. შ. იმ პირის დასჯა, ვინც მიუხედავად იმისა, რომ ბევრს ეცადა. მაგრამ მსხვერპლი სიკვდილს ვერ გადაარჩინა, და პირიქით, იმ პირის დაუსჯელობა, ვინც უფრო ბედნიერი აღმოჩნდა და სიკვდილი აიცილნა, იქნებოდა სასჯელის საკითხის გადაჭრა არა დამნაშავეის ბრალის მიხედვით, არამედ წმინდა ობიექტური, შემთხვევითი გარემოების მიხედვით, რომელიც სუბიექტის ნებაზე დამოკიდებული არ იყო. საკითხის ასეთი გადაჭრა, პროფ. შარგოროდსკის აზრით, არ შეესაბამება ჩვენს სისხლის სამართალს, რომლისთვისაც უცნობა ობიექტური შერაცხვა. ამიტომ პროფ. შარგოროდსკი თვლის, რომ დამთავრებული მცდელობის დროს შეიძლება აღგილი პქონდეს არა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. არამედ მხოლოდ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ მონანიებას, რომელმაც შეიძლება შეამსუბუქოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა. მაგრამ ვერ მოხსნის მას¹.

ამგვარადვე ი. ტიშკევიჩის აზრით, ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულზე მხოლოდ იმას გულისხმობს, რომ პირი არ განაგრძობს დანაშაულის ჩადენას. „დამთავრებული მცდელობის შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღება გამორიცხულა, ვინაიდან დამნაშავემ უკვე გააკეთა ყველაფერი, რასაც აუცილებლად თვლიდა თავისი წადილის განსახორციელებლად. ამ მოქმედებებს უკვე თავისთავად შეეძლოთ გამოეწვიათ დანაშაულებრივი შედეგი, ამისათვის რომ ხელი არ შეეშალათ დამნაშავეზე დამოუკიდებელ გარემოებებს“².

¹ М. Д. Шаргородский. Преступления против жизни и здоровья, М., 1948, стр. 260; его же, Вопросы общен части уголовного права (законодательство и судебная практика), Л., 1955, стр. 132—133.

² ი. ტიშკევიჩი. დასახ. ნაშრ, გვ. 226. ანალოგიურ შეხედულებას იზიარებენ: В. Д. Меньшагин и З. А. Вышинская, Советское

ჩვენის აზრით, არსებობს სრული საფუძველი გავავრცელოთ დადგენილებანი დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ იმ შემთხვევებზეც, როდესაც პირი დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებამდე ხელს შეუშლის დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებას. თავისთავად ცხადია, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან მხოლოდ მაშინ გვაქვს საქმე, როდესაც დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებას თვით სუბიექტის აქტიურმა მოქმედებამ შეუშალა ხელი, და არა მაშინ, როდესაც ხელშემშლელი გარემოება დამნაშავეზე დამოკიდებული არ იყო. დამთავრებულ მცდელობაზე ხელის აღების დროსაც არსებობს ყველა ის საფუძველი, რაც განაპირობებს საერთოდ დანაშაულზე ხელის აღების დაუსჯელობას. ვთქვათ, ვინმემ თავისი მტერი მდინარეში გადააგდო, მაგრამ ვიდრე მსხვერპლი ჩაიძირებოდა, მოინანია თავისი საქციელი. წყალში გადახტა და კაცი სიკვდილს გადაარჩინა. ან ვინმემ სახლის დაწვის ზიზნით გადაასხა მას ნავთი და ცეცხლიც მოუკიდა, მაგრამ ვიდრე ცეცხლი გაძლიერდებოდა, თვითონვე ჩააქრო და სახლი დაწვას გადაარჩინა. ამ შემთხვევებში პირი თავისი საკუთარი ნებით აბათილებს იმ საშიშროებას, რომელიც შექმნილი იყო მის მიერ ადამიანის სიცოცხლისათვის ან სახლისათვის. მაშასადამე, იხსნება პასუხისმგებლობის როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური საფუძველი. დაბოლოს, მართლწესრიგი დაინტერესებულია თავიდან აიცილოს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება დანაშაულის განვითარების ყველა სტადიაზე. გაუგებარია, რატომ უნდა ეთქვა მას უარი ამ მიზნისათვის ისეთი ძლიერი სტიმულის გამოყენებაზე, როგორცაა დაუსჯელობის დაპირება დანაშაულის ბოლომდე მოუყვანლობის შემთხვევებში.

არ შეიძლება დასაბუთებულად ჩაითვალოს პროფ. შარგოროდსკის და ი. ტიშკევიჩის მტკიცება. თითქო „ქმედითი სინანულის“ დაუსჯელობა იქნებოდა ჩვენს კანონმდებლობაში ობიექტური შერაცხვის პრინციპის აღიარება. ეს მოსაზრება გამართლებული იქნებოდა მხოლოდ მაშინ, დანაშაულზე ხელის აღების დაუსჯელობის ერთადერთი საფუძველი რომ სუბიექტური მომენტი იყოს. მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ნებაყოფლობით მიტოვებული დანაშაულის დაუსჯელობის ძირითადი საფუძველი — მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების მოსპობა, აღსანიშნავია, რომ ობიექ-

уголовное право, М., 1950. стр. 142; Н. В. Лясс, Стадии развития преступной деятельности по советскому уголовному праву. Автореферат диссертации, Л., 1952, стр. 13.

ტური მომენტი მარტო ამ შემთხვევაში როდი თამაშობს ასეთ როლს. ცნობილია, რომ გაუფრთხილებლობით ან ევენტუალური კანზრახვით ჩადენილი დანაშაული ისჯება მხოლოდ მაშინ, როცა შედეგი უკვე განხორციელდა, რაც იმას კი არ ადასტურებს, რომ ჩვენს კანონმდებლობაში ობიექტური შერაცხვის ნიშნებია შენარჩუნებული, არამედ იმას, რომ სუბიექტურ მომენტთან ერთად ობიექტური მომენტიც წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თანასწორფასოვან წანამძღვარს. ასე რომ პასუხისმგებლობის მოსპობა ან, პირიქით, მისი დატოვება იმისდა მიხედვით, მოახერხა თუ არა მცდელობა შედეგის თავიდან აცილება, სრულიად არ ადასტურებს ობიექტური შერაცხვის შემოღებას ჩვენს სამართალში.

იმ აზრის სასარგებლოდ, რომ დანაშაულზე ხელის აღება დამთავრებული მცდელობის სტადიაზეც არის შესაძლებელი, შეიძლება მოვიყენოთ აგრეთვე წმინდა დოგმატიკური ხასიათის მოსაზრებებიც.

რსფსრ-ის 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 მუხლი და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების იმდროინდელი კოდექსების შესაბამისი მუხლები ლაპარაკობდნენ „მცდელობაზე, რომელიც ბოლომდე არ იყო მიყვანილი“. მუხლის ასეთი რედაქცია გამოირიცხავდა იმის შესაძლებლობას, რომ წესი სასჯელისაგან განთავისუფლების შესახებ გაგვევრცელებია დამთავრებულ მცდელობაზეც. რსფსრ 1926 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლში და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების შესაბამის მუხლებში დებულება დანაშაულზე ხელის აღების შესახებ ფორმულირებული იქნა სხვაგვარად. მაგალითად, საქართველოს სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში ნათქვამი იყო: „უკეთუ დაწყებული დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი იმის გამო, რომ ამ დანაშაულის ჩამდენმა ხელი აიღო მის დამთავრებაზე...“ იგივე აზრი კიდევ უფრო ნათლად არის გამოხატული 1952 წლის „საფუძვლების“ მე-16 მუხლში: „პირი, რომელიც ნებყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე...“ ასეთი რედაქცია მიუთითებს კანონმდებლის სურვილზე გაავრცელოს დაუსჯელობის წესი დანაშაულისათვის თავის დანებებაზე დამთავრებული მცდელობის დროსაც.

ასეთივე დასკვნა შეიძლება გამოვიტანოთ მცდელობის ცნების საკანონმდებლო განმარტებიდანაც, რომლის თანახმად, „დანაშაუ-

ლის მცდელობად ითვლება განზრახი მოქმედება, უშუალოდ მიმართული დანაშაულის ჩადენაზე, თუ ამასთანავე დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი დამნაშავეის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“.

თუ მცდელობად მხოლოდ ისეთი მოქმედება უნდა ჩაითვალოს, რომელიც ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი დამნაშავეის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, ცხადია, დასჯად მცდელობას არ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მაშინ, როცა დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა იმის გამო, რომ მას ხელი შეუშალა თვით მცდელმა¹.

თუ პროფ. შარგოროდსკი და ი. ტიშკევიჩი თანამიმდევრულად უარყოფენ დაუმთავრებელი მცდელობის დროს დანაშაულზე ხელის აღების შესაძლებლობას, ნაკლებ თანამიმდევრობას იჩენს ამ საკითხში პროფ. ი. სლუცკი. ერთის მხრით, იგი ამტკიცებს, რომ „ცხოვრებაში გვხვდება შემთხვევები დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისა დამთავრებული მცდელობის დროსაც, როდესაც მცდელი მიიღებს ღონისძიებებს დანაშაულებრივ შედეგთა ასაქმენად“², ხოლო, მეორე მხრივ, სლუცკი თვლის, რომ ასეთ შემთხვევებში პასუხისმგებლობა მაინც გამორიცხული არ არის, თუმცა იგი შეიძლება შემსუბუქებულ იქნეს, ხოლო ზოგჯერ სრულიად მოიხსნას³.

მაგრამ თუ დანაშაულზე ხელის აღება დაუმთავრებელი მცდელობის დროს პრინციპულად შესაძლებელია, მაშინ ცხადია, ამას უნდა მოჰყვეს მხოლოდ ის იურიდიული შედეგი, რასაც ჩვენი კანონმდებლობა ითვალისწინებს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის -- ე. ი. პასუხისმგებლობის სავსებით მოხსნა. ყოველგვარი სხვანაირი დასკვნა „საფუძვლების“ მე-16 მუხლის საწინააღმდეგო იქნებოდა, ვინაიდან ეს მუხლი დანაშაულზე ხელის აღების არავითარ სხვა იურიდიულ შედეგს არ ითვალისწინებს⁴.

ასევე არათანამიმდევრულად უნდა ჩაითვალოს პროფ. ნ. დურმანოვის შეხედულება. ერთის მხრით იგი შესაძლებლად თვლის

¹ ეს არკუმენტი საბჭოთა სისპაისის საბაჰოლის ლიტერატურაში მართებულად წამოაყენა ნ. კუზნეცოვა ი. ი. დაახ. ნაშრ., გვ. 165-170.

² И. И. Слущкий. Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность. 1956. стр. 32.

³ იქვე, გვ. 33.

⁴ ი. სლუცკის, შეხედულების არათანამიმდევრობაზე მიუთითებს: М. Шаргородский. Вопросы общей части уголовного права. Л., 1955 стр. 132, прим. 1; ი. ტიშკევიჩი, დაახ. ნაშრ., გვ. 236--239.

დანაშაულზე ხელის აღებას დამთავრებული მცდელობის დროს, ხოლო მეორე მხრით იგი არ ავრცელებს ნორმას დანაშაულზე ხელის აღების შესახებ ხელის აღების ყველა შემთხვევაზე, არამედ მეტად ზღუდავს მის გამოყენებას. მისი აზრით, ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია იმ მომენტამდე, ვიდრე დანაშაულის მოქმედებამ დაიწყო თავისი მავნე ზემოქმედება ობიექტზე და პირვანდელი მდგომარეობა მთლიანად შეიძლება იქნეს აღდგენილი ან სერიოზულად შეჩქმნას ახალი უსაშიშრო მდგომარეობა, რომელიც სავსებით გამორიცხავს შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას. ასეთია, პროფ. დურმანოვის აზრით, ის შემთხვევები, როდესაც მცდელი ხელიდან გამოსტაცებს მსხვერპლს საწამლავს იმ მომენტში, როცა უკანასკნელი აპირებდა მის დაღვევას, ან როდესაც პირი, რომელმაც ჩართო ელექტრონის ქურა ხანძრის გამოწვევის მიზნით, დაბრუნდება და გამორთავს მას და ა. შ. პირიქით, „ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლებელია, თუ დანაშაულის მოქმედებამ უკვე დაიწყო ამა თუ იმ ფორმით დამაზიანებელი ზემოქმედება ობიექტზე და თუ შენდგომი შედეგი ან მისი მოსპობა უკვე აღარ არის სავსებით რამენაწილზე დამოკიდებული“¹. მაგალითად, პროფ. დურმანოვი შესაძლებლად არ თვლის დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას იმ შემთხვევაში, როცა პირმა მისცა თავის მტერს მოკვლის განზრახვით საწამლავი, შემდეგ კი მოინანია თავისი დანაშაული და საწამლავის საწინააღმდეგო წამლის მიცემით მსხვერპლი სიკვდილს გადაარჩინა.

ჩვენის აზრით, აღნიშნული ორი კატეგორიის შემთხვევებს შორის რაიმე არსებითი განსხვავება არ არსებობს. თუ ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება იმ მომენტში, როცა პირმა მსხვერპლს ხელიდან გამოსტაცა საწამლავი, რატომ არ უნდა ეცნოთ იგი იმ შემთხვევაში, როცა მან წყლიდან ამოიყვანა მის მიერ გადაგდებულ კაცი ან როცა მსხვერპლმა საწამლავი უკვე დალია, მაგრამ უვნებელი გადარჩა თვით მცდელის მოქმედების გამო. ორივე შემთხვევაში ადამიანის გადარჩენა მხოლოდ და მხოლოდ მცდელის მოქმედებით მოხდა. ორივე შემთხვევაში დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი მცდელის აქტიური საქმიანობის გამო. რა საფუძველი გვაქვს იმისათვის, რომ პირველ შემთხვევაში იგი გავანთავისუფლოთ პასუხისმგებლობისაგან, მეორეში კი — არა?²

¹ ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 202.

² დურმანოვის შეხედულების საფუძველიანი კრიტიკა მოცემულია ნ. ქუხნეცოვას დასახ. ნაშრომში, გვ. 168.

პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის დაუმთავრებელი მცდელობის დროს აუცილებელია შემდეგი პირობები:

ა) დანაშაულებრივი შედეგი თავიდან უნდა იქნეს აცილებული. როგორც საყოველთაოდ აღიარებულია, ეს შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც დანაშაულებრივი შედეგი დროის მიხედვით დაცილებულია მოქმედებისაგან¹.

დამთავრებული მცდელობის დროს დანაშაულზე ხელის აღება შეიძლება გამოიხატებოდეს მხოლოდ აქტიურ მოქმედებაში. მაშინ როდესაც დანაშაულის მომზადებისა და დაუმთავრებელი მცდელობის დროს დანაშაულზე ხელის აღებისათვის საკმარისია უმოქმედობა, შემდგომი მოქმედებისაგან თავის შეკავება, აქ პირი არ შეიძლება დაკმაყოფილდეს პასიური მათქმელების როლით. მან მოქმედებაში შოიყვანა ვნების მომტანი ძალები, რომელთაც უკვე მისი შემდგომი საქმიანობის გარეშე შეუძლიათ გამოიწვიონ დანაშაულებრივი შედეგი. ამიტომ დამთავრებული მცდელობის ჩამდენს მოეთხოვება აქტიური ჩარევა მოვლენათა მსვლელობაში, რათა მიზეზობრივი კავშირის ჩარხი უკან შემოაბრუნოს. მაგალითად, იგი ვალდებულია ჩააქროს ხანძარი, რომელიც სახლის დასაწვავად გააჩინა, ამოიყვანოს მდინარიდან კაცი, რომელიც მოკვლის მიზნით ჩააგდო, მისცეს საწამლავის საწინააღმდეგო წამალი იმ პირს, ვისაც წამალი დააღვევა და ა. შ. არ არის აუცილებელი, რომ მცდელობა ყველა ეს მოქმედება მხოლოდ თავისი საკუთარი ხელით შეასრულოს. მასთან ერთად შეიძლება მოქმედებდნენ სხვა პირებიც, მაგალითად, ექიმი, რომელიც გამოიწვას მცდელობა და ა. შ. ყოველ შემთხვევაში სხვა პირების ჩარევა, ისევე როგორც შედეგის თავიდან აცილება უნდა მოხდეს მცდელობის ინიციატივით და მისი მეცადინეობით.

ბ) მცდელობის მეცადინეობის წყალობით შედეგი თავიდან უნდა იქნეს აცილებული. თუ მიუხედავად მცდელობის გულწრფელი მონაწიეებისა და მის მიერ ყოველგვარი ღონისძიებების მიღებისა, დანაშაულებრივი შედეგი მაინც განხორციელდა, დანაშაულზე ხელის აღებას ადგილი არა აქვს. თუ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა, მაგრამ არა მცდელობის აქტიურ მოქმედებათა შედეგად, არამედ მის ნებაზე დამოუკიდებელ შემთხვევით გარემოებათა გამო, ამ შემთხვევაშიც მცდელობა არ განთავისუფლებს პასუხისმგებ-

¹ „იგი დასაშვებია მხოლოდ მაშინ. — აღნიშნავს პროფ. ა. პიონტკოვსკი, — როცა პირის მიერ დანაშაულებრივი შედეგის მიღწევაზე მიმართულ ყველა მოქმედებასა და მის ნამდვილ განხორციელებას შორის არის მტრად თუ ნაკლებად მნიშვნელოვანი მანძილი მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში“ (Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 222.).

ლობისაგან. მაგრამ მისი მოქმედება, მიმართული დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან ასაცილებლად, მიღებულ იქნება მხედველობაში როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება.

გ) დანაშაულზე ხელის აღება დამთავრებული მცდელობის დროს. ისევე როგორც დაუმთავრებელი მცდელობის დროს უნდა იყოს ნებაყოფლობითი. მაგრამ რაიმე ფორმალურ შეზღუდვებზე, მაგალითად, მოთხოვნას, რომ დანაშაულის ჩადენა არ იქნეს ცნობილი მესამე პირებისათვის, ჩვენი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს¹. ამიტომ მასზე ვრცელდება ყველაფერი, რაც ნათქვამი იყო დაუმთავრებელი მცდელობის დროს დანაშაულზე ხელის აღების შესახებ.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დანაშაულზე ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ იმ მომენტამდე, ვიდრე დანაშაულებრივი შედეგი განხორციელდებოდეს, ამიტომ დანაშაულის დამთავრების შემდეგ სუბიექტის მიერ მიღებული ღონისძიებანი, მიმართულნი შემდგომი მავნე შედეგების თავიდან ასაცილებლად, არ გაანთავისუფლებენ პირს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან „საფუძვლების“ მე-16 მუხლის თანახმად. ასეთმა მოქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს მხოლოდ პასუხისმგებლობის შემსუბუქება („საფუძვლების“ 33 მუხლი, პუნქტ. I და 8); ხოლო ზოგჯერ იგი შეიძლება ადასტურებდეს დანაშაულის ჩამდენი პირის საზოგადოებრივი საშიშროების მოსპობას, რასაც შეიძლება მოჰყვეს სუბიექტის განთავისუფლება სასჯელისაგან („საფუძვლების“ 43 მუხლი). მაგრამ, მაშინ როდესაც დანაშაულზე ხელის აღების დროს პირის მოქმედება არ განიხილება როგორც დანაშაული, ვინაიდან დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება სპობს ქმედობის საზოგადოებრივ საშიშროებას, დანაშაულის ჩადენის შემდეგ „შედიდითმა მონანიებამ“ შეიძლება გამოიწვიოს მხოლოდ სასჯელის მოხსნა და არა მოქმედ-

¹ პირიქით, ზოგიერთი ბურჟუაზიული კოდექსი საჩველისაგან განთავისუფლების აუცილებელ პირობად თვლის, რომ დაშნაშველ აიკლინოს თავისი მოქმედების დანაშაულგარევი შედეგები იმ მომენტამდე, ვიდრე მესამე პირზე საუკის ცნობილი გახდება დანაშაულის ჩადენა (იხ., მაგალითად, გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის დებულების 46 მუხლის 2 პუნქტი) მაგრამ ის გარეშობა, რომ დანაშაული ცნობილი გახდა მესამე პირებისათვის, ყოველთვის როდი სპობს დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობით ხანიათა. შეიძლება, მაგალითად, დანაშაულის შესაბებ შეიკოს მესამე პირმა, მაგრამ ეს გარეშობა დაწმუქვ არ იცოდება. ასეთ შემთხვევაში სუბიექტის გადაწყვეტილება დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილების შესახებ არ არის გარედან თავზე მოხვეული, გარემოწვეული პირობებით ნაიძულვევი. არამედ მცდელობის საკუთარი ნებით განპირობებული გერმანიის სისხლის სამართლის დებულების ამ ნორმის კრიტიკა იხ.: W. L o e b, Der Versuch, 1913, S. S. 44—45.

ბის დანაშაულებრივი ხასიათის გაქარწყლება. ამ უკანასკნელის კაოგი მაგალითი გვხვდება ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში.

ვ. რომელიც მუშაობდა ზეინკლად რკინიგზის სახელოსნოში, ცხოვრობდა იმავე რკინიგზის მოლარე გ.-სთან ერთად. ერთ დღეს ვ.-მ და მისმა მეგობარმა ს.-მ მოპარეს გ.-ს სალაროს გასაღები, ღამით შეიპარნენ სალაროში და გაიტაცეს 15.541 მან. ფული და სხვადასხვა დოკუმენტები. ბინაზე დაბრუნების შემდეგ ვ.-ს და რ.-ს აღეძრათ შიში სასჯელის წინაშე და მათ გადაწყვიტეს ჩადენილი დანაშაული გ.-სათვის გაენდოთ. მართლაც გააღვიძეს გ. და ჰკითხეს რჩევა, როგორ მოქცეულიყვნენ. გ. მაშინვე მილიციაში წავიდა, ხოლო ვ. და ს. დაბრუნდნენ სალაროში, უკანვე ჩადეს მოპარული ფული და დოკუმენტები, შემდეგ შინ დაბრუნდნენ და მილიციას დაელოდნენ. მილიციას მათ გადასცეს აგრეთვე 100 მან. ფული, რომელიც შემთხვევით ჯიბეში ჩარჩათ. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმმა 1948 წლის 11 იანვრის დადგენილებაში სავსებით მართებულად მიუთითა, რომ ვ.-ს და ს.-ს მიერ ნაქურდალი ქონების ნებაყოფლობით დაბრუნება არ წარმოადგენს გარემოებას, რომელსაც შეუძლია იმოქმედოს დანაშაულის კვალიფიკაციაზე ან ბრალეულობის საკითხზე, ვინაიდან მსჯავრდებულთა მოქმედებაში არის ყველა ნიშანი დამთავრებული დანაშაულისა. მაგრამ უმაღლეს სასამართლოს აზრით, ნაქურდალი ქონების ნებაყოფლობით დაბრუნება ადასტურებს, რომ ვ. და ს. არ არიან საზოგადოებრივად საშიში პირები, რის გამოც უმაღლესმა სასამართლომ რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 8 მუხლის საფუძველზე მათ მიმართ აღძრული საქმე წარმოებით მოსპო.

საბჭოთა ლიტერატურაში სადავოდ ითვლება ის საკითხი, შეიძლება თუ არა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება ე. წ. საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დროს, თუ ამ დელიქტის შემადგენლობა ფორმალურად უკვე დამთავრებულია, მაგრამ შედეგი ჯერ არ განხორციელებულა. ამ შეხედულებას იცავდა პროფ. მოკრინსკი. მისი აზრით, არ შეიძლება სისხლისსამართლებრივი სანქციების გამოყენება თუ გამოუყენებლობა დამოკიდებული იყოს იმ წმინდა ტექნიკური და შემთხვევითი ხასიათის გარემოებაზე, სრული შემადგენლობის სახით არის ფორმულირებული კანონმდებლის მიერ დანაშაულის შემადგენლობა თუ „შეკვეცილი“ შემადგენლობის სახით. საფრთხის შემქმნელი შემადგენლობების შესახებ მოკრინსკი იმ შეხედულებას ავითარებდა, რომ ამ შემადგენლობის შესრულება ბუნებრივად გრძელდება მას შემდეგაც, როცა იგი ფორმალურად დამთავრებულია. აქედან მას, ცხადია.

ისეთი დასკვნა უნდა გამოეთანა, რომ დანაშაულზე ხელის აღება შესაძლებელია დელიქტის ბუნებრივ დამთავრებამდე, ე. ი. დანაშაულზე ბრძოლა შედეგის ნამდვილად განხორციელებამდე¹.

უკანასკნელ ხანებში მსგავს შეხედულებას იზიარებს პროფ. სლუცკი. იმ განსხვავებით. რომ იგი დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროსაც შესაძლებლად თვლის როგორც პასუხისმგებლობისაგან სრულიად გათავისუფლებას. ისე მის შემსუბუქებას².

ზემოთ ჩვენ აღნიშნული გეჰონდა „შეკვეცილ“ შემადგენლობათა თეორიის უსაფუძვლოება. საბჭოთა მოსამართლეს არ შეიძლება ჰქონდეს სხვა კრიტერიუმი დანაშაულის დამთავრების თუ დაუმთავრებლობის საკითხის გადაჭრისათვის. გარდა იმ მითითებისა, რომელიც მოცემულია თვით კანონში. სახელდობრ. მას არ შეუძლია დანაშაული დაუმთავრებლად სცნოს იმ მომენტში. როდესაც კანონმდებელს იგი დამთავრებულად მიაჩნია. ეს იქნებოდა მეტისმეტი გაფართოება მოსამართლის თავისუფალი მიხედულებისა. მოსამართლისათვის კანონმდებლის ნების შესწორების უფლების მინიჭება. ვინაიდან საფრთხის შექმნის შემადგენლობების დროს დანაშაული დამთავრებულია უკვე იმ მომენტში, როცა ობიექტის დაზიანების საშიშროება შეიქმნა, ცაადია, აქ ნებაყოფლობით ხელის აღებას დანაშაულზე არ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს. დამთავრებული დანაშაულის დროს საბჭოთა კანონმდებელი შესაძლებლად თვლის არა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებას, არამედ პასუხისმგებლობის შემსუბუქებას იმ შემთხვევაში. როდესაც დამნაშავემ თავიდან აიცილია ჩადენილი დანაშაულის მავნე შედეგები ან ნებაყოფლობით აანახლაურა მიყენებული ზიანი ან მოსპო მიყენებული ვნება („საფუძვლების“ 33 მუხლის I პუნქტი). რაც შეეხება სასჯელისაგან სრულიად განთავისუფლებას, იგი შეიძლება მოხდეს არა იმის გამო, რომ კანონმდებელი სცნობს ასეთ შემთხვევაში დანაშაულზე ხელის აღებას, არამედ მხოლოდ იმ მოტივით. რომ პირი არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ საშიშროებას³.

¹ С. П. Мокринский, Покушение и приготовление в советском праве. „Советское право.“ 1927, № 1, стр. 67.

² ი. სლუცკი, დაახ. ნაშრ., გვ. 29-30.

³ როგორც ყოველთვის, აქაც გაბორიცილებული არ არის აგრეთვე საფუძვლების მე-7. მუხლის მეორე ნაწილის შეფარდების შესაძლებლობა.

სწორედ ამ გზით მიდის ჩვენი სასამართლო პრაქტიკაც. შეიძლება მოვიყვანოთ მთელი რიგი დადგენილებანი, რომლებიც ჩვენ შეხედულებას ადასტურებენ.

რკინიგზის სახაზო სასამართლომ მიუსაჯა რ.-ს რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 59³-ა მუხლით 10 წლით თავისუფლების აღკვეთა იმისათვის, რომ შან, სადგურზე მორიგედ ყოფნის დროს, არ შეამოწმა ისრების სისწორე და მისცა მატარებლის მიღების ნებართვა. უმაღლეს სასამართლოს პლენუმმა 1940 წლის 22-29 იანვრის დადგენილებით ზედმეტად მკაცრად ჩათვალა ეს სასჯელი და შესცვალა იგი თავისუფლების აღკვეთით ორი წლის ვადით. სასჯელის შემსუბუქებას საფუძვლად დაედო ის მოსაზრება. რ.მ რ.-მ თვითონვე შეუშალა ხელი მატარებლების დაჯახებას

სსრკ უმაღლეს სასამართლოს სასამართლო კოლეგიის 1945 წლის 7 მარტის განჩინებაში მ.-ს საქმეზე, რომელსაც ბრალად ედებოდა იარაღის უკანონოდ შენახვა. ნათქვამია, რომ ვინაიდან მ. რეზიუიციონით გამოცხადდა შინსახკომის ორგანოებში და ჩააბარა რეგულერი, რომელიც მას ჰქონდა, სასამართლოს მიერ მისთვის საქაროველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 202 მუხლით დანიშნული სასჯელი—თავისუფლების აღკვეთა ოთხი წლით უნდა ჩაითვალოს მკაცრად².

ასეთი მაგალითი სხვა ბრავალიც შეიძლება მოვიყვანოთ, მაკრამ ენეც საკმარისია იმის დასადასტურებლად, რომ დამთავრებული საფრთხის შემქმნელი დელაქტის დროს ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულზე შეუძლებელია.

საქალხო დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა საინტერესო სორმებს შეიცავს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ. აღსანიშნავია, რომ მთელი რიგი კოდექსები პირდაპირ მიუთითებენ დანაშაულის ნებაყოფლობით მიტოვების შესაძლებლობაზე დამთავრებულ მცდელობის დროს. ასე, მაგალითად. ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 16 მუხლის I11 აბზაცის თანახმად მცდელობის ჩადენის დროს პირი არ დასჯება, თუ მან: 1) ხელი აიღო დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ან 2) აიცილინა დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება. ასევე რუმინეთის კოდექსის მე-100 მუხლის მიხედვით. მცდელობა

¹ იხ. В. Мельшагин, К вопросу об определении наказания по советскому уголовному праву. Ученые записки ВШОИ, вып. 1. М., 1940, стр. 48-49.

² „Судебная практика Верховного суда СССР“, 1945, вып. V (XXI), стр. 21.

არ დაისჯება, თუ ამსრულებელმა ნებაყოფლობით შეწყვიტა დ წყებულ. მკდლობა ან დანაშაულის ფაქტის გახსნამდე ნებაყოფლობით აიცილინა თავისი მოქმედების შედეგები. დანაშაულზე ხელის აღებას და დანაშაულებრივი შედეგის აცდენას ერთმანეთს უთანაბრებს აგრეთვე უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. ამ კოდექსის § 18 ერთნაირ იურიდიულ შედეგებს აწესებს იმ პირისათვის, ვინც ხელი აიღო დანაშაულის ჩადენაზე, და იმ პირისათვის, რომელმაც მოქმედების ჩადენის შემდეგ აიცილინა ამ მოქმედების დანაშაულებრივი შედეგების განხორციელება. რაც შეეხება დანარჩენი სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებს, ისინი თუმცა შედეგების აცდენას ცალკე არ გამოპყობენ, მაგრამ ნორმას დანაშაულზე ხელის აღების შესახებ ისეთ რედაქციას აძლევენ, რომ იგი ამ შემთხვევებსაც მოიცავს. მაგალითად. ალბანეთის, კორეის და მონღოლეთის სისხლის სამართლის კოდექსები ლაპარაკობენ იმ შემთხვევებზე, როცა დანაშაული ჩადენილი არ ყოფილა პირის საკუთარი ნების გამო.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს პირი განთავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან იმ დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობისათვის, რომელზედაც მან ხელი აიღო. მაგრამ სუბიექტმა პასუხი უნდა აგოს იმ შემთხვევაში, როცა მის მიერ ფაქტიურად შესრულებული მოქმედება შეიცავს რაიმე სხვა დამთავრებული დანაშაულის ნიშნებს. ეს დებულება „საფუძვლების“ მე-16 მუხლში ფორმულირებულია შემდეგნაირად:

„პირი, რომელიც ხელს აიღებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლის სამართლის წესით პასუხს აგებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ფაქტიურად მის მიერ ჩადენილი ქმედობა შეიცავს რაიმე სხვა დანაშაულის ნიშნებს“.

თავისთავად ცხადია, რომ თუ პირის მოქმედებაში ისეთი დამთავრებული დანაშაულის ნიშნებია, რომელიც ერთობლიობაში იყო მცდელობასთან, მომზადების ან მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის მოსპობა არ აბათილებს პასუხისმგებლობას ამ დამთავრებული დანაშაულისათვის. მაგალითად, თუ პირმა მკვლელობის მიზნით უკანონოდ იარაღი შეიძინა, მაგრამ შემდეგ მკვლელობის ჩადენაზე ხელი აიღო, მან პასუხი უნდა აგოს საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 202 მუხლით იარაღის უკანონოდ ტარებისათვის. ან თუ პირმა მოკვლის განზრახვით თავის მსხვერპლს საწამლავი მისცა, რამაც ჯანმრთელობის შერყევა გა-

მოიწვია, შემდეგ კი თვითონვე იხსნა მსხვერპლი სიკვდილისაგან, მან პასუხი უნდა აგოს სხეულის დაშავებისათვის.

როგორც უკვე ნათქვამი იყო, თუ დამთავრებული მცდელობის დროს დანაშაულები ვერ მოახერხა შედეგის აცდენა. ასეთი პირი არ განთავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან როგორც დანაშაულზე ხელის ამღები. მაგრამ სასამართლოს შეუძლია შეუმსუქოს მას სასჯელი („საფუძვლების“ 33-ე მუხლი, პ. 3) ანდა სრულიად განთავისუფლოს იგი პასუხისმგებლობისაგან როგორც საზოგადოებრივ საშიშროებას მოკლებული („საფუძვლების“ 43 მუხლი).

დანაშაულზე ხელის აღების ანალოგიურ შედეგებს ითვისისწინებენ სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობანი. გამოჩაყლის ამ მხრით წარმოდგენენ უნგრეთის და მონღოლეთის სისხლის სამართლის კოდექსები. უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია ასეთ პირს შეუზღუდველად შეუმციროს სასჯელი ან სრულიად არ სცნოს იგი ბრალეულად და არ დაუნიშნოს სასჯელი (მუხ. 2. აბზ. „ბ“). მონღოლეთის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს დანაშაულზე ხელის აღების მოტივები და ის გარემოება, თუ ფაქტიურად რა მოქმედებანი შეასრულა მომზადების ან მცდელობის ჩამდენმა და საქმის კონკრეტული გარემოებების მიხედვით დაუნიშნოს სუბიექტს სასჯელი შესაბამისი ღონისძიება ან სრულიად განთავისუფლოს იგი პასუხისმგებლობისაგან (მუხ. 18, აბზ. 2). როგორც ამ დადგენილებიდან ჩანს, უნგრეთის და მონღოლეთის სისხლის სამართლის კოდექსები არ თვლიან დანაშაულზე ხელის აღებას ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველ გარემოებად. ისინი შესაძლებლად თვლიან პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებას მხოლოდ მაშინ, როდესაც დანაშაულის ჩადენის მოტივები და სხვა გარემოებანი მიუთითებენ სუბიექტის საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობაზე, ხოლო სხვა შემთხვევაში მოითხოვენ სასჯელის შემსუბუქებას. აღსანიშნავია, რომ სასჯელის შემსუბუქებაც კი მოსამართლის უფლებაა და არა მოვალეობა.

ერთგვარ თავისებურებებს წარმოდგენს დანაშაულზე ხელის აღება თანამონაწილეობის დროს. ეს საკითხი ორ ნაწილად უნდა გაიყოს: 1) ამსრულებლის მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე და 2) თანამონაწილეთა მიერ ხელის აღება დანაშაულზე.

როცა ამსრულებელი ნებაყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულზე, პირადად მისთვის იმ გარემოებას, რომ დანაშაულში მონაწილეობას იღებდნენ სხვა პირები, არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. იგი საერთო საფუძველზე განთავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან. მაგრამ როგორია ორგანიზატორის, წამქეზებლის და დამხმარის პასუხისმგებლობა ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ხელის აღების დროს? მათ ყველაფერი გააკეთეს, რაც უნდა გაეკეთებიათ დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მოყვანილი ამსრულებლის მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღების გამო. აგებენ თუ არა პასუხს თანამონაწილენი?

ეს საკითხი დაკავშირებულია იმასთან, თუ როგორია საერთოდ ნებაყოფლობით მიტოვებული დანაშაულის იურიდიული შედეგები. ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობებში ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის იურიდიული შედეგების შესახებ სხვადასხვა სისტემები არსებობს. საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის, რუსეთის 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულების და მთელი რიგი სხვა კოდექსების მიხედვით დანაშაულისათვის ნებაყოფლობით თავის დანებება სპობს არა მარტო ქმედობის დასჯადობას, არამედ მის დანაშაულებრივ ხასიათსაც. გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის, ფინეთის 1894 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის და სხვ. კოდექსების მიხედვით ქმედობა დანაშაულად რჩება, ისპობა მხოლოდ მისი დასჯადობა. დაბოლოს, მესამე ჯგუფის კოდექსებით, მაგალითად. იაპონიის. იტალიის. შვეიცარიისა და სხვ. ნებაყოფლობით ხელის აღება არ სპობს დასჯადობასაც კი. მოსამართლეს შეუძლია შეამსუბუქოს სასჯელი ან გაანთავისუფლოს პირი პასუხისმგებლობისაგან თავისი საკუთარი მიხედულების მიხედვით¹.

უკანასკნელი ორი საკანონმდებლო სისტემის დროს, რამდენადაც მოქმედების დანაშაულებრივი ხასიათი არ ისპობა, ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ხელის აღება განიხილება როგორც წმინდა პირადი ხასიათის გარემოება. რომელმაც შეიძლება ამსრულებელი გაანთავისუფლოს სასჯელისაგან ან შეუმციროს მას პასუხისმგებლობა. ასეთი პირადი ხასიათის გარემოება, ცხადია, ზეგავლენას ვერ მოახდენს დანარჩენ თანამონაწილეებზე. ფინეთის სისხლის სამართლის კოდექსში ეს დებულება პირდაპირ არის მოცემული.

¹ შვეიცარიის კოდექსით სასჯელისაგან განთავისუფლება მოსამართლეს შეუძლია, თუ ნებაყოფლობით ხელის აღებას ადგილი ჰქონდა დაუმთავრებელი მცდელობის დროს, ხოლო დამთავრებული მცდელობის დროს მოსამართლეს უნლება აქვს მხოლოდ შეამსუბუქოს სასჯელი.

ამ კოდექსის მე-5 მუხლის მეოთხე პარაგრაფის მიხედვით ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ხელის აღება არ ვრცელდება იმ ამსრულებლებზე, წამქეზებლებზე და დამხმარეებზე, რომელთაც არ აუღიათ ხელი დანაშაულზე.

უფრო მძიმე მდგომარეობაში არიან პირველი სისტემის მიმდევარი კანონმდებლობანი. როგორც ცნობილია, ბურჟუაზიული ქვეყნების კანონმდებლობანი ემყარებიან თანამონაწილეობის აქცესორულ თეორიას, რომლის მიხედვით თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა საეხებით განისაზღვრება ამსრულებლის მოქმედებით. აქედან ცხადია, რომ როდესაც ამსრულებელი თავს დაანებებს დაწყებული დანაშაულის დამთავრებას, ეს კანონმდებლობანი იძულებული არიან აღიარონ თანამონაწილეთა მოქმედების დაუსჯელობაც.

ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობისათვის აღნიშნულ სიძნელე არ არსებობს მიუხედავად იმისა, რომ იგი ცნობს ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის არა მარტო დაუსჯელობას, არამედ უდანაშაულო ხასიათსაც. ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. ჯერ-ერთი, პრინციპულად არ იზიარებს თანამონაწილეობის აქცესორულ თეორიას. და, მეორე, იგი დასჯადად თვლის მოსამზადებელ მოქმედებასაც. რამდენადაც ორგანიზატორის, წამქეზებლის და დამხმარების მოქმედება წარმოადგენს პირობების შექმნას დანაშაულის ჩასადენად. ამდენად ასეთი პირები შეიძლება დაისაჯონ როგორც მოსამზადებელი მოქმედების ჩამდენნი. სწორედ ასეთ შეხედულებას იზიარებს საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორია და სასამართლო პრაქტიკა¹.

სახ.ლზო-დემოკრატიული ქვეყნების კანონმდებლობიდან სპეციალურ ნორმას ამ საკითხზე ითვალისწინებს ალბანეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. აღნიშნული კოდექსის მე-14 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, წამქეზებელი და დამხმარე პასუხს აგებენ მოსამზადებელი მოქმედების ჩადენისათვის იმ შემთხვევაშიც, როცა ის პირი, რომელიც წააქეზეს ან რომელსაც დახმარება აღმოუჩინეს, არ ჩაიდენს დანაშაულს. აქ იგულისხმება როგორც ის შემთხვევა, როცა წაქეზება უშედეგო აღმოჩნდა, ისე ის შემთხვევა, როცა ამსრულებელმა ნებაყოფლობით ხელი აიღო დანაშაულის ჩადენაზე.

¹ იხ. Советское уголовное право. Общая часть, М., 1959, стр. 241—242; ნ. დურმანოვი, დაახ. ნაშრ. გვ. 203; ი. სლუცკი, დასახ. ნაშრ., გვ. 35; ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 254.

საკითხის ასეთ გადაწყვეტას უახლოვდება ჩეხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსიც, რომლის მე-7 პარაგრაფის მე-3 პუნქტის თანახმად, წამქეზებლის და დამხმარის დასჯადობა დამოკიდებული არ არის ამსრულებლის დასჯადობაზე. რამდენადაც ჩეხოსლოვაკიის სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულის მომზადებას არ სჯის. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ თუ ამსრულებელმა ხელი აიღო დანაშაულის ჩადენაზე მცდელობის სტადიიდან, დამხმარე და წამქეზებელი პასუხს აგებენ მცდელობისათვის.

თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას აღიარებენ აგრეთვე უნგრეთის და მონღოლეთის სისხლის სამართლის კოდექსებიც, რომლებიც არ ითვალისწინებენ ამსრულებლის აუცილებლად განთავისუფლებას პასუხისმგებლობისაგან დანაშაულზე ხელის აღების დროს, არამედ მხოლოდ ფაქულტატურ უფლებას აძლევენ მოსამართლეს გაანთავისუფლოს ასეთი პირი სასჯელისაგან ან შეუქმნოს მას სასჯელი.

როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი იმ შემთხვევაში, როცა დანაშაულზე ხელს აიღებენ თანამონაწილენი?

პირველად ყოვლისა, საჭიროა გამოვარკვიოთ, თუ რაში შეიძლება გამოიხატებოდეს თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულზე ხელის აღება. წამქეზებელი და დამხმარე უშუალო მონაწილეობას დანაშაულის ჩადენაში არ იღებენ. ისინი მიზეზობრივად უკავშირდებიან დანაშაულებრივ შედეგს ამსრულებლის მოქმედების მეშვეობით; წამქეზებელი — იმით, რომ აღძრავს ამსრულებელში დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას, დამხმარე — ან იმით, რომ განამტკიცებს ამსრულებლის გადაწყვეტილებას ან იმით, რომ პირობებს ქმნის ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩასადენად ან გასაადვილებლად. მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვი, რომელსაც მათ ზიძგი მისცეს. შემდგომ უკვე მათზე დამოუკიდებლად მოქმედებს. ამიტომ გასაგებია, რომ დანაშაულებრივი შედეგის არ განხორციელება მათი უბრალო უმოქმედობით არ შეიძლება იქნეს მიღწეული. წამქეზებელმა და დამხმარემ აქტიურად უნდა იმოქმედონ, რათა ხელი შეუშალონ ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას¹. მაგალითად, წამქეზებელმა და დამხმარემ უნდა დაარქ

¹ არასწორად ასახულებს აქტიური მოქმედების აუცილებლობას ი. ტ. ი. შკევიჩი, მისი აზრით, „თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაული მომეტებულ საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენს. ამიტომ თანამონაწილის ნეპაყობლობით ხელის აღებისათვის საკმარისი არ არის ცხოლოდ ის, რომ მან შეწყვიტა მონაწილეობა დანაშაულის შეკრულებაში“ (დასახ. ნაშრ., გვ. 247) — თუ ეს ასეა, მაშინ რაჯომ არის საკმარისი ამსრულებლისათვის დანაშაულებრივი საქმიანობის შეწყვეტა?

მუნონ ამსრულებელი, რომ მან აღარ ჩაიდინოს დანაშაული ან ფიზიკურად აღუკვეთონ მას დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობა საკუთარი ძალღონით, სათანადო ორგანოებისათვის შეტყობინების მეშვეობით და ა. შ. მხოლოდ გამონაკლისის სახით დამხმარეს შეუძლია უმოქმედობითაც აილოს ხელი დანაშაულის ჩადენაზე — იმ შემთხვევაში, როდესაც დამხმარეს ისეთი მოქმედების შესრულება ეკისრებოდა, რომლის გარეშე დანაშაულის ჩადენა შეუძლებელი იყო, და დამხმარემ უარი განაცხადა ამ მოქმედების ჩადენაზე. მაგალითად, შინამოსამსახურე დაპირდა ქურდთა ჯგუფს, რომ ღამით ჩუმად გააღებდა ბინის კარებს, მაგრამ შემდეგ ამაზე უარი განაცხადა, რის გამოც ქურდები ბინაში ვერ შევიდნენ.

თანამონაწილენი განთავისუფლებიან პასუხისმგებლობისაგან მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათ მიერ მიღებული ღონისძიებებით დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება თავიდან იქნა აცდენილი. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათი მოქმედება, მიმართული დანაშაულებრივი შედეგის ასაცდენად, შეიძლება გახდეს საფუძველი მხოლოდ სასჯელის შემსუბუქებისა.

სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების კანონმდებლობათაგან აღნიშნულ საკითხს პირდაპირ აწესრიგებენ ჩეხოსლოვაკიის, უნგრეთის და რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსები.

ჩეხოსლოვაკიის კოდექსის თანახმად, წამქეზებლები და დამხმარენი არ დაისჯებიან, თუ მათ ნებაყოფლობით ხელი შეუშალეს დანაშაულებრივი ქმედობის ჩადენას იმ პირის მიერ, ვინც მათ წააქეზეს ან ვისაც დახმარება აღმოუჩინეს (§ 7 პ. 5).

უნგრეთის კოდექსის თანახმად, დანაშაულის მომზადების დროს წამქეზებელს ან დამხმარეს, რომელნიც ნებაყოფლობით ხელს აიღებენ დანაშაულის ჩადენაზე და ეცდებიან სხვა თანამონაწილეებიც დაარწმუნონ, რომ მათაც მიანებონ თავი დანაშაულს, იმისდა მიუხედავად, ნამდვილად აიცდინეს. თუ არა ამ მოქმედებით დანაშაულის ჩადენა, სასჯელი განუსაზღვრებლად შეუმცირდებათ ან ისინი სრულიად განთავისუფლებიან პასუხისმგებლობისაგან. ასეთივე წესია გათვალისწინებული იმ პირისათვის, ვინც აცნობებს ხელისუფლების წარმომადგენელთ, რომ მზადდება დანაშაული (§ 19, ნაწ. 3, პუნქტი „ბ“ და „გ“). ამგვარად კანონი ითვალისწინებს ასეთ წესს მხოლოდ მაშინ, როცა დანაშაულმა მოსამზადებელ სტადიას მიაღწია. ხოლო თუ დანაშაულმა მცდელობის სტადიას მიაღწია, ასეთ შემთხვევაში წამქეზებელს და დამხმარე სასჯელი შეიძლება შეუმცირდეთ ან სრულიად მოეხსნათ, უკეთეს მათ თავისი აქტიური მოქმედებით და ნებაყოფლობით ხელი შეუშალეს დანა-

შაულის ჩადენას ან აიციდინეს დანაშაულებრივი შედეგების განხორციელება. გარდა ამისა, სასჯელისაგან შეიძლება განთავისუფლდეს დამხმარე ამ პირობების გარეშეც, თუ თვით ამსრულებელზე გავრცელდა წესი სასჯელის შემცირების ან სასჯელისაგან განთავისუფლების შესახებ (§ 18, პუნ. 3). მაშასადამე, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ თუ ამსრულებელმა ნებაყოფლობით ხელი აიღო დანაშაულზე და სასამართლომ მას სასჯელი განუსაზღვრელად შეუშვია ან იგი სასჯელისაგან სრულიად განთავისუფლა, ეს შემცირება ან განთავისუფლება გავრცელდება იმ დამხმარეზეც, რომელსაც თავისი მხრით არ მიუღია ზომები დანაშაულის ასაცდენად.

თავისებურია აგრეთვე რუმინეთის კოდექსის დადგენილებებიც აღნიშნულ საკითხზე. ამ კოდექსის თანახმად, წამქეზებელი და დამხმარენი არ დაისჯებიან, თუ დანაშაულებრივი ქმედობის ჩადენის დაწყებამდე ნებაყოფლობით ხელი შეუშალეს ქმედობის ჩადენას ან შესაძლებლობა არ მისცეს დანარჩენ თანამონაწილეებს გამოეყენებიათ მოპოვებული საშუალებანი განზრახული ქმედობის შესასრულებლად ან ჩასადენად (მუხ. 123, ნაწ. 6).

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკის აზრით, ეს მუხლი ისე უნდა იქნეს გაგებული. თითქოს თანამონაწილენი მაშინ განთავისუფლდებიან პასუხისმგებლობისაგან, როცა ამსრულებლის მოქმედება მომზადების სტადიას არ გასცილებია. ასე, მაგალითად, ი. ტიშკევიჩის აზრით, „თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ დანაშაულებრივი ქმედობის დასაწყისად რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსი თვლის მხოლოდ მცდელობას (მომზადება როგორც დანაშაულის სტადია ამ კოდექსით არ ისჯება), შეიძლება იმ დასკვნამდე მივიდეთ, რომ რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსი შესაძლებლად თვლის თანამონაწილისა და დამხმარის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას მხოლოდ იმ სტადიაზე, როცა ამსრულებელი მოსამზადებელ მოქმედებას ასრულებს“¹.

ეს შეხედულება მოკლებულია საფუძველს. რუმინეთის კოდექსი დანაშაულის მომზადებას არა სჯის. მაშასადამე, თუ ამსრულებელი მომზადების სტადიას არ გაცილებია, წამქეზებელი და დამხმარე ისედაც არ დაისჯებიან. მაშ. რისთვის დასჯირდებოდა რუმინეთის კოდექსს სპეციალური მითითება, რომ ამ სტადიაზე მათ შეიძლება მოეხსნათ სასჯელი (რომელიც სულ ერთია არ შეიძლება დაედოთ), თუ ისინი ხელს შეუშლიან დანაშაულის შესრულებას? აქედან ცხადია, რომ რუმინეთის კოდექსს მხედველობაში აქვს სწორედ მცდელობამდე მიღწეული დანაშაული და იგი ათავისუფ-

¹ ი. ტიშკევიჩი, დასახ. ნაშრ., გვ. 248.

ლებს პასუხისმგებლობისაგან თანამონაწილეს, რომელმაც ამ სტადიაზე შეუშალა ხელი ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენაში.

მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში მიზანშეწონილია პირდაპირ იქნეს გათვალისწინებული იმ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება, რომლებიც ხელს აიღებენ დანაშაულის ჩადენაზე. ასეთი ნორმა შეტანილია საქართველოს სსრ 1959 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტში ამ პროექტის 19 მუხლის მეორე ნაწილში ნათქვამია: „აღნიშნული მუხლი ვრცელდება იმ თანამონაწილეებზედაც, რომლებმაც ნებულულობით მიიღეს ღონისძიებანი დანაშაულის ასაცდენად. უკეთუ ამ ღონისძიებათა შედეგად დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვაობა	5
თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის მოკლე ისტორიული მიმოხილვა	7
თ ა ვ ი მ ე ო რ ე. დანაშაულის განვითარების სტადიები	36
1. დანაშაულის განვითარების სტადიის ზოგადი ცნება	36
2. დამთავრებული დანაშაულის ცნება	46
თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე. დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საფუძვლები	60
თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე. დანაშაულის მომზადება	76
თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე. დანაშაულის მცდელობა	102
1. საფრთხის ცნების გამოყენება დანაშაულის მცდელობის ცნების დადგენისათვის	102
2. დანაშაულის მცდელობის ცნების განსაზღვრება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში	117
3. მცდელობის სახეები	143
4. უვარგისი მცდელობა	153
თ ა ვ ი მ ე ე ქ ვ ს ე. დანაშაულებრივი ქმედობანი, რომელთა დროსაც შეუძლებელია მომზადება და მცდელობა	174
1. დანაშაულებრივი ქმედობანი. რომელთა დროსაც შეუძლებელია მომზადება და მცდელობა დანაშაულის სუბიექტური მხარის თვისებების გამო	184
2. დანაშაულებრივი ქმედობანი, რომელთა დროსაც შეუძლებელია მომზადება და მცდელობა დანაშაულის ობიექტური მხარის თვისებების გამო	184
თ ა ვ ი მ ე შ ვ ი დ ე. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა	189
თ ა ვ ი მ ე რ ვ ე. ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულზე	218